

**INSTITUTT
FOR SAMFUNNS-
FORSKNING**

Rapport 2018:8

Holdninger til innvandring og integrering i Norge

Integreringsbarometeret 2018

Jan-Paul Brekke og Ferdinand Andreas Mohn

© Institutt for samfunnsforskning 2018
Rapport 2018:8

Institutt for samfunnsforskning

Munthes gate 31
PO Box 3233 Elisenberg
NO-0208 Oslo, Norway

ISBN (trykk): 978-82-7763-596-5

ISBN (online): 978-82-7763-597-2

ISSN (trykk): 0333-3671

ISSN (online): 1891-4314

www.samfunnsforskning.no

Integreringsbarometeret 2018 er finansiert av Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi)

Innhold

Forord	5
Sammendrag	7
Metode	7
Holdninger til innvandring	7
Holdninger til integrering	9
Holdninger til nye felleskap	10
Toleranse og stereotypier	11
English summary	12
Attitudes toward immigration	12
The public's view of immigrant integration	12
Attitudes toward diversity	13
Tolerance and stereotypes	13
Overall trend	13
1 Integreringsbarometeret 2018	14
Innvandringen til Norge	15
Problemstillinger	16
Den åttende runden med Integreringsbarometeret	17
Andre undersøkelser	17
Utvalg og metode	17
Begreper	19
Veiledning til rapporten	20
2 Holdninger til innvandring	22
Innvandringsvolum	22
Innvandringstyper	24
Er innvandring bra eller dårlig for Norge?	32
Utrygghet, terror, og andre trusler	34
Utdanning, økonomi og holdninger til innvandring	38
En trussel mot lommeboken eller flagget?	40
Bransjer og arbeid	42
Hvilken rolle spiller arbeidssituasjon og verdier?	44
3 Holdninger til integrering	48
Integreringsskepsis	48
Systemintegrering	52
Statsborgerskap	53
Sosial integrering	55
Valg av skole	56
Bussing av elever	58
Boligintegrasjon	59
Verdiintegrering	60
Er verdiene i islam forenlige med norske verdier?	64
Hvem har skylden for dårlig integrering?	65
Diskriminering og kvotering	66

4	Holdninger til nye fellesskap	69
	I hvilken retning går dette egentlig?	69
	Skepsis til religiøse personer	72
	Sosial avstand	77
	Kulturell praksis	79
	Betydningen av kontakt	83
	Tillit, samhold og nye fellesskap	85
	Hvem skal tilpasse seg hvem?	89
	En tilpasningsindeks	92
5	Toleranse og stereotypier	97
	Hva er toleranse?	97
	Resultater	98
	Innvandrerstereotypier i Norge	101
	Resultater	102
6	Oppsummering og konklusjoner	105
	Hvor stor sammenheng har vi i våre holdninger?	105
	Sammenligning av statistiske sammenhenger	109
	Oppsummering	115
	Holdninger til innvandring	115
	Holdninger til integrering	116
	Holdninger til nye fellesskap	118
	Toleranse og stereotypier	120
	Avsluttende kommentar	121
	Utvalgte funn fra Integreringsbarometeret 2018	123
	Innvandring	123
	Integrering	124
	Nye fellesskap	125
	Sosial avstand	125
	Kulturell praksis	126
	Tillit og samhold	126
	Hvem skal tilpasse seg?	126
	Toleranse og stereotypier	127
	Litteratur	128
	Tabelloversikt	130
	Figuroversikt	130

Forord

Integreringsbarometeret tar temperaturen på holdninger til innvandring og integrering i Norge. Undersøkelsen har vært gjennomført syv ganger tidligere. Denne runden er gjennomført av forskere ved Institutt for samfunnsforskning på oppdrag fra Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi). Undersøkelsen er basert på en spørreundersøkelse som ble gjennomført senhøstes 2017 med 3000 respondenter fra TNS Kantars nettpanel.

I denne rapporten gir vi en oversikt over hvordan befolkningen i Norge ser på en rekke fenomener som er knyttet til innvandring, integrering og nye felleskap. Vi går også i dybden når det gjelder noen utvalgte tema som det er spesiell interesse for blant forskere. Takk til TNS Kantar og Ole Fredrik Ugland for godt gjennomført feltarbeid og til analyseavdelingen ved Integrerings- og mangfoldsdirektoratet for gode kommentarer. En takk også til Øyvind Bugge Solheim, Julia Orupabo, Kari Steen Johnsen, Audun Fladmoe, Janis Umblijs, Liza Reisel, Johannes Bergh, Marjan Nadim, Arnfinn Midtbøen og Audun Beyer ved Institutt for samfunnsforskning for direkte bidrag og gode innspill underveis.

Oslo, juni 2018

Jan-Paul Brekke og Ferdinand Andreas Mohn

Sammendrag

Forfattere	Jan-Paul Brekke og Ferdinand Andreas Mohn
Tittel	Holdninger til innvandring og integrering i Norge. Integreringsbarometeret 2018
Emneord	Innvandring, integrering, mangfold, tillit, fordommer

Integreringsbarometeret 2018 tar temperaturen på holdningene til innvandring og integrering i Norge. Årets utgave er gjennomført av Institutt for samfunnsforskning på oppdrag fra Integrerings- og mangfoldsdirektoratet.

Undersøkelsen viser at befolkningen er delt i synet på innvandring, men synes at integreringen fungerer dårlig. Samtidig er det et flertall som tror at forholdet mellom innvandrere og resten av befolkningen vil bli bedre. Nær halvparten (47 prosent) av befolkningen er skeptiske til personer med muslimsk tro. Barometeret finner små forskjeller i stereotype forestillinger om innvandrere fra enkeltland. Rapporten byr ellers på en lang rekke funn, trender og dypere analyser.

Innvandring og integrering står helt øverst på den politiske dagsordenen i Norge. Hver uke er det oppslag i norske medier om asylpolitikk, innvandreres deltakelse på arbeidsmarkedet og konflikter som oppstår mellom folk som har bodd lenge i landet, og dem som har bodd her kort. I sosiale medier er innvandring et tema som engasjerer sterkt.

Hva mener egentlig befolkningen i Norge om innvandring, integrering og de nye fellesskapene? Hva med befolkningens toleranse overfor ulike innvandrergrupper, folkets stereotypier og fordommer? Hva kan bidra til å forklare disse holdningene, og hvordan endrer de seg over tid? Integreringsbarometeret svarer på disse spørsmålene.

Metode

Denne åttende runden med Integreringsbarometeret er basert på en spørreundersøkelse som ble gjennomført sent på høsten 2017. De som deltok var et representativt utvalg av den norske befolkningen, hentet fra TNS Kantars nettpanel. Blant de 3000 som svarte på undersøkelsen, var det noe færre personer med innvandrerbakgrunn enn det er i befolkningen ellers. Utover dette representerer utvalget og svarene befolkningen i Norge.

Holdninger til innvandring

Holdningene til innvandringsvolumet er målt på flere måter i årets barometer. En rekke påstander måler ulike sider ved antall innvandrere, innvandringens konsekvenser og opplevelsene av trusler.

Færre er for stopp i innvandringen

Vi fant rekordlav oppslutning om påstanden «Vi bør ikke slippe inn flere innvandrere i Norge». Dette betyr likevel ikke at befolkningen ønsker at det kommer flere innvandrere til Norge.

Befolkningen er delt i tre i synet på antall innvandrere

På direkte spørsmål om Norge bør ta imot flere eller færre innvandrere enn i dag, delte befolkningen seg i tre. Tre av ti sa at de ønsket flere, tre av ti sa at de ønsket «verken flere eller færre», mens fire av ti svarte færre («betydelig færre» og «noen færre»).

Splittet i synet på asyl og familieinnvandring

I årets utgave av Integreringsbarometeret skiller vi for første gang mellom holdningene til asylsøkere, flyktninger, arbeidsinnvandrere og familieinnvandrere. Flyktninger kommer best ut blant disse gruppene. Befolkningen er delt når det gjelder asylsøkere og familieinnvandrere. Drøyt tre av ti ønsker flere, mens fire av ti ønsker færre. Befolkningen er mer lunkne til arbeidsinnvandring. En mindre andel er positiv, mange er nøytrale mens de som er negative ønsker «noen færre» og i mindre grad «betydelig færre» arbeidsinnvandrere.

Positive til flyktninger

Det er flere enn noensinne (i våre målinger) som er enige i at Norge bør ta imot flere flyktninger. Flere enn seks av ti er enige i påstanden om at «Norge bør ta imot flere flyktninger med behov for beskyttelse» («passer helt» og «passer ganske godt»). Folk er også mer positive til at det etableres asylmottak i området der de bor.

Mindre nytte av innvandring for norsk økonomi

Historisk er det rekordlav oppslutning om at innvandring er positivt for norsk økonomi, og at arbeidsinnvandrere fra Øst-Europa gjør en nyttig innsats i norsk arbeidsliv. Dette kan ha sammenheng med utfordringene i norsk økonomi som følger av fallet i oljeprisen.

Flere mener at innvandring er bra enn dårlig for Norge

I årets barometer har vi også målt befolkningens generelle oppfatning av innvandring ved å spørre om man mener innvandring i hovedsak er bra eller dårlig for Norge. En større andel mener at innvandring er bra eller stiller seg nøytrale, enn dem som mener at innvandring er dårlig for landet. Kvinner, høyt utdannede og folk fra Oslo er mer positivt innstilt.

Bekymring for uttrygghet og økning av faren for terror

Holdningene til innvandring kan blant annet knyttes til ulike trusselbilder. I barometeret ser vi at det er flere i befolkningen som enige (56 prosent)¹ enn uenige (44 prosent) i at innvandring skaper uttrygghet. Det er også et flertall som mener innvandring øker faren for terroraksjoner i Norge (55 prosent).

Befolkningen mener innvandring er større trussel mot norske verdier enn mot norske arbeidsplasser

Et mindretall i befolkningen mener at innvandringen er en trussel mot «norske arbeidsplasser». Noe flere sier seg enige i at innvandring er en trussel mot «grunnleggende norske verdier» og «velferdsstaten». Oppfatningen om at innvandringen er en trussel mot velferdsstaten øker i den tredje målingen siden 2012.

---

1 Som svarer «passer helt» eller «passer ganske godt» til påstanden «innvandring skaper mer uttrygghet i det norske samfunnet».

Holdninger til integrering

Det er utbredt skepsis til hvordan det går med integreringen av innvandrere i Norge. Selv om svarene er litt mer negative enn de siste par målingene av dette i tidligere integreringsbarometre, har denne skepsisen vært stabilt høy siden 2006.

Halvparten av befolkningen mener at integreringen ikke fungerer

Bare to av ti mener integreringen fungerer bra. Nesten fem av ti mener det går dårlig med integreringen av innvandrere.

Språk og arbeid er viktigst for å sikre integrering

Når det gjelder den formelle integreringen (*systemintegrering*), ønsker befolkningen at det stilles krav. Det er utbredt støtte for en språktest for dem som vil ha norsk statsborgerskap. Et knapt flertall ønsker å gjøre det vanskeligere å få norsk statsborgerskap. Det er bred enighet i befolkningen om at språkkunnskaper og arbeid er nøkkelfaktorer for å sikre integrering.

Barn i Norge bør automatisk få statsborgerskap

Et klart flertall i befolkningen (2 av 3) mener at barn som er født i Norge, automatisk skal få norsk statsborgerskap.

Ønske om mangfold på skolen, men skepsis når flertallet har innvandrerbakgrunn

Fem av ti mener det ville være vanskelig for dem å bo i et område der flertallet har innvandrerbakgrunn. Flere enn fem av ti er skeptiske til å velge skoler der et flertall av elevene har innvandrerbakgrunn. Likevel svarer drøyt syv av ti at skolens resultater er viktigere enn andelen med innvandrerbakgrunn. Samtidig mener nesten ni av ti at en flerkulturell elevmasse er positiv for barna.

Forventning om oppslutning om grunnleggende verdier

De aller fleste, nesten ni av ti, mener det passer helt eller ganske godt at innvandrerne må «dele grunnleggende verdier i det norske samfunnet» for å være godt integrert. Flertallet av disse er bare moderat enige (de mener påstanden «passer ganske godt»).

Språk og arbeid viktigere for integrering enn venner og felles verdier

Befolkningen er relativt enige om hvilke faktorer som er viktige for å sikre integrering. Språk vurderes som viktigst, etterfulgt av arbeid, grunnleggende verdier, barn i barnehage og norske venner (*sosialintegrering*).

Delt i synet på om norske og islamske verdier er forenlige

Siden den første runden med Integreringsbarometeret har vi spurt om verdiene innen islam er forenlige med grunnleggende verdier i det norske samfunnet. Her har holdningene ligget fast. Omtrent halvparten av dem som svarer, oppfatter verdsettene som uforenlige, og litt under 40 prosent mener de er forenlige (flest av disse svarer «delvis forenlige»).

Innvandrerne selv har et stort ansvar for å sikre integrering

Befolkningen legger ansvaret for at integreringen går dårlig, først og fremst på innvandrerne selv, men nesten i like stor grad på myndighetene. Dernest peker respondentene på mangelfull innsats fra nordmenn og til slutt at innvandrerne blir utsatt for diskriminering. Sammenlignet med 2013 er imidlertid flere enige i de tre siste, og færre mener at det er innvandrernes mangelfulle innsats som er problemet.

Holdninger til nye felleskap

I integreringsbarometeret har vi undersøkt hvordan befolkningens stiller seg til sameksistensen mellom innvandrergupper og majoritetsbefolkningen, til det vi kaller nye felleskap. Et overordnet funn er at folk i Norge mener at dette går riktig vei.

Et flertall er integreringsoptimister

Seks av ti tror forholdet mellom innvandrere og resten av befolkningen kommer til å bli bedre. Disse kan betegnes som *integreringsoptimister*. De resterende førti prosentene kan sies å være *integreringspessimister*. Yngre og personer med høy utdanning er i større grad optimister enn resten av befolkningen. Det samme gjelder velgere fra KrF, Ap, Venstre, Rødt, MDG og SV. De som foretrekker Sp og Høyre er delt på midten. FrP-velgere er utpreget integreringspessimister. Det er likevel viktig å merke seg at folk i hovedsak er moderate i sin optimisme eller pessimisme («ganske»).

De som har kontakt med innvandrere er «optimister»

Integreringsbarometeret viser at de som har kontakt med personer med innvandrerbakgrunn, er mer positive til innvandring og mer optimistiske når det gjelder utviklingen på sikt. Det behøver likevel ikke å bety at det er kontakten som *fører* til optimismen. De som har hyppigere kontakt, er også mindre negative til å bo i områder med mange innvandrere og synes i større grad at det er positivt for barn å gå på skoler med elever med innvandrerbakgrunn. Kontakt eller ikke kontakt betyr likevel ikke noe for synet på om integreringen går bra eller dårlig. De som har kontakt, er like skeptiske til integreringen som de uten kontakt.

Befolkningen mener innvandrere må tilpasse seg

Hvem skal tilpasse seg? De som kommer, eller majoritetsbefolkningen? Skal de som kommer, ensidig tilpasse seg (tilsvarende assimilering), skal både minoriteter og majoriteten tilpasse seg (integrering), eller skal de som kommer, stå fritt når det gjelder å tilpasse seg (flerkultur)? Vi finner at befolkningen i stor grad er enige i at innvandrerne må tilpasse seg fullt og helt (assimilering). De er også enige i at begge parter må tilpasse seg det nye mangfoldet (integrering). I tråd med annen forskning på dette feltet finner vi at befolkningen i overveiende grad sier nei til at innvandrerbefolkningen selv skal kunne velge om de vil tilpasse seg (flerkultur). Vi finner at yngre folk og de som har høyere utdanning, er sterkt overrepresentert blant dem som synes innvandrere kan velge. Eldre og personer med fagutdanning er særlig overrepresentert blant dem som mener innvandrerne må tilpasse seg fullt og helt.

Skepsis til personer med muslimsk tro

Synet på nye felleskap kommer også til uttrykk i form av skepsis til andre grupper. Nær halvparten av utvalget svarer at de er skeptiske til personer med muslimsk tro (47 prosent), mens en femdel

sier de er skeptiske til personer med kristen tro. Personer med høy utdanning er vesentlig mindre kritiske til muslimer enn dem med kort utdanning. Likevel, på direkte spørsmål om man ville se positivt eller negativt på å få et svigerbarn med muslimsk bakgrunn, er forskjellene mellom utdanningsgruppene vesentlig mindre.

Høyere generell tillit blant dem som mener innvandring er bra for Norge

Tillit blir fremhevet som en viktig del av den norske samfunnsmodellen. I befolkningen mener syv av ti at man «kan stole på de fleste». Vi har koplet spørsmål om tillit med holdninger til innvandring. Vi finner flere som har en slik tillit til andre blant dem som mener innvandring er «meget bra» eller «ganske bra» (8 av 10). Blant dem som mener innvandring er «ganske dårlig», er det færre tillitsfulle (6 av 10) og enda færre blant dem som mener innvandring er «meget dårlig» for Norge (4 av 10).

Negative til niqab, større aksept for hijab

Befolkningen er klart mest negativ til niqab (dekker hår og ansikt), enten det er brukt på arbeid, studiested (ni av ti er meget eller ganske negative) eller på gaten (åtte av ti negative). Det er langt større aksept for hijab (dekker håret), der unge og kvinner er mest positive. Blant de under 30 er det flere som er positive enn negative til bruk av hijab på gaten. To av tre i befolkningen er likevel negative til bruk av hijab i politiet. Flere stiller seg ellers nøytrale til bruk av hijab enn ved tidligere målinger.

Toleranse og stereotypier

Toleranse og stereotypier har vært to viktige områder i den tidligere forskningen på holdninger til innvandring og integrering. I Integreringsbarometeret brukte vi et eksperimentelt design, der fem like store grupper av utvalget fikk identiske spørsmål som skulle måle toleranse og innholdet i stereotypiske oppfatninger. Hver respondent ble bare spurt om én innvandrergruppe hver.

Liten forskjell i toleranse overfor innvandrergrupper

Surveyeksperimentene viser liten forskjell i befolkningens syn på innvandrergrupper fra enkeltland. Vi spurte for eksempel om ulike gruppers (somalisk, polsk, svensk, og pakistansk «kulturforenings») rett til å holde møter i et offentlig forsamlingshus. Det var stor aksept for retten til å samles for alle grupper (95 prosent og over). Det var noe større forskjeller når vi spurte om man ville ansette en person fra disse landene som samfunnsfagslærer. Resultatene viste at befolkningen hadde noe større forbehold overfor somaliere og pakistanere enn overfor svensker og polakker.

Små forskjeller i stereotypier av innvandrergrupper

Integreringsbarometeret kartla nordmenns stereotype oppfatninger av enkelte innvandrergrupper. Resultatene viser at det er små forskjeller mellom gruppene. Svenskene vurderes i noe større grad som en «inngruppe» og oppfattes som varmere og mer kompetente, mens somaliere blir oppfattet som mer av en «utgruppe» og oppfattes som kaldere og mindre kompetente.

English summary

Authors	Jan-Paul Brekke and Ferdinand Andreas Mohn
Title	Holdninger til innvandring og integrering i Norge Integrasjon barometer 2018
Summary	Attitudes to immigration and integration in Norway Norwegian Integration Barometer 2017/2018
Index terms	Immigration, integration, pluralism, stereotypes, trust

The Norwegian Integration Barometer describes and analyzes the population's attitudes toward immigration, integration, and diversity. The study has been conducted in eight waves since 2004, allowing for an analysis of trends in the attitudes among the Norwegian population. This version (2018) was conducted by researchers at the Institute for Social Research in Oslo during the fall of 2017 on behalf of the Norwegian Directorate of Integration and Diversity.

The study is based on a broadly scoped survey among a representative population sample of 3,000 net web-panel respondents. The report is divided into four thematic parts, describing and analyzing (i) attitudes toward immigration and immigrants, (ii) views on immigrant integration, (iii) issues pertaining to the new societal diversity, and (iv) tolerance and stereotypical attitudes toward immigrant groups.

Attitudes toward immigration

In this year's survey, we find that a record low number of respondents support the notion that "we should not let more immigrants into Norway." However, simultaneously there is support for a reduction in the number of asylum seekers and family members of immigrants. More people than previously agree that Norway should accept more "refugees with a need for protection." At the same time, a record low number think that immigration is good for the Norwegian economy.

While the population is somewhat more positive than negative toward immigration on general questions, the respondents feel that the country should accept fewer immigrants than it currently does. Concerns that immigration leads to a lack of security and terrorism, as well as beliefs that immigration threatens Norwegian values and the welfare state, split the population roughly in half.

The public's view of immigrant integration

The Norwegian public is highly skeptical about the current status of immigrant integration. Almost half of the population thinks that immigrant integration is not going well, and only one-fifth finds the integration process to be successful.

Norwegian language proficiency and work participation are widely seen as key requirements for immigrants to be counted as well integrated. Sharing basic Norwegian values or having Norwegian friends were seen as less somewhat less important requirements.

Attitudes toward diversity

The population shows moderate optimism on behalf of future relations “between the immigrant population and the rest of the population.” Those who report frequent contact with people of immigrant background are more optimistic than those who report less frequent contact.

On the question of who should adapt to whom, the public holds the view that it is clearly the obligation of immigrants to adapt to the values and culture of the majority population. A reciprocal adaptation model (integration), where both sets of actors are to adapt to each other, also finds strong support. A model where cultural adaptation is not required by the immigrants (multiculturalism) finds little support.

Five out of 10 respondents express skepticism toward “people of the Muslim faith.” Two out of 10 are skeptical toward Christians. There are substantial variations in the skepticism toward Muslims. People within the highest educational bracket are less skeptical and no more skeptical toward Muslims than they are toward Christians. However, when asked about one’s children marrying partners of the Muslim faith, skepticism increases within this segment.

Tolerance and stereotypes

We measured the population’s tolerance and the content of stereotypical views about specific immigrant nationalities (Somalis, Pakistanis, Poles, and Swedes). Using survey experiments, we found a wide reaching tolerance and little variation in the tolerance toward the different immigrant groups in regard to the right to gather in public buildings. In another experiment, the respondents were asked about their tolerance toward hiring teachers of different nationalities. Here we found somewhat higher levels of reservation toward Somalis and Pakistanis.

Overall trend

While Norwegians are divided in their views on the number of immigrants coming to Norway and the benefits of immigration, they agree on the challenges of integration. A majority finds that integration is not working. Despite this, more have a positive outlook on the relationship between immigrants and the rest of the population. Language and work are seen as key requirements for integration. Cultural adaptation is expected of those that immigrate.

1 Integreringsbarometeret 2018

Innvandring og integrering står helt øverst på den politiske dagsordenen i Norge. Hver uke er det oppslag i norske medier om asylpolitikk, innvandrernes deltakelse på arbeidsmarkedet eller konflikter som oppstår mellom folk som har bodd lenge i landet, og dem som har bodd her kort. I sosiale medier er innvandring et tema som engasjerer sterkt.

For politikere, myndigheter og andre beslutningstakere teller det hva befolkningen mener. Holdningene til innvandring og integrering er nøkler for å sikre samhold og fortsatt høy tillit i samfunnet. Fakta om holdningene er også viktig for å sikre kvaliteten på samtalen i alle de store og små fora der innvandring og integrering diskuteres.

Hva mener egentlig befolkningen i Norge om innvandring, integrering og de nye fellesskapene? Hva kan bidra til å forklare disse holdningene, og hvordan endrer de seg over tid?

I denne rapporten søker vi svar på disse spørsmålene. Noen svar kan gis allerede her: befolkningen er delt i synet på innvandring, den er skeptisk til hvordan det går med integreringen og mener i stor grad at innvandrene bør tilpasse seg det norske samfunnet fullt og helt.

For første gang skiller vi mellom holdninger til asylsøkere, flyktninger, arbeidsinnvandrere og familieinnvandrere. Befolkningen har forskjellig syn på disse gruppene. Befolkningen er skeptisk til integreringen og opplever at den ikke fungerer. Her er det større enighet. Det samme gjelder synet på hvem det er som skal tilpasse seg i det nye fellesskapet. Er det de som kommer, de som er her fra før, eller begge parter? Brorparten av befolkningen er enige om at innvandrene må tilpasse seg.

Men det er ulike meninger i befolkningen. Det er variasjon i svarene på alle de mer enn hundre spørsmålene som stilles i denne undersøkelsen. Vi undersøker hvem som mener hva, og spør hva som kan forklare de ulike holdningene til innvandring og integrering. Ved hjelp av statistiske analyser søker vi også svar på hvilke faktorer som betyr mer enn andre i forklaringene på hvorfor folk er for eller mot innvandring.

Det er Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi) som har gjennomført Integreringsbarometeret siden 2005. I denne runden har Institutt for samfunnsforskning tatt over. En del spørsmål er byttet ut, og studien er utvidet.²

I tillegg til å presentere en oversikt over holdningene til innvandring og integrering har vi plukket ut noen tema vi mener det er viktig å studere nærmere. For eksempel analyserer vi sammenhenger mellom bakgrunnsfaktorer og holdningene til ulike typer innvandring, og hva folk mener er årsakene til at integreringen fungerer eller ikke gjør det. Vi ser også nærmere på om folk opplever innvandring som en trussel eller berikelse, og går i dybden på befolkningens fordommer mot enkeltgrupper. De siste årene har innvandring og integrering blitt knyttet til begreper som tillit og samhold. Senest i forbindelse med Listhaug-saken i 2018 ble det pekt på at en splittelse i befolkningen rundt spørsmål knyttet til innvandring og integrering kunne undergrave tilliten som preger det norske samfunnet. I denne runden av Integreringsbarometeret har vi med spørsmål som kan belyse spørsmål om nettopp koplingen mellom tillit og holdningene på disse områdene.

² Spørreskjema, detaljerte resultater fra statistiske analyser, og informasjon om andre relevante undersøkelser finnes i vedlegg til rapportens elektroniske versjon, på samfunnsforskning.no

Innvandring og integrering er et politikkområde der ulike partier frir til innvandringskritikere eller til velgere med mer liberale holdninger. Det er viktig å forstå begge typer holdninger. I den internasjonale litteraturen er innvandringskritikere viet størst oppmerksomhet. I denne rapporten vil vi diskutere hele spekteret av holdninger.

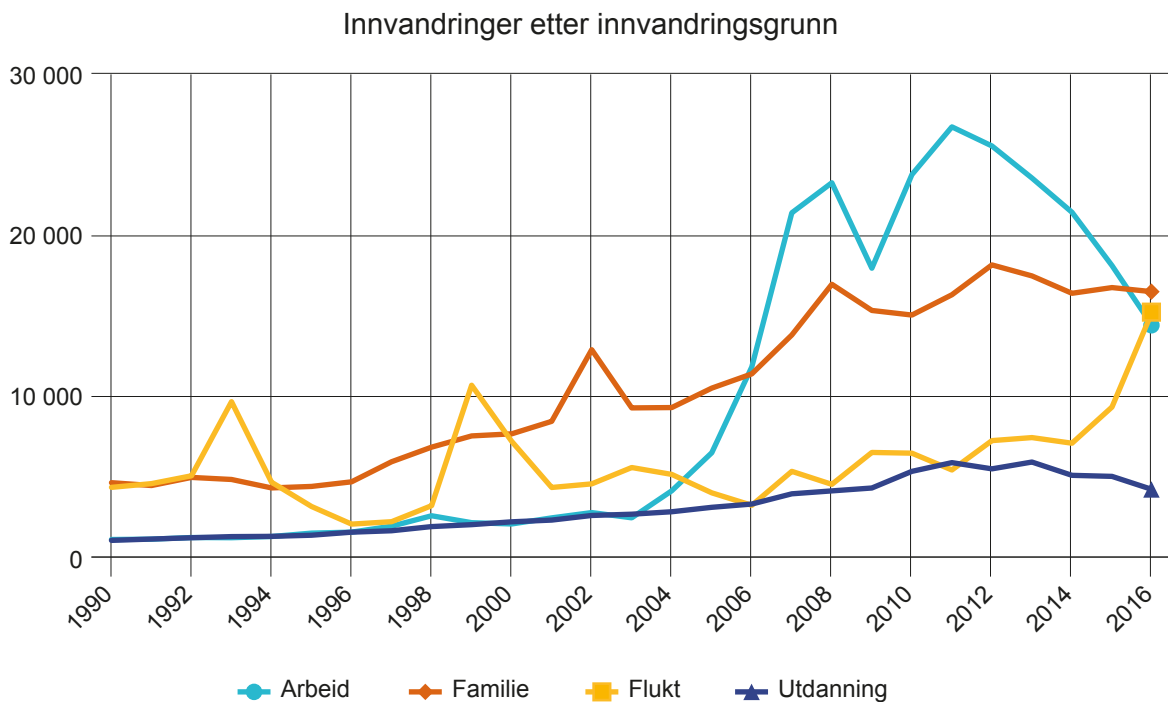
Innvandringen til Norge

Mange av spørsmålene i Integreringsbarometeret vil kunne bli påvirket av den virkeligheten som omgir respondentene når de svarer. Hvis vi spør om man mener at Norge bør ta imot flere eller færre asylsøkere, så kan det være viktig hvor mange asylsøkere Norge faktisk tar imot i perioden når undersøkelsen gjennomføres (Hellevik og Hellevik 2017). Videre kan det være viktig hvor mye oppmerksomhet innvandring og integrering får i media i perioden før og mens barometeret er i felt. Med andre ord vil både den faktiske innvandringen/integreringen og omtalen i media (redigerte og sosiale) kunne påvirke holdningene.

I de fire år siden forrige Integreringsbarometer har det skjedd mye på innvandringsfeltet. De to viktigste hendelsene er nedgangen i norske økonomi i forbindelse med oljeprisfallet i 2014 og flyktningkrisen i 2015. Begge disse faktorene kan ha påvirket holdningene til innvandring og integrering.

Konjunkturedgangen i 2014 førte til økt arbeidsløshet, også blant utenlandske arbeidstakere. Arbeidsmarkedet ble opplevd som trangere både for nordmenn og for utlendinger. Mange arbeidstakere fra EU dro hjem. Færre nye arbeidsinnvandrere kom til (se figur 1).

Figur 1. Innvandring til Norge etter innvandringsgrunn. Arbeid, familie, flukt og utdanning. 1990–2016

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figuren (1) viser utviklingen frem til 2016. Fallet i arbeidsinnvandringen fortsatte i 2017 frem til høsten da undersøkelsen ble gjennomført.

Den andre viktige hendelsen var de høye asyl- og flyktningeankomstene i 2015. I løpet av få måneder kom det rekordmange søkere til Norge. Ved utgangen av året hadde det kommet flere enn 31 000. Nærliggende land som Sverige og Tyskland mottok også rekordmange asylsøkere (Brekke og Staver 2018). Bildene av migranter som gikk i lange rekker langs veiene, preget norske og internasjonale medier høsten 2015. Som en reaksjon på ankomstene innførte norske myndigheter en tiltakspakke som så godt som alle partiene stilte seg bak (Prop. 90 S (2015–2016)). Ved inngangen til 2016 var bildet totalt endret.³ Det kom nesten ingen asylsøkere til Norge. Fra 2500 ankomster i den mest hektiske uken i oktober 2015 kom det nå 40 per uke. Og de lave tallene holdt seg gjennom 2016, 2017 og utover i 2018.

Norske medier svingte sterkt i omtalen av flyktningkrisen. Fra å beskrive flyktnings farlige reiser og behov for hjelp ved inngangen til høsten gikk dekningen raskt over til å peke på konsekvensene av de høye ankomsttallene. Ipsos MMI målte nordmenns holdninger gjennom denne perioden (Hellevik og Hellevik 2017). Her fant man at krisen førte til at noe flere ble skeptiske til å ta imot flyktinger, men at endringen kanskje var mindre enn det man skulle forvente og mindre enn det oppslagene i mediene ga inntrykk av.

Siden 2016 har integrering stått i fokus i den nasjonale debatten: Hvordan kan man raskest mulig få de som kom under flyktningkrisen, i arbeid og aktivitet?

Familieinnvandring får normalt mindre omtale enn innvandring relatert til asyl og arbeid. I figur 1 ser vi at dette var den største kategorien innvandrere i 2016. Antallet har vært relativt stabilt de siste ti årene. Rundt en tredel av familiesakene gjelder nordmenn uten innvandrerbakgrunn som etablerer familie med ikke-norske statsborgere (SSB 2016).

Spørreundersøkelsen som ligger til grunn for denne rapporten, ble gjennomført sent på høsten 2017 (oktober/november). Undersøkelsen kom dermed kort tid etter stortingsvalget i september. En gjennomgang av valgkampen viste at innvandring var den viktigste saken (Bergh og Karlsen 2017). Det var med andre ord mye oppmerksomhet rundt innvandring, integrering og nye fellesskap i månedene før undersøkelsen ble gjennomført.

Problemstillinger

Integreringsbarometeret dekker befolkningens holdninger på tre områder: innvandring, integrering og det vi har kalt nye fellesskap. De tre områdene henger sammen som fenomen. Innvandrere kommer til landet, integreres i en eller annen grad og utgjør så en del av det norske samfunnet. Derfor er det grunn til å anta at også holdningene til innvandring, integrering og nye fellesskap henger sammen.

For å belyse de tre temaområdene spør vi:

1. Hva er befolkningens holdninger til innvandring (typer, volum), integrering (system-, sosial- og verdiintegrering), nye fellesskap (rettigheter og plikter, stereotypier, kulturelt samliv)?
2. Hva er de viktigste faktorene som kan forklare variasjonen i holdningene til innvandring, integrering og nye fellesskap?
3. Finnes det mønstre i holdningene på tvers av temaene innvandring, integrering og nye fellesskap?

---

³ En avtale mellom Tyrkia og EU, innføringen av nasjonale grenser i Schengen-området samt en betydelig strengere nasjonal politikk bidro til dette.

Det er en dypereliggende problemstilling som vi bare delvis vil svare på i denne rapporten. Det gjelder: hvordan dannes og endres holdningene seg til innvandring og integrering? Fokuset i denne rapporten er på hvordan holdningene endres. Dette spørsmålet belyser vi fra flere sider.

En del spørsmål i Integreringsbarometeret er stilt siden 2005. Det gjør det mulig å studere hvordan befolkningens holdninger endrer seg over tid. I år har vi i tillegg bedt dem som svarte, om å bli med på neste runde, som vi antar vil bli gjennomført i 2019. Over 90 prosent sa ja. Det vil gjøre det mulig å stille de samme enkeltpersonene de samme spørsmålene igjen, noe som vil gjøre det mulig å studere holdningsendringer på individnivå.

Den åttende runden med Integreringsbarometeret

Dette er den åttende gangen man gjennomfører Integreringsbarometeret. Den første gangen IMDi gjennomførte undersøkelsen, var i 2005. Siden har barometeret kommet med ujevne mellomrom (2005, 2006, 2008, 2009, 2010, 2012, 2013–2014 og nå i 2018).

Mye har skjedd på innvandringsfeltet siden den første gjennomføringen i 2005. Antall innvandrere og etterkommerne deres har blitt et stadig viktigere innslag i det norske samfunnet. I tillegg har det vært en rekke større og mindre hendelser på innvandrings- og integreringsfeltet. Dette må tas med som bakgrunn når man studerer tidslinjene som tegner seg når man ser på utviklingen i svarene gjennom de 15 årene som er gått siden det første barometeret.

Bak holdningene som vi måler i Integreringsbarometeret, ligger en serie individuelle og samfunnsmessige erfaringer i et mer mangfoldig Norge. Det er vanlig å anta at holdningene på dette feltet påvirkes av forhold ved personene selv, deres sosiale omgivelser, inntrykk som blir formidlet gjennom media, og de større samfunnsmessige og historiske forestillingene (Albaraccin and Shavitt 2018).

Andre undersøkelser

Integreringsbarometeret er bare en av flere norske og skandinaviske undersøkelser om holdningene til innvandring (se oversikten i vedlegg 3). Mens HL-senteret, SSB, Ipsos og OsloMet har undersøkt dette i Norge, har flere forskningsinstitutter og aviser gjennomført undersøkelser i våre naboland. Det er likevel påfallende få brede studier av fenomenet. Derfor har Integreringsbarometeret en spesiell posisjon og særskilte muligheter. Med årets omfattende spørreskjema i kombinasjon med de etablerte tidsseriene er datamaterialet bredt nok til å kunne gjennomføre analyser som vil kunne være ledende i Skandinavia.

På europeisk nivå har European Social Study (ESS) en særstilling som informasjonskilde når det gjelder måling av befolkningenes holdning til innvandring og integrering. ESS har vært en viktig inspirasjonskilde under utviklingen av spørreskjemaet vi har brukt i Integreringsbarometeret 2018.

Utvalg og metode

Integreringsbarometeret er en omfattende spørreundersøkelse. Den er besvart av et representativt utvalg bestående av 3000 personer som bor i Norge (se detaljer om spørreskjema og utvalg i vedlegg 1). De som har svart, er med i TNS Kantars nettpanel og har sagt seg villige til å delta i denne typen undersøkelser.

Det er enkelte fordeler og ulemper knyttet til bruken av et slikt panel, blant annet at utvalgets sammensetning kan ha enkelte skjevheter. I den grad disse skjevhetene er kjent, kan noen justeringer gjøres underveis i datainnsamlingen og ved vektning i etterkant (se nedenfor). Det er færre med innvandrerbakgrunn i panelet og i vårt utvalg sammenlignet med befolkningen for øvrig. Mens det i befolkningen er 15 prosent med innvandrerbakgrunn⁴, det vil si at en selv eller ens foreldre er født i utlandet av utenlandske foreldre, er det 6 prosent i vårt utvalg som sier at de har en slik bakgrunn. Når temaet er innvandring og integrering, sier det seg selv at det ville være interessant å se på hva egen innvandringsbakgrunn ville ha å si for holdningene på disse områdene. I forrige runde med Integreringsbarometeret ble det trukket egne utvalg fra innvandrerbefolkningen. Dette medførte et meget omfattende arbeid. I denne runden vies dette perspektivet mindre oppmerksomhet. Fokuset er på holdningene til befolkningen som helhet.

En innvending som kan rettes mot å bruke nettpanel, er at de som er en del av panelet, er folk som selv har sagt seg villige til å delta. Dette kan i prinsippet gi såkalt «selvrekuttering» og dermed true representativiteten. Sagt annerledes: ikke alle vil si ja til å være med i et slikt panel. Denne mulige nedsiden ved å bruke nettpanel motvirkes ved at initiativet til rekrutteringen kommer fra det ansvarlige byrået. Dette gjør det mulig å sikre bredden i panelet. Man kan da sørge for at så mange deler av befolkningen som mulig er med i panelet (det vil si målt etter alder, kjønn, bosted, utdanning med videre). Når man deretter trekker tilfeldig fra et slikt panel, vil representativiteten i utvalget sikres.

Representativiteten kan også utfordres ved en lav svarprosent. I vårt tilfelle fikk vi fullstendige svar fra 48 prosent av dem som fikk tilsendt spørreskjemaet. I og med at byrået som administrerer nettpanelet, har opplysninger også om dem som ikke har svart, samt om befolkningen for øvrig, så kan representativiteten sjekkes. Dette gjøres ved at kjennetegn ved dem som har besvart undersøkelsen, sees opp mot kjennetegn ved dem som ikke har besvart, og mot befolkningen for øvrig.

Som man spør, får man svar, heter det seg. Det er ikke enkelt å lage en spørreundersøkelse der befolkningens holdninger til et tema kommer klart til uttrykk. Det krever at undersøkelsen utformes og formuleres slik at svarene for eksempel ikke farges av måten spørsmålene stilles på eller av hvilken rekkefølge de kommer i. I denne spørreundersøkelsen har vi tatt hensyn til slike faktorer. I spørreskjemaet (vedlegg 1) har vi blandet positive og negative uttalelser og stilt spørsmål om samme fenomen fra flere ulike perspektiver. Vi mener derfor at vi gjennom bredden på undersøkelsen får belyst befolkningens holdninger til innvandring og integrering.

Opp gjennom årene har det vært brukt ulike metoder for å samle inn data til Integreringsbarometeret. Til årets utgave har vi utelukkende brukt et nettbasert skjema. Dette har deltakerne i utvalget kunne fylle ut på mobil, nettbrett eller pc. Ifølge TNS Kantar har rundt halvparten brukt mobiltelefon når de har svart. Vi har vært opptatt av at både skjemaet og spørsmålene skulle fungere selv om den som fylte ut, satt på en overfylt buss med mobilen i hånden. Det legger visse begrensninger på utforming, kompleksitet og formulering, men sikrer at dagens informanter faktisk fyller ut og bidrar til kunnskapsbygging også selv om de har en hektisk hverdag.

Variasjonen i innsamlingsmetoden som er brukt opp gjennom årene, kan påvirke muligheten for å sammenligne utviklingstrekk over tid. Til de første undersøkelsene ble det brukt papir, og det har vært ulike innsamlingsmetoder frem til dagens rene nettpanel med hovedvekt på mobil som plattform. Dette gjør at vi er varsomme i tolkningen av utviklingstrender i denne rapporten. I de neste rundene av Integreringsbarometeret forventer vi at vi kan benytte den samme metoden som i årets utgave. Dette vil gi et solid grunnlag for diskusjon av endring over tid.

---

4 <https://www.ssb.no/innvandring-og-innvandrere/faktaside/innvandring>

Det er ytterligere en faktor som vil styrke muligheten til å studere trender og holdningsendringer i de kommende rundene av Integreringsbarometeret. I årets utgave har vi spurt respondentene om de kunne tenke seg å bidra også i de neste rundene. Dette har over 90 prosent sagt ja til. Slike rene paneldata, der samme person svarer på to ulike tidspunkter, gir meget gode muligheter til å studere holdningsendringene over tid.

Innvandring og integrering er et følsomt tema for mange. Her ser vi en klar fordel med at respondentene fyller ut skjemaet på egen hånd, og at intervjuene ikke foregår på telefon. Vi har vært opptatt av å få frem innvandringskritiske perspektiver og holdninger som kanskje ikke alltid er helt enkle å formidle til en annen person på telefon. Resultatene tyder på at metoden vi har brukt, har vært velegnet til dette, og at vi har lyktes.

Spørreundersøkelser om innvandring og integrering får ofte kritikk for å bruke for brede kategorier. Spør man: «Synes du innvandring er bra eller dårlig for Norge», så vil en kritiker raskt kunne peke på uklareheten i spørsmålet. Hva mener man med «innvandring» her? Arbeidsinnvandring? Asyl-ankomster? Vi mener at denne typen spørsmål har en verdi i seg selv ved at de avdekker en grunninnstilling til feltet. I tillegg viser de sin nytte i kombinasjon med andre mer spesifikke spørsmål. Dessuten, hvis man stiller denne typen spørsmål over tid, så må man anta at folks oppfatninger av ordene som brukes, vil være relativt konstant, slik at man kan følge utviklingen over tid. Man kan da anta at variasjonen i hva folk legger i begrepet, er relativt konstant fra måling til måling.

I denne studien følger vi nettopp opp denne typen overordnede spørsmål med flere spesifikke underspørsmål. Vi spør for eksempel om holdningene til ulike typer innvandring og forskjellige grupper av innvandrere. Dette gjør det mulig å gi mer nøyaktig innhold til de brede overordnede spørsmålene.

Begreper

Begrepene som brukes i undersøkelser og rapportering på innvandringsfeltet, endres med ujevne mellomrom.

Vi bruker ofte ordet *innvandrere* i denne studien. Formelt sett forstår vi en innvandrer som en person som er født i utlandet av to utenlandske foreldre. Dette er i tråd med SSBs begrepsbruk. Barn av innvandrere omtaler vi som etterkommere. Til sammen utgjør de to gruppene *personer med innvandrerbakgrunn*.

I spørreskjemaet bruker vi i en del tilfeller *innvandrere* uten at det spesifiseres nærmere. Hvordan de som svarer, oppfatter innholdet i begrepet, vil variere.⁵ Ofte spesifiserer vi derfor hvilken kategori innvandrere det siktes til (arbeid, asyl, flukt, familie eller studie).

Man kan stille spørsmål ved det å bruke begrepet *innvandrerbakgrunn* eller minoritetsbakgrunn for å betegne personer som er født i Norge og å la disse inngå i en undersøkelse som dette. Det at foreldrene innvandret, kan da ikke hefte ved barna til evig tid? Man har da innvandret en gang og fortsetter da ikke å gjøre det år etter år, generasjon etter generasjon! Vårt svar på dette er at målet med Integreringsbarometeret er å følge med på befolkningens holdninger til innvandring og integrering, men også til hvordan det går med sameksistens over tid. For å fange dette siste settet med holdninger mener vi det er riktig å inkludere etterkommere som en del av gruppen «med innvandrer-

5 Noe av denne variasjonen søker vi å plukke opp i diskusjonen i siste kapittel. Der åpner vi for at nyanser i spørsmål kan åpne ulike bilder på innvandring hos respondentene. Et eksempel er forskjeller i svarene når man spør om kvalitative sider ved innvandring («er innvandring bra eller dårlig for Norge») og innvandringsvolum (bør Norge ta imot flere eller færre innvandrere).

bakgrunn». Det åpner for eksempel for å spørre overordnede spørsmål som: hvordan endres relasjonen mellom majoriteten og mennesker som har opplevd eller opplever konsekvensene av innvandring fra et annet land?

Et sted i spørreskjemaet brukes begrepet *nordmenn* i stedet for *befolkningen*, eller *befolkningen i Norge*. Vi foretrekker *befolkningen* eller *befolkningen i Norge* og bruker i hovedsak disse begrepene i denne rapporten. Grunnen til det er at Integreringsbarometeret skal dekke alle som bor i Norge, uavhengig av statsborgerskap. Skjevheten i utvalget når det gjelder andelen innvandrere i utvalget, er beskrevet foran.

I et par av spørsmålene skiller vi mellom *flyktninger* og *asylsøkere*. Flyktning brukes om personer som har fått flyktningstatus etter å ha søkt om asyl eller etter å ha kommet som overføringsflyktning gjennom FN-systemet.

I rapporten bruker vi begrepet *integrering* i ulike sammenhenger. På et overordnet plan betegner det tilpasningsprosessen mellom innvandrere og samfunnet de kommer til. En smalere definisjon påpeker at integrering er en tosidig og gjensidig tilpasningsprosess. Samfunnet legger til rette for inkludering av individer eller grupper, samtidig som disse selv bidrar til den samme inkluderingen. I rapporten bruker vi begrepet på denne måten når vi diskuterer befolkningens syn på innvandrenes tilpasning. Her blir integrering et teoretisk midtpunkt mellom assimilering (de skal tilpasse seg helt og fullt) på den ene siden og flerkultur (ingen forventning om tilpasning) på den andre.

Denne rapporten handler om *holdninger*, men hva er holdninger? Vi forstår en holdning som et relativt varig sett av oppfatninger, følelser og tendenser til å handle på en spesifikk måte. Denne grunninnstillingen kan være rettet mot grupper i samfunnet, mot hendelser eller symboler (Vaughan og Hogg 2005, s. 150). Holdningene som vi kartlegger og analyserer i denne rapporten, er slik sett ikke ensartede (Albaraccin og Shavitt 2018). Folks synspunkter på innvandring, innvandrere, integrering og nye fellesskap innbefatter ulike typer emner (for eksempel abstrakte størrelser som verdier eller en konkret størrelse som for eksempel en spesifikk gruppe), og vurderingene som ligger til grunn for holdningene, har forskjellige grunnlag (noen er mer følelsesbaserte enn andre, noen er nært knyttet til dagsaktuelle problemstillinger og offentlig debatt i media, mens andre er mer varige og kan være knyttet til karaktertrekk fra barndom og til og med genetisk arv) (Albaraccin og Shavitt 2018, s. 302, 310).

I denne rapporten er hovedformålet å kartlegge og beskrive befolkningens holdninger om innvandring og integrering. Men vi går også i dybden på flere temaområder. I den grad vi også antyder noe om *holdningsdannelse*, er dette likevel knyttet til analyser av *sammenhenger* som ikke nødvendigvis kan si noe om hvilke årsaksmekanismer som ligger til grunn. Imidlertid tror vi at en bredt anlagt analyse av befolkningens holdninger, hvilke egenskaper som er knyttet til disse og hvordan synspunkter på tvers av områder henger sammen, kan utgjøre et fruktbart utgangspunkt for både en mer informert samfunnsdebatt og videre dypdykk av forskningsinteresse.

Veiledning til rapporten

Vi har delt inn de neste tre kapitlene etter de tre hovedtemaene innvandring, integrering og nye fellesskap.

I kapittel 2, om holdninger til innvandring, er vi særlig opptatt av holdningene til ulike typer innvandring (arbeid, familie, asyl) og oppfatninger om antallet innvandrere i de forskjellige kategoriene. I slutten av kapitlet ser vi nærmere på hva som kan forklare innvandringskritiske og

innvandringsliberale holdninger, blant annet knyttet til opplevelse av trussel mot arbeidsplasser, velferd og idegrunnlag.

I kapittel 3 studerer vi holdningene til integrering. Spesielt er vi ute etter hvem og hva folk oppfatter som årsak til mangelfull integrering. Ligger problemet hos innvandrerne selv, hos myndighetene eller hos den øvrige befolkningen? Her går vi også i dybden når det gjelder hvem som skal tilpasse seg for at integreringen skal fungere. Bør innvandrere helt og fullt tilpasse seg norske verdier og normer?

I kapittel 4 tar vi opp en rekke holdninger som gjelder samlivet mellom innvandrerne og folk som har bodd lenge i landet. Det gjelder for eksempel en rekke politisk brennbare spørsmål om kulturelle praksiser (niqab, hijab), statsborgerskap, religion og norske verdier.

I nest siste kapittel (5) i rapporten går vi så i dybden på to utvalgte tema: stereotypier og toleranse. Vi kartlegger og drøfter befolkningens stereotypier og fordommer mot utvalgte innvandrergupper. Vi ser også på toleranse overfor noen av de samme gruppene.

I kapittel 6 komprimerer vi kunnskapen fra rapporten. Her finner vi blant annet en drøfting av sammenhengen mellom den enkeltes holdninger til innvandring og integrering. Er de som er mot innvandring, mot alle typer innvandring? Kan man være for innvandring, men mene at integreringen går dårlig og være bekymret for fremtiden på dette området? I dette kapittelet sammenstiller vi også alle forklaringsfaktorene for befolkningens holdning til innvandring, integrering og nye fellesskap. Til sist presenterer vi en liste over de viktigste funnene fra denne runden med Integreringsbarometeret.

2 Holdninger til innvandring

Synes du innvandring i hovedsak er bra eller dårlig for Norge? Bør vi ta imot flere eller færre enn i dag? Er innvandringen en trussel mot norske verdier? Mot velferdstaten?

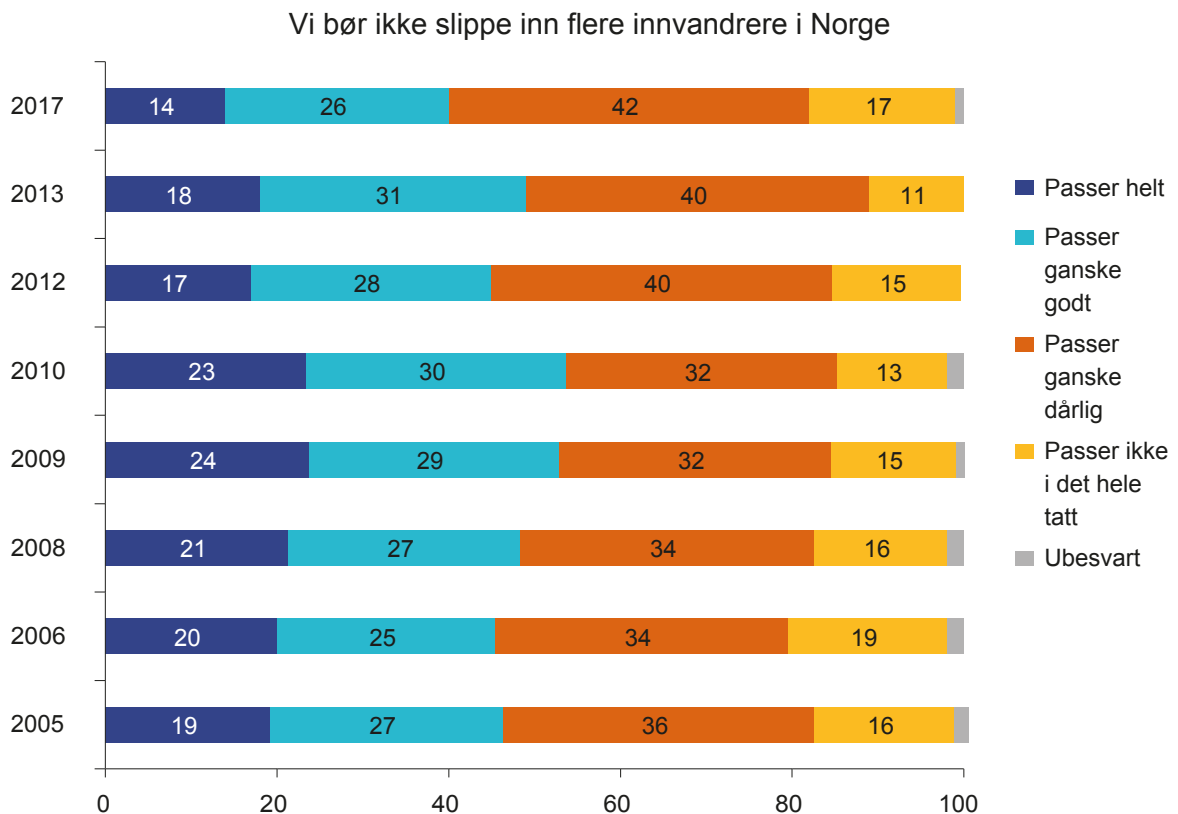
I dette kapitlet kartlegger vi hvordan befolkningen stiller seg til slike spørsmål om **innvandring**. Noen spørsmål har blitt stilt i alle åtte utgavene av Integreringsbarometeret, fra 2005 til inneværende versjon (2017). I disse tilfellene viser vi hvordan holdningene har utviklet seg over tid. Vi undersøker også i hvilken grad meningene varierer med personlige egenskaper (for eksempel kjønn, alder, utdanning, bosted og partipreferanser), og skjelner mellom holdninger til arbeidsinnvandrere, asylsøkere og familieinnvandrere, og bekymringer knyttet til ulike konsekvenser av innvandring. Til slutt drøfter vi mer grundig hvilken rolle personlig økonomi og utdanning har og vurderer om frykten for innvandrerne tar jobbene til lavt utdannede er bakgrunnen for deres skepsis mot innvandrere.

Innvandringsvolum

En mye brukt innfallsvinkel til å måle befolkningers holdninger til innvandring er å spørre om hvor mange innvandrere som bør tas imot, om noen i det hele tatt.

En måte å få frem befolkningens holdninger til innandringsvolum på er å be dem ta stilling til påstanden: «Vi bør ikke slippe inn flere innvandrere i Norge».

I årets barometer er det rekordlav oppslutning om denne påstanden, som vist i figur 1. Knappt to av fem synes påstanden passer helt eller ganske godt. Det er særlig andelen som er helt avvisende («Passer ikke i det hele tatt») som har gått vesentlig opp siden forrige undersøkelse i 2013. Merk imidlertid at det aldri har gått lengre tid mellom utgavene enn i inneværende runde. Fire år har gått siden forrige Integreringsbarometer, sammenlignet med en avstand på ett eller to år i alle andre runder siden 2005.

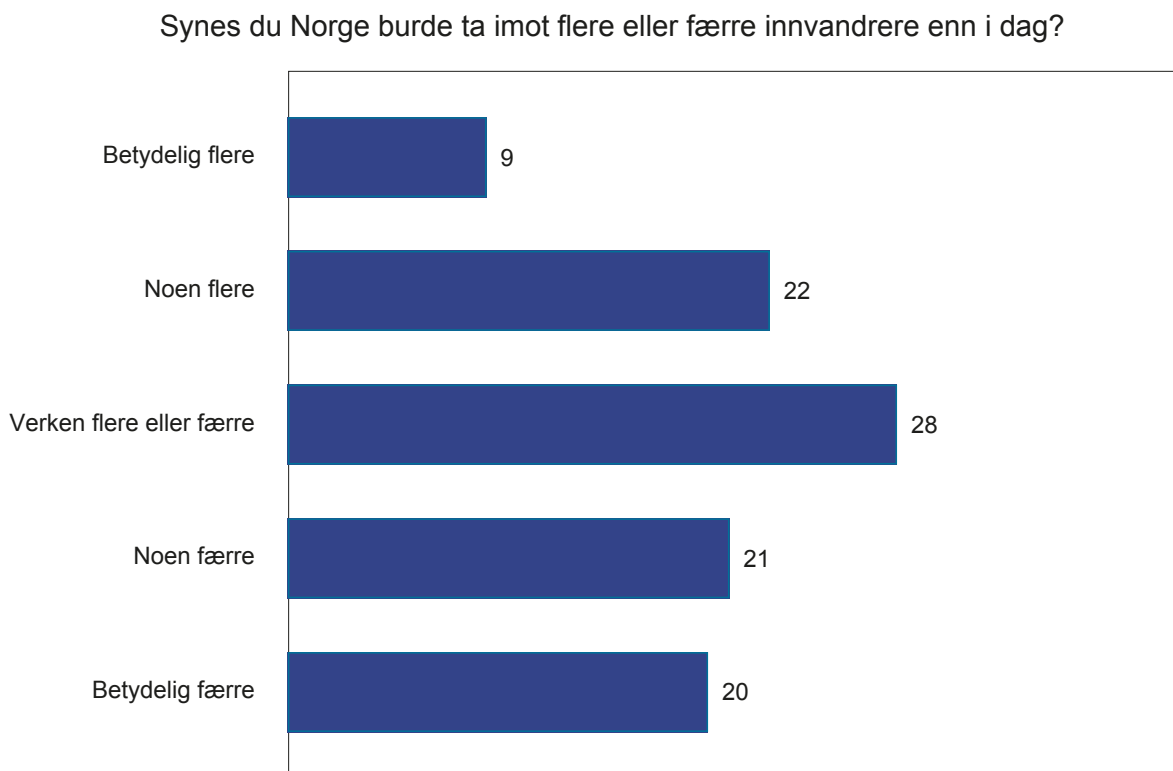
Figur 2. Holdning til innvandringsvolum 2005–2017, prosent. N = 3013 (2017)

Godt over halvparten av befolkningen i 2017 ser med andre ord ut til å ville slippe inn noe(n) flere innvandrere til Norge. Men hvor mange?

Det å bruke påstanden om at «Vi bør ikke slippe inn flere innvandrere til Norge», er ikke et helt presist mål. En av grunnene til det er at «flere» ikke er entydig i denne sammenhengen. (Flere enn i fjor? Flere enn det som er vanlig eller gjennomsnittlig? Ingen flere i det hele tatt?) I tillegg er ikke påstanden egnet til å fange opp variasjon i hvor mange innvandrere folk oppfatter som passe. Imidlertid foreligger det en lang tidsserie, og denne er uansett interessant hvis man forutsetter at fortolkningen av spørsmålet ikke har endret seg over tid.

I årets barometer spør vi i tillegg: «Synes du Norge bør ta imot flere eller færre innvandrere enn i dag?» Resultatet illustrerer at spørsmålstilling kan ha stor innvirkning på hvilket inntrykk som skapes av befolkningens holdninger til innvandringsvolum.

Figur 3. Holdning til innvandringsvolum i 2017, prosent. N = 2931

Figur 3 viser svarfordelingen på dette spørsmålet. Tre av ti synes Norge bør ta imot «betydelig» eller «noen» flere innvandrere enn i dag. Snaut tre av ti svarer «verken flere eller færre». Fire av ti mener vi bør ta imot «noen» eller «betydelig» færre innvandre.

Kvinner er noe mer positive til å ta imot innvandrere enn menn. Den mest slående kjønnsforskjellen finner vi når det gjelder andelen som vil at Norge skal ta imot *betydelig færre* innvandrere. Mens 23 prosent av mennene ønsket betydelig færre innvandrere, var den tilsvarende andelen blant kvinner 16 prosent. Det var med andre ord 7 prosentpoeng flere av mennene (23 prosent) som ønsket betydelig færre enn av kvinnene (16 prosent).

Innvandringstyper

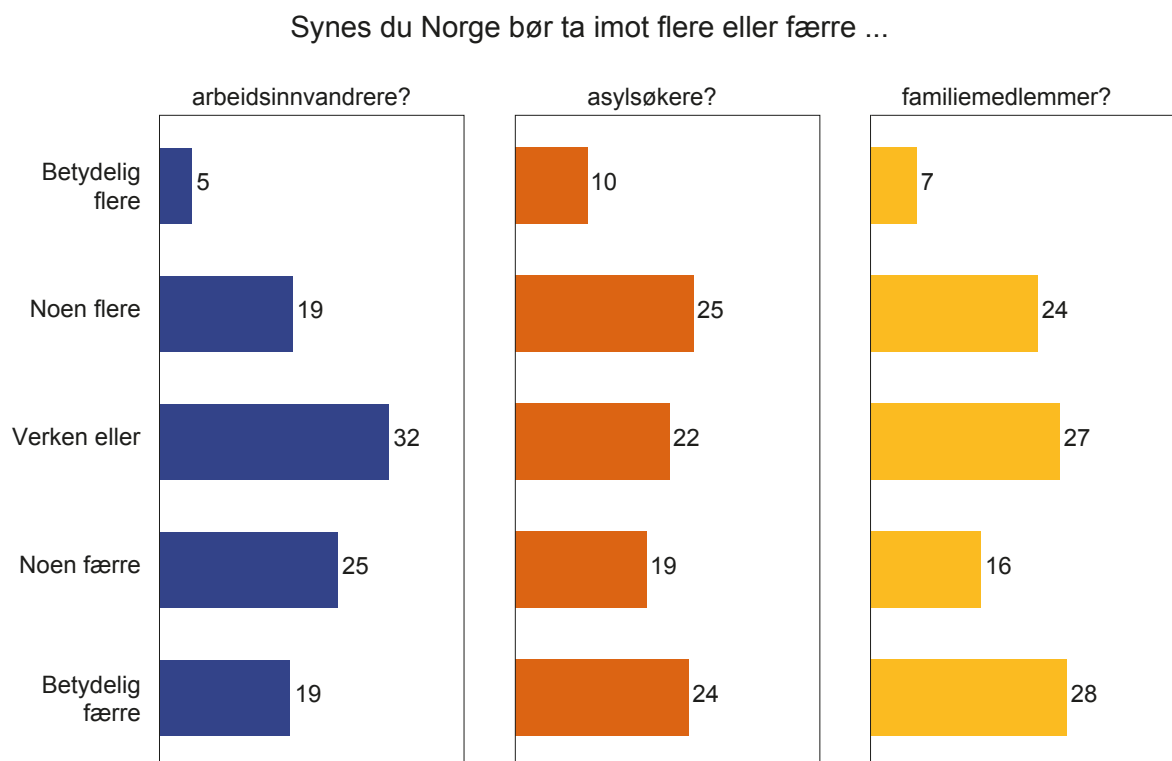
Hvis vi går tilbake til å se på hele befolkningen, var det altså fire av ti som mente at Norge bør slippe inn færre innvandrere enn i dag. Men hvordan oppfatter folk ordet «innvandrere» når de leser det i denne sammenhengen? Som vi så i kapittel 1, kan folk forstå dette ordet forskjellig. Integreringsbarometeret deler denne utfordringen med tilsvarende undersøkelser nasjonalt og internasjonalt (Hainmueller og Hiscox 2007; Hainmueller og Hopkins 2014), man måler befolkningens holdninger til en vag størrelse. Tenker man på fattige migranter fra det globale sør? Flyktninger og asylsøkere? Tenker man på arbeidsinnvandrere? På folk fra rike naboland i vesten? Dette er bakgrunnen for at vi har inkludert ulike typer innvandring i årets integreringsbarometer.

I figur 4 skiller vi mellom tre innvandringskategorier som har vært vesentlige i norsk innvandringspolitikk og i det offentlige ordskiftet. Disse er: arbeidsinnvandrere, asylsøkere og familiemedlemmer av innvandrere som allerede bor i Norge.

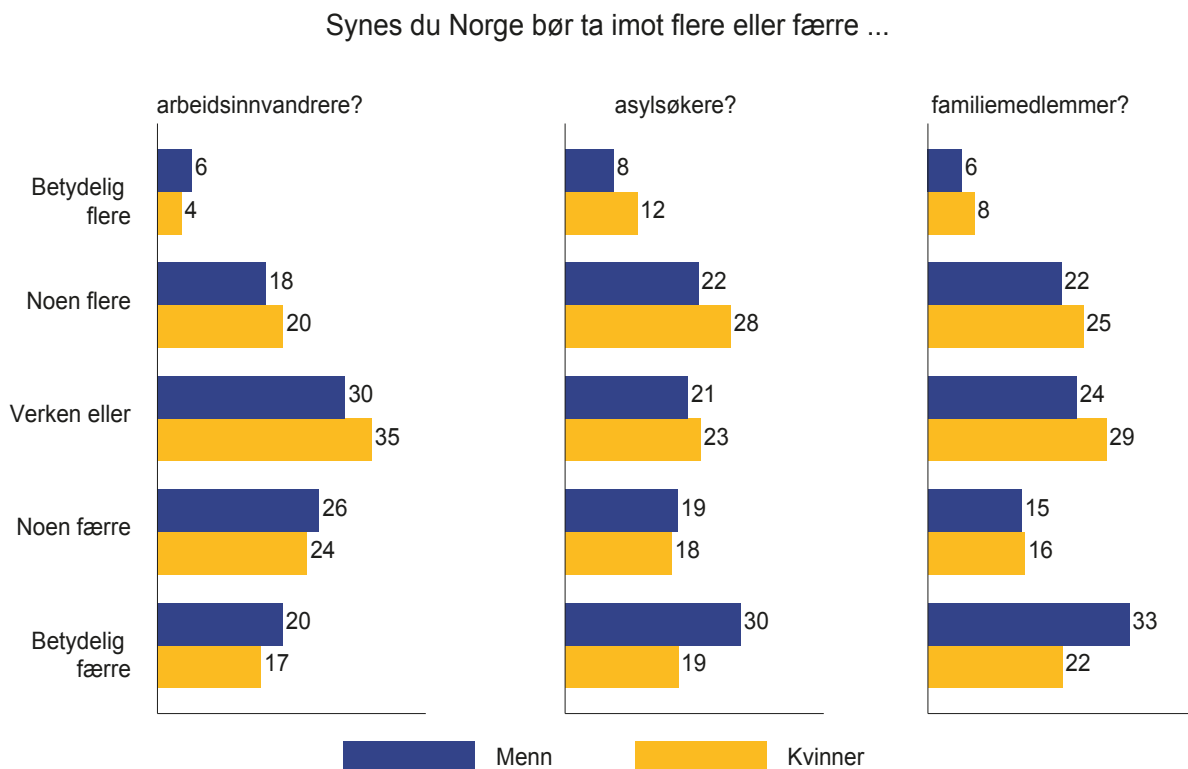
Vi ser i figur 4 at én av fire ønsker noen eller betydelig flere arbeidsinnvandrere, mot en tredjedel som ønsker flere asylsøkere eller familiemedlemmer. Fordelingen på midtkategorien «verken eller» antyder at befolkningen stiller seg mer likegyldig til arbeidsinnvandrere enn til familiemedlemmer av allerede bosatte innvandrere, og minst likegyldige til asylsøkere. Trass i at like mange ønsker færre innvandrere av alle tre typer (drøyt 40 prosent), svarer folk i større grad «betydelig færre» når det gjelder asylsøkere og familiemedlemmer enn når det gjelder arbeidsinnvandrere.

Figur 4. Holdning til innvandringsvolum for tre typer innvandrere i 2017, prosent.
N = 2869 / 2915 / 2842

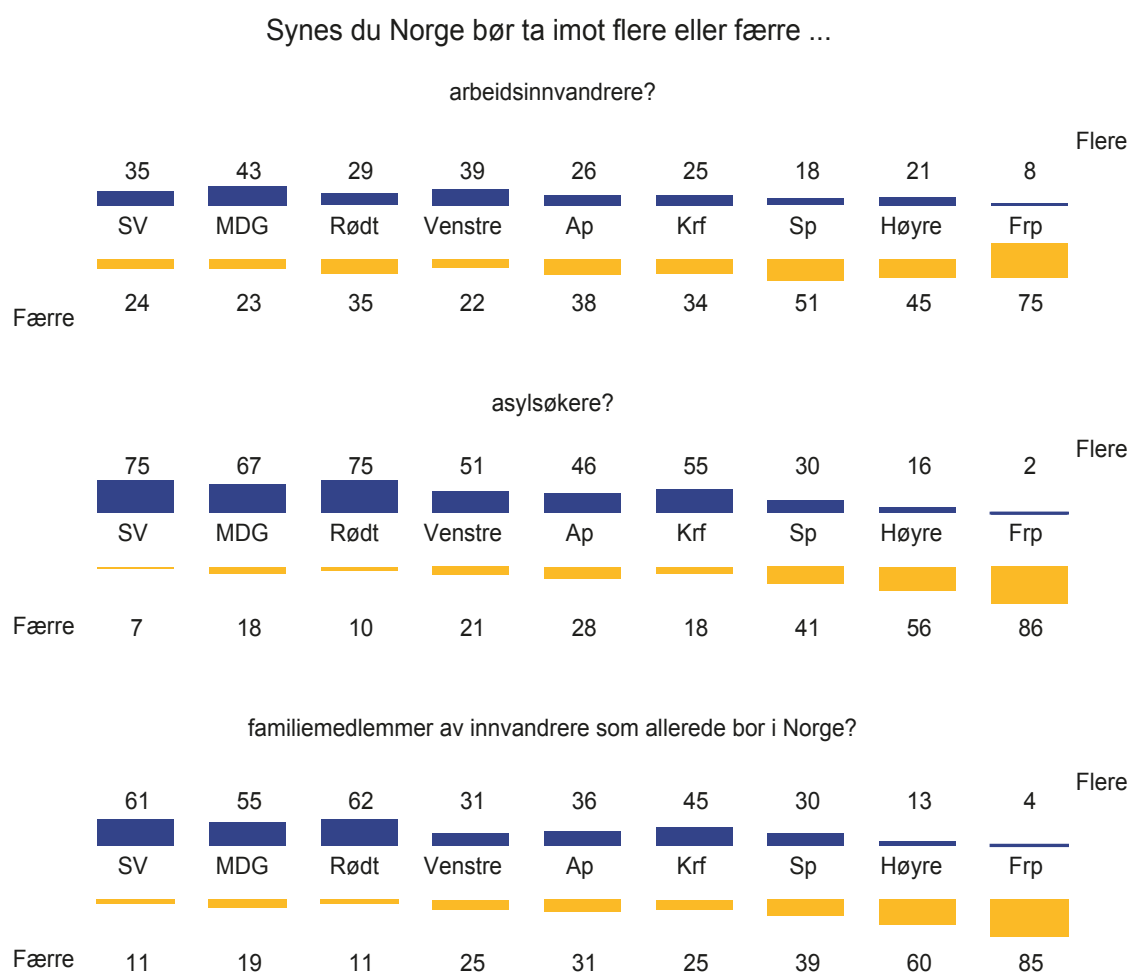
Figur 5 viser hvordan menn og kvinner svarer på disse spørsmålene. Når befolkningen er mer positiv til å ta imot flere asylsøkere og familieinnvandrere, skyldes det i størst grad at kvinner er mer positive til disse innvandringstypene, særlig asylsøkere. Mens 30 prosent av mennene ønsker noen eller betydelig flere asylsøkere, er tilsvarende tall for kvinner 10 prosentpoeng høyere (40 prosent). Som i det generelle spørsmålet i figur 3 svarer kvinner oftere nøytralt enn menn for alle tre kategorier. Men den største kjønnsforskjellen finner vi blant dem som ønsker betydelig færre asylsøkere og familieinnvandrere. Det er menns restriktive holdning når det gjelder disse innvandringstypene som gjør at befolkningen totalt sett fremstår som mer polarisert når det gjelder disse innvandringstypene, enn i synet på arbeidsinnvandrere.

Figur 5. Menn og kvinners holdning til innvandringsvolum i 2017, prosent.
N = 2869 / 2915 / 2842

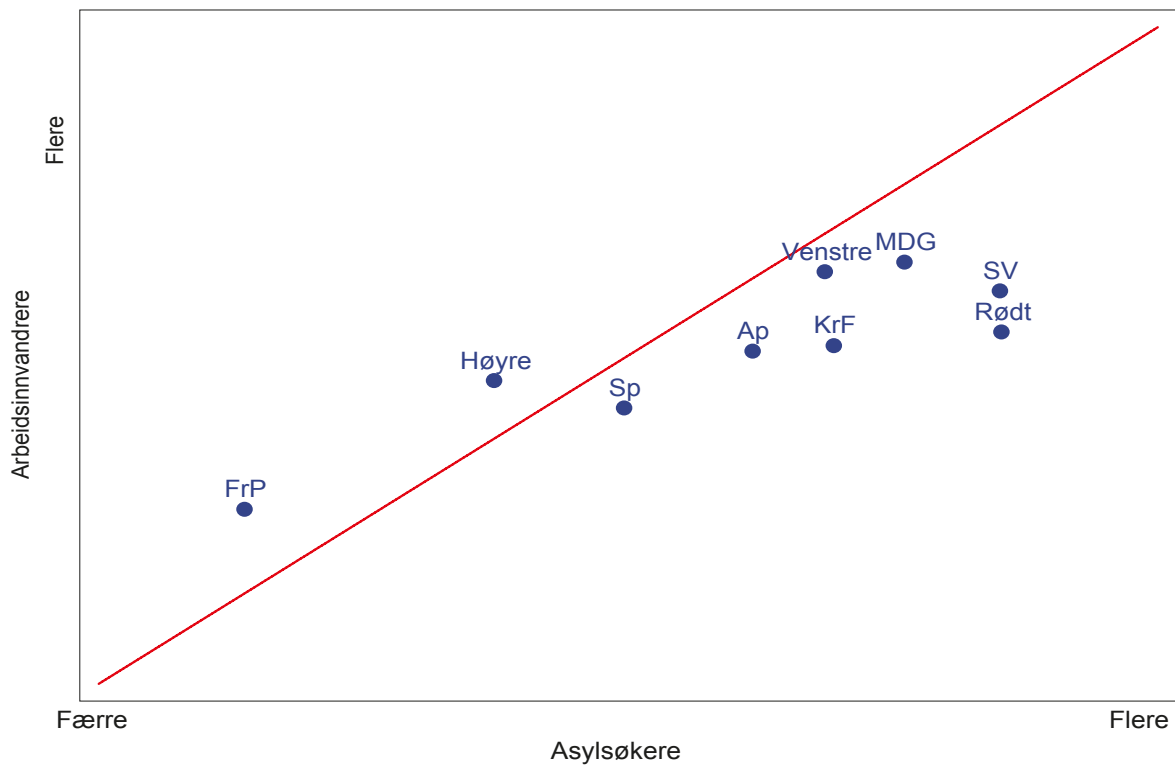
En annen måte å undersøke polarisering på i synet på ulike innvandringstyper er å se holdningene i forhold til respondentenes partipreferanser. I figur 6 er den nøytrale kategorien tatt ut, så søylene over midtstreken viser andelen som ønsker («betydelig» eller «noen») flere innvandrere, og søylene under midtstreken viser andelen som ønsker («betydelig» eller «noen») færre innvandrere. Et viktig funn fra denne fremstillingen er at partipreferanser betyr mindre for holdningen til arbeidsinnvandrere enn til de andre innvandringsgruppene. Dette kommer frem blant annet ved at det er flere som svarer nøytralt eller negativt på spørsmålet om arbeidsinnvandrere blant partiene på venstresiden. I tillegg er det en relativt høy andel innvandringsliberale i Venstre og KrF som stiller seg positive til asylsøkere og familieinnvandrere (se figur 6).

Figur 6. Holdning til innvandringsvolum og partipreferanser i 2017, prosent. N = 1770

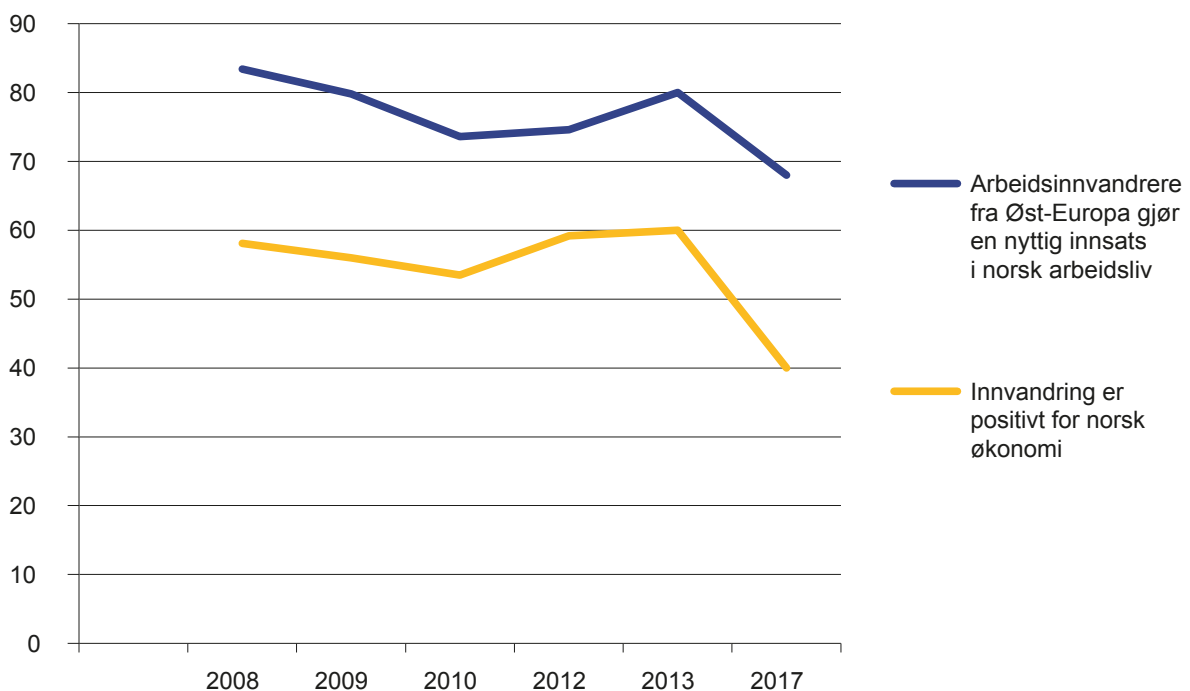
Denne relative forskjellen i holdninger til de ulike typene innvandring er fremhevet i figur 7, der ønsket om flere eller færre arbeidsinnvandrere og asylsøkere sees i sammenheng med folk med ulike partipreferanser (gjennomsnitt). Høyre- og FrP-velgere, som ligger over diagonalen, er mer positive til arbeidsinnvandrere enn til asylsøkere (men mest negative til begge), og omvendt for resten, som ligger under diagonalen. SV, Rødt og KrF skiller seg ut ved å ligge lenger ned fra diagonalen og er altså relativt sett vesentlig mer positive til flere asylsøkere enn arbeidsinnvandrere.

Figur 7. Partipreferanser og holdning til asylsøkere og arbeidsinnvandrere, 2017. N = 2407

I årets integreringsbarometer ser vi en endring i befolkningens syn på innvandrings bidrag til økonomien (figur 8). En lavere andel enn tidligere mener at «innvandring er positivt for norsk økonomi».

Figur 8. Trend i holdningene til innvandrings betydning for norsk økonomi og arbeidsinnvandring fra Øst-Europa. 2006–2017. Andel som sier «passer helt» eller «passer ganske godt». Prosent. N = 3008 / 2991 (2017)

Da det samme spørsmålet ble stilt i 2013, var det 60 prosent som mente et slikt utsagn passet «helt» eller «ganske godt». I 2017 var det samme tallet 40. Dette er et betydelig fall.⁶

Hvorfor er det færre i Norge som mener innvandring er bra for norsk økonomi? Det er flere faktorer som kan tenkes å bidra til denne nedgangen. I de fire årene som har gått siden spørsmålet ble stilt sist, har det skjedd mye, både med innvandringen og med norsk økonomi. Som vi nevnte i innledningskapittelet, dominerte asylankomstene i 2015 den norske offentlige debatten. Etter nedturen i norsk økonomi som en følge av oljeprisfallet i 2014 har også arbeidsledigheten vært høyere. Til sammen kan dette ha påvirket befolkningens syn på innvandringens bidrag til økonomien.

Dette reflekteres også i synet på arbeidsinnvandrere fra Øst-Europa (se figur 8). Det er en høyere andel som mener disse arbeidsfolkene gjør en nyttig innsats, enn som mener at innvandring generelt er positivt for norsk økonomi. Likevel ser vi et fall i andelen som mener at disse arbeidsinnvandrerne gjør en nyttig innsats i norsk arbeidsliv (fra 80 til 68 prosent som mener utsagnet passer «helt» eller «ganske godt»).

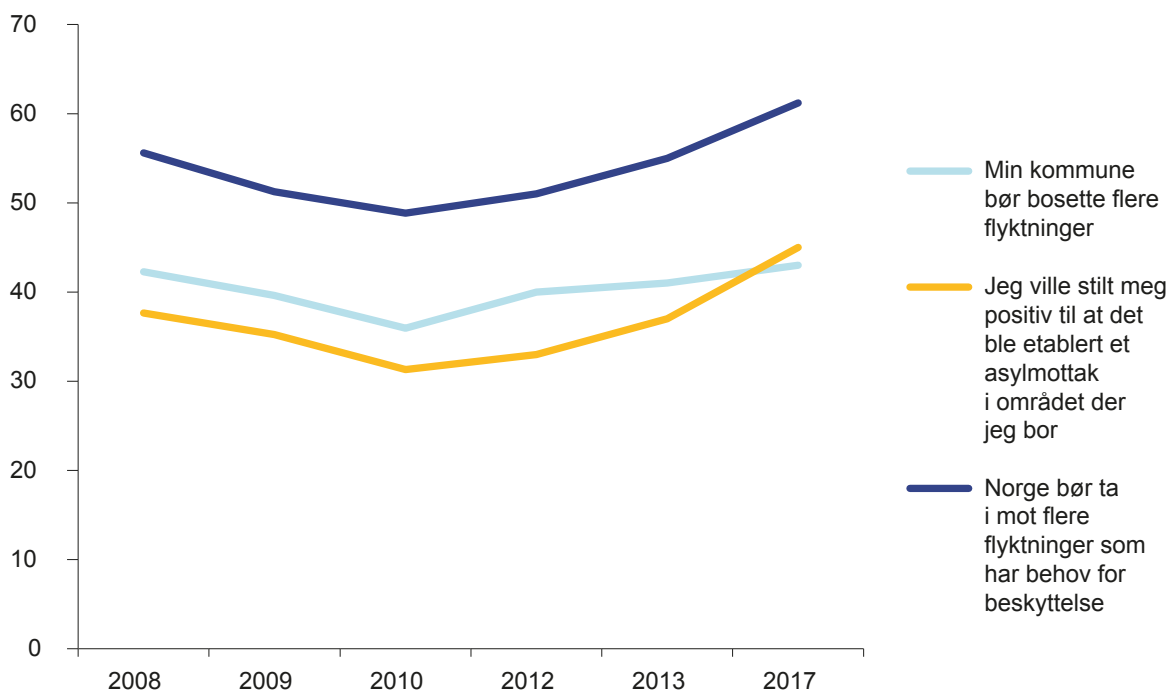
I kapittel 6 vil vi se nærmere på sammenhengen i synet på arbeidsinnvandrere, asylsøkere og familieinnvandrere. Der ser vi i detalj på hvordan holdningen til den ene gruppen samsvarer med holdningene til de to andre. Er det for eksempel de samme personene som er positive til den ene gruppen, som er det til de andre?

I denne runden av Integreringsbarometeret spør vi om holdningene til både asylsøkere og til flyktninger. Vi antok at det var en viktig forskjell på hvordan befolkningen oppfatter de to gruppene. Igjen ønsket vi å nyansere holdningene til innvandring og skille mellom synet på ulike undergrupper. Hva folk i Norge forbinder med betegnelsene «asylsøkere» og «flyktninger» kan vi ikke fastslå ut fra vår undersøkelse. Det kan hende at mange vil ha en relativt presis forståelse av begrepene. Disse kan se asylsøkere som personer som selv kommer seg til Norge og fremmer en søknad om asyl, mens flyktninger enten er klarert av FN for bosetting i Norge eller har fått denne statusen av norske myndigheter etter først å ha søkt om asyl.

Men det kan også hende at mange har en uklar oppfatning av hvem som dekkes av de to betegnelsene og i stedet svarer ut fra en følelse av at «asylsøkere» bærer med seg mindre legitimitet enn «flyktninger».

⁶ Det er viktig å minne om at det er fire år siden siste måling. Fallet i trendkurvene kan fremstå som dramatiske. Likevel kan de ha gått gradvis ned gjennom de fire årene eller ha beveget seg på annet vis i denne perioden.

Figur 9. Holdninger til flyktninger, etablering av mottak og bosetting. 2008–2017. Andel som sier «passer helt» eller «passer ganske godt». Prosent. N = 2969 / 3003 / 3008 (2017)

I figur 3 (flere eller færre asylsøkere) så vi at det var en svak overvekt i befolkningen som ønsket færre asylsøkere. Hvis vi i stedet spør om «Norge bør ta imot flere flyktninger som har behov for beskyttelse» (figur 9), så endrer dette bildet seg. Over 60 prosent av befolkningen mener vi bør ta imot flere i denne kategorien.

Det er verdt å merke seg at dette kanskje er den mest positive måten man kan stille spørsmålet om synet på omfanget av innvandring på. Her er det både snakk om «flyktninger», det vil si personer som har måttet flykte, og «som har behov for beskyttelse». I spørsmålet ligger det med andre ord en dobbel bekreftelse på legitimiteten til denne gruppen.

Likevel er det interessant å se forskjellen mellom holdningene til asylsøkere (flere eller færre, figur 3) og disse flyktningene. Mens 35 prosent mente Norge burde ta imot flere asylsøkere («noe» eller «betydelig» flere), uttrykte hele 62 prosent at påstanden om at «Norge bør ta imot flere flyktninger som har behov for beskyttelse» passet («helt» eller «ganske godt»). Denne forskjellen kan selvsagt også forstås som at det er en bred oppslutning om å ta imot flyktninger med behov for beskyttelse, mens det er større skepsis til asylsøkere som i varierende grad vil trenge beskyttelse fra norske myndigheter.

Spørsmålet om flyktninger med behov for beskyttelse har vært stilt i de siste fem rundene med integreringsbarometer. Som vi ser i figur 9, har det vært en økende positiv holdning til denne gruppen migranter siden 2010. Det er mulig å se nedgangen fra 2008–2010 på bakgrunn av at det i denne perioden kom et høyt antall asylsøkere til Norge (se figur 1). Men hvis man antar at folk vil være positive til å ta imot flere flyktninger i perioder med få asylsøkere, så skulle man kanskje anta at det skulle være færre som var positive i 2017. 2015-krisen var fortsatt relativt nylig over, og innvandring var toptema før valget som ble avsluttet høsten 2017, rett før undersøkelsen ble gjennomført (Bergh og Karlsen 2017).

Men samtidig kom det, som vi har sett, rekordfå asylsøkere i 2017. Kanskje er det dette som gjen-speiles i tallene. For befolkningen var også positive til utsagnet om at «det ble etablert et asylmottak i området der jeg bor» og «min kommune bør bosette flere flyktninger», og flere var positive enn ved tidligere målinger (figur 9).

De positive holdningene til asylmottak er kanskje spesielt interessant. Årsaken kan igjen finnes i de høye ankomstene i 2015. Under og etter de hektiske månedene om høsten det året ble det opprettet en lang rekke mottak rundt om i landet. Kommunene ble oppfordret til dugnad.⁷ Utsiktene til fremtidige ankomster var uklare. Det ble antydnet at det kunne komme like mange eller flere asylsøkere i 2016 og i årene fremover. Resultatet var at mange kommuner bidro til å etablere mottak, klargjorde helsetjeneste og integreringsprogrammer dimensjonert for høye ankomsttall. Men så falt altså tallene dramatisk. I 2016 og 2017 kom det bare en tidel i forhold til ankomstene i toppåret 2015. Mottak ble stående tomme, og den kommunale beredskapen måtte bygges ned mange steder. Imens ble fordelene med mottaksdriften fremhevet i media. Mottak ga arbeidsplasser og økt aktivitet i lokalmiljø rundt om i landet. Denne erfaringen kan ha bidratt til befolkningens positive innstilling til etablering av mottak, som vi ser i figur 9.

Det kan være nyttig å vite hvordan folk stiller seg til det nåværende nivået av innvandring, kanskje særlig for myndighetene og politiske interessegrupper. Slik sett gir resultatene som er presentert på de siste sidene, ny og relevant informasjon om befolkningens meninger om det nåværende volumet av innvandring. Men hvor riktig er egentlig deres oppfatninger om det sistnevnte? Flere studier viser at folk ofte tar feil om størrelsen på minoritetsgrupper, og at slike feiloppfatninger henger sammen med negative holdninger til gruppene (Sides og Citrin 2007, Markaki og Longhi 2013). Det vil derfor være viktig å også stille spørsmål som ikke forstyrres av informantenes oppfatninger om volumet på innvandringen. Dette gjør vi i Integreringsbarometeret 2018. Her spør vi om hvilke holdninger folk mer generelt har til innvandring – vi spør om de mener innvandringen er bra eller dårlig for Norge.

---

7 <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/12goQ/rekordbosetting-av-flyktninger-i-aar>

Er innvandring bra eller dårlig for Norge?

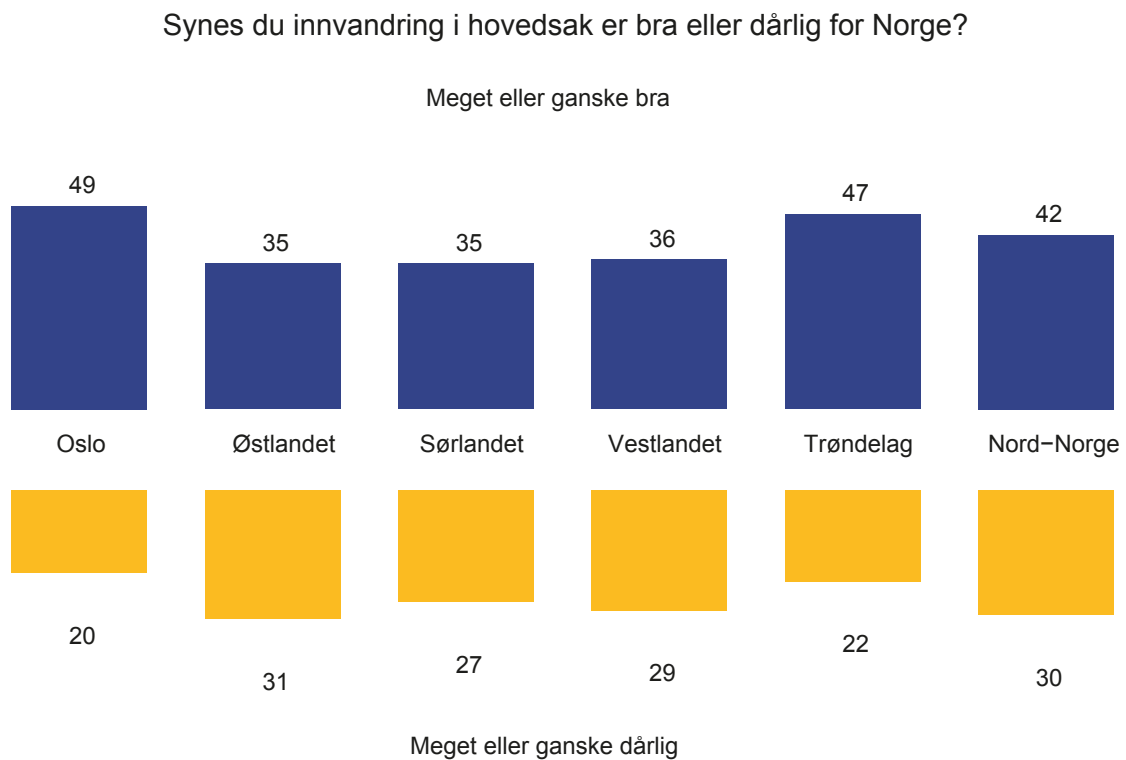
Hva synes egentlig folk om innvandring, mer generelt? I tidligere versjoner av barometeret har det manglet et spørsmål som direkte måler befolkningens generelle holdning til innvandringen til Norge.

Figur 10. Befolkningens generelle holdning til innvandring i 2017, prosent. N = 2988

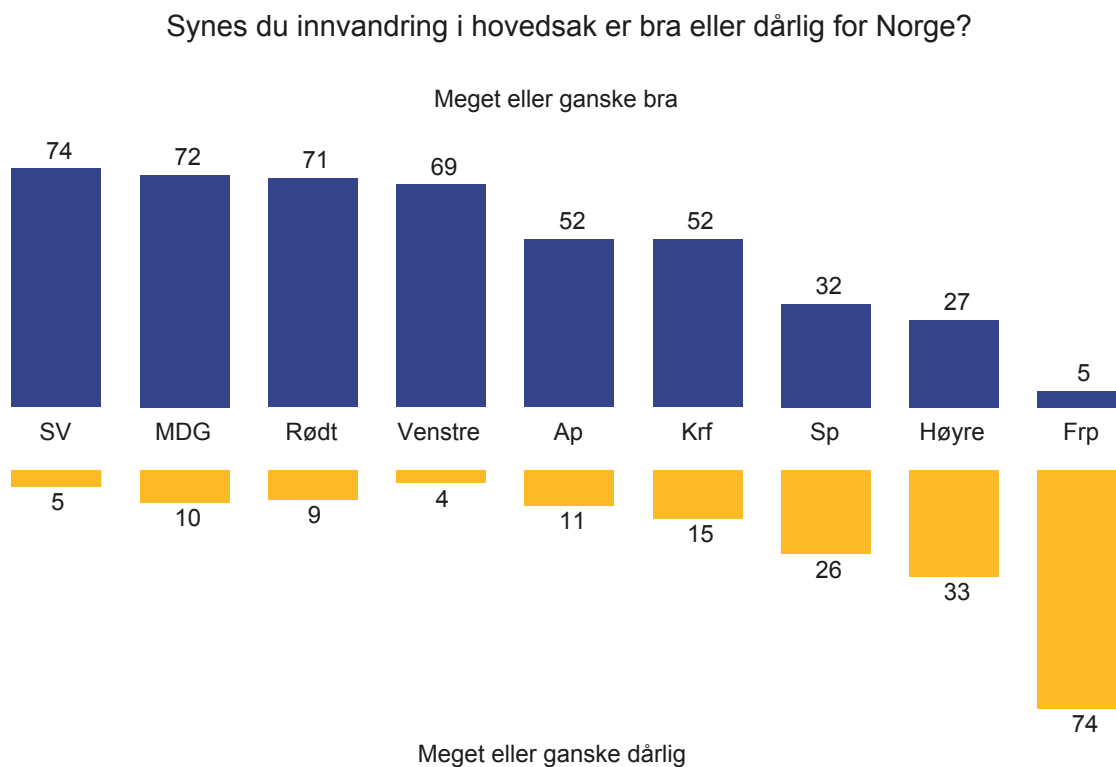
Figur 10 viser resultatfordelingen av svarene på et slikt spørsmål. Et viktig hovedresultat er at flere mener at innvandring i hovedsak er bra (de to øverste svarkategoriene), enn dem som mener at det i hovedsak er dårlig for Norge. Siden dette skyldes at en tredjedel synes innvandring er «ganske bra», like mange som synes det verken er bra eller dårlig, må man kunne si at den norske befolkningen er moderat positiv til innvandring som fenomen. En sammenligning av kjønnene viser imidlertid at andelen negative svar er klart større blant menn, som i større grad enn kvinner synes innvandring er ganske eller meget dårlig (32 mot 23 prosent).

Figur 11. Generell holdning til innvandring i landsdeler, prosent. N = 2988

Det er også forskjeller mellom landsdelene i det generelle synet på innvandring. Figur 11 viser fordelingen av positive og negative svar fordelt på seks landsdeler. Oslo og Trøndelag skiller seg ut med både en relativt større andel som svarer at innvandringen til Norge er «meget bra» eller «ganske bra» (nesten halvparten), og en relativt mindre andel som svarer at den er «meget dårlig» eller «ganske dårlig» (ca. en av fem). På Sørlandet, Vestlandet, og Østlandet utenfor Oslo svarer drøyt en tredjedel positivt, en knapp tredjedel negativt og litt flere er nøytrale enn i de øvrige landsdelene. Nord-Norge fremstår som mest polarisert, med 42 prosent som synes innvandring i hovedsak er meget eller ganske bra for Norge, en knapp tredjedel som er negative, og altså lavest andel nøytrale svar.

Figur 12. Generell holdning til innvandring og partipreferanser, prosent. N = 2066

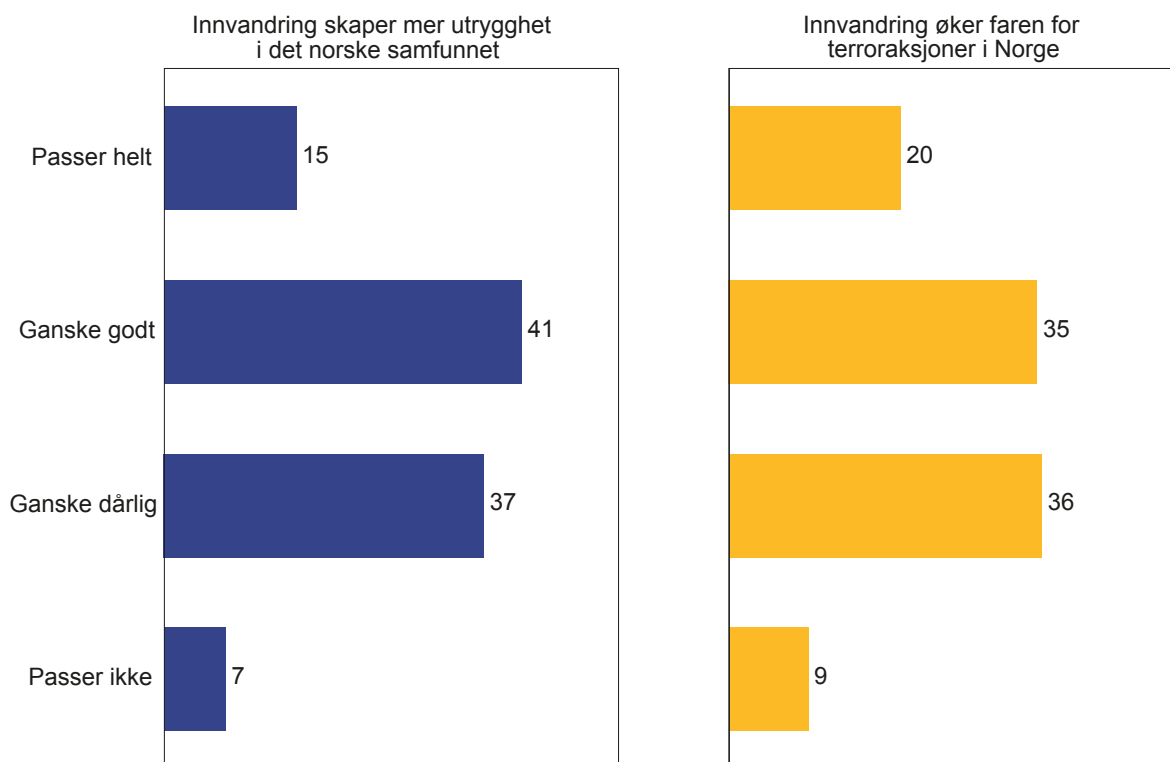

I figur 12 viser vi hvordan den generelle holdningen til innvandring fordeler seg langs folks partipreferanser. Fire partier (SV, MDG, Rødt og Venstre) har meget store andeler velgere (~70 prosent) som mener innvandring i hovedsak er bra, mens FrP skiller seg klart ut som det eneste partiet med et absolutt flertall av velgere som synes innvandring i hovedsak er dårlig. Mens velgere av Ap og KrF også har en klar overvekt av positive svar og bare marginalt flere negative enn f.eks. MDG og Rødt, så har de flere som har svart nøytralt. Dette gjelder i enda større grad Sp og Høyre, hvor 40 prosent har svart nøytralt (mot bare 20 prosent blant «fløypartiene»).

Utrygghet, terror, og andre trusler

Innvandring og innvandringsmotstand blir ofte knyttet til trusler og frykt. I denne delen ser vi på holdninger til om innvandring skaper mer utrygghet og terror. En del av dette gjelder om innvandringen utgjør en trussel mot ulike sider ved det norske samfunnet.

Figur 13. Synspunkt på om innvandring skaper utrygghet og terror i Norge, prosent. N = 3007

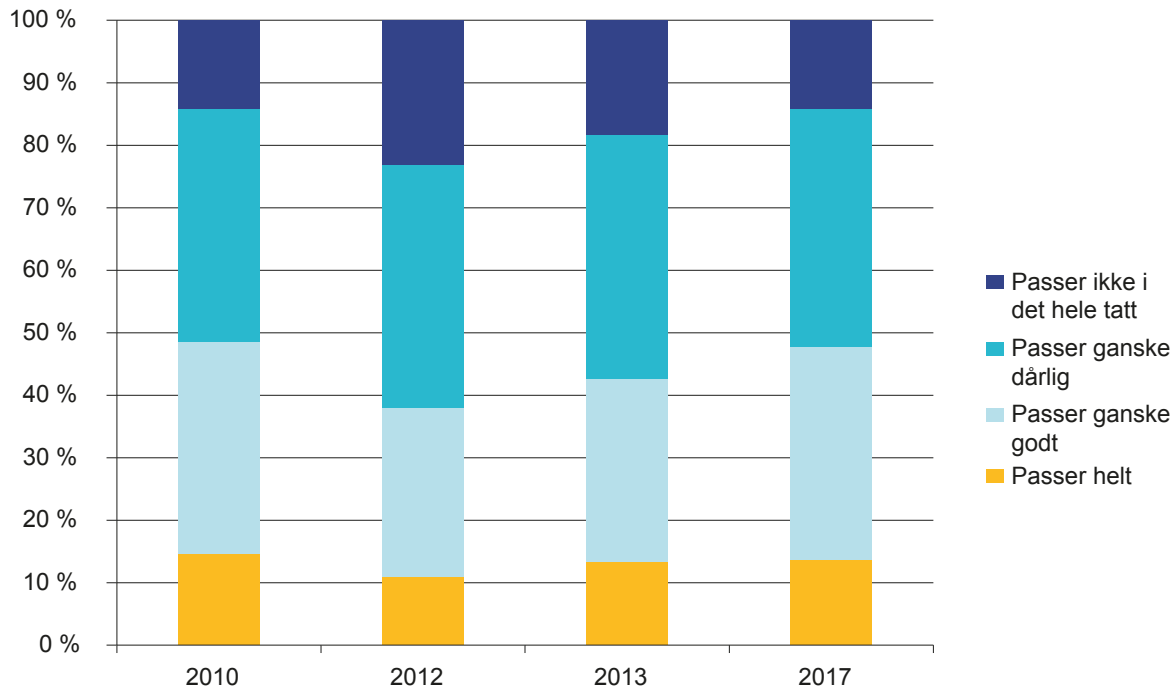

Figur 13 viser at like mange, ca. 55 prosent, er enige i at innvandringen skaper mer utrygghet og øker faren for terror i Norge (påstandene passer «helt» eller «ganske godt»). En større andel svarer «passer helt» på påstanden om terroraksjoner enn påstanden om at innvandringen generelt skaper mer utrygghet. En analyse av kjønnsforskjellene for disse spørsmålene viser at menn er vesentlig mer tilbøyelige til å svare at det «passer helt» at innvandring skaper både utrygghet og terroraksjoner (5 prosentpoeng mer enn kvinner), og at de også er litt mer tilbøyelige til å svare at det «passer ikke», mens kvinner i større grad velger de to moderate alternativene.

Blant negative samfunnskonsekvenser som ofte diskuteres i forbindelse med innvandring, er kanskje trusselen mot den norske velferdsstaten den mest omtalte i norske medier det siste tiåret. Tidligere integreringsbarometre har målt holdning til denne trusselen siden 2010, og resultatene fra de fire målingene siden den gang er illustrert i figur 14.⁸

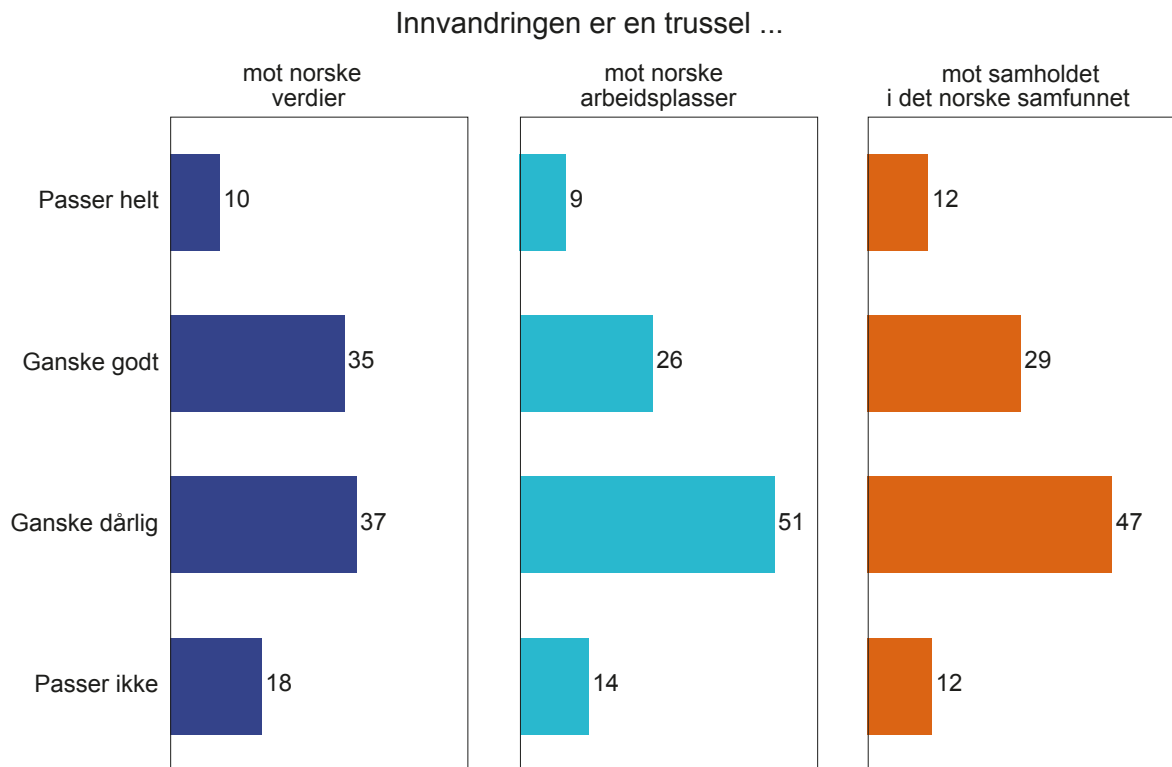
⁸ I 2008 og 2009 ble utvalget bedt om synspunkt på følgende påstand: «Innvandring er en trussel mot den norske velferdsstaten fordi innvandrere ikke slutter seg til de grunnleggende verdiene i Norge». Denne påstanden hadde interessant nok noe større oppslutning (over 50 %) enn den mindre spesifikke versjonen som er brukt f.o.m. 2010.

**Figur 14. «Innvandring er en trussel mot den norske velferdsstaten.» 2010–2017.
N = 3007 (2017)**

Nesten halvparten (47 prosent) synes det passer helt eller ganske godt, men den største delen av økningen siden forrige måling kommer blant dem som er moderat enige.

I årets versjon har vi lagt til spørsmål om andre trusselbilder som ofte fremmes i innvandringsdebatten. Figur 15 sammenstiller resultatene fra holdninger til om innvandring er en trussel mot norske verdier, mot norske arbeidsplasser og mot samholdet i det norske samfunnet. Først er det verdt å merke seg at ingen av disse tre påstandene om trusler har like mange enige (som synes det passer helt eller ganske godt) som for trusselen mot den norske velferdsstaten. Flest synes innvandringen er en trussel mot norske verdier (45 prosent), men denne kategorien har også den største andelen som svarer at det «passer ikke».

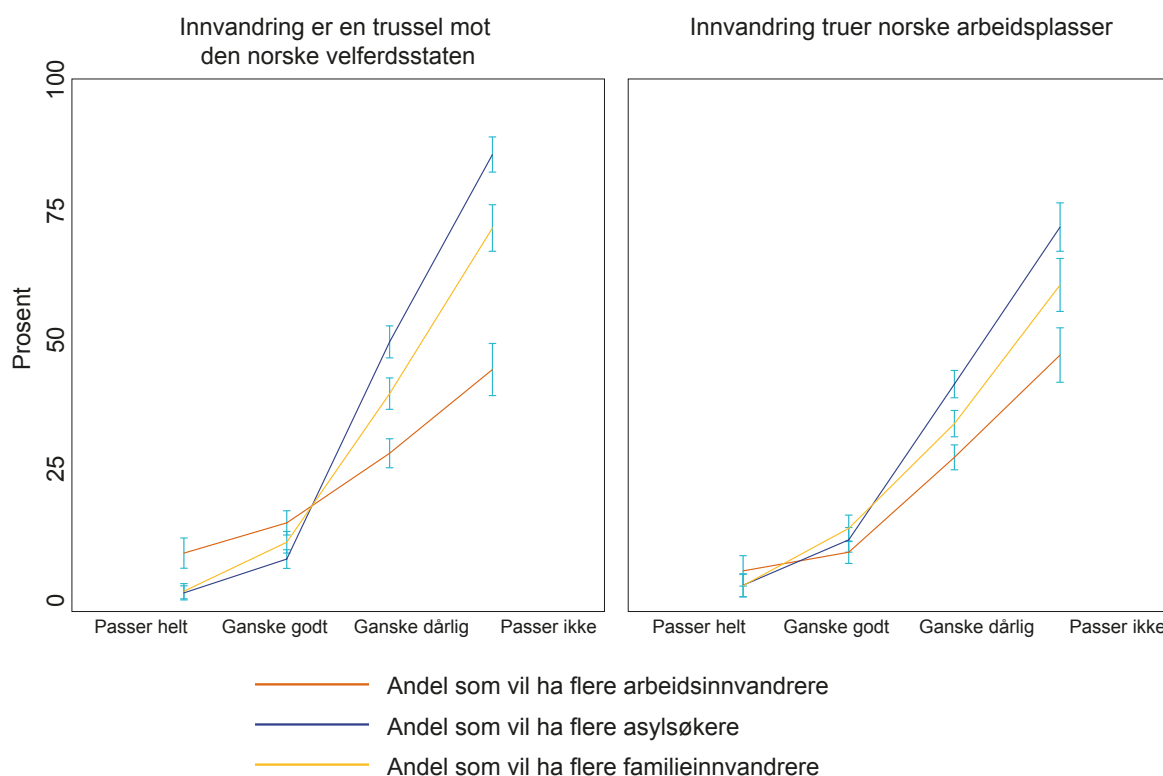
Figur 15. Innvandring og tre trusler, 2017. N = 3016 / 2997 / 3004

Drøyt en tredel av befolkningen er enig i påstanden om at innvandringen er en trussel mot norske arbeidsplasser. Både her og når det gjelder påstanden om at innvandring truer samholdet i det norske samfunnet, er det vesentlig flere som svarer at det passer «ganske dårlig» enn «ganske godt». Dette står i motsetning til påstanden om verdier, der svarene er mer jevnt fordelt mellom de som mener påstanden passer «ganske godt» og «ganske dårlig» (se figur 15). Befolkningen er altså mest delt om hvorvidt innvandringen truer norske verdier og den norske velferdsstaten, siden en større andel av befolkningen mener dette er reelle trusler.

Hvordan henger synet på trusler sammen med holdningen til innvandringens volumet? En illustrasjon av denne sammenhengen ser vi i figur 16. Her koples synet på ulike typer innvandring (de som ønsker flere arbeidsinnvandrere, asylsøkere eller familieinnvandrere), med ulike synspunkt på om innvandring er en trussel (mot velferdsstaten eller norske arbeidsplasser).

De to første kategoriene, som er enige i at truslene er reelle, ønsker stort sett ikke flere av noen typer innvandrere (men relativt sett litt flere arbeidsinnvandrere enn de andre kategoriene blant dem som er helt enige i trusselen mot velferdsstaten).

Figur 16. To trusler og holdningen til innvandringsvolum, 2017. N = 2848 / 2836

I figur 16 ser vi at de som ikke opplever at innvandringen er en trussel mot velferdsstaten, i langt større grad ønsker å motta flere asylsøkere og familieinnvandrere (opp mot 70-80 prosent blant dem som mener trusselen «passer ikke»), mens de bare i litt større grad ønsker å motta arbeidsinnvandrere. Holdningen til trusselen mot velferdsstaten plukker opp en langt større variasjon i ønsket om flere innvandrere enn holdningen til trusselen mot norske arbeidsplasser. Blant dem som synes denne trusselen passer dårlig eller ikke i det hele tatt, er det en lignende økning i andelen som vil ha flere arbeidsinnvandrere – men en svakere økning i andelen som vil ha flere asylsøkere og familieinnvandrere.

Hvilke skillelinjer plukker det venstre panelet av figur 16 opp? Hvem er det som er uenig i at innvandring utgjør en trussel mot velferdsstaten, og som i mye større grad er positiv til flere asylsøkere og familieinnvandrere enn til arbeidsinnvandrere? Vi skal se nærmere på dette skillet i befolkningen, både i avslutningen av dette kapittelet og senere i rapporten, særlig i kapittel 4.

I den siste delen av dette kapittelet skal vi se nærmere på hva som kan forklare variasjonen i holdningen til innvandring, med særlig henblikk på hvilken rolle utdanning, økonomi og arbeidsmarkedssposisjon spiller.

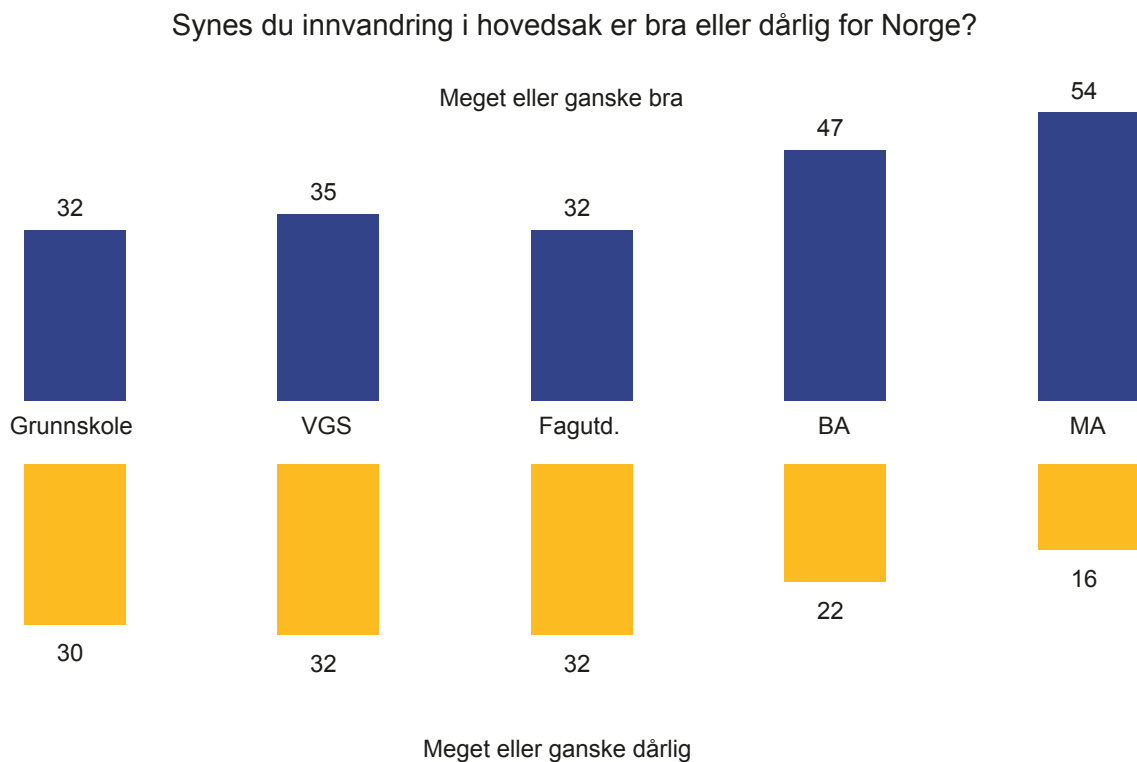
Utdanning, økonomi og holdninger til innvandring

Hva er det som forklarer at noen er for innvandring og andre mot? Litteraturen om temaet er omfattende. Det finnes teorier og empiriske analyser om betydningen av en rekke individuelle kjennetegn, samfunnsmessige omstendigheter og endringer, egenskaper ved innvandrerne og kontakt mellom innvandrere og flertallet. I løpet av av denne rapporten vil vi berøre flere slike forhold i mer detalj. Vi vil blant annet se på betydningen av syn på religiøse minoriteter, tillit til

folk og institusjoner, antall naboer og venner med innvandrerbakgrunn, hvilke krav man stiller til integreringen, toleranse og stereotypier overfor utvalgte innvandrergrupper.

Her, i den siste delen av dette kapitlet, tar vi for oss et mye omtalt forhold: at folks utdanningsnivå er blant de beste variablene til å forutsi holdningen til innvandring og støtte til populistiske høyerepartier (Lancee and Sarrasin 2015; Cavaille og Marshall 2017).

Figur 17. Generell holdning til innvandring for utdanningsnivåer, prosent. N = 2988

Figur 17 viser hvilken betydning utdanning (fem kategorier) har for om man mener innvandring er bra eller dårlig for Norge. Hovedtendensen er at personer med universitetsutdanning er overveiende mer positive og mindre negative til innvandring enn dem som bare har fullført grunnskole, videregående eller en fagutdanning. På tvers av land og forskningsstudier er det en klar tendens til at personer med høy utdanning er mer positive til innvandring og innvandrere (Markaki og Longhi 2013; Hainmueller og Hopkins 2014). Det er forsket mye på sammenhengen, uten at forskerne ser ut til å enes om én forklaring. Et sentralt spørsmål i forskningsdebatten er hvorfor personer med lav utdanning i større grad er negative til innvandring enn dem med høy utdanning. Det er to hovedteorier om hva som er årsakene til denne forskjellen:

Teorien om rasjonell konkurranse. De med lav utdanning er skeptiske til innvandring fordi innvandringen truer arbeidsplassene deres. Jobbene og bransjene der det jobber mange med lav utdanning, vil ifølge denne teorien være spesielt utsatt for slik konkurranse. Opplevelsen av konkurranse vil derfor kunne betegnes som rasjonell.

Teorien om sosiokulturelle forskjeller. Det alternative synspunktet ser utdanningsforskjellene i sammenheng med etnosentrisme og fremmedfrykt, som simpelthen er mer utbredt blant lavt utdannede. Dette leder videre til spørsmålet om hvorfor det i så fall er slik.

Hvilken rolle spiller økonomiske bekymringer for dem som er mot innvandring? Som nevnt er frykten for at innvandrere skal ta jobbene fra folk, en vanlig forklaring på innvandringsmotstand. Det er likevel ikke helt lett å finne solid empirisk støtte for denne teorien.

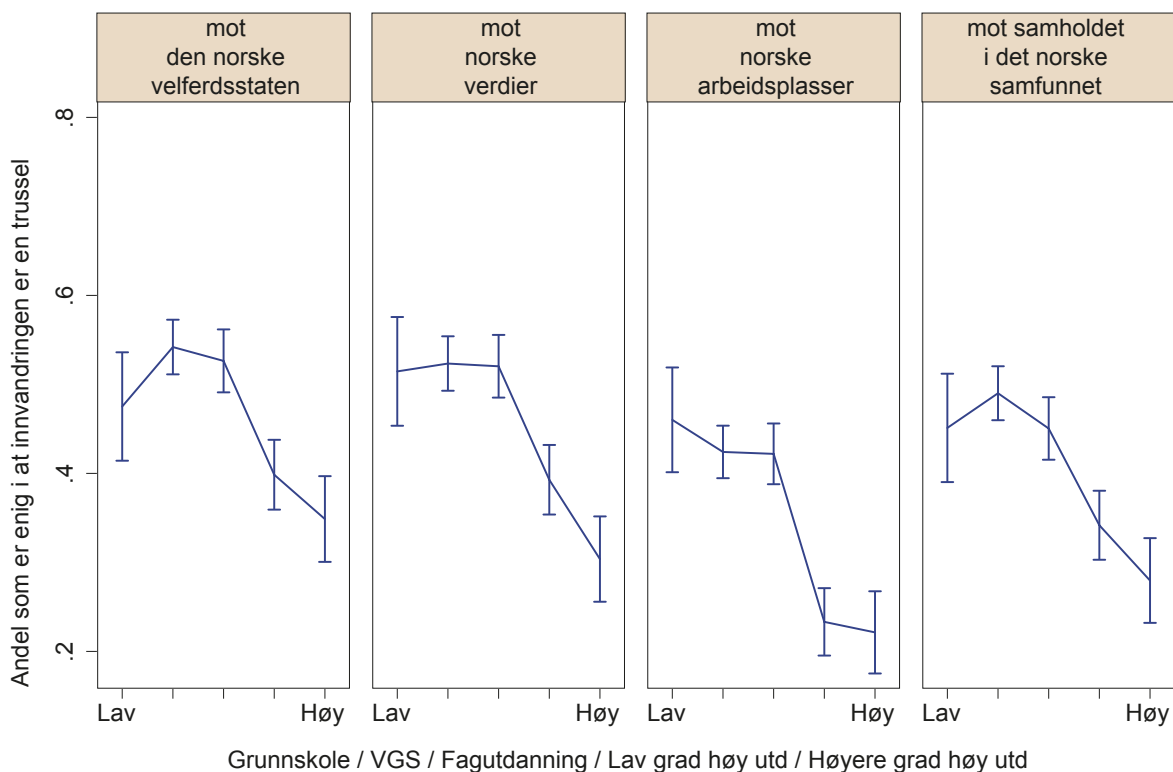
En fire år gammel bred gjennomgang av internasjonal forskning om akkurat dette spørsmålet fant få studier som støttet teorien (Hainmueller og Hopkins 2014). Det var få tegn til at personlig økonomi og frykt for arbeidsmarkedskonkurranse spiller en vesentlig rolle for motstanden mot innvandring. Samtidig antyder nyere studier at innvandringsmotstanden øker sammen med en generell arbeidsledighet og økonomisk usikkerhet (Finseraas, Pedersen og Bay 2016; Kuntz, Davidov og Semyonov 2017).

Vi har flere spørsmål i Integreringsbarometeret som kan bidra til diskusjonen om hvilken av teoriene som kan stemme for den norske befolkningen. Vi har ikke mulighet til definitivt å bekrefte eller avkrefte noen av teoriene, men datamaterialet vårt vil kunne gi innspill til denne faglige, og politisk, viktige diskusjonen.⁹

En trussel mot lommeboken eller flagget?

Er utdanningsforskjeller i synet på innvandring drevet av økonomiske interesser eller forskjeller i verdigrunnlag? Spørsmålene som vi så på tidligere om ulike trusler, kan belyse dette. Grovt oversatt kan vi spørre om innvandringsmotstanden stammer fra en opplevd trussel mot lommeboken eller flagget (nasjonal identitet, verdier, samhold) (Aksoy 2011). Hvis folk med lav utdanning har andre opplevelser av disse to trusselbildene enn dem med høy utdanning, kan det styrke eller svekke de to teoriene.

Figur 18. Innvandrings trusler og utdanningsnivåer, andelen som mener påstandene passer («helt» eller «ganske godt»). N = 2997

⁹ Skulle vi siktet mot å avkrefte en av teoriene, så ville det vært hensiktsmessig med data fra flere målepunkter og en utforming med for eksempel en randomisert test av denne spesifikke problemstillingen. Hvorvidt utdanning kan sies å forårsake de holdningene og verdiene som statistisk henger sammen med variabelen, er også et viktig og krevende forskningsspørsmål (se Cavaille og Marshall 2017 og Finseraas, Skorge og Strøm 2017).

I figur 18 har vi satt opp befolkningens holdning til fire trusselbilder: mot den norske velferdsstaten, mot norske verdier, mot norske arbeidsplasser og mot samholdet i det norske samfunnet. I tillegg har vi lagt inn de ulike utdanningslengdene og utdanningstypene (grunnskole, VGS, fagutdanning, høyere utdanning (lavere grad) og høyere utdanning (høyere grad)). Dette gjør at vi kan se i hvilken grad de ulike utdanningsgruppene mener at trusselbildene stemmer.

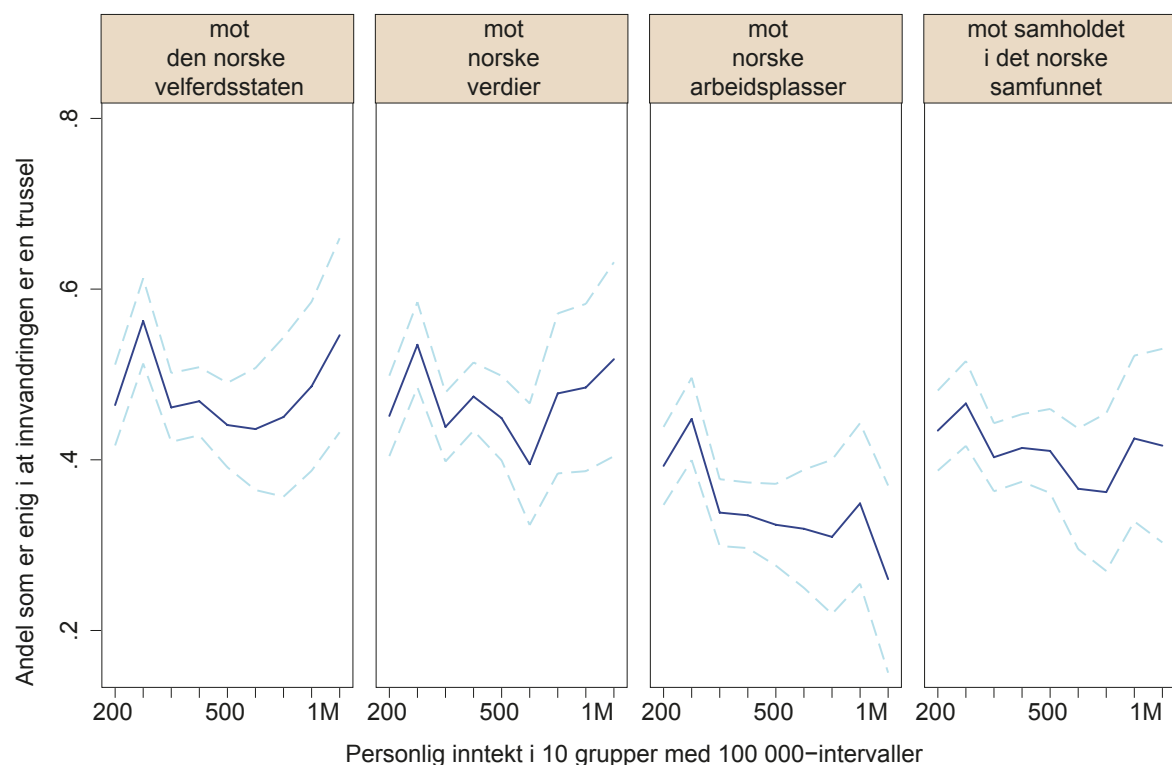
Hovedinntrykket er at det er et lignende mønster for alle de fire trusselbildene. De med høy utdanning ser innvandring i mindre grad som en trussel enn de med lav utdanning.

Det er likevel noen mindre forskjeller mellom betydningen av utdanning for de ulike truslene (se figur 18). De med høy utdanning ser ut til å være mindre bekymret for trusselen mot norske arbeidsplasser enn de andre truslene (for eksempel for at innvandringen truer den norske velferdsstaten), men et lignende mønster gjenfinnes for dem med lavere utdanning.

I alle fire panelene ser vi konturene av en «terskel» mellom lavere grads nivå (de tre første: grunnskole, VGS og fagutdanning) og dem med utdanning på høyskole- og universitetsnivå. Denne terskelen er tydeligst når det gjelder trusselen mot norske arbeidsplasser (se figur 18). Der ser vi at begge gruppene med høyere utdanning i liten grad ser innvandringen som en trussel mot det norske arbeidsmarkedet.

La oss kople inn den personlige økonomien. Hva betyr inntekt for opplevelse av at innvandringen truer ulike sider ved det norske samfunnet? Hvilken utdanning man har, kan bety mye for hvilken posisjon man får i arbeidsmarkedet og dermed også for hvilken inntekt man har. I et land som USA er denne sammenhengen sterk, og det er her mye av forskningen på dette temaet er gjennomført. Det gjør at det finnes mange studier der man antar en tett sammenheng mellom nettopp utdanning, arbeidsmarkedsposisjon og økonomi. Dette er imidlertid ikke like selvfølgelig i Norge som i mange andre land. Dette gir desto større grunn til å undersøke sammenhengen mellom personlig inntekt og synet på disse innvandringstruslene i Norge.

Figur 19. Innvandrings trusler og inntektsnivåer, andelen som mener påstandene passer («helt» eller «ganske godt»). N = 2904

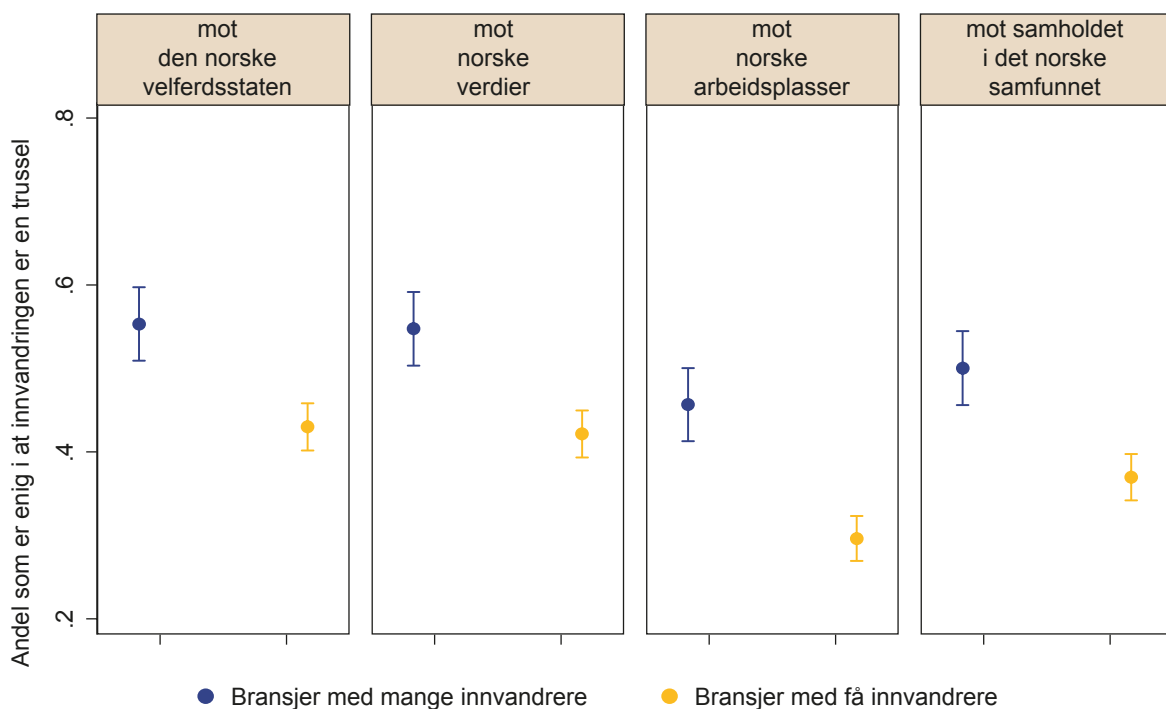
I figur 19 har vi delt utvalget i ti grupper etter hvor høy personlig årsinntekt de har. Vi ser så på hvor stor andel av de ulike inntektstroppene som mener at de forskjellige trusselbildene stemmer. Det er mindre variasjon for denne inndelingen etter inntekt enn det vi så for utdanning. Tre av kurvene beveger seg både opp og ned langs inntektsfordelingen uten en klar trend. Det er om noe litt vanligere (men ikke signifikant) å svare at man er enig i at innvandring er trussel mot norske velferdsstaten og norske verdier, om man har inntekt opp mot og over en million, enn ved vanligere inntekter på rundt 500 000. Unntaket er kurven for trusselen mot norske arbeidsplasser. Der ser det ut til å være en svak, men gradvis nedgang i andelen som er enig i at innvandringen truer norske arbeidsplasser når vi beveger blikket fra venstre til høyre, det vil si fra dem som tjener minst, til dem som tjener mest.

Hvis vi finner at innvandringsmotstanden varierer med utdanning, men ikke (eller i liten grad) med inntektsnivå, hva så betyr det? La oss gå en sveip til inn i materialet før vi plukker opp igjen den tråden.

Bransjer og arbeid

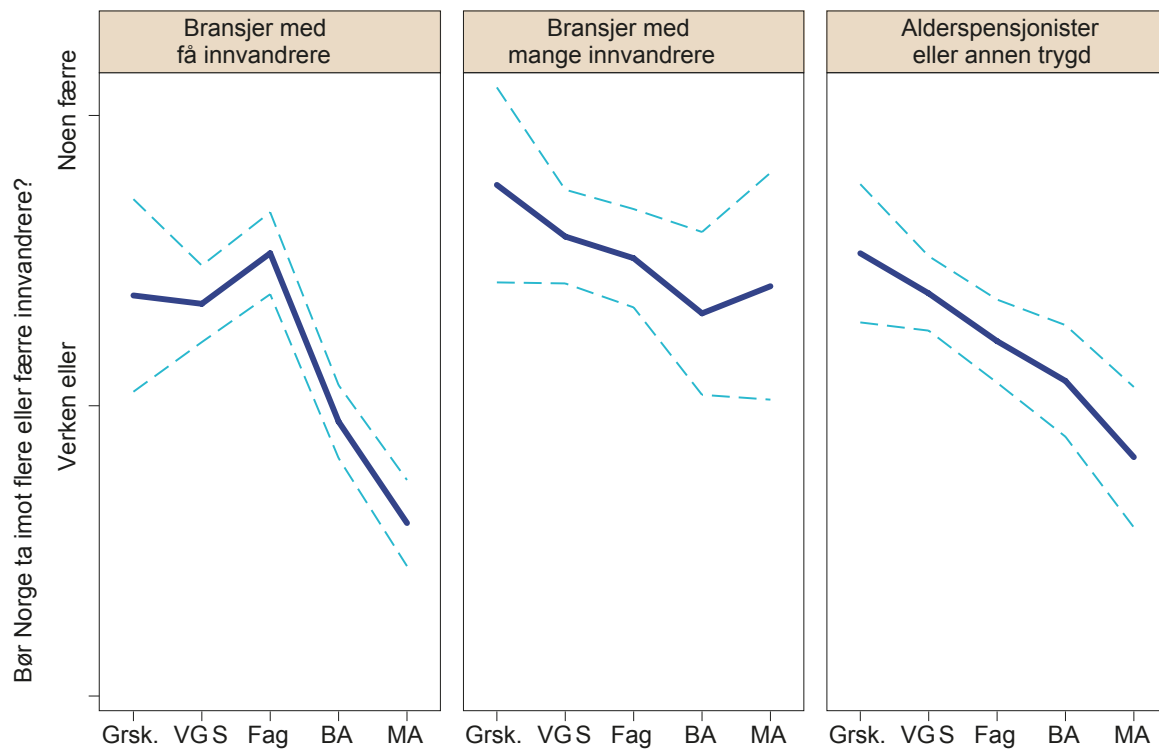
Flere tidligere studier av innvandringsmotstanden blant lavt utdannede har undersøkt betydningen av plasseringen i arbeidsmarkedet (Dancygier og Donnelly 2014; Hainmueller, Hiscox og Margalit (2015). Hvis bekymringen for konkurranse spiller en rolle for de negative holdningene i denne gruppen, er det å forvente at utslaget er større blant dem som jobber i spesielt utsatte bransjer.

Figur 20. Innvandrings trusler og bransjer, andelen som mener påstandene passer («helt» eller «ganske godt»). N = 1925

I figur 20 ser vi at andelen som synes innvandringen er en trussel, er høyere blant dem som jobber i bransjer med mange innvandrere¹⁰, enn blant dem som jobber i bransjer med få innvandrere¹¹. Dette er ikke overraskende og gjenspeiler i noen grad forskjellen mellom utdanningsnivåene, siden bransjene har arbeidstakere med ulik utdanning. Men hvordan ser utdanningsforskjellene i holdninger ut innad i disse to typene bransjer? Dette spørsmålet blir besvart i figur 21, som angir gjennomsnittlig svar på spørsmålet om Norge bør ta imot flere eller færre innvandrere.

Figur 21. Utdanningsnivå og holdning til innvandring. N = 2668

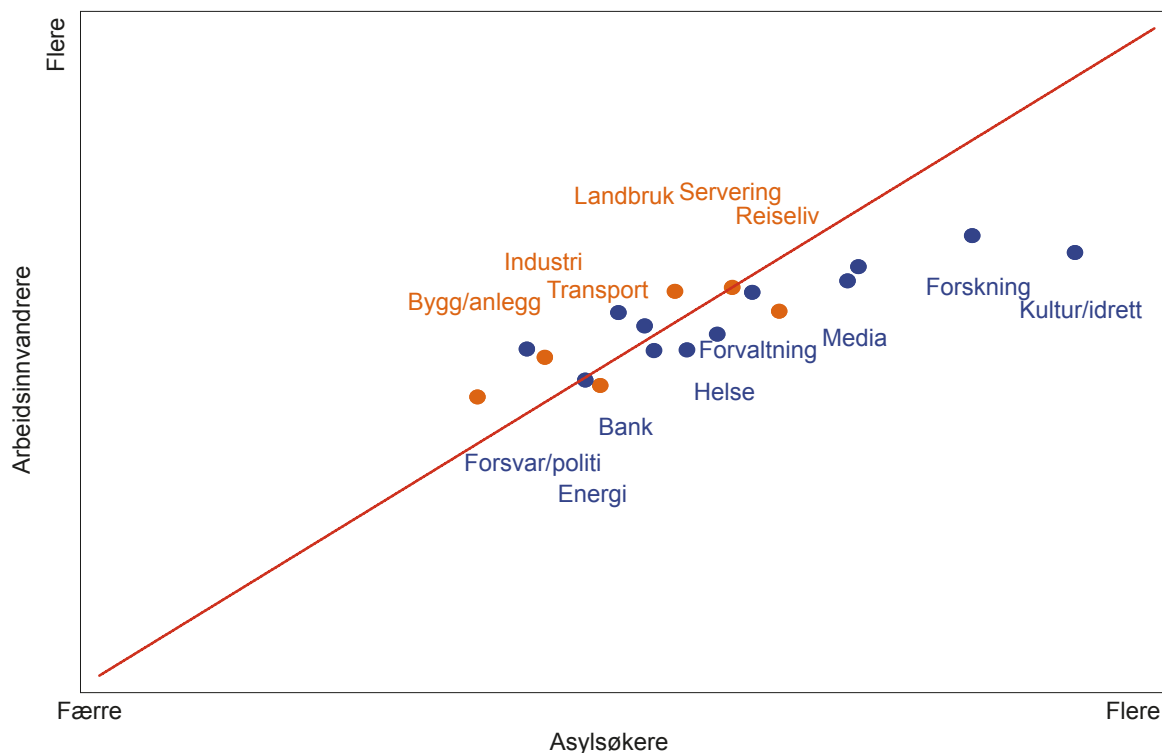

Panelet i midten er mest interessant for oss. Det bekrefter inntrykket av større opplevd trussel fra figur 20, da personer fra disse bransjene har en tendens til å ønske færre innvandrere enn befolkningen under ett. I disse bransjene er utdanningsforskjellene i synet på innvandring vesentlig mindre og ikke statistisk signifikante. Selv de med høyere utdanning har en tendens til å være mer negative enn positive. Dette kan sees som en indirekte støtte til konkurransehypotesen. Samtidig antyder det første og siste panelet at utdanningsforskjellene i holdningen til innvandring har andre kilder enn teorien om rasjonell konkurranse alene skulle tilsi. Forskjellene mellom lavt og høyt utdannede er svært store blant alderspensjonister og uføretrygdde samt blant yrkesaktive som jobber i bransjer som er lite utsatt for konkurranse i arbeidstilbudet fra innvandrere.

¹⁰ Industri/teknikk, Bygg/anlegg, Varehandel/butikk, Transport/samferdsel, Reiseliv/hotell, Restaurant/servering, Landbruk.

¹¹ Barnehage/skole/undervisning, Helsetjenester, Sosialtjenester/barnevern, Pleie- og omsorgstjenester, Forsvar/politi-/rettsvesen/vakthold, Kultur/idrett/organisasjoner, Media/reklame/PR/informasjon, Forskning/analyse

Figur 22. Bransjer og relativ holdning til arbeidsinnvandrere og asylsøkere. N = 1925

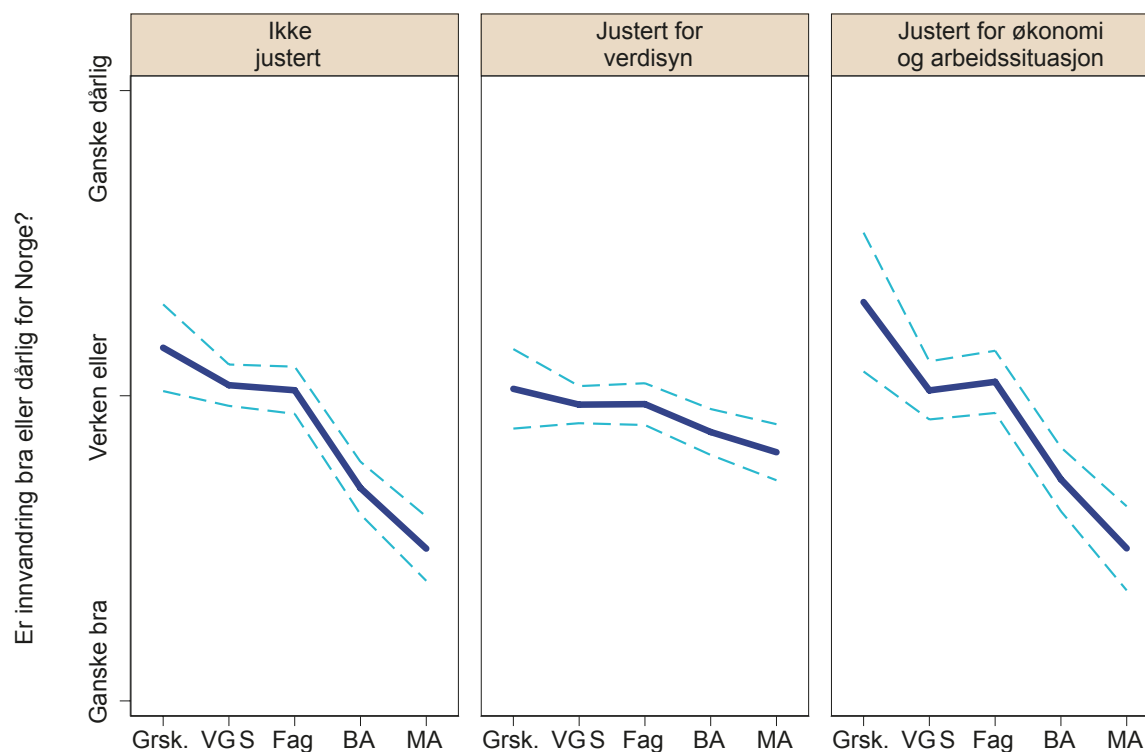

Figur 22 viser bransjetilhørighet og gjennomsnittlig svar på spørsmålene om flere eller færre asylsøkere og arbeidsinnvandrere. Jo lenger opp mot høyre hjørne man er plassert, jo flere innvandrere ønsker man. En plassering under diagonalen indikerer at man ønsker flere asylsøkere enn arbeidsinnvandrere (og omvendt over diagonalen). Personer som jobber i bransjene hvor arbeidstilbudet er mest påvirket av innvandrere (de røde punktene), er relativt sett litt mer positive til arbeidsinnvandrere enn til asylsøkere. Dette er i seg selv ikke i tråd med teorien om at deres generelle innvandringsskepsis skyldes konkurranse på arbeidsmarkedet. De som jobber i andre bransjer (grønne punkter), er i hovedsak mer positive til asylsøkere enn til arbeidsinnvandrere. Unntakene fra denne hovedtendensen er personer som jobber i forsvar/politi og bank (de to grønne prikkene som ligger godt over diagonalen), og de som jobber innenfor bransjen for reiseliv og hotell (den røde prikken som ligger et stykke under diagonalen).

Hvilken rolle spiller arbeidssituasjon og verdier?

Til slutt i dette kapitlet vil vi se om utdanningsforskjellene når det gjelder synet på innvandring, fortsatt er der når man justerer for (eller «kontrollerer for») arbeidssituasjon og økonomi på den ene siden og relevante verdispørsmål på den andre siden. Utgangspunktet er en regresjonsanalyse av sammenhengen mellom utdanningsnivå og holdningen til innvandring, bare justert for alder (for å unngå at generasjonsforskjeller i utdanningsnivå blir blandet inn) (Hainmueller and Hiscox 2007; Hellevik og Hellevik 2017). Resultatene er vist til venstre i figur 23. Den horisontale aksens viser gjennomsnittlig svar på det generelle spørsmålet om innvandring er bra eller dårlig, og middelverdien er «verken bra eller dårlig», som også er gjennomsnittet blant dem med et av de tre laveste nivåene av utdanning.

Figur 23. Holdning til innvandring og utdanning, tre regresjonsmodeller.
N = 2988 / 2622 / 1925

Som vi har sett i figur 17, svarer en større andel av dem som har høyere utdanning, at de synes innvandring er «ganske bra» eller «meget bra». Dette trekker gjennomsnittet i svarene fra denne gruppen mot «ganske bra».

Panelet i midten av figuren viser resultatet av en tilsvarende modell, hvor vi har justert for svarene på et spørsmål om «verdiene i islam er forenlige med grunnleggende verdier i det norske samfunnet». Hovedideen er at dette fanger opp relevant variasjon i syn på en type innvandrere som er synlige og omdiskutert i den offentlige debatten, nemlig personer med muslimsk tro. Resultatet av denne justeringen er at utdanningsforskjellene forsvinner. Hvis man altså sammenligner personer med samme syn på islam, har universitetsutdannede samme syn på om innvandring er bra for Norge som personer med lavere utdanning. Man kunne si at synet på verdispørsmålet trumfer forskjellene i utdanning. Mener man det samme om forenligheten mellom norske og muslimske verdier, så har ikke utdanning noe å si. Da mener man det samme om innvandring. Enkelt personer kan selvsagt avvike fra dette bildet, men i gjennomsnitt vil de to gruppene – høyt og lavt utdannede med samme syn på forenligheten av verdier – mene det samme om innvandring er bra eller dårlig for Norge.

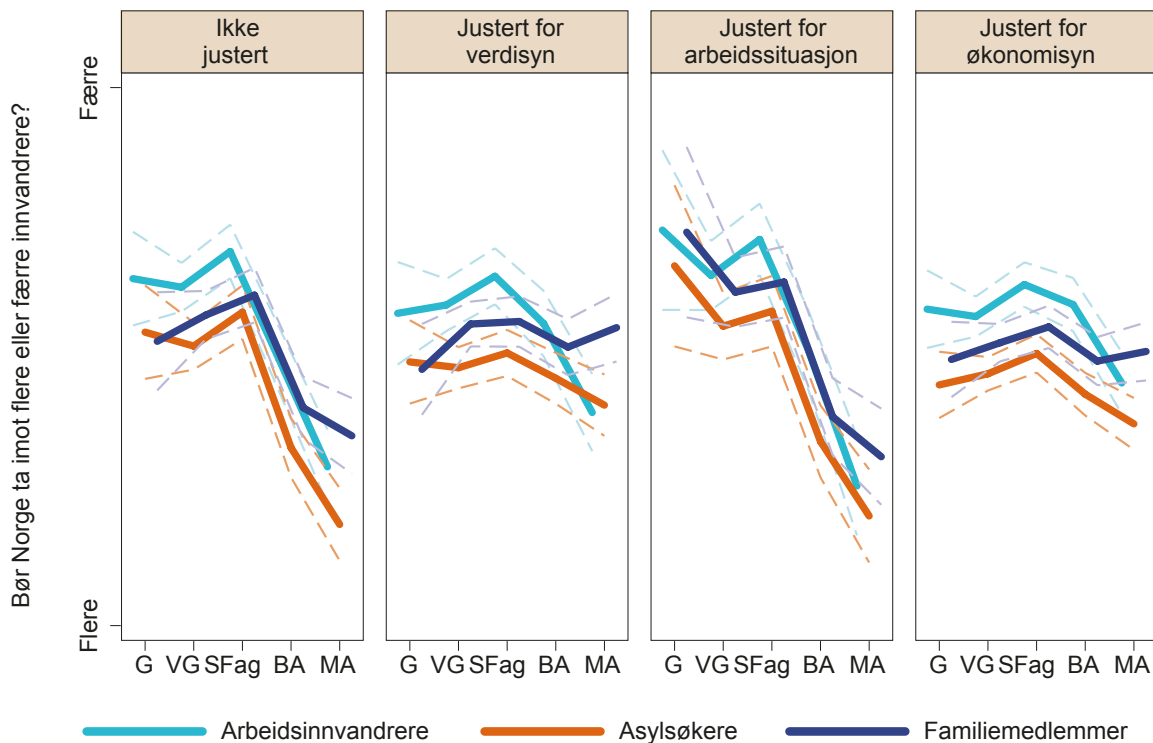
I det høyre panelet av figur 23 har vi igjen brukt grunnmodellen som justerer for alder, og så justert for et stort antall indikatorer på personers arbeidsmarkedssituasjon, som hvorvidt de jobber heltid, deltid, er arbeidsledige, på alderspensjon, uføretrygd, er studenter, hjemmeværende, hvilken inntekt de har (12 nivåer), hvilken bransje de jobber i (20 bransjer), om de jobber i offentlig eller privat sektor og om de har en lederstilling. Hvis utdanningsforskjellene er knyttet til økonomiske interesser og lavt utdannedes frykt for at innvandrere skal ta jobbene deres, skulle man tro at forskjellene ble redusert ved denne omfattende justeringen. Dette er imidlertid ikke tilfelle. Synet på innvandring er uforandret hos dem med høy utdanning, mens synet er om noe litt mer negativt

(ikke statistisk signifikant) hos dem med lavere utdanning hvis man holder deres arbeidsmarkeds-situasjon og økonomi konstant. Selv om vi har sett at bransjetilhørighet spiller en viss rolle for holdningene til innvandring, så er det tilsynelatende lite annet ved personers arbeidsmarkedsposisjon og økonomiske situasjon som kan forklare variasjon i holdninger til innvandring.

Tilhørighet til *bransje* og *forenligheten av verdier* står med andre ord frem som de to faktorene som kan slå ut effekten av utdanning for synet på innvandring.

Dette hovedbildet gjelder på tvers av typer innvandring, som vist i figur 24.

Figur 24. Holdning til innvandring og utdanning, tre regresjonsmodeller.
N = 2857 / 2427 / 2163 / 2564

En sammenligning av kurvene med samme farge på tvers av panelene i figur 24 angir hvilken betydning kontrollvariablene spiller i å forklare utdanningsforskjellene i holdninger til de ulike typene innvandrere.

Hvis vi ser på de to settene med kurver til venstre i figur 24, ser vi at justering for verdisyn reduserer utdanningsforskjellen i holdningene til familieinnvandrere og asylsøkere mer enn holdningen til arbeidsinnvandrere. En justering for økonomi og arbeidssituasjon gjør lite med alle tre holdningsvariablene. Til slutt, i det fjerde panelet helt til høyre i grafen, har vi imidlertid lagt til en modell hvor vi har justert for synet på hvorvidt innvandringen truer norsk økonomi og arbeidsplasser. Denne justeringen har en vesentlig effekt, tilsvarende den vi så for synet på islam.

Resultatet støtter Hainmueller og Hopkins' (2014) forslag om at oppfatningen av innvandringens trussel mot økonomi og arbeidsplasser ofte dreier seg mer om en (oppfattet eller opplevd) trussel mot nasjonen heller enn mot individet. En slik «sosiotropisk» forståelse av materielle, økonomiske eller finansielle trusler (Hainmueller og Hopkins 2014: 243), hvor innvandring og innvandrere truer de antatte rasjonelle interessene til et forestilt felleskap (som nasjonen Norge), kan tenkes å være

ekstra relevant i den norske konteksten. Her finner man en historisk homogen befolkning og en stor velferdsstat. Nettopp denne koplingen mellom innvandring og det finansielle grunnlaget for denne velferdsstaten er kommet mer i offentlighetens lys de siste ti årene (NOU 2017:2).

I denne avsluttende delen har vi sett på noen resultater som antyder at selv om utdanning og i noen grad bransjetilhørighet er knyttet til hvilket syn man har på innvandring, er personlig økonomi og arbeidssituasjon lite korrelert med dette. Det er bransjetilhørighet, verdier (syn på islam) og opplevd trussel fra innvandringen mot norsk økonomi og arbeidsplasser som kan predikere et slikt mønster. Som vi så foran, skilles det ofte i forskningslitteraturen mellom rasjonelle grunner – knyttet til økonomi, arbeidsmarked osv. – og «identitære» grunner – knyttet til verdikonflikter, kulturelle orienteringer, og ikke minst fremmedfrykt/rasisme (se f.eks. Finseraas, Pedersen og Bay 2016; Markaki og Longhi 2013, s. 315). Det kan være flere grunner til å problematisere en slik inndeling.

For det første foreligger ideen om at «økonomiske» bekymringer og interesser er grunnleggende sett rasjonelle. Som Hainmueller og Hiscox (2007) påpeker, kan folk ta feil når det gjelder hva konsekvensene av innvandring egentlig er. Den økonomiske forskningen på årsakssammenhengene mellom innvandring og økonomi og arbeidsmarked gir tvetydige resultater. Hvilken informasjon baserer personer seg på når de danner en interessebasert frykt for at innvandringen ødelegger deres egne økonomiske sjanser? Svaret er mangfoldig, men involverer antakeligvis kilder til både kunnskap og ukunnskap.

For det andre bygger denne todelingen på en idé om at bekymringene for innvandringens ikke-økonomiske konsekvenser, for eksempel for verdi, kultur og sosial integrasjon, nødvendigvis er knyttet til irrasjonelle oppfatninger og ønsker. Følelser er en viktig del av mange typer holdninger, men mange har argumentert for at de kan se ut til å ha spesielt stor betydning for politiske holdninger, kanskje særlig dem som er knyttet til relasjoner mellom etniske og nasjonale grupper (Albaraccin og Shavitt 2018: 308).

Begge disse resonnementene støtter at det er grunn til å søke en forståelse av betydningen av samspill mellom ideologi og økonomiske overveielser, slik som Finseraas, Røed og Schøne (2017) påpeker.

3 Holdninger til integrering

Hvordan går det egentlig med integreringen av innvandrere? Hva kreves for at denne tilpasningen skal lykkes? I dette kapitlet ser vi på hva befolkningen mener om ulike sider ved disse spørsmålene.

Integrering er et begrep som omfatter både en prosess og et resultat av prosessen. Det vil si at «integrering» brukes om selve tilpasningsprosessen der den enkelte tilpasser seg et samfunn som i større eller mindre grad legger til rette for dette. I tillegg beskriver begrepet utfallet, det vil si om en person eller gruppe faktisk er integrert eller ikke. Denne doble betydningen av ordet kan føre til noe uklarerhet. I dette kapitlet ser vi både på tilpasningsprosessen mellom dem som kommer, og majoritetssamfunnet, og hva som skal til for å *være* integrert, altså utfallet.

Vi ser nærmere på tre former for integrering: Systemintegrering (arbeidsliv, språk, skole, utdanning), sosial integrering (venner, nettverk, sosial deltakelse) og verdiintegrering (oppslutning om felles verdier).¹²

I slutten av dette kapitlet spør vi hvordan befolkningen ønsker at integreringsprosessen skal foregå. Hvem er det som skal tilpasse seg? Skal de som kommer, helt og fullt tilpasse seg norske normer og verdier, eller bør storsamfunnet jenke seg og ikke kreve slik tilpasning over hodet? Eller mener befolkningen at begge parter bør tilpasse seg? Vi har laget en indeks som måler hvordan befolkningen fordeler seg mellom de to ytterpunktene: full tilpasning (assimilering) og full valgfrihet (flerkultur). Vi spør også hvordan variasjoner i synet på tilpasningsprosessen henger sammen med holdningene til innvandring.

Men først ser vi på hvordan befolkningen ser på det overordnede spørsmålet om integreringens status. Hvordan mener folk at det går med integreringen?

Integreringsskepsis

Integreringsbarometeret viser at den norske befolkningen er skeptisk til hvordan det går med integreringen av innvandrere. Som vi ser i figur 25, er det bare en av fem som mener at integreringen går «meget bra» eller «ganske bra». Nesten halvparten mener at det går «meget dårlig» eller «ganske dårlig» med integreringen. Inntrykket av denne prosessen er med andre ord overveiende negativt. Også her er det verdt å merke seg den nøytrale midtkategorien. En av tre mente at integreringen går «verken bra eller dårlig».

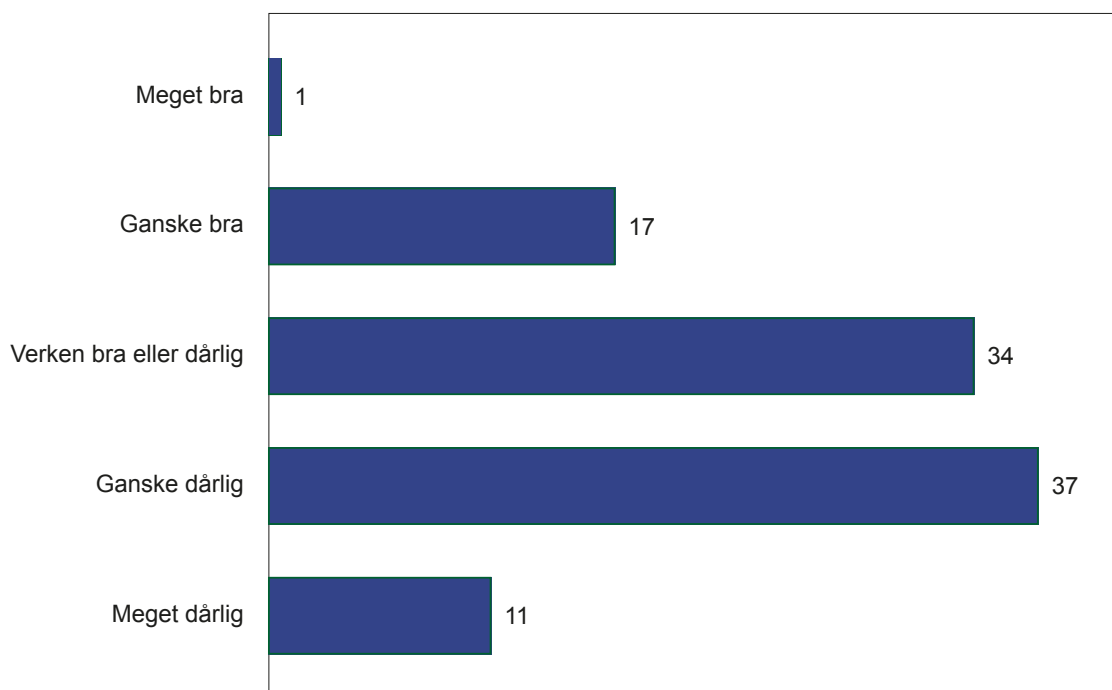
---

¹² Her kunne man valgt en annen og mer finmasket inndeling. Charley mfl. (2014) bruker for eksempel fem kategorier (se Eggebø og Brekke 2018).

Figur 25. Befolkningens holdning til integreringen i 2017, prosent. N = 3023

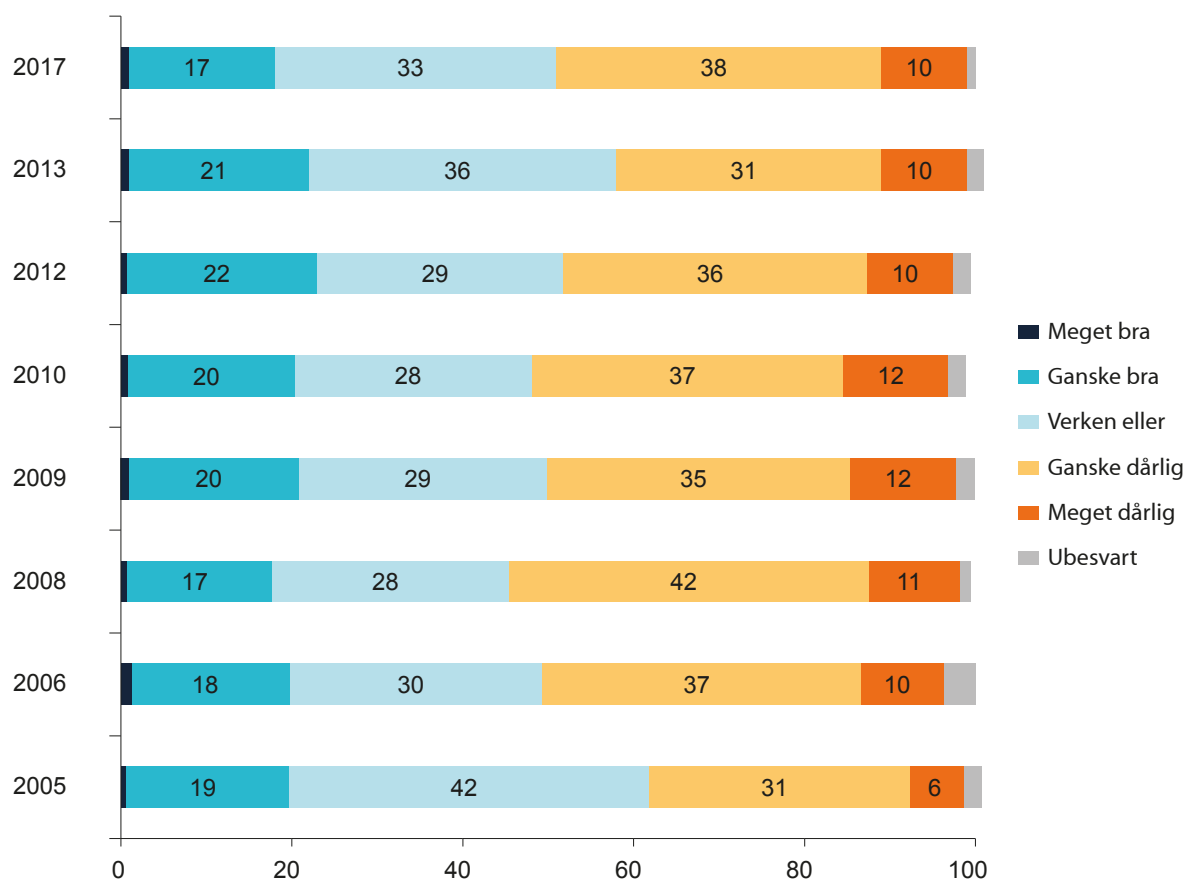
I det store og hele, hvordan synes du integreringen av innvandrere fungerer?

Hvordan skal vi forstå dette negative inntrykket av integreringen i det norske samfunnet? Hva ligger bak? Vi skal plukke opp igjen det spørsmålet nedenfor. Men først må vi se på hvordan dette inntrykket har endret seg over tid. Har befolkningen i Norge skiftet mening når det gjelder integrering?

Svaret på det spørsmålet er et betinget nei. Befolkningen har lenge vært skeptisk til hvordan det går på dette feltet. Ser vi på figur 26, ser vi at det er noen flere i 2017 som mener det går dårlig enn ved den forrige målingen i 2013. Går vi enda lenger tilbake, ser vi likevel at befolkningen har hatt en like negativ innstilling til integreringen før.

Figur 26. Holdning til integrering 2005–2017, prosent. Spørsmål: «I det store og hele, hvordan synes du integreringen av innvandrere i det norske samfunnet fungerer?»
N = 3023 (2017)

Ser vi nærmere på endringen fra målingen i 2013, ser vi at det både er færre (–4 prosentpoeng) som mener integreringen går bra (meget og ganske) og flere (+7 prosentpoeng) som mener den går dårlig (meget og ganske). En årsak til endringen i negativ retning kan være de høye ankomstene i 2015. De over 31 000 asylsøkerne som kom den gangen, utløste ved en rekke anledninger opprop om at nå må man brette opp ermene og ha en integreringsdugnad.¹³

Som vi så i kapittel 1, har innvandringen til Norge og den påfølgende integreringen utviklet seg i de 13 årene som barometeret dekker så langt. I tillegg til hva som formidles gjennom media, vil holdningene også måtte knyttes til hvordan integreringen *faktisk* går samt folks egne opplevelser. Med økt tilstedeværelse av innvandrere i etablerte og nye områder i landet vil folks kontakt med personer med innvandrerbakgrunn øke. Flere i befolkningen vil ha mulighet til å gjøre egne erfaringer.

I den siste runden med Integreringsbarometeret ba vi respondentene som var positive til integreringen, om å skrive noen stikkord om *hvorfor* de var positive. Det samme gjorde vi for dem som var negative. Her var det ingen forhåndsdefinerte ord eller påstander som respondentene måtte velge mellom. De kunne skrive det de ønsket. Vi har organisert stikkordene som kom inn, i to ordskyer (figur 27 og 28).

¹³ <https://www.nrk.no/ostfold/nho-og-nav-vil-ha-bedrifter-med-pa-integreringsdugnad-1.13922623>

Figur 27. Ordsky. Stikkord fra åpent spørsmål som var stilt til dem som mente integreringen gikk «meget bra» eller «ganske bra». Jo større ordene er, jo flere har nevnt dem. N = 400^{14 15}

I svarene fra det åpne spørsmålet om *hvorfor* man mente at integreringen gikk bra, er det integreringselementer som peker seg ut – arbeid og språk. De to kommer i ulike varianter (jobb, arbeid, arbeidskraft og norsk, språk-, norskopplæring mv.), men gir et klart bilde. Det mindretallet som mener at integreringen går bra, mener at språk og arbeid er det som får prosessen til å fungere. Noen nevnte også betydningen av lokalsamfunnene, kommunene, lærere og nordmenn. Det er disse aktørene og institusjonene som legger til rette for og har kontakt med innvandrere i integreringsprosessen.

Interessant nok nevnes de samme hovedelementene når vi ser på svarene fra dem som mente integrering går dårlig. I figur 28 ser vi at av denne større gruppen, nevner mange «norsk» og «språk», «språkopplæring», det samme som den gruppen som var negativ. Respondentene i denne gruppen nevnte også «jobb», «arbeid» og «arbeidsliv», men disse var mindre fremtredende enn for dem som mente integreringen gikk bra.

14 Alle som svarte at integreringen gikk «meget» eller «ganske bra» fikk det åpne oppfølgingsspørsmålet. 72 prosent av disse svarte også på det åpne spørsmålet. Av den langt større gruppen som svarte at integreringen går «meget» eller «ganske dårlig», valgte 80 prosent å oppgi grunner til det.

15 Ord som er ekskludert fra ordskyene: *Er ikke som For og for de det til seg på mange at av med blir har lite dårlig en må fra kommer få nok vil får om bli kan mye skal så ut være selv men et eller andre den alle mer inn dette bare alt uten der ta noen flere dei egne samme store slik også jeg man godt*

Figur 28. Ordsky. Stikkord fra åpent spørsmål stilt til dem som mente integreringen gikk «meget dårlig» eller «ganske dårlig». Jo større ordene er, jo flere har nevnt dem. N = 1229

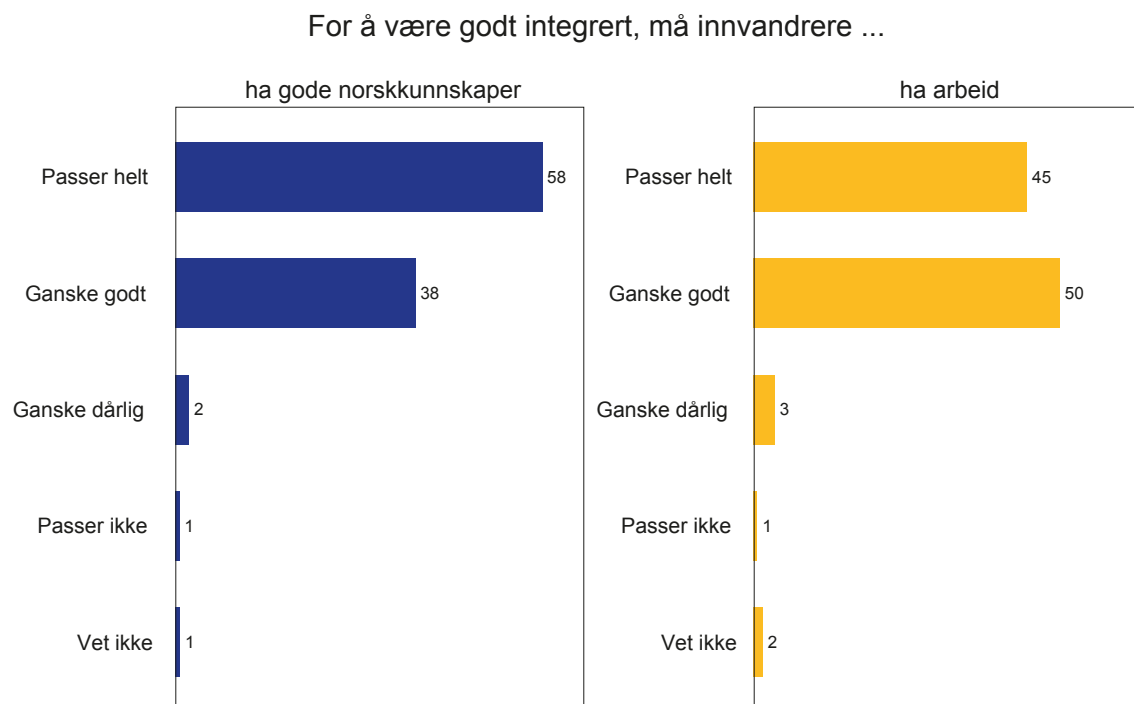

Men gruppen som var kritiske til hvordan det går med integreringen, nevner også ord som «norske», «krav» og «kultur», noe som peker i en annen retning enn det vi så for den positive gruppen. Nedenfor skal vi gå nærmere inn på flere av disse elementene – arbeid, språk, sosiale kontakt, kultur og verdier. I fremstillingen skiller vi mellom tre aspekter ved integreringen: *system*-integrering, *sosial* integrering, og *verdi*integrering.

Systemintegrering

Språk og arbeid kom ut på topp når vi spurte om hvorfor integreringen gikk bra eller dårlig. Her er befolkningen enig. Denne enigheten fikk vi bekreftet da vi spurte om hva som skal til for at innvandrere skal regnes som godt integrert.

I figur 29 gjenspeiles denne brede enigheten. Språk, eller det å ha gode norskkunnskaper ble vurdert som aller viktigst for integreringen. Og språk ble vurdert som viktigere enn det å ha arbeid.

Figur 29. Hva skal til for å være godt integrert? Prosent. N = 3043

I figur 29 ser vi at nær seks av ti mente at innvandrere må gode norskkunnskaper for å være godt integrert. Tar vi med dem som mener at påstanden passer «ganske godt», så sier hele 96 prosent av befolkningen at gode norskkunnskaper må til. Som vi ser, er det like mange som mener at arbeid er viktig, selv om noe færre sier seg enig i at påstanden om at innvandrere må ha arbeid for å være godt integrert, «passer helt».

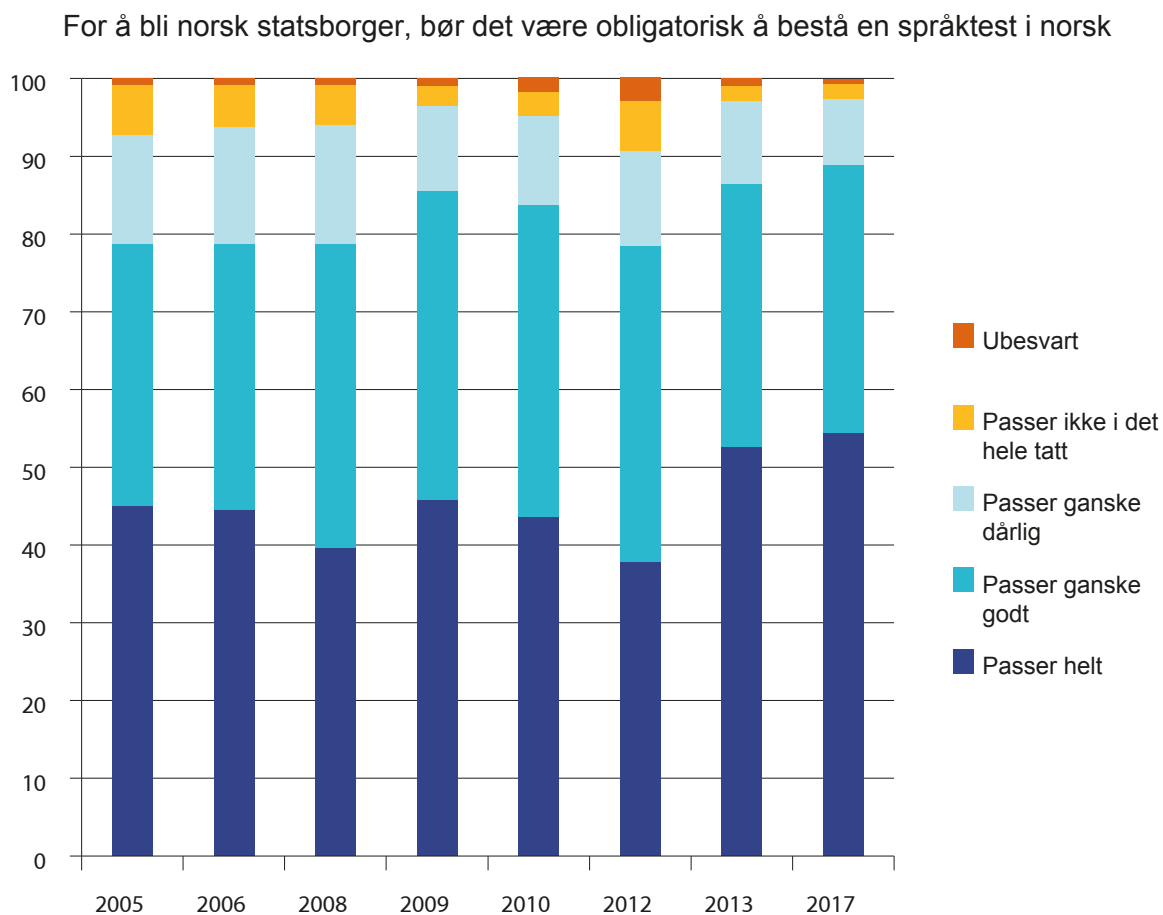
Skal man være kritisk til dette spørsmålet, så spørres det etter hva som skal til for at innvandrere skal *være* godt integrert, og ikke hva som skal til for å *bli* det. Samtidig vil man anta at befolkningen mener at språk er en klar forutsetning for at integrering skal skje. Vi kommer tilbake til flere kjennetegn på hva befolkningen mener må til for at innvandrere skal regnes som integrert, inkludert å ha norske venner, slutte opp om norske verdier og ha barn i barnehage.

Statsborgerskap

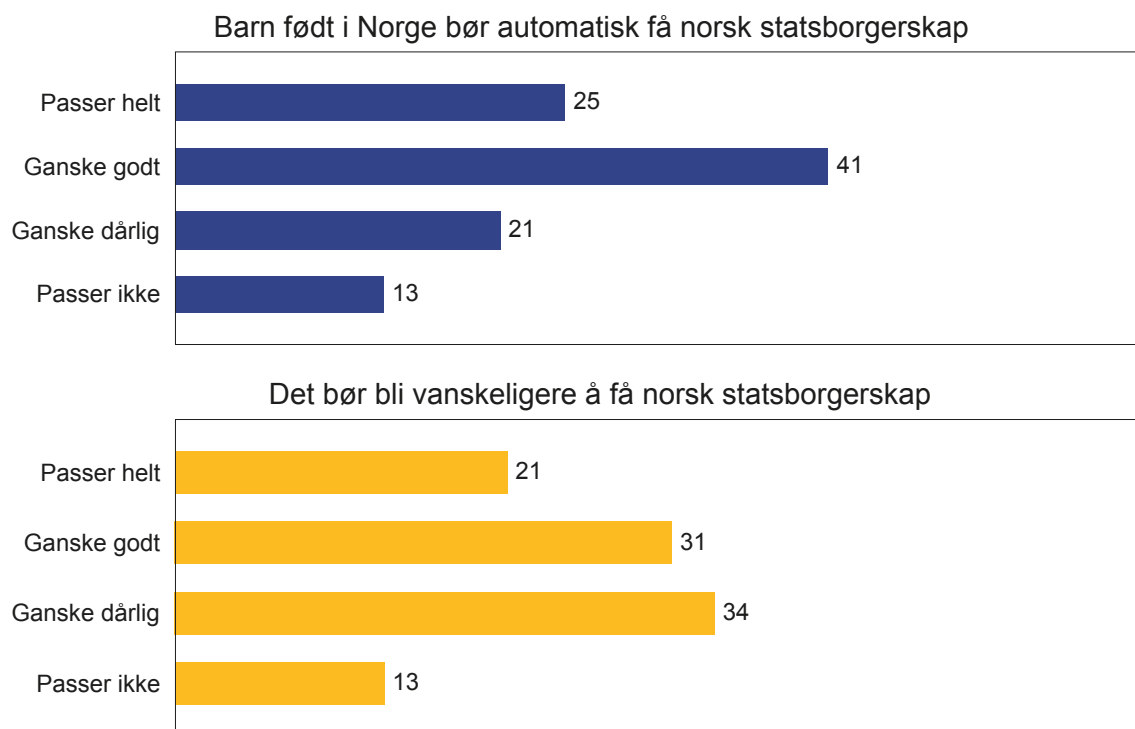
Statsborgerskap er den sterkeste formelle tilknytningsformen for innvandrere i Norge. Dette formelle medlemskapet i det norske samfunnet kan sees både som et insentiv for integrering og som et fundament for full deltakelse i det norske samfunnet. I tillegg til spørsmålet om man skal tillate dobbelt statsborgerskap, har diskusjonen om statsborgerskap i Norge kretset rundt hvor vanskelig det skal være å bli statsborger for folk som kommer til landet.

I 2017 ble det innført et krav om norsk- og samfunnsfagsprøve for alle som ville ha norsk statsborgerskap. Dette kom i tillegg til en rekke andre krav, inkludert botid i landet. I Integreringsbarometeret har man siden 2005 spurt befolkningen i Norge om man burde ha en slik språktest. I figur 30 ser vi at ni av ti mener at man bør ha en slik språktest for å oppnå statsborgerskap. Aldri har oppslutningen vært større. Men nå er det altså innført en slik språktest, så det kan ha påvirket svarene i retning av enighet.

Figur 30. Mening om språktest for statsborgerskap 2005–2017, prosent. N = 3023

Språktest for statsborgerskap er noe som er ment å heve terskelen for denne tilknytningsformen, og det gjør det kanskje litt vanskeligere å bli statsborger for den andelen av innvandrerbefolkningen som kom til Norge i voksen alder. I nederste panel i figur 31 vises svarfordelingen på et direkte spørsmål om hvorvidt det bør bli vanskeligere å få norsk statsborgerskap. Befolkningen er ganske nært delt i to hvis man sammenligner «passer helt / ganske godt» med «passer ganske dårlig / passer ikke» – men de som mener dette passer helt, er flere enn dem som mener det ikke passer. Samtidig viser det øverste panelet i figur 31 at to av tre synes det passer helt eller ganske godt å innføre *jus soli*, prinsippet om at barn født i Norge automatisk får norsk statsborgerskap. I motsetning til for spørsmålet om språktest over er altså dette *ikke* en realitet per norsk lov i 2018.

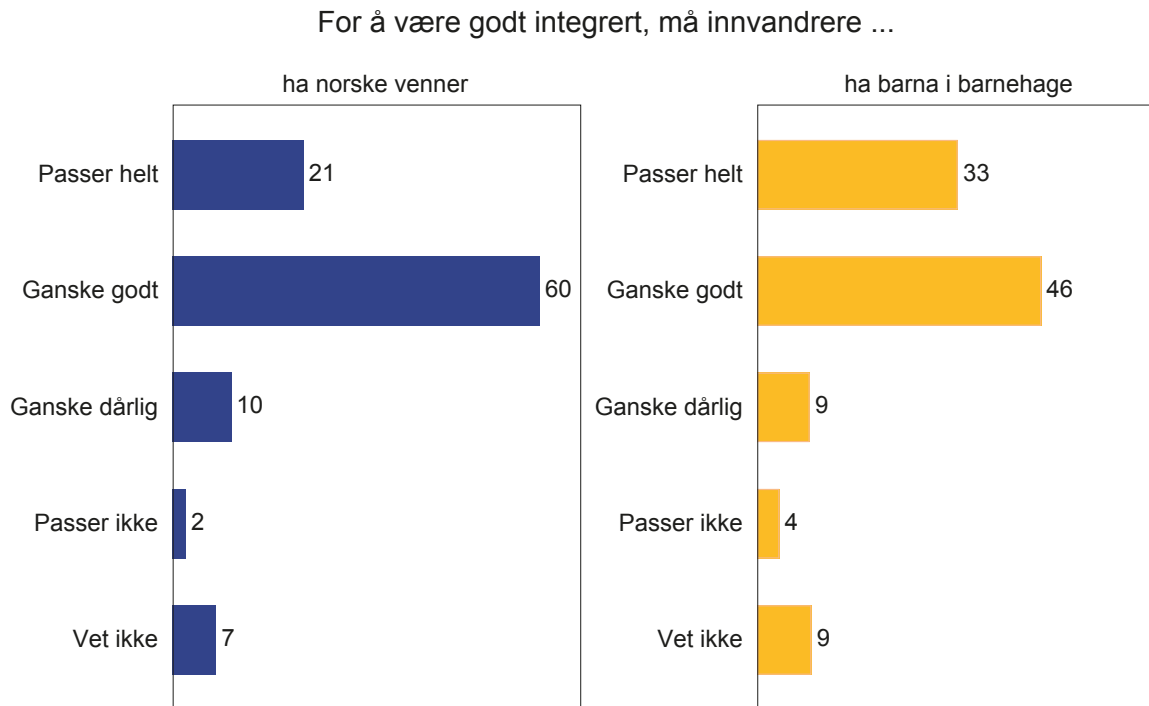
Figur 31. To meninger om statsborgerskap 2017, prosent. N = 2576 / 2596

Sosial integrering

Det er en bred vifte av fenomener som faller inn under betegnelsen sosial integrering. Hvor viktig er det å ha norske venner for å være integrert, bør innvandrere ha barna i barnehage? Hvordan ser befolkningen på skoler med høy andel med minoritetsbakgrunn?

Befolkningen mener at det er viktig å ha norske venner for å regnes som godt integrert (se figur 32). Åtte av ti er enige i dette, selv om bare to av ti mener at denne påstanden passer helt. Hvis vi sammenligner med viktigheten av å snakke norsk og å være i arbeid, så ser vi at det å ha norske venner ansees som noe mindre viktig enn de to andre egenskapene. En av ti mener at det å ha norske venner, ikke er nødvendig for å regnes som godt integrert.

Figur 32. Holdning til hva som skal til for å være godt integrert. Norske venner og barn i barnehage. 2017. Prosent. N = 3043

Et stort flertall i befolkningen mener at påstanden om at man må barna i barnehage stemmer. Nær åtte av ti mener påstanden passer. Tre av ti mener at dette passer helt. Respondentene fikk disse spørsmålene et av gangen og rangerte derfor ikke betydningen av språk, arbeid, norske venner og barn i barnehagen, aktivt opp mot hverandre. Likevel kan vi lese ut en fordeling i forståelsen av hvilke kjennetegn befolkningen mener er viktigere enn andre. Vi kommer tilbake til denne rangeringen etter at vi har sett på hvordan man ser på det å ta inn norske verdier lenger ute i kapittelet.

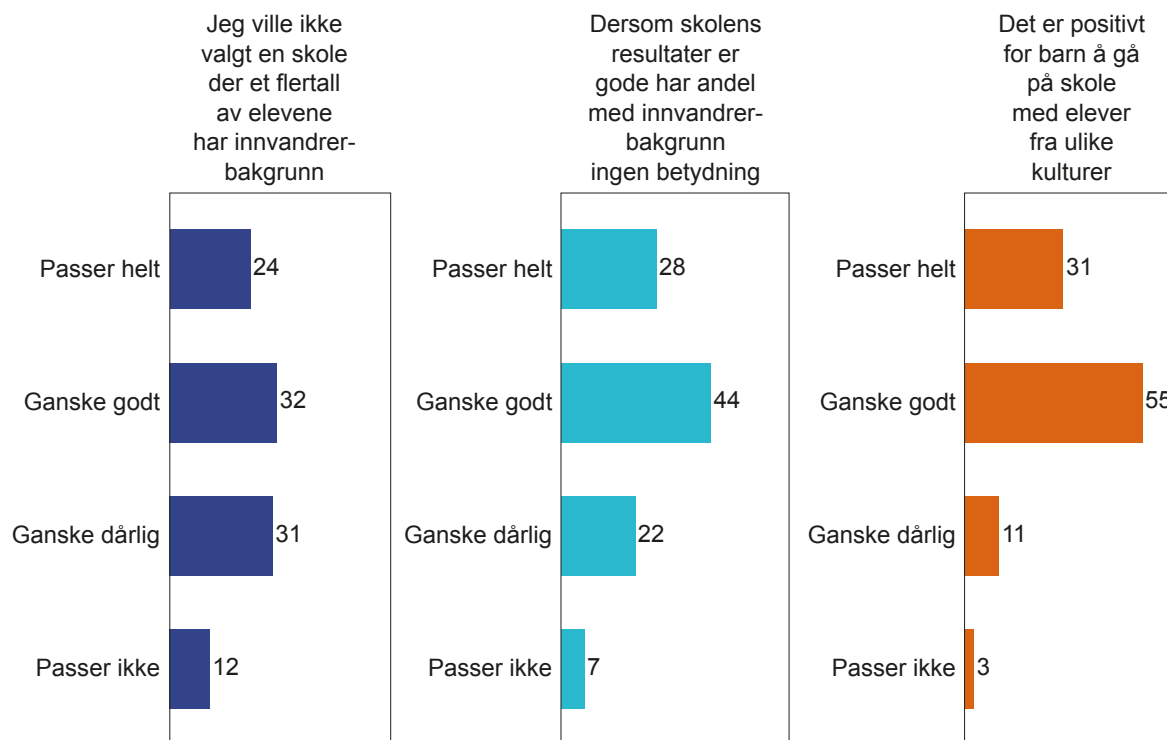
Valg av skole

Skolen er en viktig integreringsarena for barn, men også for foreldre. Dette er et nøkkelpunkt for kontakt mellom barnefamilier i nærområder, både formelt, mellom den enkelte familien og skolen, men også som en arena for sosial integrering. I større byer, slik som Oslo, vil et flertall av elevene på mange skoler være innvandrere eller etterkommere.¹⁶ Hva er befolkningens holdning til skoler med høy andel elever med innvandrerbakgrunn?

¹⁶ <https://www.abcnyheter.no/nyheter/politikk/2017/08/04/195321461/barn-av-innvandrere-utgjor-flertallet-ved-52-oslo-skoler-vi-ma-vurdere-bussing>

Figur 33. Holdningen til å velge en skole med en høy andel minoritetselever og flere kulturer. 2017. Prosent. N = 3003 / 3003 / 3019

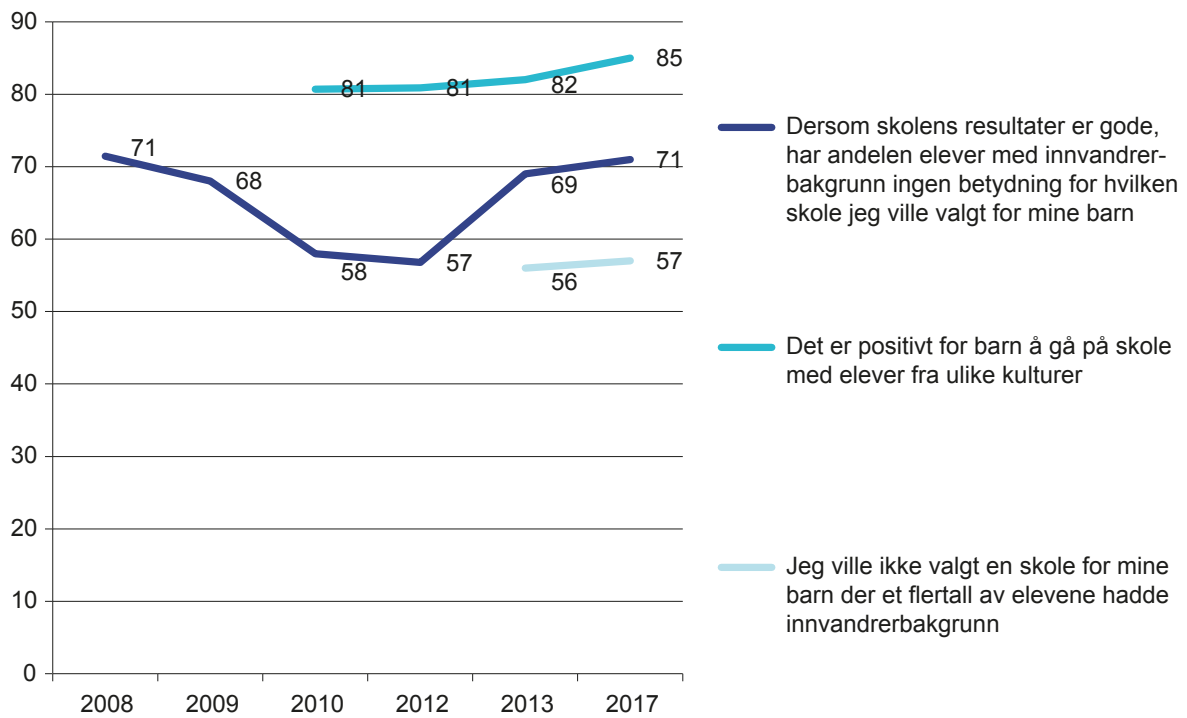
Befolkningen er delt når det gjelder synet på skoler med en høy andel elever med innvandrerbakgrunn (se figur 33). Mens 54 prosent sier at de ikke ville «valgt en skole der et flertall av elevene har innvandrerbakgrunn» («passer helt» eller «ganske godt»), mente 43 prosent at dette ikke stemte med egne holdninger (passer «ganske dårlig» og «passer ikke»).

Det siste året har det vært en omfattende debatt i Oslo om fritt skolevalg på videregående trinn. Denne debatten har også dreid seg om innvandrerandelen ved en del skoler i hovedstaden. En dypere analyse av fordelingen på dette spørsmålet om valg av skoler med høy andel minoritetselever ville måtte se på hvordan svarene fordeler seg geografisk. Hva mener folk som bor i Oslo, de større byene, i mer spredte strøk? Er det de som bor tett på skolekretser der dette er en aktuell problemstilling, som er mest positive, eller er de mest negative til å velge skoler med høy andel elever med innvandrerandel?

I figur 33 ser vi at gode resultater ved en skole kan «trumfe» et eventuelt hensyn til en høy andel elever med innvandrerbakgrunn. Syv av ti mener skolens resultater er viktigere. Vi ser også at befolkningen mener det er «positivt for barn å gå på skole med elever fra ulike kulturer». Det er bred enighet om dette. Oppsummert ser vi at mens mange er skeptiske til å velge skoler der innvandrerandelen er over 50 prosent, er man overveiende enig i at skolens resultater er viktigere enn dette hensynet, samt at skoler med flerkulturell elevmasse er positivt for barna.

Spørsmålene om skoleintegrering har blitt stilt i tidligere barometerundersøkelser (se figur 34). Vi ser at det for alle tre spørsmål har vært en svak positiv tendens siden siste måling. Spørsmålet som har vært stilt lengst, er det om hvorvidt gode resultater ved en skole kan trumfe eventuelle hensyn til andel elever med innvandrerbakgrunn. Også her har tendensen vært positiv ved de siste målingene, med en økning på 14 prosentpoeng siden 2012. Det bringer andelen som er enig, til det samme nivået som i 2008 (71 mener påstanden passer «helt» eller «ganske godt»).

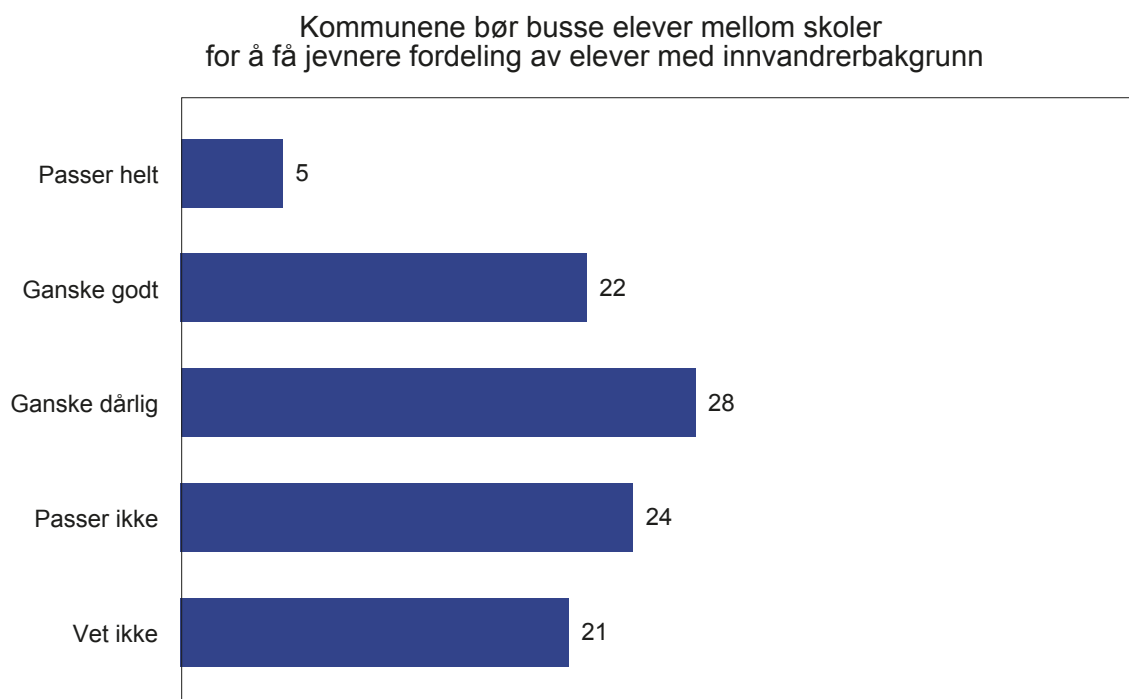
Figur 34. Spørsmål om skoleintegrering. Andelen som har svart «passer helt» eller «passer ganske godt». 2008–2017. N = 3003 / 3003 / 3019 (2017)

Bussing av elever

Ved flere anledninger har det kommet forslag fra politikere i de større byene om å busse elever fra skoler med høy andel elever med innvandrerbakgrunn til skoler med lavere andel.¹⁷ I figur 35 ser vi hva befolkningen mener om dette spørsmålet.

¹⁷ <https://www.vl.no/samfunn/athar-ali-overrasket-over-sv-forslag-om-bussing-1.22233?paywall=true>
<https://www.abcnyheter.no/nyheter/politikk/2017/08/04/195321461/barn-av-innvandrere-utgjor-flertallet-ved-52-oslo-skoler-vi-ma-vurdere-bussing>

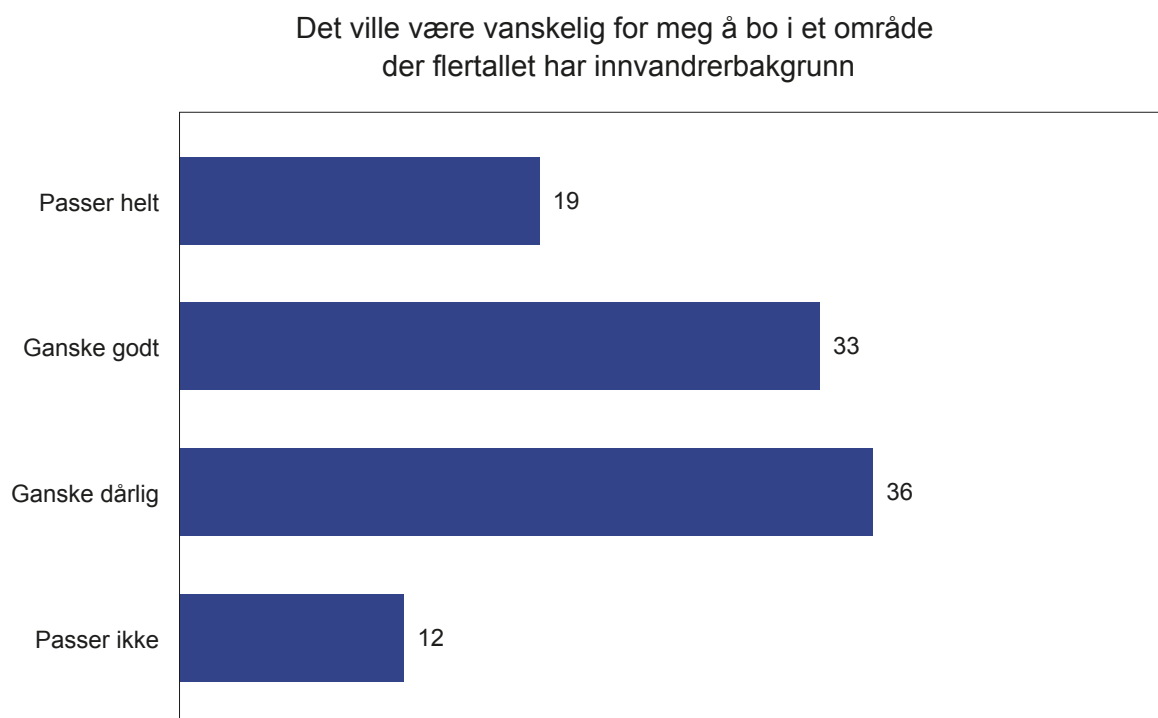
Figur 35. Bussing av elever for å jevne ut innvandrerandelen på skoler. N = 3043

Bussing er kontroversielt. Over halvparten av befolkningen er negativt innstilt til dette kraftige virkemidlet for å utjevne andelen elever med innvandrerbakgrunn («passer ganske dårlig» og «passer ikke»). Det er bare en av fire som mener at kommunene bør busse elever (se figur 35). Mange er usikre. To av ti svarer «vet ikke» på dette spørsmålet. Det kan ha sin bakgrunn i uklarerhet om hva «bussing» vil innebære, hva behovet for slik bussing er eller annet. Dessuten er det liten eller ingen erfaring med dette i Norge, noe som kan bidra til at det er vanskelig å svare på spørsmålet.

Boligintegrasjon

Vi stilte også et spørsmål det å bo i et område med en høy andel innvandrere og etterkommere (figur 36). Her var befolkningen delt i to, med noe overvekt av informanter som mente at det ville være vanskelig å bo i et «område der flertallet har innvandrerbakgrunn» (52 prosent). To av ti var helt bestemt på at det ville være vanskelig («passer helt»).

Figur 36. Holdning til innvandrerrettetthet i nabolag. Prosent. N = 3015

Spørsmålet om boligintegrering har bare fire alternativer og ikke noen nøytral midtkategori eller mulighet til å svare «vet ikke». Her var respondentene med andre ord tvunget til å uttale seg. Nær halvparten (48 prosent) tok delvis eller helt avstand fra påstanden om at det ville være vanskelig for dem å bo i et område der flertallet har innvandrerbakgrunn.

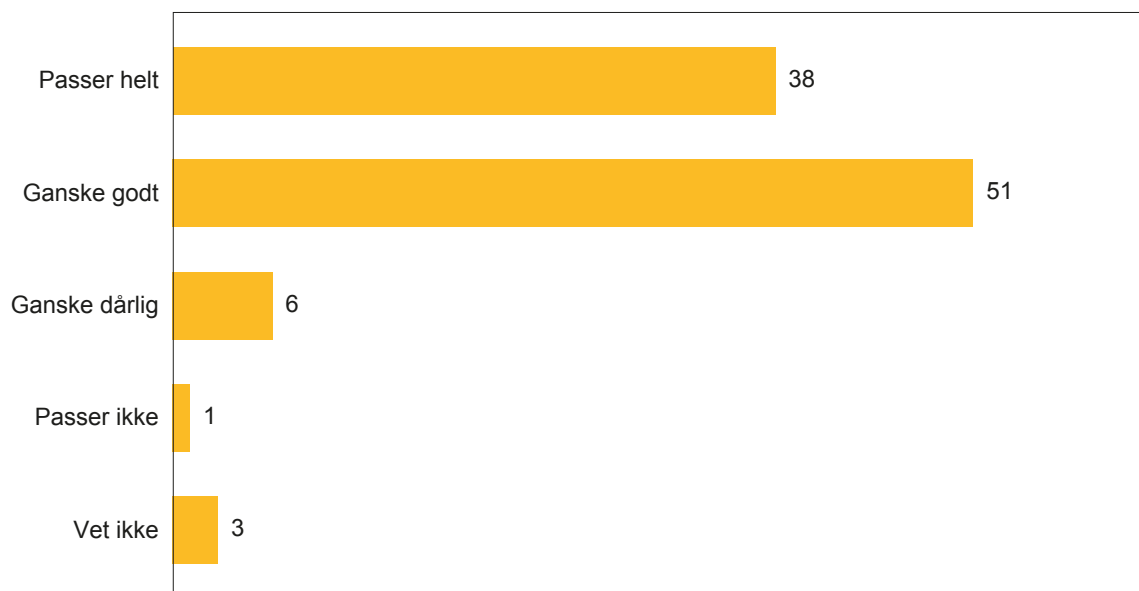
Verdiintegrering

Med verdiintegrering mener vi en mer dyptliggende tilpasning mellom flertallet (majoriteten) og innvandrerne. Det har vært en omfattende debatt i Norge og Europa de siste årene om hvilke verdier det er som bør være en del av en slik tilpasning (MPI 2017). I tillegg legger vi inn kulturelle praksiser i dette begrepet, da disse kan, men ikke må, sees som uttrykk for forskjeller i verdi-grunnlag.

Fra tidligere har vi sett på hva befolkningen mener skal til for at innvandrerne skal være godt integrert, der listen inkluderte språk, arbeid, norske venner og barn i barnehage. I tillegg spurte vi om innvandrerne også må «dele grunnleggende verdier i det norske samfunnet» for å kunne regnes som godt integrert (figur 37).

Figur 37. Holdninger til hvilken rolle verdier spiller for å være integrert. Prosent. N = 3023

For å være godt integrert, må innvandrere dele grunnleggende verdier i det norske samfunnet

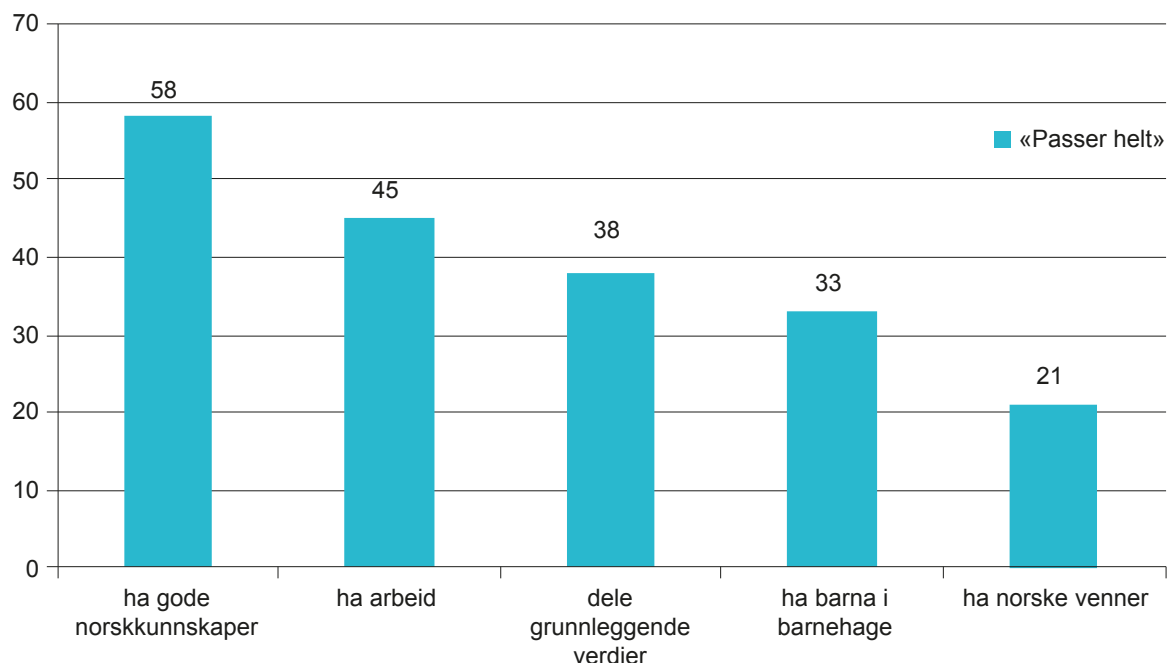
Denne påstanden har stor oppslutning i befolkningen. Hele ni av ti mener det passer helt eller ganske godt at innvandrerne må dele grunnleggende verdier i det norske samfunnet for å være godt integrert. Spørsmålet blir da: hva betyr grunnleggende verdier i det norske samfunnet? Hvilke verdier er det de som svarer, ser for seg når de tar stilling til påstanden? Undersøkelsen gir ikke noe svar på dette. Verdier som har blitt trukket fram som grunnleggende i andre sammenhenger, har inkludert demokrati, menneskerettigheter og likestilling (IMDi 2014 Integreringsbarometeret). Vi har likevel ingen garanti for at det er disse som folk har lagt til grunn når de har svart.

Den skjeve svarfordelingen kan likevel tolkes som et uttrykk for at det er en utbredt holdning at folk som flytter til landet, må tilpasse seg flertallets verdigrunnlag i en eller annen forstand. Senere i rapporten kommer vi tilbake til flere spørsmål som dekker samme tema, men som har en litt annen ordlyd.

Vi kan nå oppsummere de ulike momentene som befolkningen mener er viktige for at innvandrere skal være godt integrert. I figur 38 ser vi at det å ha gode norskkunnskaper ansees som å passe best. Andelen som sier at påstanden om at «for å være godt integrert må innvandrere ha gode norskkunnskaper» passer helt, var 58 prosent. I denne tøffe konkurransen om hva som er viktigst, kommer det å «ha norske venner» nederst. En av fem sa at dette passet helt.

Figur 38. Rangering av hva som kreves for å regnes som godt integrert. Rangert etter andelen av befolkningen som mener at de ulike kravene «passer helt». N = 3043

For å være godt integrert, må innvandrere ...

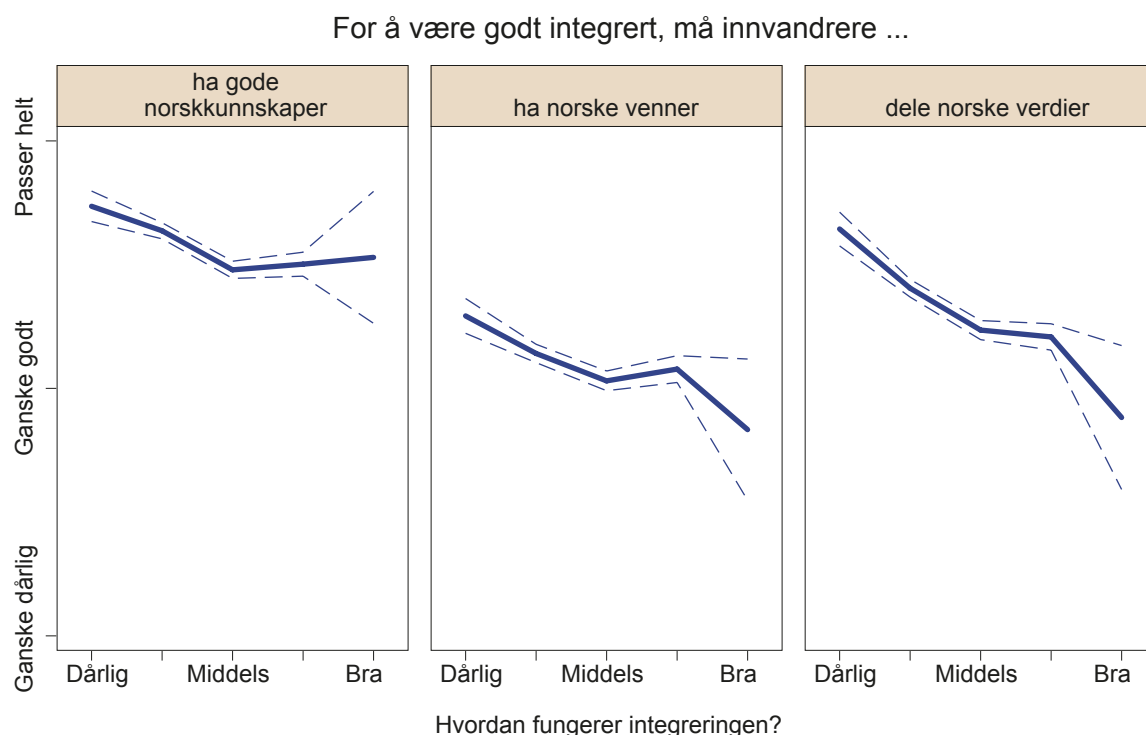
I tolkningen av figur 38 er det viktig å minne om at det var stor oppslutning om alle disse fem elementene for hva som skal regnes som vellykket integrering. Tar vi med dem som sier at påstandene passer «ganske godt», så blir rangeringen den samme, men med høyere prosenttall.¹⁸ I denne bredere kategorien av positive svar (de som svarer passer «helt» og «ganske godt», samlet) kommer fortsatt språk (96 prosent) og arbeid (95 prosent) øverst, fulgt av verdier (89 prosent).

Vi har sett at det er bred enighet i befolkningen om hva som er viktig for å kunne regne noen som godt integrert. Likevel er det skiller i befolkningen. En interessant måte å dele inn svarene på er etter hvor positiv man er til integreringen. Hva mener de som er negative til integreringen, det vil si som mener at integreringen går dårlig? Og hva mener de som er mer positive til hvordan det går med integreringen?

Figur 39 setter opp sammenhengen mellom syn på integreringen (her er opplysningene hentet fra det overordnede spørsmålet om «hvordan går det med integreringen» – se figur 25) og viktigheten av språk, norske venner og verdier for at innvandrere skal kunne regnes som «godt integrert».

¹⁸ Samler vi passer «helt» og «ganske godt» i rangeringen av kjennetegn for å være godt integrert, får vi: norskkunnskaper (96 prosent), arbeid (95 prosent), verdier (89 prosent), norske venner (81 prosent) og barn i barnehage (79 prosent).

Figur 39. Sammenhengen mellom holdningen til integreringen (om den går bra eller dårlig) og synet på hvor viktig det er at innvandrere kan språket, har norske venner og deler verdier for at de skal kunne regnes som «godt integrert». N = 2995

I figur 39 ser vi tre linjer med fall mot høyre. Linjene gjelder henholdsvis viktigheten av å ha «gode norskkunnskaper», «norske venner» og å «dele norske verdier». Langs venstre akse ser vi spørsmålene som hører til disse tre momentene. Jo høyere opp i figuren linjene ligger, desto mer passer påstandene om at norsk, venner og verdier er viktige. Med andre ord: jo høyere, desto viktigere.

Langs den nederste akse finner vi spørsmålet om hvordan integreringen fungerer. For hver av de tre linjene finner vi dem som mener integreringen fungerer dårlig (det vil si de aller fleste), til venstre. Tilsvarende finner vi dem som mener integreringen fungerer «bra», til høyre i hver av boksene.

Det første vi kan se fra sammenstillingen av synet på integrering og viktigheten av momenter i integreringen, er at det å ha norskkunnskaper (til venstre i figur 39) ligger høyest av de tre. Dette kjenner vi igjen fra rangeringen over. Midtpunktet på linjen for verdiene ligger noe lavere, mens det å ha norske venner rangeres som noe mindre viktig. Dette er nå kjent stoff.

Men vi ser også at linjene har ulik helning. Kurven for norskkunnskaper faller lite etter hvert som vi beveger oss fra venstre til høyre. Det betyr at norskkunnskaper anses som omtrent like viktig av både dem som mener integreringen går dårlig, og dem som mener den går bra.¹⁹

Den neste kurven gjelder viktigheten av å ha norske venner. Vi ser at også denne kurven starter høyere på venstre side. Det betyr at flere av dem som mener det går dårlig med integreringen, mener denne egenskapen er viktig enn dem som mener integreringen går bra.

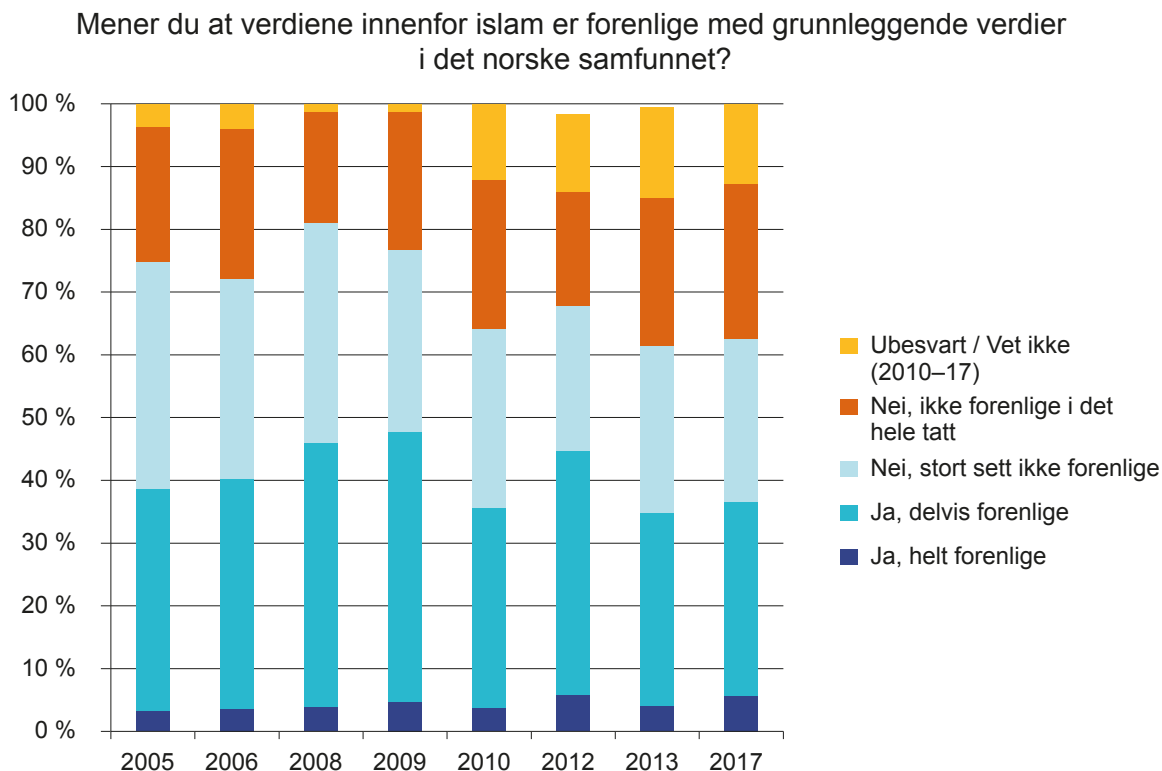
¹⁹ I figur 39 er konfidensintervallet eller feilmarginene markert med stiplede linjer. Det er langt færre i gruppen som mener integreringen går bra. Usikkerheten blir derfor større for denne gruppen. Vi ser dette til høyre i figurene der avstanden mellom de stiplede linjene er størst.

Fallet fra venstre til høyre er enda skarpere når det gjelder sammenhengen mellom synet på integreringen og betydningen av å dele norske verdier for å være godt integrert. Her ser vi den største avstanden mellom dem som mener integreringen går dårlig, og dem som mener den går bra. Hvis man med andre ord mener det går dårlig med integreringen, så er sannsynligheten også stor for at man mener at det «passer helt» at innvandrere må dele norske verdier for å være godt integrert. De som mener at integreringen fungerer bedre, eller til og med bra, vil mene at det er mindre viktig at innvandrere deler «grunnleggende verdier i det norske samfunnet». Vi kommer tilbake til dette funnet i senere diskusjoner.

Er verdiene i islam forenlige med norske verdier?

I tidligere runder med Integreringsbarometeret har man spurt om hvor forenlige «verdiene innenfor islam» er med «grunnleggende verdier i det norske samfunnet». Dette er den religionen som oftest kommer opp som tema i innvandringsdebatten, og som oftest fremstilles som fjern fra det norske verdigrunnlaget. Ber man befolkningen om å sammenligne de to verdisystemene, må man ta høyde for usikkerheten som er bygget inn i dette spørsmålet. Som vi så, er det uklart hva som kan regnes som «grunnleggende verdier» i Norge. Her vil det være forskjellige oppfatninger i befolkningen. I tillegg vil det være varierende kunnskap om hva som er de grunnleggende verdiene i islam. Man kunne også hevde at spørsmålet ber folk om å sammenligne verdier i et omfattende, men likevel avgrenset religiøst system med verdier i et samfunn preget av mer eller mindre verdslige verdier. Til tross for dette er det grunn til å anta at disse kildene til feiltolkning vil være relativt stabile over tid. Dette gjør en tidsserie verdifull.

Figur 40. Holdninger til forenlighet mellom verdier i islam og det norske samfunnet. 2005–2017, prosent.²⁰ N = 2657

²⁰ Merk at man i 2010 og senere undersøkelser hadde med en vet-ikke-kategori. Denne er lagt til andelen «ubesvart» fra 2010 og senere.

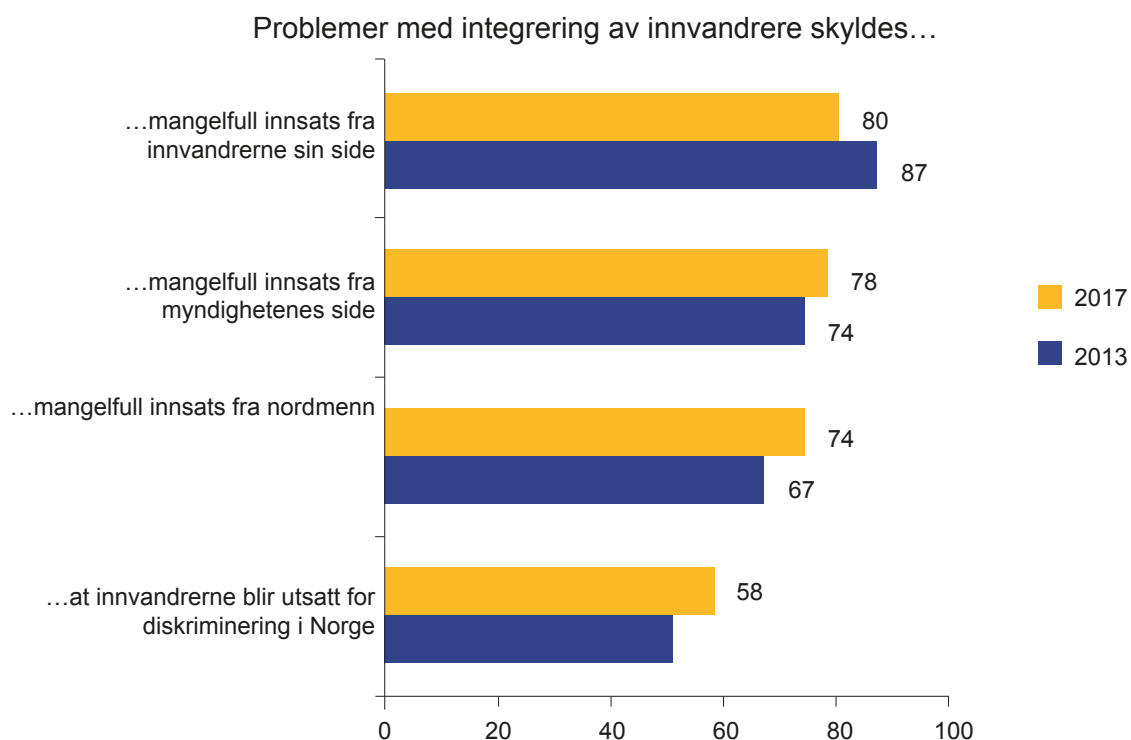

I figur 40 ser vi befolkningens holdning til den verdimeslige forenligheten mellom islam og «det norske». Det går frem at befolkningen er delt i synet på dette spørsmålet. Mens drøyt en tredel (37 prosent) mener at verdiene i islam og det norske samfunnet er «helt» eller «delvis» forenlige, mener over halvparten at de ikke er det. Det kan være verdt å legge merke til at en av fire mener at de to verdsettene «ikke er forenlige i det hele tatt». Til sammenligning er det få som mener at de to settene er «helt forenlige» (6 prosent). Tidsserien viser at det var stabilitet i synet på dette spørsmålet fra 2013 til 2017.

Hvem har skylden for dårlig integrering?

Som vi så i begynnelsen av dette kapitlet, mener over halvparten av befolkningen i Norge at det går «ganske» eller «meget» dårlig med integreringen i Norge. Bare 18 prosent mente det går «meget» eller «ganske» bra. Men hvem er det som kan holdes ansvarlig for mangelfull integrering? I integreringsbarometeret spurte vi direkte om dette. Respondentene fikk ikke se alle alternativene på en gang. Spørsmålene kom opp et om gangen. Hvem har skylden når det er problemer med integreringen?

Figur 41. Synet på hva problemer med integrering skyldes, 2013 og 2017 (prosent som svarer «i stor grad» eller «i noen grad»). Prosent. N = 2867–2818 (2017)

Ansaret for integreringen legges først og fremst på innvandrerne selv (se figur 41). Åtte av ti sier at problemene skyldes manglende innsats fra deres side («i stor» eller «i noen» grad). Skylden legges i noe mindre grad på myndighetene og nordmenn flest, men det er meget små forskjeller her. Det er imidlertid færre i befolkningen som mener at det er diskriminering som er årsaken når det er problemer med integreringen. Men det er likevel nær seks av ti som oppgir dette som årsak.

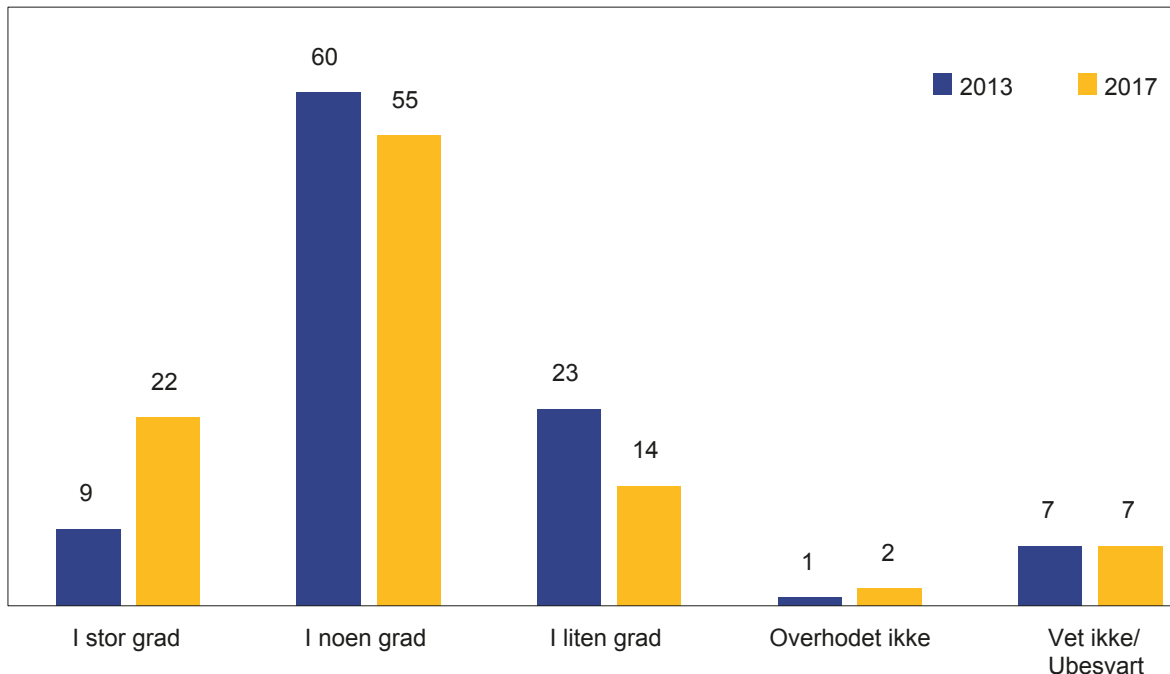
I figur 41 har vi tatt med resultatene for de samme spørsmålene fra forrige runde av Integreringsbarometeret. Det danner seg et interessant mønster når man ser på de to siste målingene under ett. Det er færre nå enn forrige gang som peker på innvandrerne som årsak til problemer med integreringen. I stedet legges det større ansvar denne gangen på myndighetene, nordmenn flest og diskriminering.

Som vi skal se, betyr ikke denne nedgangen at befolkningen ikke ser utfordringene med diskriminering. Vi skal nå se nærmere på synet på utbredelse av dette fenomenet som har negativ påvirkning på integreringen.

Diskriminering og kvotering

I denne og i den forrige runden med Integreringsbarometeret har vi spurt om befolkningen mener det forekommer diskriminering av innvandrere. I figur 42 ser vi at tre av fire respondenter mener at slik diskriminering skjer i «stor» eller i «noen» grad. Spørsmålet stilles uten at det spesifiseres hvor diskriminering skjer. Det kan med andre ord dreie seg om diskriminering ved ansettelser i arbeidslivet, på boligmarkedet, i utelivet eller i andre sammenhenger. Det er en rekke arenaer der man kan finne urettmessig forskjellsbehandling. Vi vet ikke med sikkerhet hvilken type diskriminering som ligger bak disse tallene. Men at tre av fire som svarer på undersøkelsen, mener at den finner sted, må betraktes som høye tall.

Figur 42. Meningen om diskriminering i 2013 og 2017, prosent. «Diskriminering av innvandrere forekommer ...» N = 3043

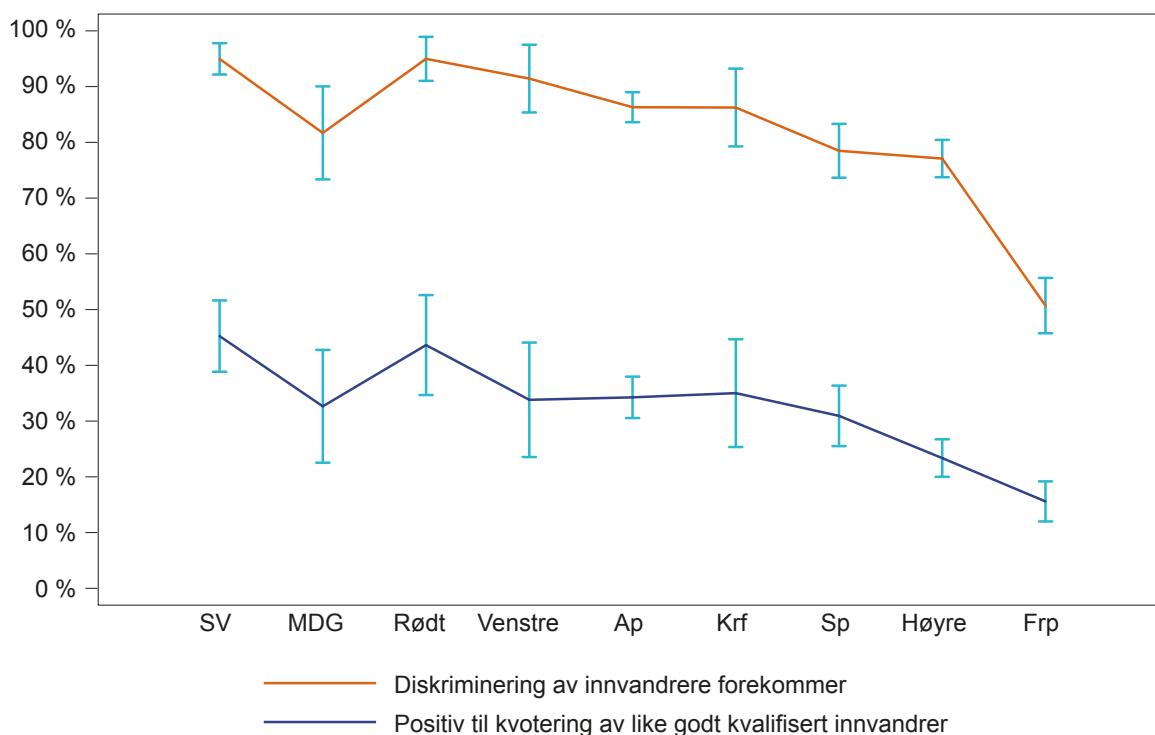
Det er også interessant at vi finner en økning i andelen som mener diskriminering av innvandrere forekommer «i stor grad», sammenlignet med målingen i 2013 (figur 42). Slår vi den sammen med «i noen grad», er forskjellen litt mindre, men at 8 prosentpoeng flere mener diskriminering forekommer, er likevel interessant. Tilsvarende finner vi en nedgang fra den forrige målingen blant dem som mener at diskriminering forekommer «i liten grad».

Vi vet ikke hva denne tilsynelatende økte oppmerksomheten om diskriminering skyldes. Det kan selvsagt skyldes at den faktiske diskrimineringen har økt, og at befolkningen har kjennskap til dette. Det er likevel også en mulighet at det har vært økt medieoppmerksomhet om fenomenet, også tett opp mot måletidspunktet høsten 2017.²¹

Vi spør også om befolkningens holdninger til positiv kvotering av innvandrere. Vi spør: hvis en innvandrere er like godt kvalifisert som en norsk søker, bør innvandreren da gå foran?

Her er befolkningen langt mer skeptisk enn i tilfellet med diskriminering. Kvotering er et sterkt virkemiddel og har lang fartstid som omstridt diskusjonstema i likestillingsdebatten (Teigen 2015). I USA er positiv særbehandling av personer med minoritetsbakgrunn et stadig tilbakevendende tema for debatt.²²

Figur 43. Sammenstilling av holdningene til om diskriminering av innvandrere forekommer, og en positiv holdning til kvotering av like godt kvalifisert innvandrere. Fordelt på partitilhørighet («Hva ville du stemt hvis det var stortingsvalg på mandag?»). Andel i prosent som mener påstanden «passer helt» eller «passer ganske godt», etter parti. N = 2542

I figur 43 ser vi sammenhengen mellom partipreferanser og andelen som er enig i at diskriminering forekommer. Vi ser også tilsvarende andeler som er enige i at man skal ansette en innvandrere foran en nordmann i en situasjon der begge er like godt kvalifisert for en jobb (kvotering). Mønsteret er det samme for alle partier: Det er flere som mener at diskriminering forekommer, enn som er positive til kvotering.

Begge kurvene faller når man går fra venstre til høyre, både i figuren og i partipolitikken. I spørsmålet om diskriminering forekommer (den øverste kurven), ser vi at Fremskrittspartiets velgere

21 <https://www.nrk.no/norge/her-diskrimineres-innvandrere-minst-1.13738626>

<https://www.dagbladet.no/nyheter/36-prosent-synes-det-har-blitt-vanskeligere-a-vaere-muslim-i-norge-de-siste-ti-ara/66908669>

22 <https://edition.cnn.com/2013/11/12/us/affirmative-action-fast-facts/index.html>

skiller seg ut ved i større grad å svare «i liten grad». Når det gjelder kvotering, er sympatisørene til dette partiet også mest skeptiske til kvotering. I den andre enden av skalaen finner vi SV og Rødt, der flest er enige i at diskriminering forekommer i «stor grad». Det er også disse partiene som er minst negative til kvotering, selv om det her er ganske stor spredning internt blant de to partienes velgere.

4 Holdninger til nye fellesskap

Innvandrere kommer til Norge. Det skjer en tilpasning, en integrering i møtet mellom dem som kommer, og samfunnet de kommer til. Men hva skjer så? Hva skjer når tiden går? I de foregående kapitlene har vi sett på befolkningens holdning til ulike typer innvandring og forskjellige aspekter ved integrering. Nå skal vi se på holdningene til det langsiktige samlivet i et samfunn med mer mangfoldige befolkningsgrupper. Vi kaller denne fasen for «nye fellesskap».

Som vi så i innledningskapittelet, består det norske samfunnet består av 14 prosent innvandrere.²³ Regner vi med alle med innvandrerbakgrunn, det vil si inkludert norskfødte med to utenlandske foreldre, øker prosenten til 17. I forskningen og i samfunnsdebatten er man opptatt hva den nye situasjonen betyr for tillit, toleranse, opplevelse av trygghet og syn på fremtiden.

I hvilken retning går dette egentlig?

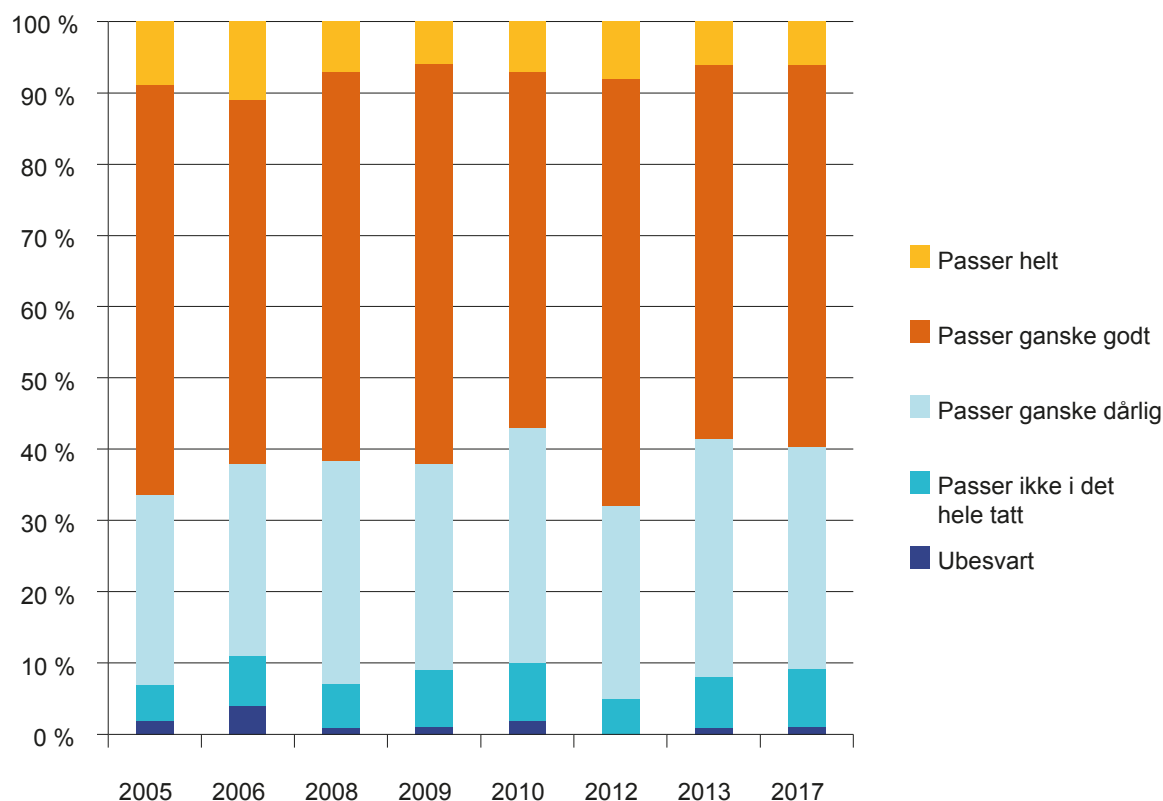
I debatter om innvandring og integrering ligger det ofte en undertone av optimisme eller pessimisme under det som sies. Man kunne snakke om *integreringsoptimister* og *integreringspessimister*. Noen mener at «dette kommer til å ordne seg», mens andre vil holde på at «dette blir verre». I Integreringsbarometeret spør vi direkte om dette. Vi ber respondentene ta stilling til følgende påstand: «Forholdet mellom innvandrere og resten av befolkningen kommer til å bli bedre» (se figur 44).

I 2017-målingen ser vi (figur 44) at seks av ti i befolkningen kan betegnes som *integreringsoptimister*. De mener at relasjonen mellom innvandrere og resten av befolkningen kommer til å bli bedre. Fire av ti kan sies å være *integreringspessimister*. Disse mener at påstanden om at det kommer til å bli bedre, ikke stemmer. I begge gruppene er det få som er helt sikre. Seks prosent sier at påstanden om at forholdet kommer til å bli bedre, «stemmer helt». Åtte prosent mener at påstanden ikke passer «i det hele tatt». Oppsummert kunne man si at et flertall av befolkningen mener at forholdet kommer til å bli bedre, men et fåtall er helt overbevist. Det er også få som er helt overbevist om at det vil gå motsatt vei, at relasjonen vil bli verre.

---

23 <https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/14-prosent-av-befolkningen-er-innvandrere>

Figur 44. Påstand: «Forholdet mellom innvandrere og resten av befolkningen kommer til å bli bedre» 2005–2017, prosent. N = 3004

Man kan spørre seg om det er riktig å dele befolkningen inn i *integreringsoptimister* og *integreringspessimister* ut fra dette ene spørsmålet. Vi mener at vi her avdekker en sentral grunninnstilling i befolkningen. Begrepet integrering dekker et mangfold av prosesser og utfall. Relasjonen mellom dem som har kommet, og dem som har bodd lenge i landet, er bare ett aspekt ved integreringen. Like fullt mener vi at begrepene kan forsvares, forutsatt at sammenhengen presiseres. Vi snakker om optimisme og pessimisme med hensyn til utviklingen i den overordnede sameksistensen mellom innvandrere og befolkningen for øvrig.

Det er flere forhold man må ta hensyn til nå man skal tolke resultatene i figur 44. Tre skal nevnes her.

Det første er at spørsmålet peker inn i fremtiden med referanse til nåtiden. Hvordan man svarer, vil altså avhenge av hvordan respondenten oppfatter at relasjonen mellom innvandrerne og resten av befolkningen er i dag. Relativt til dette vil man så si om den kommer til å bli bedre eller ikke.

Det andre hensynet gjelder hvem som forstås som innvandrere i denne påstanden. Blir etterkommerne av innvandrere tatt med i betraktning? Det vil kanskje være naturlig å anta det, siden det her er snakk om en fremtid (med et uvisst slutt punkt). Men igjen, denne typen hensyn bør dempes av at det samme spørsmålet stilles i gjentatte runder av Integreringsbarometeret.

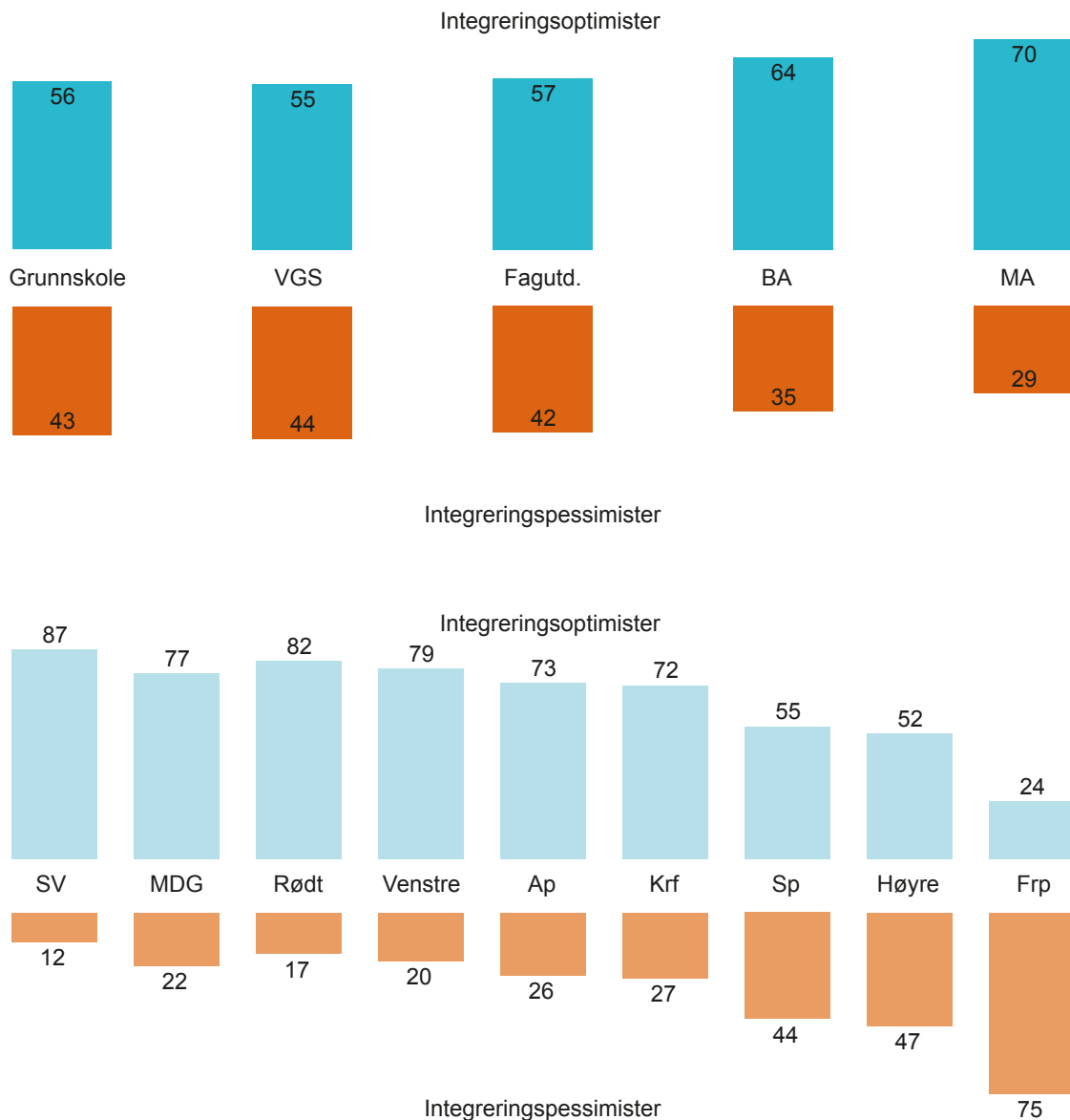
Det tredje trekket vi vil peke på, er at påstanden «forholdet mellom innvandrere og resten av befolkningen kommer til å bli bedre» kan sies å være positivt stilt. Det kan være vanskelig å si at en positiv påstand ikke stemmer, man kan få en «ja-effekt». Til dette kan man bemerke at det er få som sier at påstanden «passer helt». Gitt en slik mulig «ja-effekt» kan man videre være enda

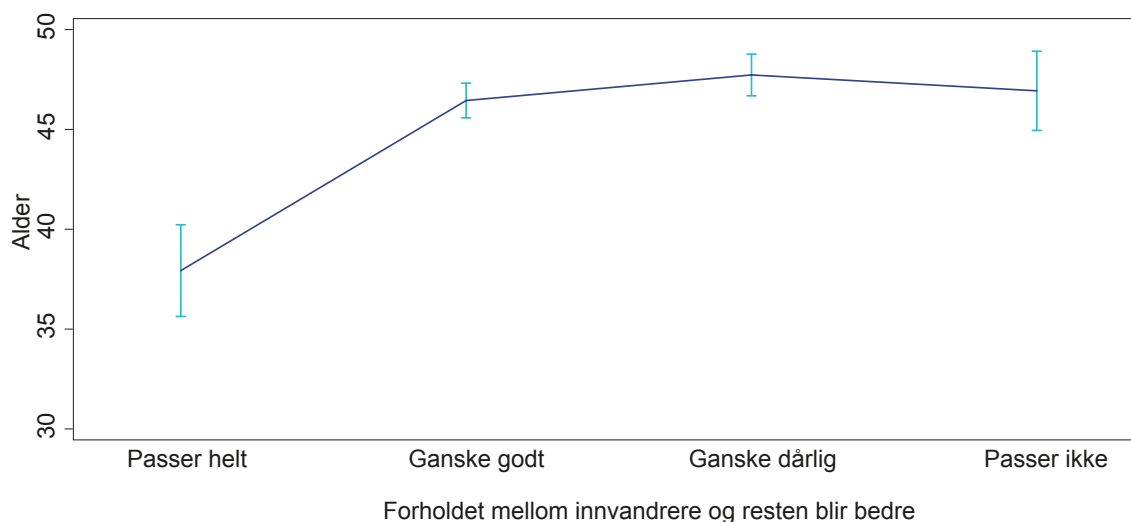
tryggere på at de som mener at påstanden ikke passer, virkelig er *pessimister* når det gjelder fremtidig forhold mellom innvandrere og resten av befolkningen.

I figur 44 ser vi også hvordan integreringsoptimismen har utviklet seg over tid. Det overordnede bildet er at synet på fremtidens relasjon mellom innvandrere og resten av befolkningen er relativt stabil. En like stor andel av befolkningen er optimister og pessimister som ved sist måling for fire år siden. De høye asylankomstene i 2015 har med andre ord ikke röknet ved befolkningens syn på hvilken vei det bærer når det gjelder relasjonen mellom innvandrere og andre.

Integreringsoptimister og integreringspessimister er fordelt ulikt blant dem med forskjellig utdanning, alder og partipreferanser, som vist i figur 45.

Figur 45. Påstand: «Forholdet mellom innvandrere og resten av befolkningen kommer til å bli bedre.» Integreringsoptimister og integreringspessimister fordelt på alder, utdanning og parti. 2005–2017, prosent. N = 3004 / 2516 / 3004

Som vi har sett for spørsmålene om innvandringsmotstand og innvandringstrusler i kapittel 2, går hovedskillet mellom dem som har lav utdanning, og dem som har høyere utdanning. De som har grunnskole, videregående eller fagutdanning som sin høyeste fullførte utdanning, er en litt mer pessimistisk utgave av befolkningsgjennomsnittet når det gjelder synet på om forholdet kommer til å bli bedre. Særlig de som har lengre høyere utdanning, trekker optimismen i folket opp: her er 7 av 10 integreringsoptimister.

Vi kjenner også igjen mønsteret når det gjelder betydningen av tilhørighet til politiske partier. Mønsteret ligner på det vi så for holdningene til innvandring i kapittel 2. I figur 45 finner vi flest integreringsoptimister på venstresiden i politikken og flest integreringspessimister på høyresiden. Spennet strekker seg fra SV-velgere, hvor 9 av 10 er integreringsoptimister, til FrP-velgere, hvor 1 av 4 tror det kommer til å bli bedre.

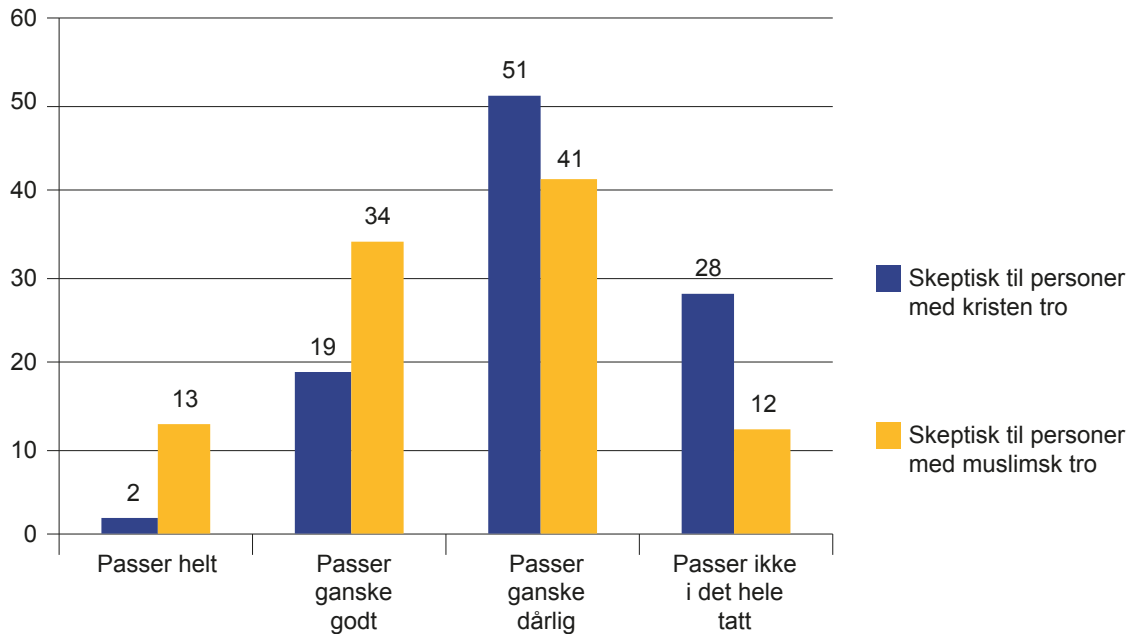
Grovt sett kan det se ut som det forekommer tre grupper, hvor velgere fra KrF, Ap, Venstre, Rødt, MDG og SV er overveiende optimistiske, folk som foretrekker Sp og Høyre er delt på midten og FrP-velgere er utpreget integreringspessimistiske. Yngre mennesker er mer tilbøyelige til å være optimister. Det nederste panelet viser at det særlig er fordi de oftere velger kategorien «passer helt», hvor snittalderen er under 40 år, mens gjennomsnittet for de tre andre kategoriene alle er mellom 45 og 50.

Skepsis til religiøse personer

Holdningen til religion og religiøs praksis kan være en indikator på utviklingen i relasjonen mellom innvandrere og befolkningen for øvrig. I de siste fire rundene med Integreringsbarometeret har befolkningen tatt stilling til personer med muslimsk og kristen tro.

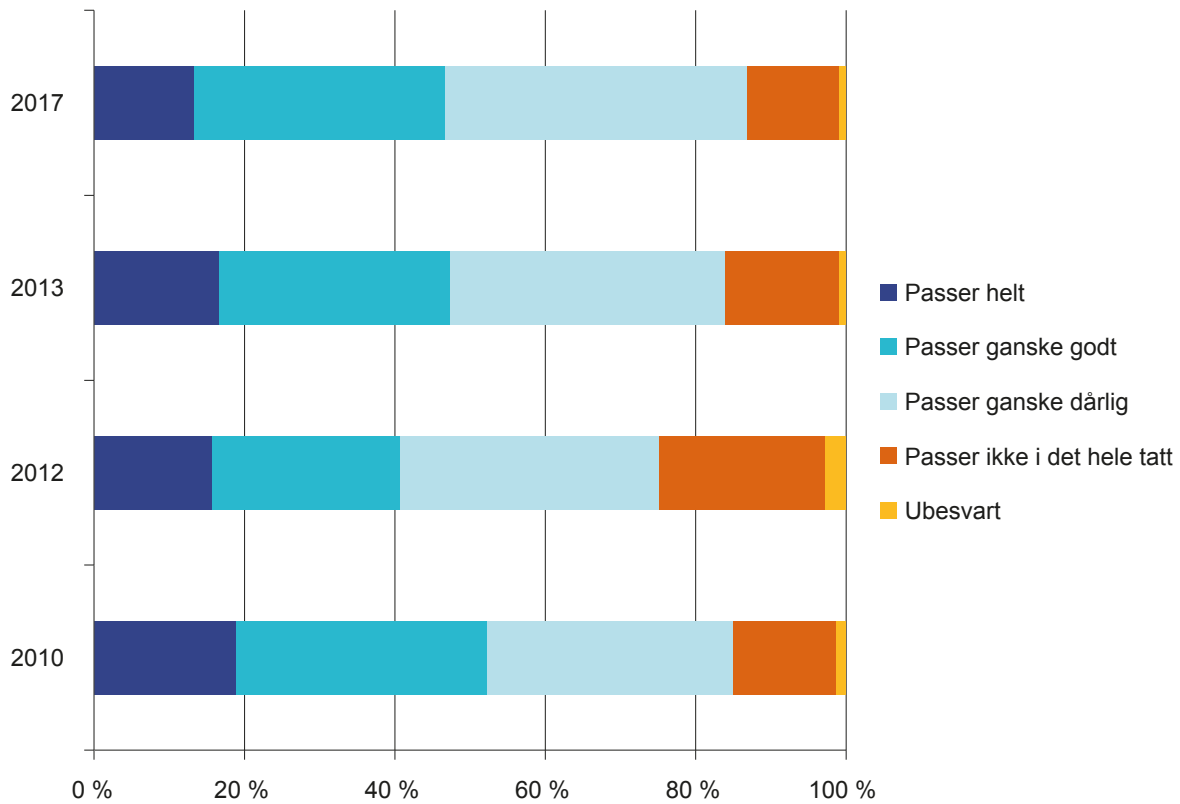
Figur 46. Skepsis til troende. To påstander: «Jeg er skeptisk til personer med kristen tro» og «jeg er skeptisk til personer med muslimsk tro». N = 2998 (kristne) og 3015 (muslimer)

Befolkningen er vesentlig mer skeptisk til muslimer enn til kristne (se figur 46). Mens nær halvparten (47 prosent) av respondentene uttrykte at de var skeptiske til personer med muslimsk tro («passer helt» og «passer ganske godt»), var det en av fem som sa at de var skeptiske til kristne (21 prosent). Det var mennene som var mest kritiske til muslimene. 16 prosent av mennene svarte at det passet «helt» at de var skeptiske til muslimer. Tilsvarende tall for kvinner var 11 prosent.

Sammenligner man skepsisen til personer med muslimsk tro med forrige måling (2013), er forskjellene små (se figur 47). Den gang oppga 48 prosent at de var skeptiske (passer «helt» eller «ganske godt»), mens tilsvarende tall i 2017 var 47 prosent. Vi ser likevel en viss forskyvning i styrke. I 2017 var det noe færre som oppga at påstanden om skepsis «passet helt».

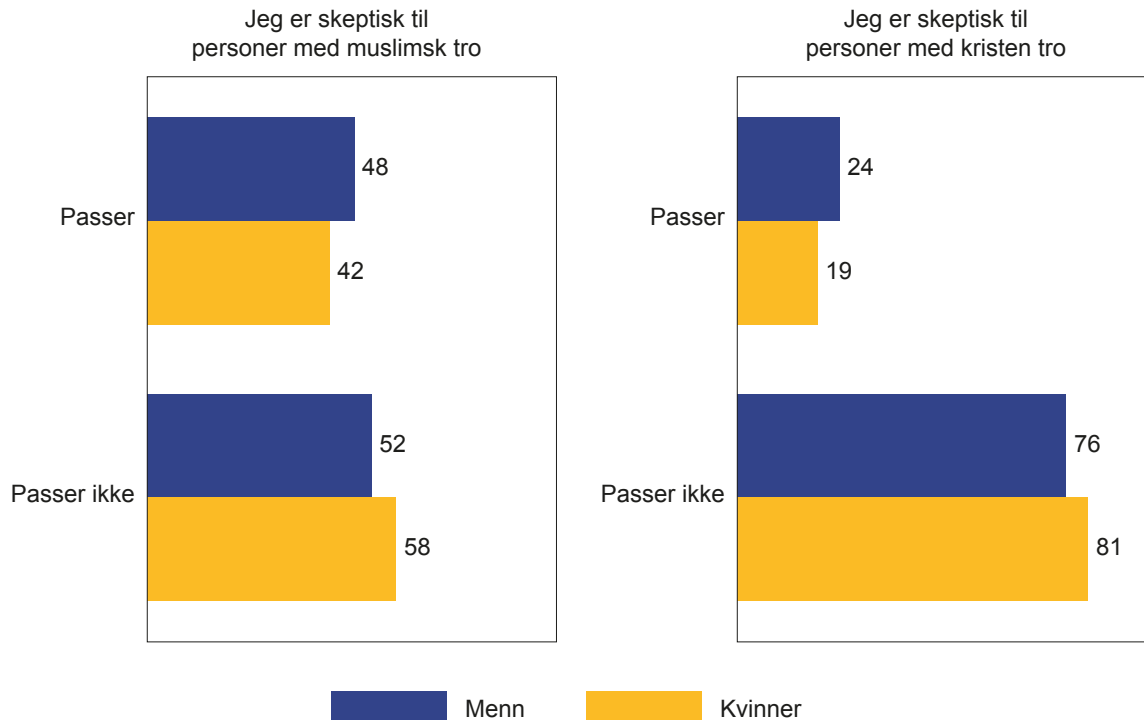
Figur 47. Skepsis til troende. Påstand: «Jeg er skeptisk til personer med muslimsk tro.»
N = 3015 (2017)

Skepsisen til personer med kristen tro viste også en svak endring fra sist måling. I 2017 var det 21 prosent som var skeptiske til kristne (passer «helt» og «ganske godt»), noe som var tre prosent høyere enn i 2013 (18 prosent).

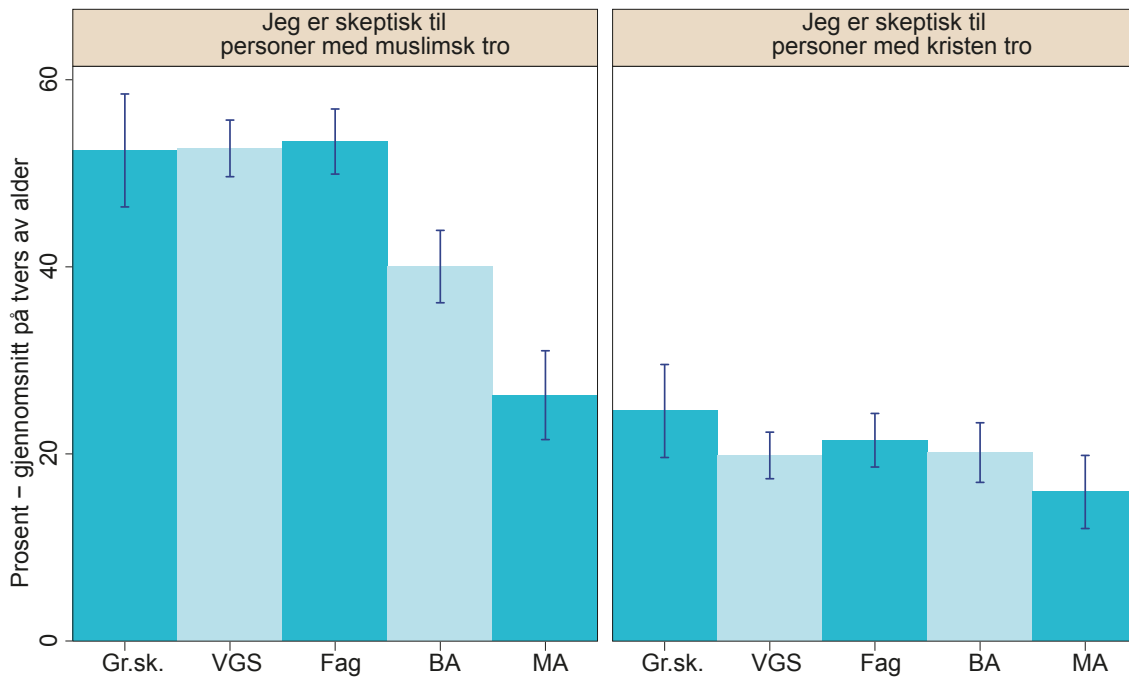
Kjønnsforskjellene i skepsisen til muslimer og kristne bekrefter inntrykket fra kapittel 2 om at menn har «hardere» holdninger enn kvinner, som vi kan se av figur 48. Imidlertid er de mer skeptiske til både muslimer og kristne enn det kvinner er, og forskjellene er sammenlignbare i prosentpoengs differanse.

Figur 48. Kjønnforskjeller i skepsis til troende. To påstander: «Jeg er skeptisk til personer med kristen tro» og «jeg er skeptisk til personer med muslimsk tro». Svarkategoriene er slått sammen (passer «helt» og «ganske godt» er slått sammen til «passer», mens passer «dårlig» og «ganske dårlig» er slått sammen til «passer ikke») N = 2998 (kristne) og 3015 (muslimer)

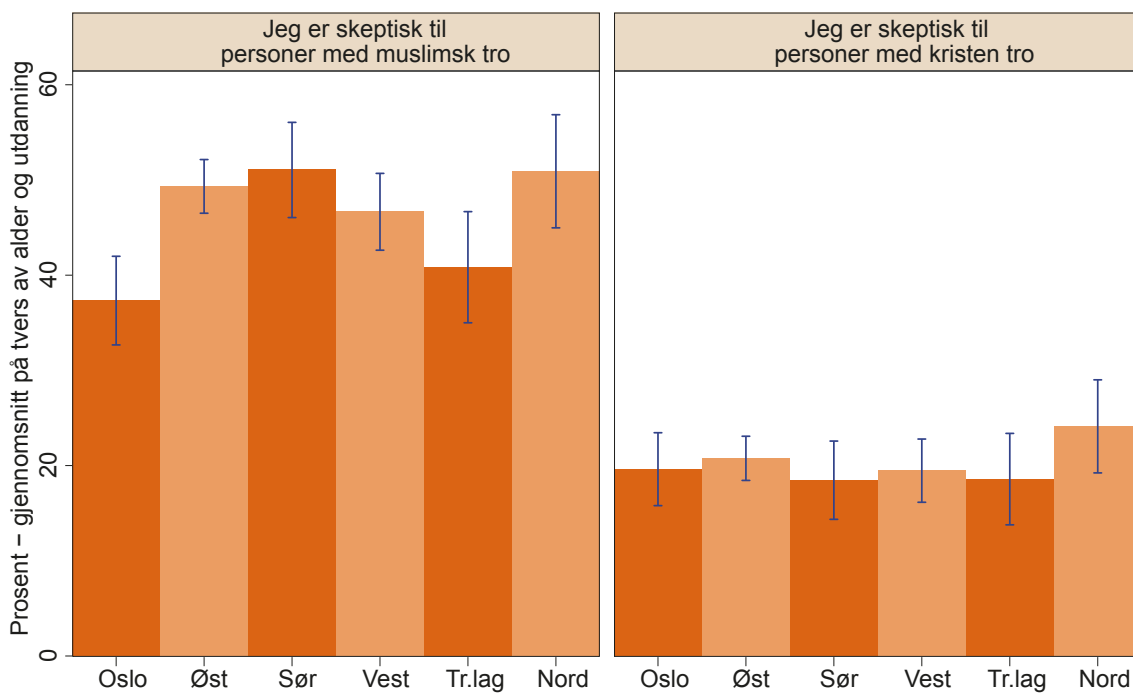
Folk med ulike utdanningsnivåer har derimot utpreget forskjellig holdning til muslimer og kristne, som vist i figur 49. Andelen som svarer at det passer helt eller ganske godt at de er skeptiske til muslimer, faller fra drøyt halvparten blant de tre gruppene som har lavere utdanning, til bare en av fire blant dem som har høyere grads universitets- eller høyskolegrad. Utdanningsforskjellene i skepsisen til kristne er langt mindre, og feilmarginene overlapper. Generelt er mellom en av fire og en av fem skeptisk til kristne blant de med lavere utdanning, mens det tilsvarende tallet er 16 prosent av dem med lang høyere utdanning. Personer med høy utdanning er altså omtrent like skeptiske til muslimer som befolkningen ellers er til kristne.

Figur 49. Utdanningsforskjeller i skepsis til troende. N = 2998 (kristne) og 3015 (muslimer)

Personer fra ulike deler av landet har også påfallende forskjellige holdninger til muslimer, men ikke særlig forskjellige syn på kristne, som vist i figur 50.

Figur 50. Landsdelforskjeller i skepsis til troende. N = 2998 (kristne) og 3015 (muslimer)

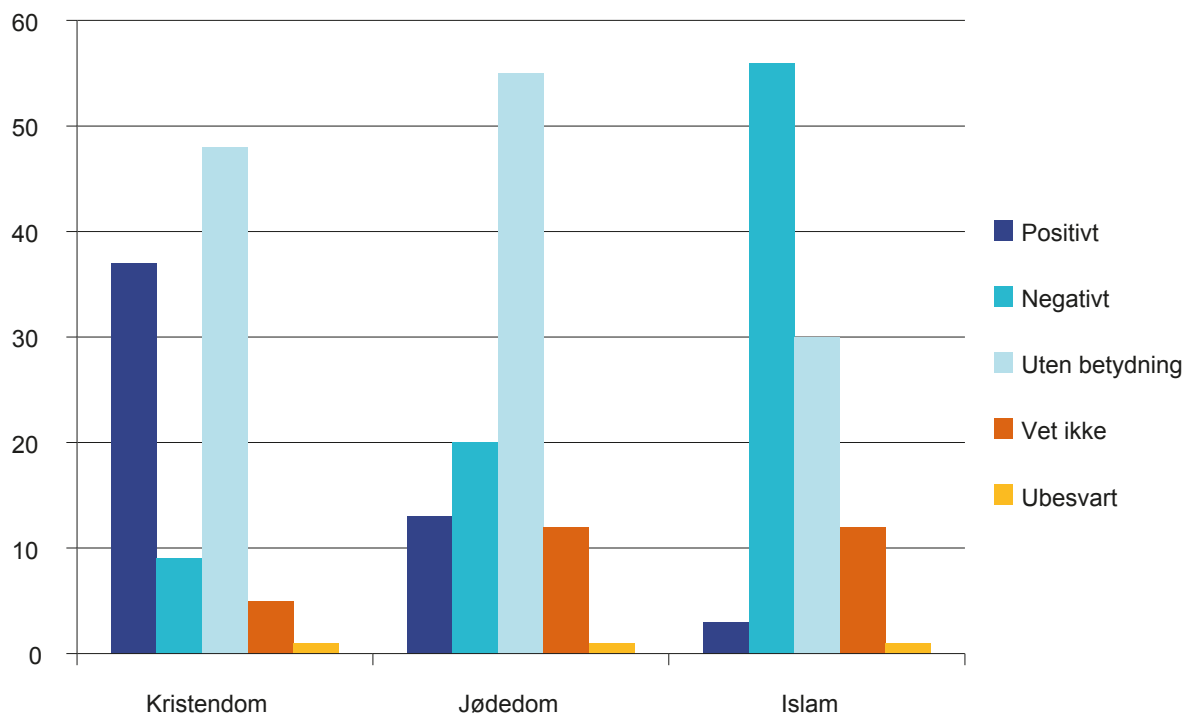

Minst skeptiske er folk fra Oslo, byen som har størst andel personer fra muslimske land og muslimske trossamfunn.²⁴ Ganske nøyaktig en tredjedel rapporterer at de er skeptiske. Merk at tallene i figur 50 er justert for alder og utdanning, slik at det meget lave nivået av skepsis i Oslo ikke kan tolkes som uttrykk for at utdanningsnivået eller snittalderen er forskjellig der. De andre landsdelene ligner mer på hverandre og oppgir ca. i knapt halvparten av tilfellene at de er skeptiske til muslimer, med unntak av trønderne som ligger litt lavere. Som vi ser av pilene som indikerer feilmarginer, er det likevel ikke noen signifikant forskjell mellom disse og de andre gruppene. Det er verdt å merke seg at forskjellen mellom landsdelene i muslimskepsis er sammenfallende med forskjellen mellom landsdelene i generelt syn på innvandring, som vi så i kapittel 2. Et unntak ser ut til å være personer fra Nord-Norge, som var mer positive til innvandring relativt til hvilket syn de ser ut til å ha på muslimer.

Sosial avstand

Foran presenterte vi svarene på spørsmålet om skepsis til personer med ulik tro. Det gjaldt spørsmål om hvordan man generelt stilte seg til personer med ulik trosbakgrunn. Hva så hvis vi spør om forhold som berører en personlig? Hvilke holdninger viser befolkningen da til personer som tilhører religiøse grupper? I Integreringsbarometeret spør vi om hvordan de som svarer, hadde stilt seg til at barna deres giftet seg med en person fra ulike religioner. I figur 51 ser vi andelen som svarte «positivt» og «negativt» og «uten betydning» for de ulike religiøse bakgrunnene.

Figur 51. Holdningen til svigerbarn med en annen religion, 2017. Påstand: «Dersom jeg hadde et barn som ønsket å gifte seg med en person med følgende religion, så ville jeg sett på dette som ...» Svaralternativer: «negativt», «positivt», «uten betydning» og «vet ikke». Prosent. N = 2870 (kristendom) / 2657 (jødedom) / 2662 (islam)

Som vi ser, er det flest som ville være positive til å få et svigerbarn med kristen bakgrunn (37 prosent). I befolkningen er det flest som ville sett «negativt» på at ens barn giftet seg med en

24 <https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/4-prosent-muslimer-i-norge>

person som var muslim (56 prosent). Mens bare 3 prosent så dette som positivt, var det 29 prosent som mente dette ville være uten betydning.

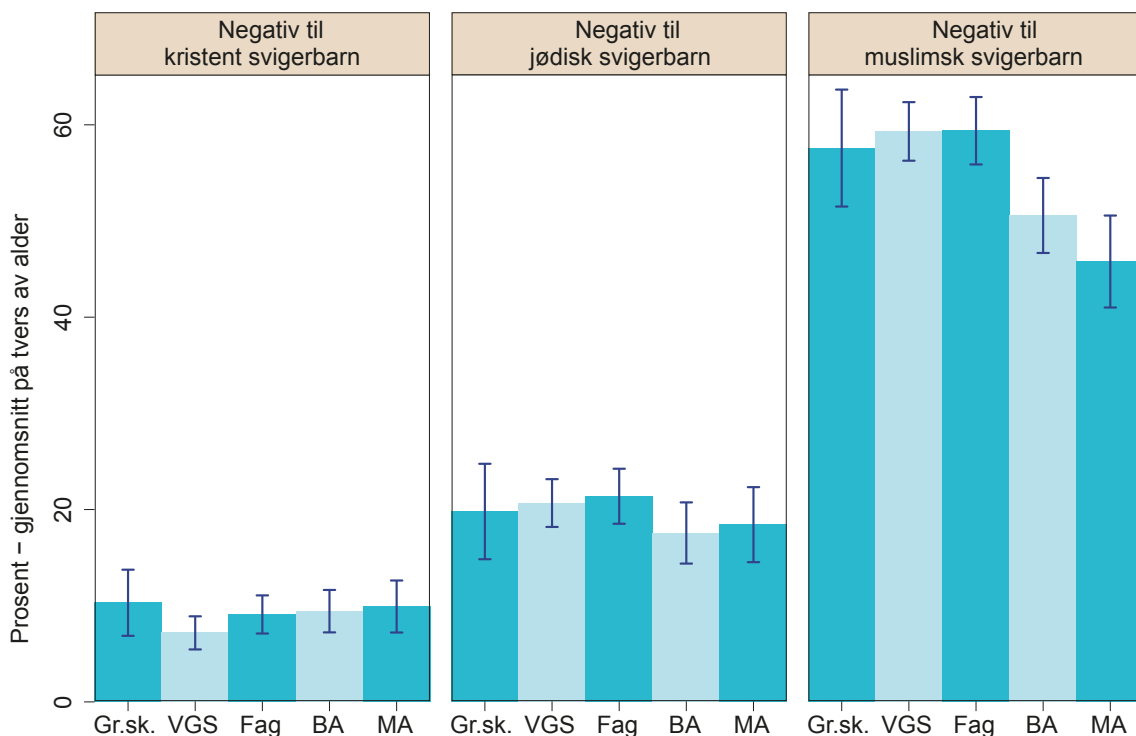
En jødisk bakgrunn ble sett på som «uten betydning» av 55 prosent av befolkningen. Ved et tenkt giftemål ville 12 prosent betraktet en slik bakgrunn som «positiv» og 20 prosent som «negativ». Både her og i tilfellet for spørsmålet om muslimsk bakgrunn var andelen som svarte «vet ikke», relativt høy (12 prosent). Dette kan ha flere forklaringer, deriblant den hypotetiske spørsmålsstillingen.

Tallene for holdningene til barns giftemål har endret seg lite siden forrige måling i 2013. Det har vært noe økning i andelen som mener at en muslimsk bakgrunn er uten betydning (22 prosent sist, 29 prosent nå).

Man kan peke på en svakhet ved dette spørsmålet som indikator på sosial avstand til ulike grupper. Mens spørsmålet om generell skepsis til personer med kristen eller muslimsk tro kan fremstå som for uforpliktende og generelt, kan spørsmålet om svigerbarn oppfattes som for «personlig». Man kan tenke seg at det kan bli for avhengig av den enkeltes personlig situasjon, for eksempel om man har eller har hatt barn. Samtidig har Campbell og Herman (2015) argumentert for å måle slike holdninger på en slik konkret og personlig måte. Deres analyser tyder på at generelle holdninger til en abstrakt forekomst av slike tverrkulturelle ekteskap er noe annet enn en holdning til hvorvidt det er ok om dette «skjedde» med en selv. Tanken er at det kan gi et riktigere bilde av den faktiske oppfatningen om denne typen ekteskap når de relateres til egen familie fremfor noen ubestemte andre.

Den sosiale avstanden varierer noe med utdanning. I figur 52 ser vi at det er liten effekt av utdanning for holdningen til svigerbarn med kristen eller jødisk bakgrunn.

Figur 52. Holdningen til svigerbarn med en annen religion, etter utdanningsnivå. 2017. Kontrollert for alder. Påstand: «Dersom jeg hadde et barn som ønsket å gifte seg med en person med følgende religion, så ville jeg sett på dette som ...»
N = 2870 (kristendom) / 2657 (jødedom) / 2662 (islam)

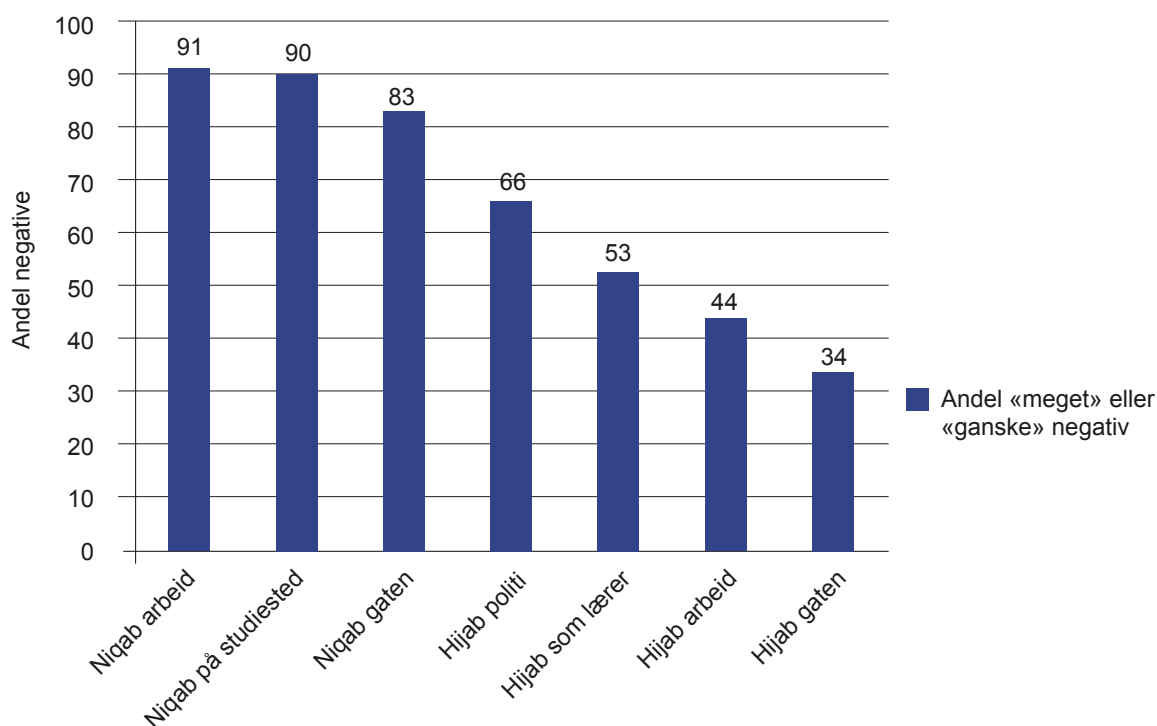
I figur 52 ser vi at utdanning har noen sammenheng med befolkningens holdning til svigerbarn med muslimsk bakgrunn. Her er det en høyere andel negative blant dem som har lavere utdanning (videregående eller lavere), enn for dem med høyere utdanning.

Kulturell praksis

Bruken av religiøse plagg har fått stor oppmerksomhet i den norske debatten de senere årene. Debatten har særlig dreiet seg om bruken av hijab (hodeplagg som ikke dekker ansiktet) og niqab (plagg som også dekker ansiktet). Våren 2018 leverte regjeringen et lovforslag om forbud mot ansiktsdekkende plagg som niqab og finlandshetter (ikke mot hijab) i alle undervisningssituasjoner.²⁵ Men hva mener befolkningen? Det overordnede bildet er at befolkningen er langt mer kritisk til ansiktsdekkende plagg enn til den mer moderate hijaben.

I integreringsbarometeret spør vi om folks holdning til bruk av hijab og niqab i en rekke ulike sammenhenger. I figur 53 har vi rangert disse etter hvor negativt befolkningen stiller seg til bruken av disse plaggene henholdsvis på gaten, på arbeidsplassen, som lærer og som uniformert politi.

Figur 53. Rangering av holdninger til bruk av hijab (hodeplagg som ikke dekker ansiktet) og niqab (som også dekker ansiktet) i ulike sammenhenger. Spørsmål: «Hvor positiv eller negativ er du til at muslimske kvinner bærer» niqab/hijab?» Andelen «meget negativ» eller «ganske negativ». N = 3018–3029

I figur 53 har vi rangert befolkningens syn på hijab og niqab i ulike situasjoner. Som vi ser i figuren, er befolkningen klart mest negativ til bruk av det ansiktsdekkende niqab, som finner liten støtte. Hele 91 prosent er negative til bruken av niqab på arbeidsplassen («ganske» eller «meget» negativ). Deretter følger bruken på skole eller studiested (uspesifisert og dreier seg om lærer eller

25 <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/ansiktsdekkende-plagg/id2594894/>

elever/studentene), der 90 prosent er negative. Folk har en noe mildere syn på bruken av niqab på gaten (83 prosent), men dette har også meget stor motstand i folket.

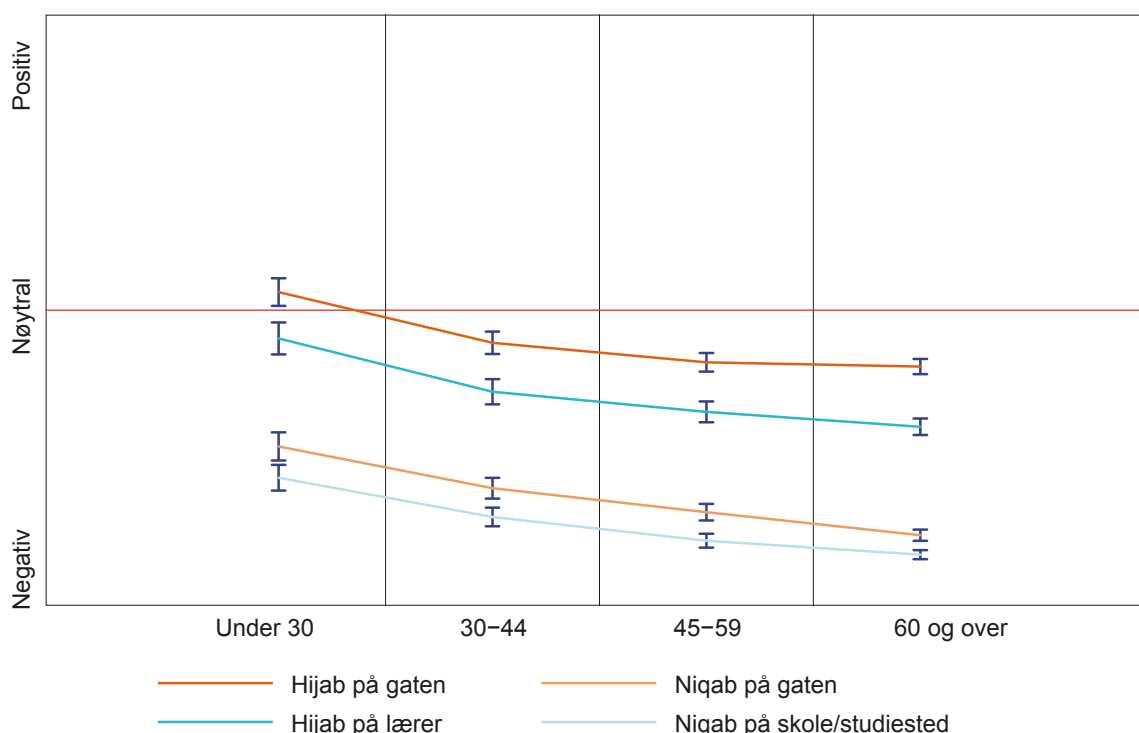
Vi ser også i figur 53 at befolkningen er vesentlig mindre negativt innstilt til bruken av hijab. Mest negative er befolkningen til bruk av hijab på uniformert politi. To av tre er negative til slik bruk. Drøyt halvparten av befolkningen i Norge er negative til at lærere bruker hijab (53 prosent). Minst negative er man til bruk av hijab på gaten. Her er det en av tre som er negative.

Det å bruke hijab på gaten oppfattes som meget eller ganske positivt av 15 prosent av befolkningen. Folk flest er verken positive eller negative (51 prosent). På den negative siden er det 20 prosent som oppfatter det som «ganske negativt» og 14 prosent som «meget negativt».

Det er en kjønnsforskjell i synet på bruken av religiøse hodeplagg. Menn er konsekvent litt mer konservative til hijab enn kvinner, mens begge kjønn har samme syn på bruken av niqab.

Hva så med alder? Er eldre mer negative til bruk av disse religiøse hodeplaggene? Svaret er ja, de eldre er mer negative enn de yngre på dette området (se figur 54).

Figur 54. Rangering av holdninger til bruk av hijab og niqab etter alder. Spørsmål: «Hvor positiv eller negativ er du til at muslimske kvinner bærer» niqab/hijab?» Svaralternativer: «meget positiv», «ganske positiv», verken-eller / nøytral, «ganske negativ», «meget negativ». N = 3018–3029

I figur 54 ser vi holdningene til de to hodeplaggene i et utvalg av situasjonene. Her ser vi et klart mønster der rangeringen av de ulike plaggene og situasjonene er den samme for alle aldergruppene. Hijab på gaten møter minst motstand, og niqab på skole- og studiested møter mest motstand. Interessant nok ser vi at den yngste aldergruppen i figur 54, de under 30 år, i gjennomsnitt har et nøytralt forhold til bruk av hijab på gaten og opp mot nøytralt syn på hijab for lærere. De yngste har også et

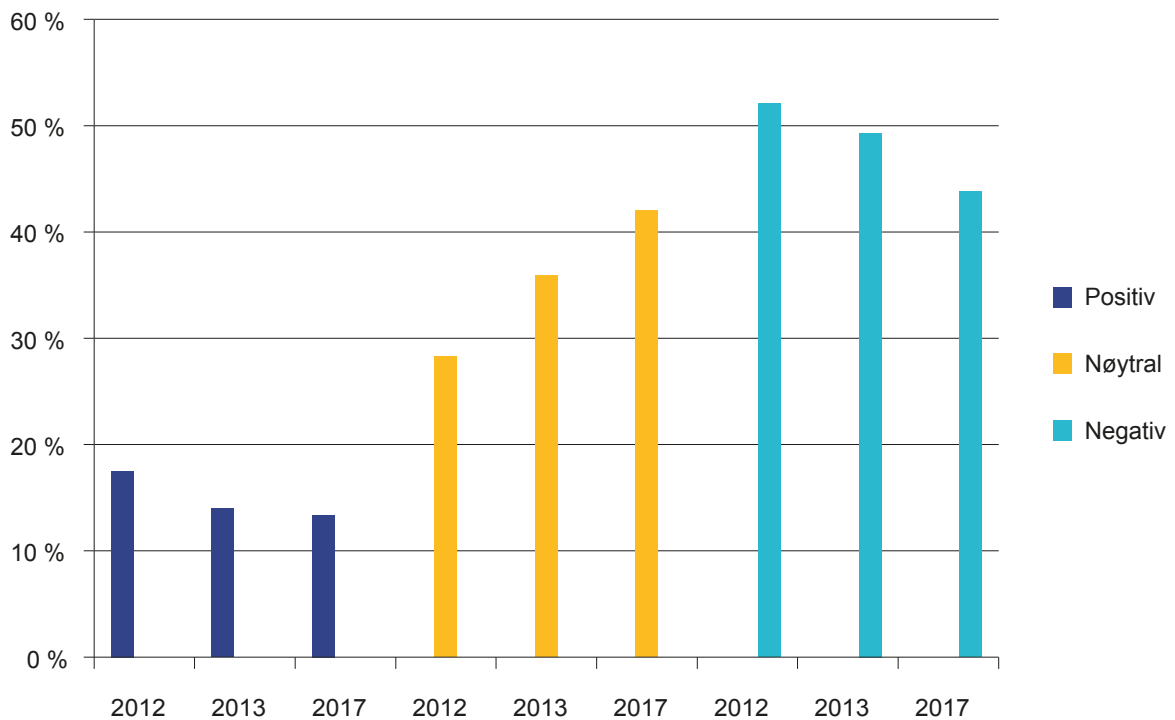

noe mer liberalt syn på bruk av niqab enn de eldste aldersgruppene. Her er bildet likevel klart: også denne aldersgruppen er klart negativ til bruk av dette plagget.

Betyr aldersforskjellene at befolkningens holdninger er ved å endres når det gjelder bruk av religiøse hodeplagg? Vi kan ikke svare fullt ut på det. Tidsseriene på dette området bør først være noe lengre, slik at det blir mulig skille mellom såkalte generasjons- og kohorteffekter. Eller med andre ord, for å kunne si om det er mer liberale holdninger hos de unge i dag enn tidligere, eller om det bare er slik at unge folk alltid er mer liberale i sitt syn på disse hodeplaggene.

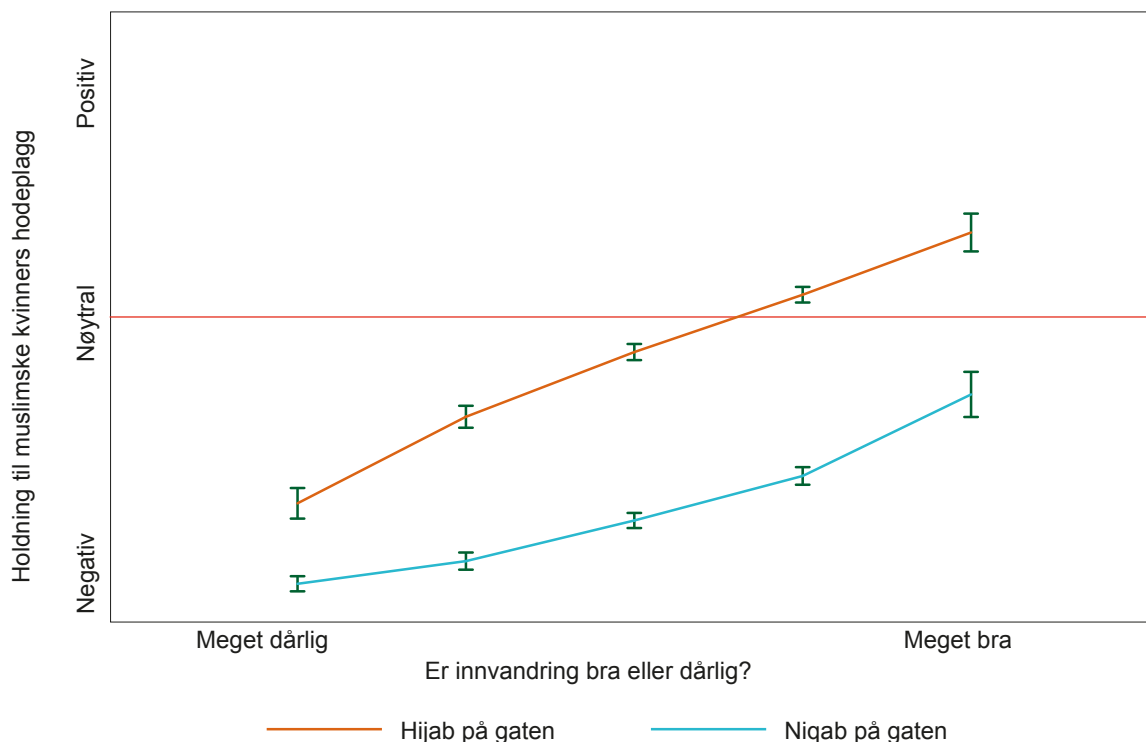
En liten indikasjon på utviklingen for gjennomsnittet i befolkningen er likevel mulig med de data vi har i dag. Hvis vi for eksempel trekker ut spørsmålene om bruk av hijab «på arbeidsplassen», så trer det frem et interessant mønster (figur 55).

Figur 55. Spørsmål: «Hvor positiv eller negativ er du til at muslimske kvinner bærer hijab på arbeidsplassen?» 2012, 2013, 2017. N = 3018 (2017)

I figur 55 ser vi en utvikling der andelen som er positive til at muslimske kvinner bærer hijab på arbeidsplassen, går ned i løpet av de tre siste målingene. Det samme skjer med andelen som er negative. Det er, kanskje overraskende, de som er nøytrale til denne praksisen, som øker i perioden. Dette er interessant fordi flere i den nøytrale midtkategorien kan bety at færre i befolkningen bryr seg om det brukes hijab i denne sammenhengen. Tolkter vi den nøytrale midtkategorien på denne måten, kan man se økningen som en normalisering. En indifferens som uttrykker økt aksept.

Figur 56. Holdningen til hijab og niqab på gaten, etter synet på om «innvandring er bra eller dårlig for Norge». N = 2964

I figur 56 kjenner vi igjen forskjellene i synet på hijab og niqab, der befolkningen er mindre negativ til hijab enn det ansiktsdekkende plagget niqab. For begge hodeplaggene har vi her valgt ut konteksten «på gaten». Langs x-aksen finner vi igjen det generelle spørsmålet om innvandring «er bra eller dårlig for Norge» fra kapittel 1.

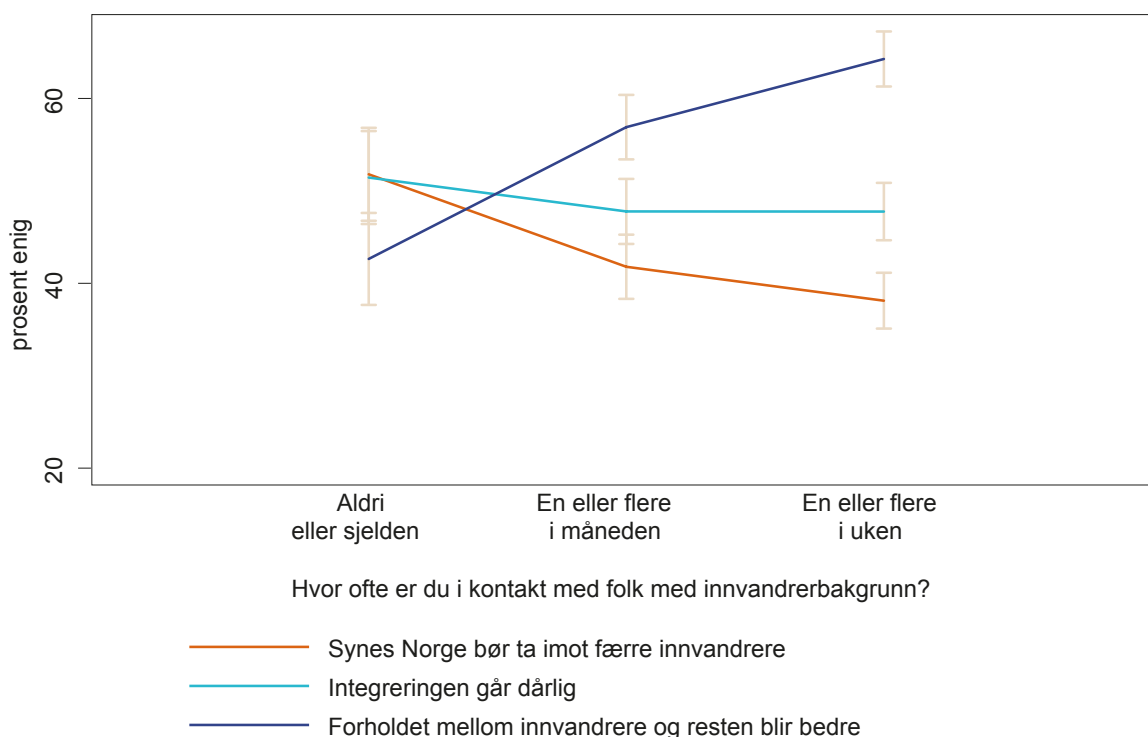
Vi ser at begge kurvene i figur 56 stiger når vi beveger oss fra venstre mot høyre. Ser vi på holdningen til bruk av hijab først, så ser vi at denne kurven ligger høyere enn den for niqab. Her er befolkningen mindre negativ. Vi ser videre at kurven for hijab stiger etter hvert som vi beveger oss fra grupper som mener innvandring er meget dårlig, via et nøytralt svar på dette spørsmålet, til gruppene som mener at innvandring er «ganske bra» og «meget bra» for landet. De som mener at innvandring er «ganske bra» for landet, mener i gjennomsnitt at hijab verken er positivt eller negativt. Og beveger vi oss helt ytterst på denne kurven, ser vi at de (få, som vi husker) som mener at innvandring er «meget bra» for landet, ender på oversiden av nøytral-streken for spørsmålet om hijab. Disse er i gjennomsnitt positive til hijab.

Nederst i figuren (56) finner vi kurven for bruk av niqab. Her ser vi samme tendens som for sammenhengen mellom holdning til innvandring og syn på bruk av hijab; desto mer positivt syn på innvandring, desto mer aksept for bruk av niqab. Men sammenhengen er svakere (kurven er flatere) enn for hijab, og den starter på et meget negativt nivå. Dette kjenner vi igjen fra beskrivelsene over, der nær 90 prosent av respondentene var negative til bruk av niqab, og bare et par prosent sa at de var «ganske positive».

Betydningen av kontakt

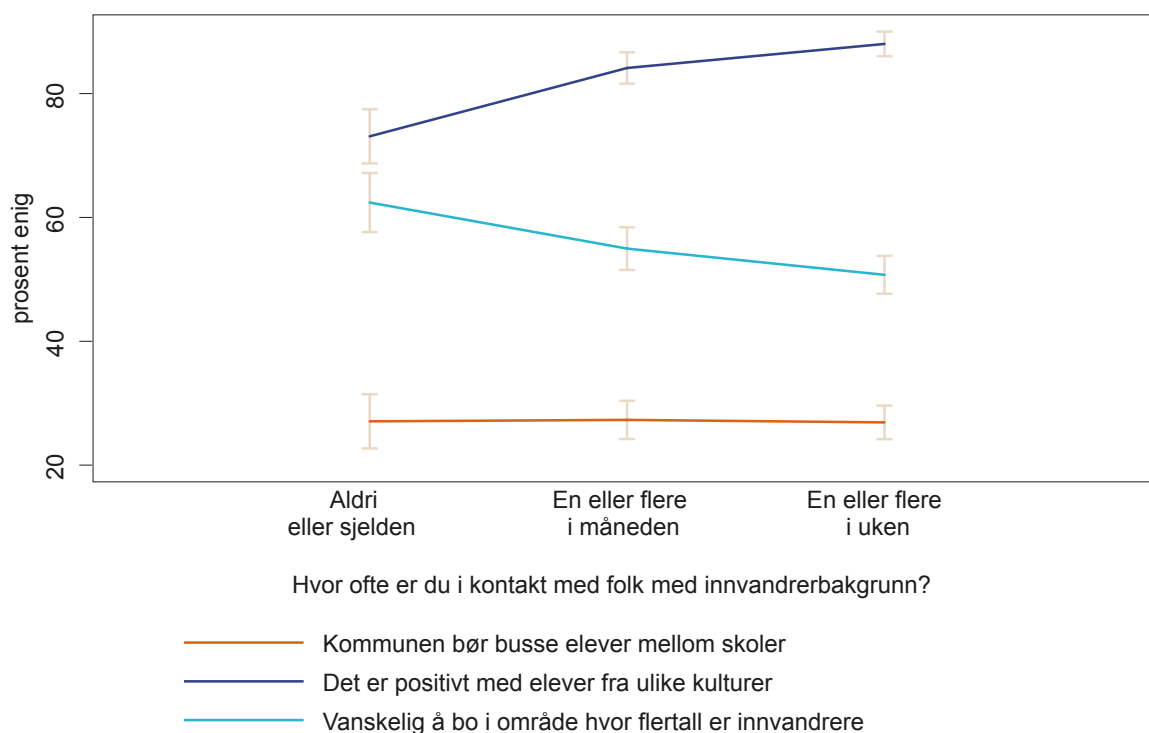
Betyr det noe om de som svarer på spørsmål om innvandring, integrering og nye fellesskap, selv har kontakt med innvandrere? Dette spørsmålet har stått sentralt i den internasjonale forskningslitteraturen om holdninger til innvandring. De siste ti årene har dette spørsmålet også blitt studert i Norge (Finseraas og Kotsadam 2017). Det kan være nyttig å tydeliggjøre forskjellen mellom faktisk kontakt – målt for eksempel ved å spørre hvor hyppig man møter folk med innvandrerbakgrunn, eller hvor mange naboer eller venner man har som er innvandrere – og hvilke holdninger man har til kontakt. Det sistnevnte viste vi noen generelle resultater på i forrige kapittel, for eksempel målt ved hvilken holdning respondenten har til å bo i nabolag hvor et flertall har innvandrerbakgrunn eller å sende barna på skoler med etnisk og kulturelt mangfoldig elevmasse. Faktisk kontakt, som vi ser nærmere på her, kan knyttes til utfall på tvers av flere av våre kapitler, men vi har valgt å inkludere temaet i dette kapittelet fordi graden av «sosial integrering» mellom dem som har innvandrerbakgrunn, og andre kan anses som en del av feltet vi har kalt «nye fellesskap».

Figur 57. Hyppigheten av kontakt med folk med innvandrerbakgrunn og holdningen til innvandringsvolum, integreringen nå og forholdet mellom innvandrere og resten i fremtiden. N = 2219 / 2208 / 2208

I figur 57 har vi brukt et spørsmål som måler hyppigheten av kontakt med personer med innvandrerbakgrunn, og sett på om andre holdninger varierer med dette. Det største utslaget er for andelen som er «integreringsoptimister»: mens drøyt 40 prosent av dem som aldri eller sjelden er i kontakt med innvandrere (eller barn av innvandrere), tror at forholdet mellom innvandrere og resten av befolkningen blir bedre, er det nesten to tredjedeler av dem som møter folk med innvandrerbakgrunn en eller flere ganger i uken som er «integreringsoptimister». Det er også en tendens til at motstanden mot å ta inn flere innvandrere blir mindre jo hyppigere man har kontakt, mens holdningen til hvorvidt integreringen går dårlig, er forholdsvis lik på tvers av dem som sjelden og ofte møter folk med innvandrerbakgrunn.

Figur 58. Hyppigheten av kontakt med folk med innvandrerbakgrunn, og tre holdninger til sosial integrering i skole og nabolag. N = 2217 / 2218 / 1784

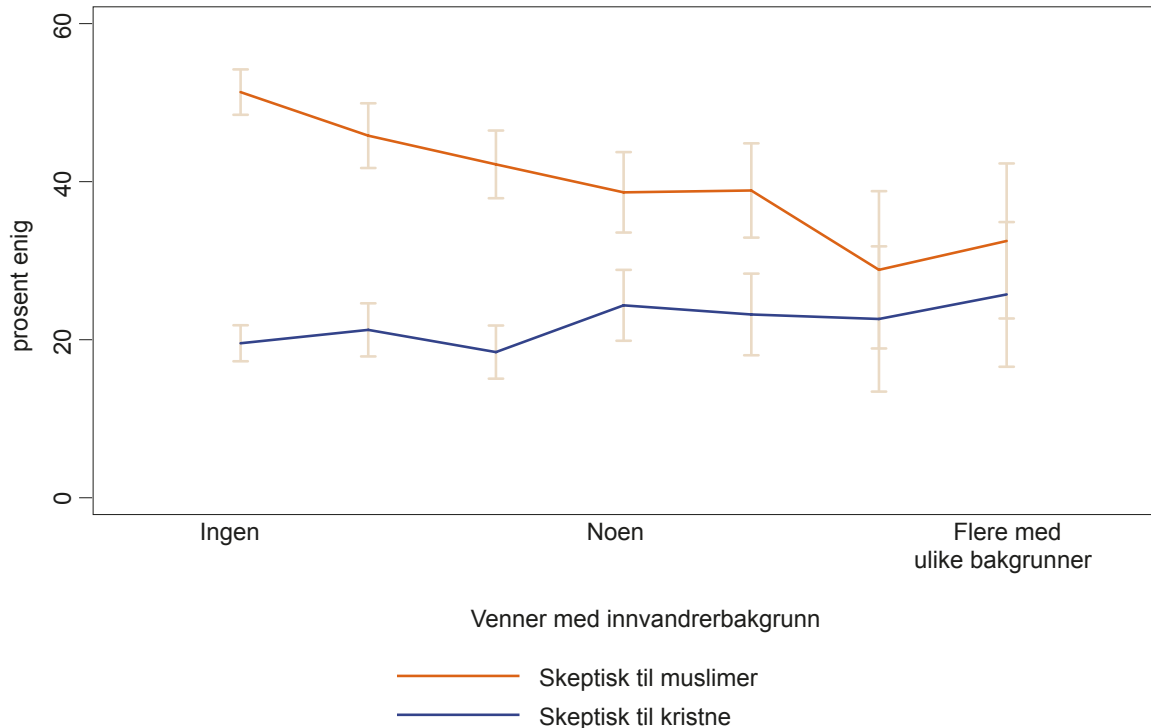
I figur 58 knytter vi hvor ofte man er i kontakt, til hvilket syn man har på ulike sider ved sosial integrering. Spørsmålene vil være gjenkjennbare fra kapittel 3. For alle tre har vi slått sammen svarene «passer helt» og «passer ganske godt», og den vertikale akse viser prosentandelen som svarer disse to. Som vi ser, øker andelen som er enig i at det er positivt med elever fra ulike kulturer, fra 70 prosent hos dem som aldri eller sjelden er i kontakt, til drøyt 80 prosent hos dem som av og til eller ofte er i kontakt med folk med innvandrerbakgrunn. Tilsvarende synker andelen som mener det ville være vanskelig å bo i et område der flertallet har innvandrerbakgrunn, fra drøyt 60 prosent til drøyt 50 prosent. Synspunktene på bussing som tiltak for å redusere skjevfordelingen av elever med innvandrerbakgrunn er ikke knyttet til hyppigheten av kontakt.

I Integreringsbarometeret spør vi også om respondenten har nære venner med innvandrerbakgrunn (født i utlandet eller i Norge med to foreldre som er født i utlandet) eller har folk i nabolaget med slik bakgrunn. I tillegg spør vi altså om hvor ofte man er i kontakt med personer med innvandrerbakgrunn (på offentlig transport, i butikker mv.).²⁶

I figur 59 ser vi sammenhengen mellom det å ha venner med innvandrerbakgrunn (x-aksen) og skepsisen til personer med henholdsvis muslimsk og kristen tro (y-aksen). I den horisontale akse (x-aksen) har vi slått sammen svarene på flere spørsmål om vennskap med personer fra ulike områder av verden, slik at jo lenger man beveger seg mot høyre, jo flere venner med ulik bakgrunn (fra Asia, Afrika, Øst-Europa, Sør-Amerika osv.) har man.

²⁶ Se den nøyaktige formuleringen av spørsmålene i spørreskjemaet i vedlegg 1.

Figur 59. Sammenhengen mellom det å ha venner med innvandrerbakgrunn og være skeptisk til troende. Påstander: «Jeg er skeptisk til personer med muslimsk tro» og «jeg er skeptisk til personer med kristen tro». Andelen som sier at påstandene passer «helt» eller «ganske godt». N = 2998 (kristne) / 3015 (muslimer)

Bildet som avtegner seg i figur 59, er at de som har ingen eller få venner med innvandrerbakgrunn, i større grad er skeptiske til muslimer enn dem som har venner med innvandrerbakgrunn fra flere ulike verdensdeler. Vi ser også at fallet i skepsiskurven er størst fra dem som ikke har noen venner med innvandrerbakgrunn, til dem som har «noen». Skepsisen til personer med kristen tro følger ikke det samme mønsteret. Venner med innvandrerbakgrunn betyr lite for holdningen til kristne. Det er om noe en svak tendens til økning i skepsisen til kristne med i hvor stor grad man rapporterer å ha venner med innvandrerbakgrunn fra flere ulike verdensdeler. Tendensen er imidlertid svak, og vi finner ikke signifikante sammenhenger.

Her støter man raskt på spørsmålet om årsaken til denne sammenheng. Skaper kontakt økt forståelse, toleranse og mindre skepsis? Er det vennskapene og kontakten som fører til at skepsisen til personer med muslimsk tro er mindre hos dem med mange venner med innvandrerbakgrunn? Eller er det slik at folk med mindre skepsis ender med flere venner med innvandrerbakgrunn?²⁷

Tillit, samhold og nye fellesskap

Både den generelle tilliten (til folk flest) og tilliten til institusjoner (som domstolene, politiet, Stortinget, politikerne og media) er høy i Norge sammenlignet med i andre land (Steen Johnsen et. al 2016). Dette har blitt fremhevet som et nøkkelement i den norske samfunnsmodellen. Tillit smører systemet. Hvis folk stoler på hverandre, vil de lettere samarbeide, samhandle og bidra til

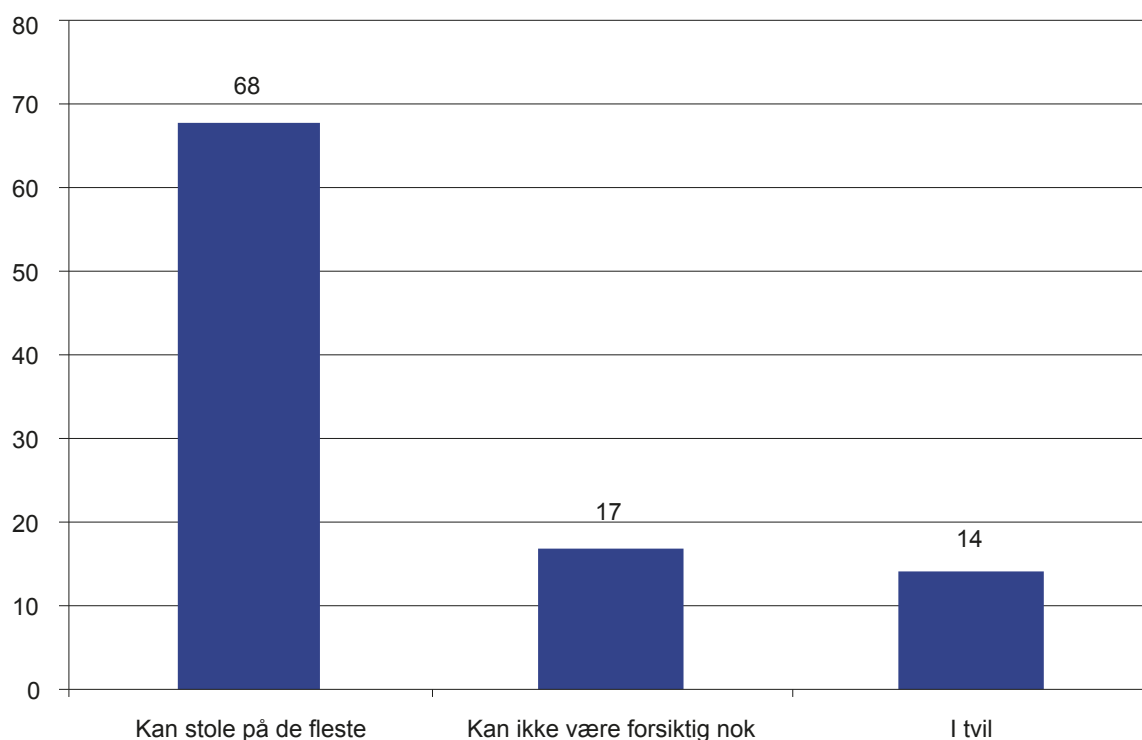
²⁷ «Venner med innvandrerbakgrunn» er en omfattende gruppe. Her har vi slått sammen venner som selv har innvandret, etterkommere av innvandrere og alle regioner utenfor EU/Norden (se spørreskjema i vedlegg 1).

fellesskapet. Men tilliten er ikke like stor hos alle deler av befolkningen. Noen stoler mindre på andre, og noen har lavere tillit til institusjonene.

I Integreringsbarometeret er tillit interessant av to grunner. For det første antar vi at holdninger til innvandring, integrering og nye fellesskap varierer etter hvilken tillit folk har til andre og til institusjonene. For det andre har det blitt hevdet at innvandring, mangfold og nye fellesskap vil kunne true samholdet og tilliten i samfunnet. Variasjonen i tillit kan med andre ord være en årsak til variasjon i holdninger til innvandring samtidig som endringene i samholdet kan være en konsekvens av opplevelsen og oppfatningene rundt innvandring. Det første kan vi undersøke med vårt materiale. Det andre aspektet må vente.

Den generelle tilliten i samfunnet måles ofte ved et enkelt spørsmål: «synes du generelt man kan stole på de fleste mennesker, eller kan man ikke være forsiktig nok i omgangen med andre?». Her er svaralternativene «kan stole på de fleste», «i tvil» og «kan ikke være forsiktig nok».

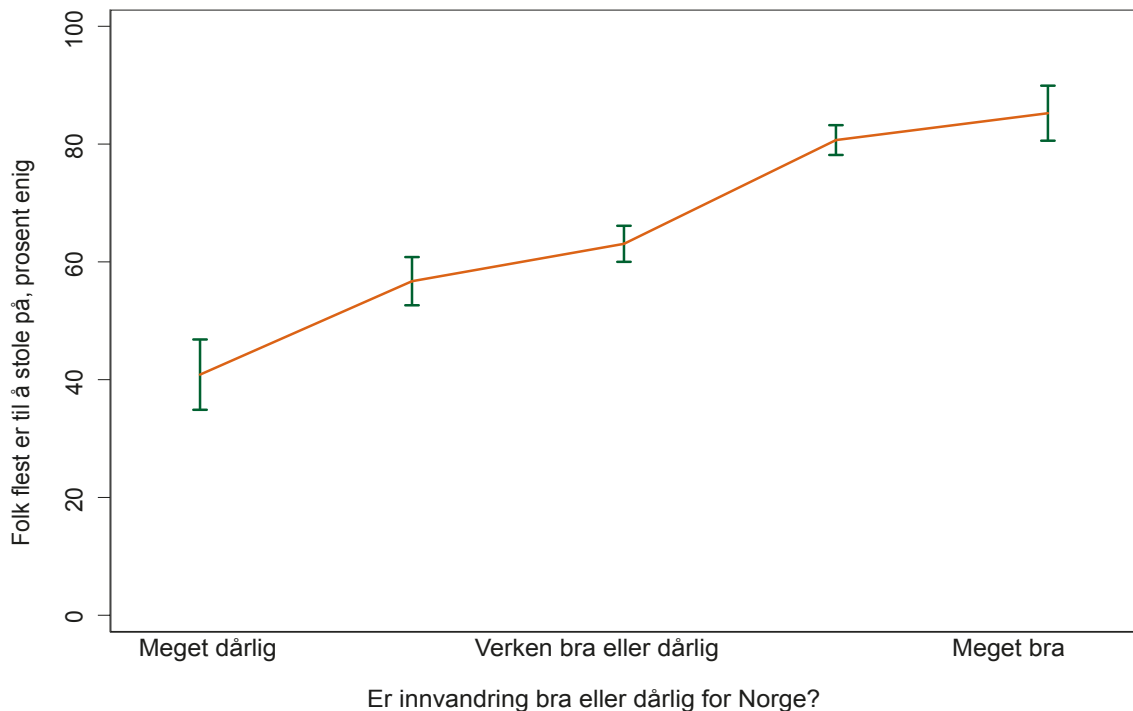
Figur 60. Generell tillit i Norge (målt i Integreringsbarometeret). 2017, prosent. Spørsmål: «Synes du generelt man kan stole på de fleste mennesker, eller kan man ikke være forsiktig nok i omgangen med andre?» N = 3007

Resultatene i figur 60 gjenspeiler den høye tilliten som det det ofte refereres til i den norske samfunnsdebatten. Flere enn to av tre svarer at «man kan stole på de fleste», mens bare en av fem mener at man «kan ikke være forsiktig nok». Her er det interessant nok også 14 prosent som er i tvil.

Det er en sammenheng mellom denne generelle tilliten til andre og holdninger til innvandring. I figur 61 ser vi på sammenhengen mellom tillit og om man mener at innvandring er bra eller dårlig for landet.

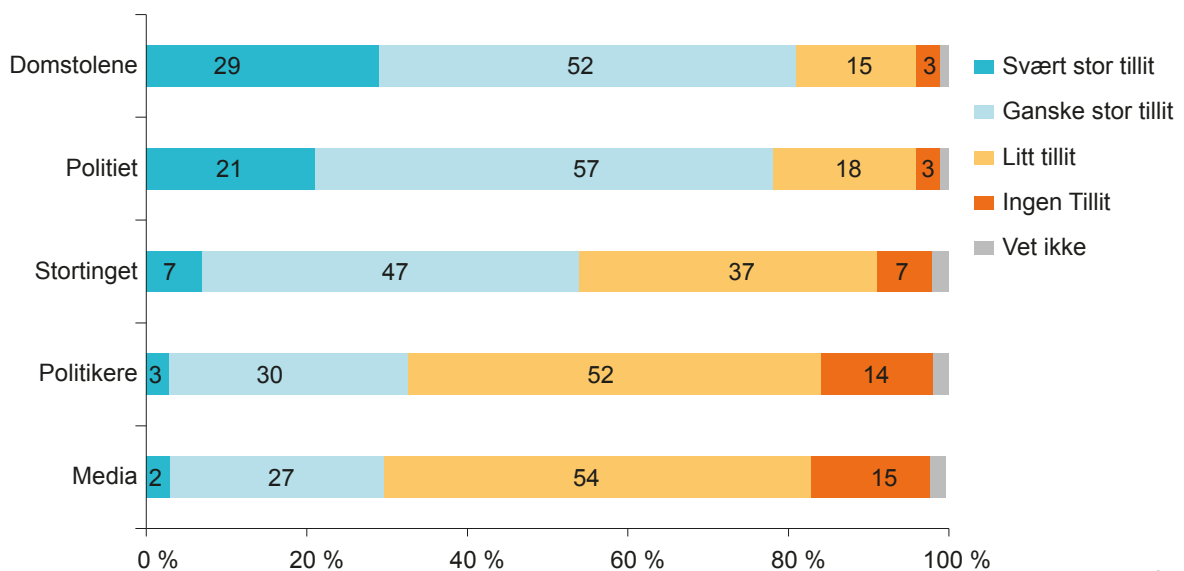
Figur 61. Andelen som svarer at «folk flest er til å stole på» i spørsmålet om generell tillit sett i forhold til synet på om innvandring er bra eller dårlig for Norge. 2017, prosent. N = 2954

Som vi ser, er den generelle tilliten til andre sterkt korrelert med synet på innvandring. De som mener at innvandring er bra for landet, har også høy tillit til andre. Til svarende har de som mener at innvandring er meget dårlig for landet, vesentlig lavere generell tillit.

La oss så se på institusjonell tillit. For å kunne bruke dette i analysene av holdninger til innvandring trenger vi en oversikt over befolkningens tillit til institusjoner. Spørsmålet som stilles til respondentene i Integreringsbarometeret, er enkelt: Har du tillit til følgende institusjoner: domstolene, Stortinget, politiet, politikerne, media (se figur 62).

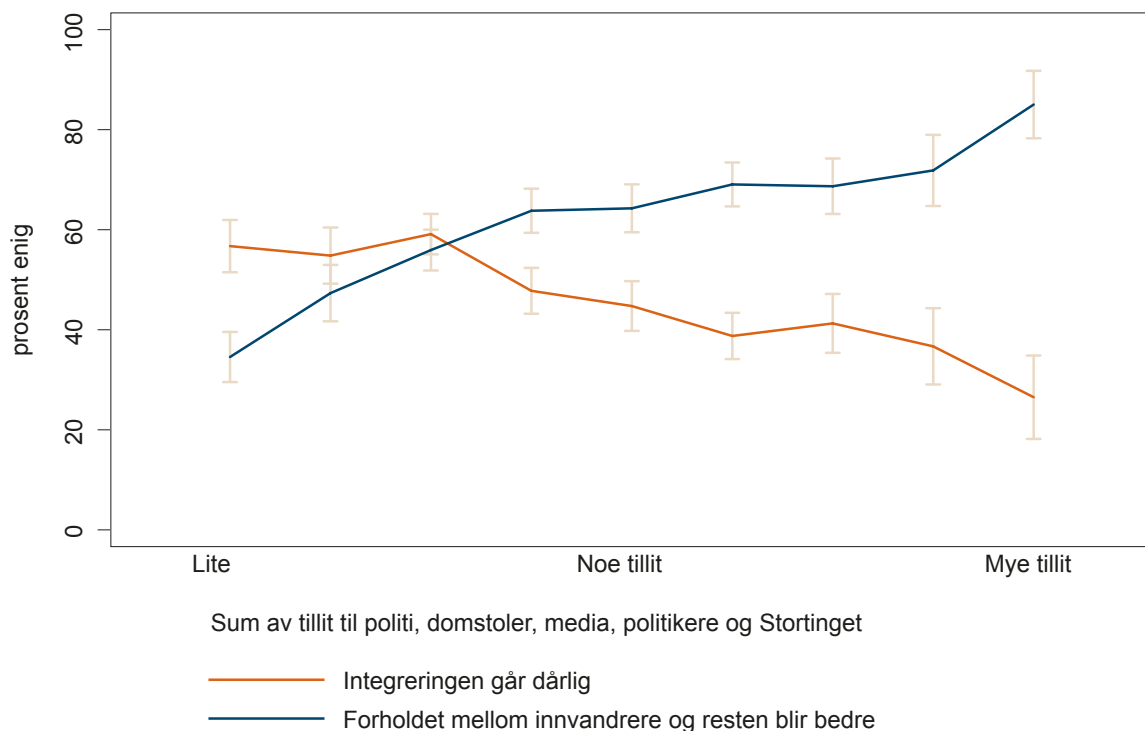
Figur 62. Tillit til institusjoner: domstolene, politiet, Stortinget, politikerne og media. N = 2995 / 3002 / 2983 / 2974 / 2960 (fra øverst til nederst)

I figur 62 ser vi at befolkningen har klart sterkest tillit til politiet og domstolene. Her er det henholdsvis 81 prosent (politiet) og 78 prosent (domstolene) som sier de har «svært stor» eller «ganske stor» tillit. Det er også disse to institusjonene som nyter sterkest tillit, det vil si der flest oppgir at det har «svært stor tillit». Stortinget ligger i en mellomposisjon. Litt over halvparten av befolkningen (54 prosent) sier de har «svært stor» eller «ganske stor» tillit til Stortinget. Folk har lavere tillit til politikerne (33 prosent) og media (29 prosent).

Hvis vi nå legger sammen skåren på spørsmålene om tillit til institusjonene (lager en additiv indeks fra «lite» tillit til «mye»), så kan denne sees i forhold til andre nøkkelspørsmål. Vi kan se på sammenhengen mellom det å ha tillit til institusjonene i det norske samfunnet og synet på integrering og nye fellesskap. I figur 63 har vi lagt inn spørsmålet om integreringsoptimisme (kommer forholdet mellom innvandrere og resten av befolkningen til å bli bedre) og spørsmålet om integreringen går bra eller dårlig.

Figur 63. Tillit til institusjoner (additiv indeks: tillit til Stortinget, domstolene, politiet, politikerne, media). Syn på påstanden: «Forholdet mellom innvandrere og resten av befolkningen kommer til å bli bedre» og svar på spørsmålet: «Generelt sett, hvordan synes du det går med integreringen?», svaralternativer slått sammen: «ganske dårlig» og «meget dårlig». N = 2974

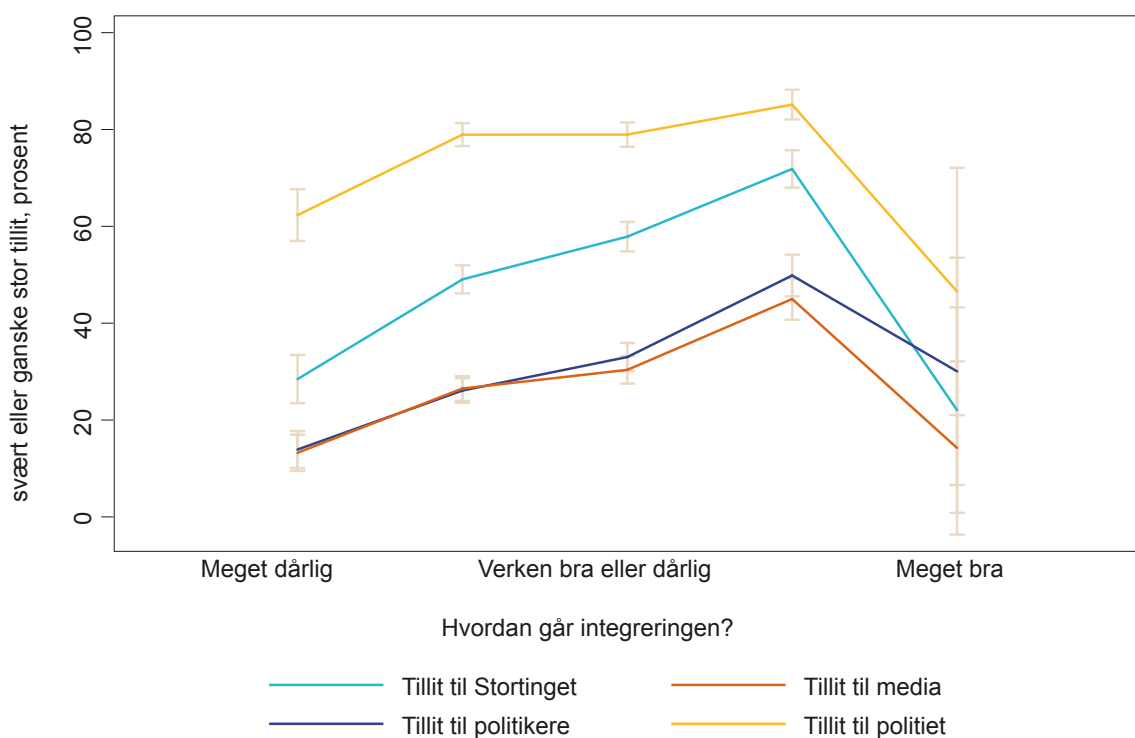
La oss først se på kurven for dem som mener forholdet mellom innvandrere og resten av befolkningen kommer til å bli bedre (figur 63). Her ser vi nederst i venstre hjørne av figuren at kurven starter lavt. Blant dem som har liten tillit til institusjonene, er det mange integreringspessimister. Her er det få som mener at forholdet kommer til å bli bedre. Når vi følger denne kurven mot høyre, ser vi at den stiger i en nær lineær bane. Jo mer tillit til institusjonene, desto større tro på at forholdet mellom innvandrere og resten av befolkningen kommer til å bli bedre. Gruppen med aller høyest tillit til institusjonene ligger dobbelt så høyt når det gjelder integreringsoptimisme som dem med lav tillit.

Motsatt finner vi kurven som viser sammenhengen mellom institusjonell tillit og negativt syn på hvordan det går med integreringen. Vi finner flere av dem som mener at det går «ganske» eller «meget» dårlig med integreringen, i gruppen med lite institusjonell tillit. Motsatt er det få som mener det går dårlig med integreringen blant dem med høy tillit til institusjonene.

Hvis vi graver litt dypere i dette funnet (se figur 64) og igjen ser på sammenhengen mellom tillit til institusjonene og synet på integrering, så dukker det opp en opplysning om de (få) som mener at det går meget bra med integreringen. Denne gruppen deler den høye tilliten til domstolene, men har liten tillit til media, politiet og politikere.

Figur 64. Tillit til institusjoner (media, Stortinget, politi og politikere) og spørsmålet: «Generelt sett, hvordan synes du det går med integreringen?». Svaralternativer: «meget bra», «ganske bra», «verken–eller», «ganske dårlig» og «meget dårlig». N = 3002 / 2983 / 2974 / 2960

Med unntak av dette funnet viser figur 64 det forventede mønsteret. De som mener det går «ganske bra» med integreringen, har mer tillit til institusjonene, selv til media, politiet og politikere, som ellers skårer lavt, enn dem som mener det går dårlig med integreringen. De som mener det går «meget dårlig» med integreringen, har samtidig lavets tillit til institusjonene.

Hvem skal tilpasse seg hvem?

Over har vi omtalt integrering som en tilpasningsprosess som berører både innvandrere og majoritetssamfunn. Men hvor gjensidig skal denne prosessen være? Dette spørsmålet har vært gjenstand for politiske og faglige diskusjoner de siste tretti årene (NOU 2011:7). Imidlertid har forskerne konsentrert seg mer om studier av hvilke former for tilpasning som er vellykkede – for eksempel ved å utvikle og teste teorier om hvorvidt kulturell tilpasning øker sjansene for økonomisk integrering (Alba og Nee 2003), eller om det å beholde visse elementer av opphavskulturen

kan være til hjelp for innvandrerbefolkningen (Zhou og Bankston 1998; Modood 2004). Man har i mindre grad fokusert på hvilke synspunkt folk flest har til integrering og tilpasning (Sobolewska, Galandini og Lessard-Phillips 2017). Hva mener så befolkningen i Norge? Hvem er det som skal tilpasse seg?

I Integreringsbarometeret bruker vi tre delspørsmål til å analysere dette nøkkelspørsmålet. Disse spørsmålene er konstruert for å utforske tre forenklete løsninger på spørsmålet om tilpasning: Innvandrere må helt og fullt tilpasse seg, begge parter må tilpasse seg, eller innvandrere står fritt til å tilpasse seg eller ei. Disse tre spørsmålene kan sees på som tre punkter på et kontinuum. De tre punktene kan videre sees på som tre stiliserte modeller for tilpasning på et samfunnsnivå:

På den ene siden av kontinuumet finner man *assimilering*. Dette er en løsning der de som kommer til et land, forventes å overta majoritetssamfunnets normer og kultur. Her er det innvandrerne som skal tilpasse seg. Det betyr ikke at man under denne modellen ikke tillater religion og praktisering av ulike kulturelle uttrykk, men at det ikke sees som statens oppgave å legge til rette for slikt.

Ytterpunktet på den motsatte enden av assimilering er *flerkultur*. En slik løsning legger opp til at innvandrere ikke presses til å tilpasse seg majoritetssamfunnets kultur og normer eller forventes å gjøre dette. Under denne modellen skal samfunnet legge til rette for at innvandrere skal kunne beholde kultur og levemåte. Sterke innvandrerfelleskap vil så gi et grunnlag for inkludering og deltakelse.

Mellom de to ytterpunktene når det gjelder tilpasning, finner vi *integrering*. I Norge er vi mest vant med å snakke om nettopp *integrering*, en gjensidig tilpasning, der de som kommer til landet, må tilpasse seg samfunnet de kommer til, mens samfunnet legger til rette for slik tilpasning og aktivt bidrar til inkludering.

De tre modellene for tilpasning har blitt testet ut i land rundt om i verden. Man finner dem likevel sjelden i ren form, slik de er beskrevet her.

USA og Frankrike er eksempler på land som har hatt mest vekt på *assimilering*. Her er det de nasjonale prosjektene («de forente statene» og «republikken») som skal fungere som paraply for mangfoldet av kulturer, religioner og livssyn. Religion holdes i prinsippet utenfor det nasjonale fellesskapet for å sikre en felles overbygning.

Integrering kjenner vi for eksempel fra politikken som har vært ført i Norge og Norden for øvrig. Integreringspolitikken inneholder normalt også noe støtte til mangfold, slik som til kulturelle uttrykk og religiøs praksis.

Multikulturalisme eller *flerkultur* var lenge overskriften for arbeidet for britiske myndigheter gjorde for å inkludere innvandrere. Her er tanken at tilpasningen ikke skal påtvinges innvandregrupper. I stedet skal forskjellighet støttes.

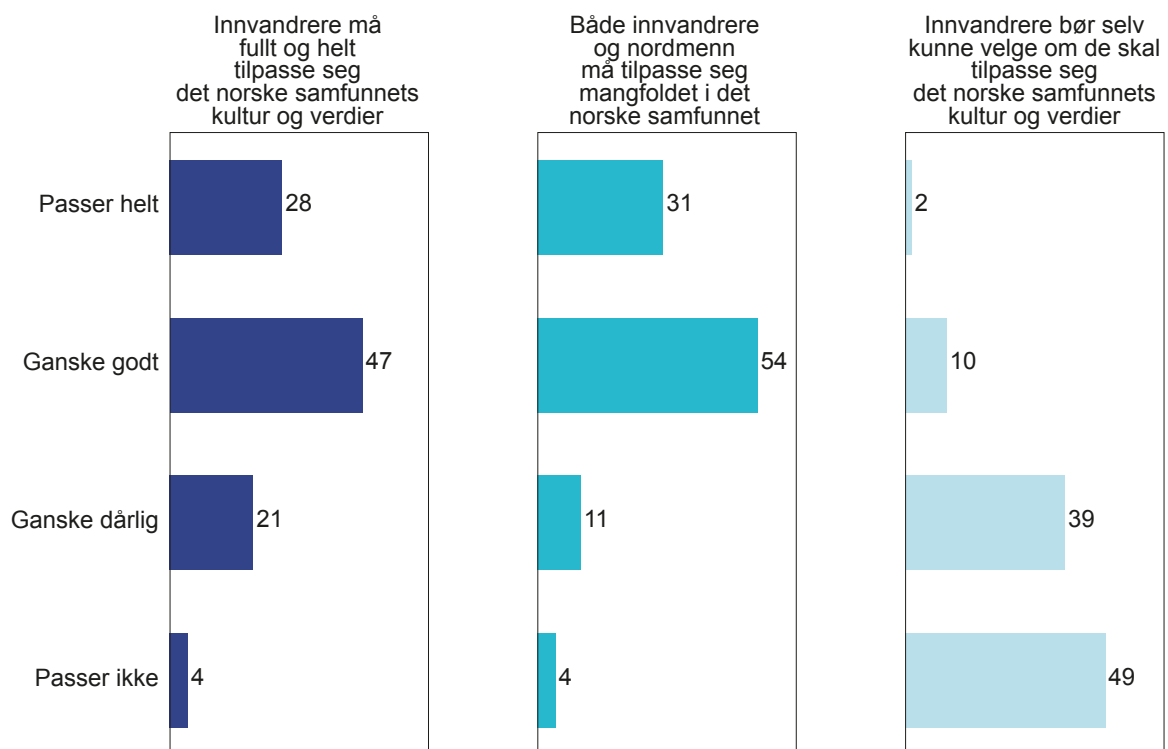
Grensen mellom de ulike løsningene er utydelige, og man finner elementer av alle tre i de fleste land. Tendensen de siste årene har likevel vært en vending bort fra modeller basert på flerkultur og en økt legitimitet for løsninger som nærmer seg assimilering. På mange områder ønsker også norske myndigheter «likhet», eller assimilering, slik som i utdanning og arbeid.

En enkel versjon av disse modellene kan altså knyttes til spørsmålet om «hvem som skal tilpasse seg». De som kommer (assimilering), begge parter (integrering) eller majoritetssamfunnet (flerkultur). De tre spørsmålene vi stilte i Integreringsbarometeret, var i form av tre påstander. Respondentene ble bedt om å ta stilling til:

- «Innvandrere må fullt og helt tilpasse seg det norske samfunnets kultur og verdier» (assimilering)
- «Både innvandrere og nordmenn må tilpasse seg mangfoldet i det norske samfunnet» (integrering)
- «Innvandrere kan selv velge hvor mye de ønsker å tilpasse seg det norske samfunnets kultur og verdier» (flerkultur)

Og hva svarte folk? Hva slags modell for tilpasning ønsker befolkningen i Norge? I figur 65 ser vi fordelingen av oppslutning om de tre påstandene. Det er viktig å merke seg at spørsmålene kom opp ett for ett når respondentene fylte ut spørreskjemaet. De ble altså ikke bedt om å velge mellom de tre modellene for tilpasning.

Figur 65. Tre påstander om tilpasning: Innvandrerne må tilpasse seg (assimilering), både innvandrere og nordmenn må tilpasse seg (integrering), og innvandrere står fritt når det gjelder tilpasning (flerkultur). N = 2926 / 2925 / 2918

Et klart flertall i befolkningen sa at påstanden om at «innvandrere fullt og helt» må tilpasse seg, passet («helt» [28 prosent] eller «ganske godt» [47 prosent]) (figur 65). Hvis man aksepterer at denne spørsmålsformuleringen indikerer løsninger i retning av assimilering, så er det altså tre av fire respondenter som sier seg enig i denne modellen. En av fire er uenig.

Spørsmålet i midten i figur 65 viser påstanden om integrering – at «både innvandrere og nordmenn må tilpasse seg». Som vi ser, hadde denne modellen enda større oppslutning, med 85 prosent som mente at denne påstand passet «helt» eller «ganske godt».

Den tredje påstanden, at «innvandrere selv bør kunne velge om de skal tilpasse seg», viser det motsatte mønsteret. Nær ni av ti (88 prosent) mener at denne påstanden «ikke» passer eller passer

«ganske dårlig». Halvparten av befolkningen velger det strengeste alternativet, påstanden «passer ikke».

Ser man de tre påstandene under ett, så sier befolkningen ja til både en gjensidig (integrering) og en full tilpasning (assimilering) fra innvandrernes side og nei til valgfri tilpasning (flerkultur). Denne integrerings- og assimileringstilbøyeligheten passer godt med tendensen i de få studiene som eksisterer på europeiske befolkninger (Sobolewska, Galandini og Lessard-Phillips 2017).

En tilpasningsindeks

For å kunne studere sammenhengen mellom synet på tilpasning, og dermed kunne gi en indikasjon på synet også på de tilhørende stiliserte modellene (assimilering, integrering, flerkultur), har vi slått sammen svarene på de tre påstandene til en indeks. Denne tilpasningsindeksen gir et samlet uttrykk for fordelingen i befolkningen når det gjelder synet på hvordan minoritetene og majoriteten skal føres sammen.

Indeksen er laget ved at hver respondent får en samlet tallverdi ut fra svarene som er gitt på de tre påstandene. Tallverdien bestemmes først ut fra svarene på påstanden om full tilpasning (der «passer helt» gir verdien 1, «ganske bra» gir verdien 2, «ganske dårlig» gir verdien 3, og «passer ikke» gir verdien 4). Disse verdiene legges så til verdiene fra påstanden om at «innvandrere bør selv kunne velge» (der «passer helt» gir verdien 4, «ganske bra» gir verdien 3, «ganske dårlig» gir verdien 2, og «passer ikke» gir verdien 1).

På denne måten får vi spent opp en dimensjon mellom dem med lavest skår på den ene siden, det vil si dem som både er for full tilpasning og mot valgfrihet, og dem med høyest skår, det vil si dem som er mot full tilpasning og for valgfrihet. Med en slik enkel additiv indeks for påstanden om de to ytterpunktene så får en klar majoritet en lav skår, det vil si at de ligger nærmere «full tilpasning» enn «full frihet».

Denne fordelingen kan justeres for svarene de samme respondentene har gitt på påstanden om gjensidig tilpasning og dermed åpne for mer nyanserte analyser. Justeringen ved hjelp av integrerings-spørsmålet har som formål å skille mellom dem som konsekvent rendyrker et ensidig tilpasningsansvar for innvandrere, og dem som ved direkte spørsmål er enig i at også nordmenn har ansvar for å tilpasse seg det nye mangfoldet.

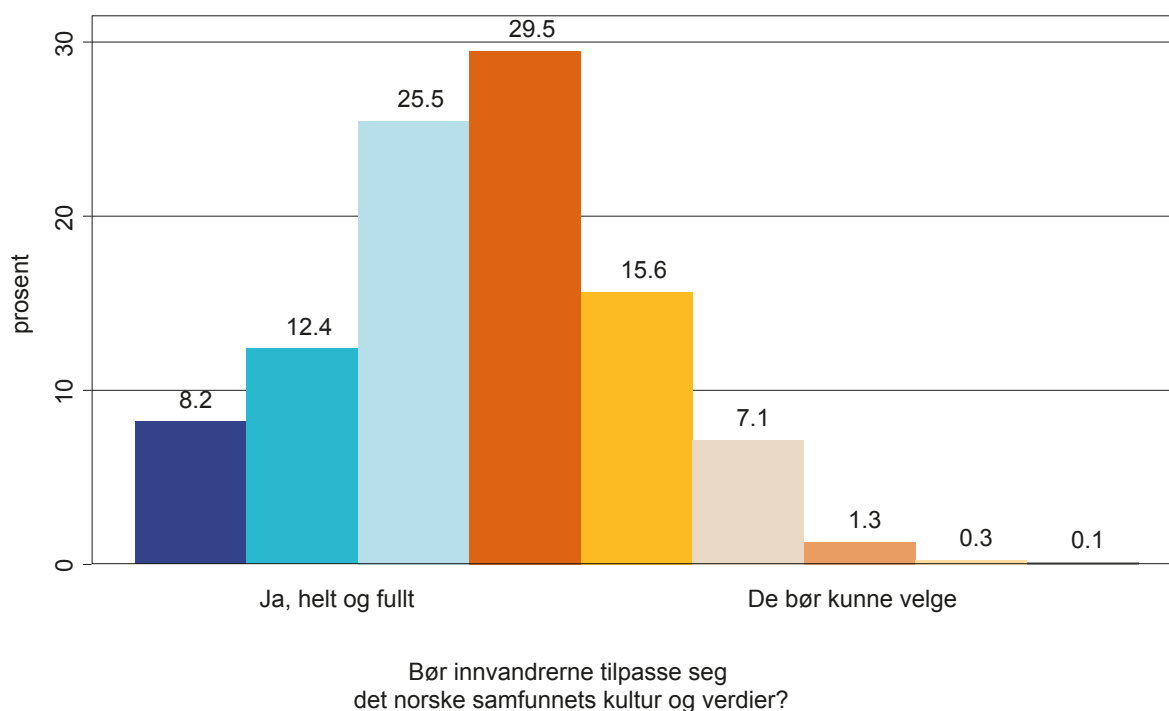
Teknisk sett har vi «dyttet» personer som svarer at gjensidig tilpasningsansvar «passer dårlig» eller «passer ikke», én plass mot høyre eller venstre ytterpunkt i skalaen, avhengig av om de var plassert på høyre (innvandrere kan velge) eller venstre side (innvandrere må tilpasse seg) på den opprinnelige indeksen. I tillegg har vi «dyttet» personer som synes det «passer helt» at begge må tilpasse seg én plass mot midten av fordelingen.²⁸ Ved hjelp av justeringen fra spørsmålet om integrering, spres svarene i større grad ut langs indeksverdiene.

Som vi ser i figur 66, gir denne indeksen en fordeling der 15,6 prosent av respondentene plasserer seg i den kategorisk nøytrale midten (grå søyle). Denne gruppen har moderate svar på alle tre spørsmålene, om «assimilering» og «flerkultur» og «integrering». Imidlertid ser vi at fordelingen er «venstreskjev», noe som vi har sett gjenspeiler holdningene i befolkningen.

---

28 Koden fåes ved direkte henvendelse til forfatterne.

Figur 66. Indeks basert på tre påstander om tilpasning: Innvandrerne må tilpasse seg (assimilering), både innvandrere og nordmenn må tilpasse seg (integrering), og innvandrere står fritt når det gjelder tilpasning (flerkultur). N = 2843

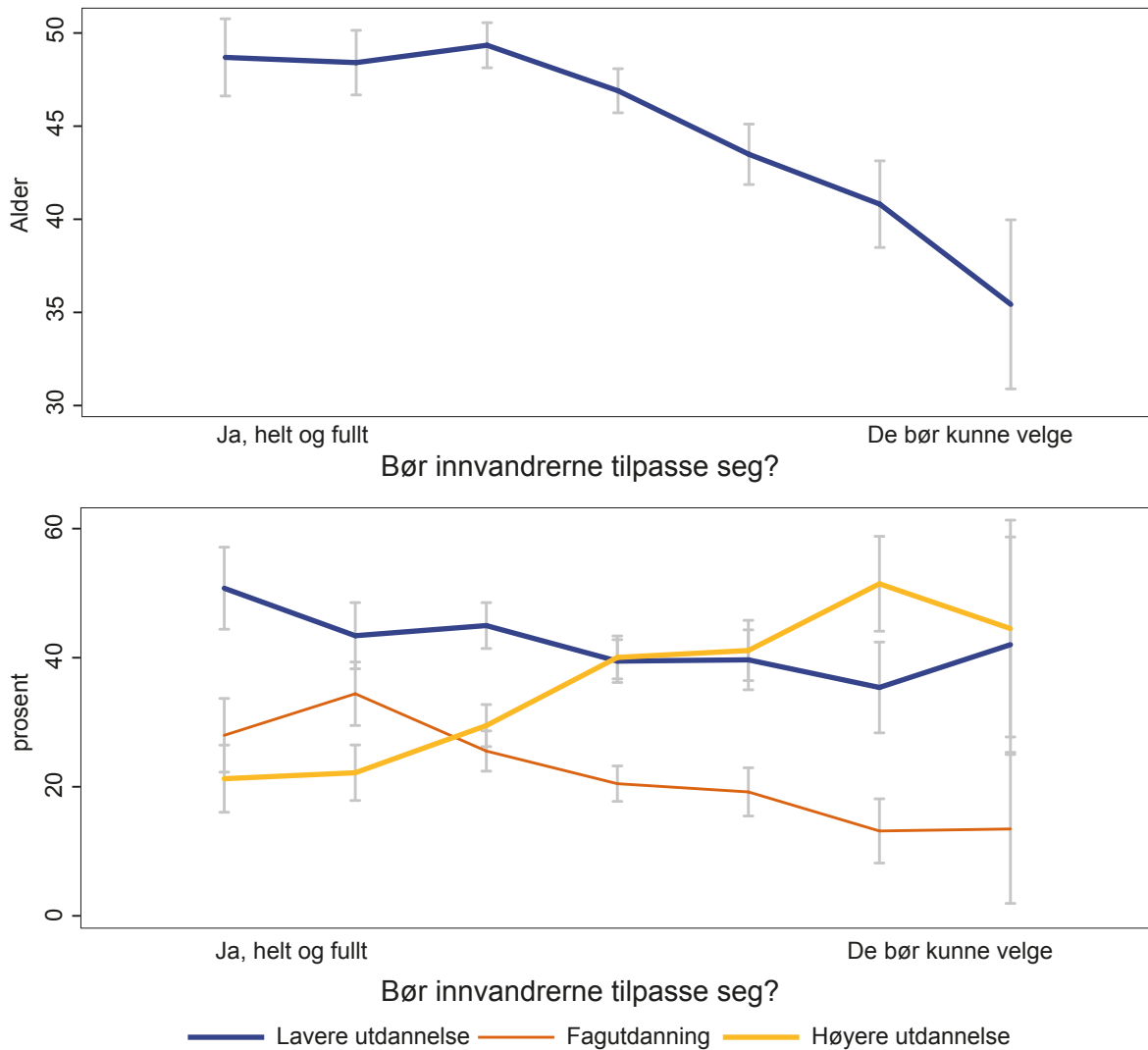

Langt flere mener at innvandrerne skal tilpasse seg norsk kultur og verdier, enn som mener at innvandrere fritt skal kunne velge om de skal tilpasse seg disse. Den største gruppen i de oransje og røde søylene har en moderat tendens til å synes at innvandrerne bør tilpasse seg, men har også vært moderat enige i at nordmenn og innvandrere bør tilpasse seg det nye mangfoldet.

Effekten av å skille moderate og ekstreme synspunkter ved hjelp av spørsmålet om gjensidig tilpasningsansvar er størst på venstresiden av fordelingen. Der er det skilt ut en ytterkategori på 8 prosent som er helt enig i at innvandrere må tilpasse seg fullt og helt, og som er uenig i at det foreligger et gjensidig tilpasningsansvar. De fire lave søylene på høyre side av den grå midtkategorien (to av dem knapt synlige) utgjør gruppene som tenderer til å være uenige i at innvandrere må tilpasse seg fullt og helt, og enige i at innvandrere bør kunne velge. Noen ytterst få av disse har avvist gjensidig tilpasningsansvar. De tre kategoriene i den ytterste venstre gruppen utgjør knapt 2 prosent, og blir av praktiske grunner slått sammen i de neste illustrasjonene, som viser sammenhengen mellom denne indeksen og noen bakgrunnsvariabler og andre holdninger.

Fordelingen i indeksen henger sammen med alder og utdanning. Det generelle bildet er at de eldre gruppene i større grad er enige i at innvandrere må tilpasse seg fullt og helt (se figur 67). Yngre grupper lener seg mer i retning av at innvandrere selv bør kunne velge om de skal tilpasse seg eller ikke.

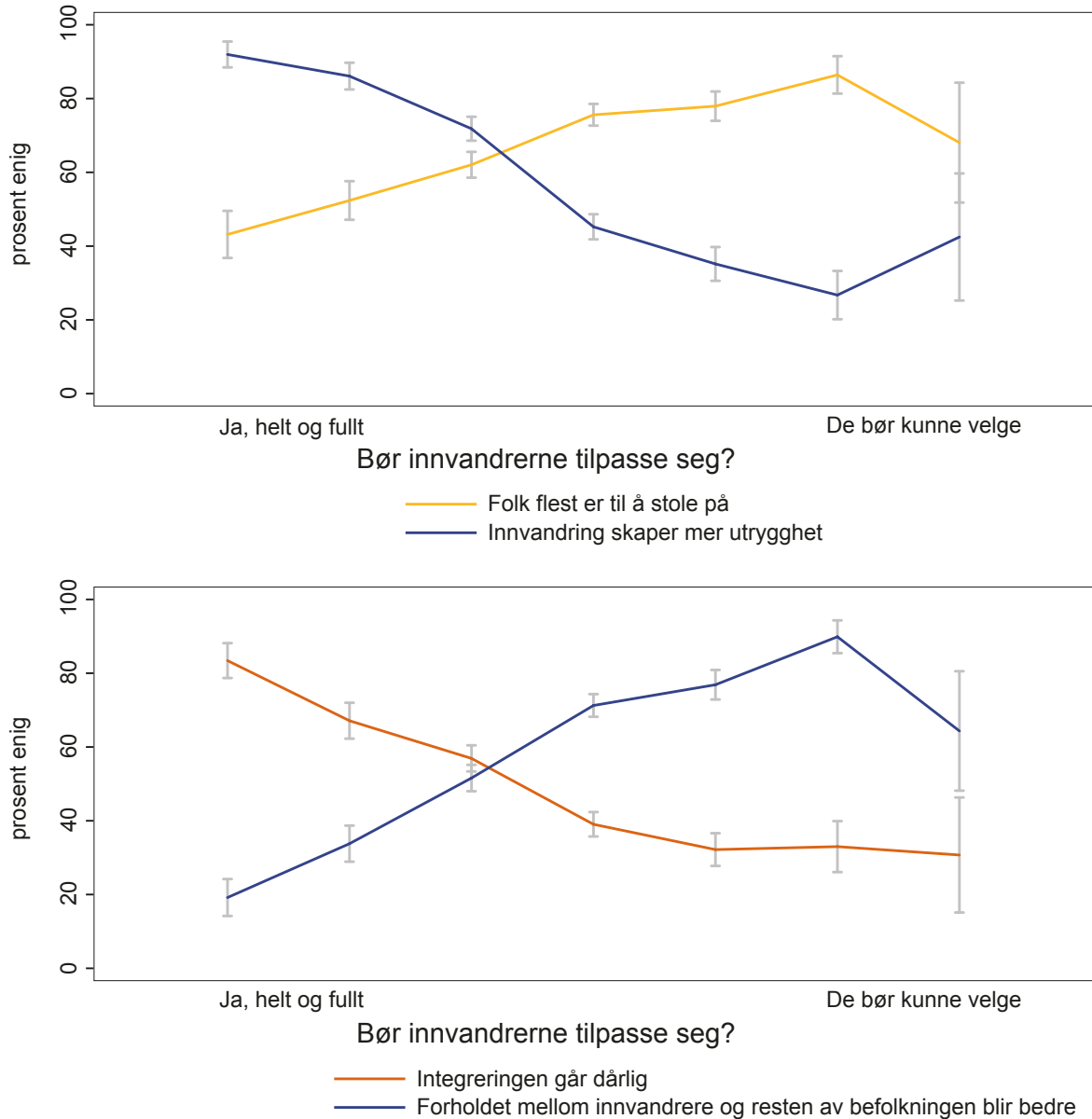
Figur 67. Indeks basert på tre påstander om tilpasning sett i forhold til alder og utdanning. N = 2843

Personer med høyere utdanning utgjør ca. halvparten av alle som vil la innvanderne velge selv, og bare en femtedel blant dem som synes innvandrere må tilpasse seg. Andelen personer med bare grunnskole eller VGS er ikke sterkt varierende på tvers av indeksen, men andelen personer med fagutdanning synker gradvis med en mer flerkulturell holdning. Merk at med få personer i gruppene som befinner seg på den «myke» siden av indeksen, så blir konfidensintervallet også større for disse gruppene. Usikkerheten i resultatene blir med andre ord større.

Indeksen kan nå sees opp mot andre spørsmål i Integreringsbarometeret. Et knippe eksempler er presentert i figur 68. Indeksen gir seg tydelig utslag i holdningene til den generelle tilliten i samfunnet (svar på spørsmålet «folk flest er til å stole på»), svar på et spørsmål om innvandring og utrygghet («innvandring skaper mer utrygghet i samfunnet»), vurdering av om det går bra med integreringen, og syn på om forholdet blir bedre (fordelinger vist i figur 68).

Figur 68. Sammenheng mellom tilpasningsindeks og fire andre holdninger. Prosent som mener folk flest er til å stole på, prosent som svarer at integreringen går «meget» eller «ganske» bra, og prosent som svarer «passer helt» eller «ganske godt» på spørsmålene om utrygghet og om forholdet blir bedre. N = 2817–2826

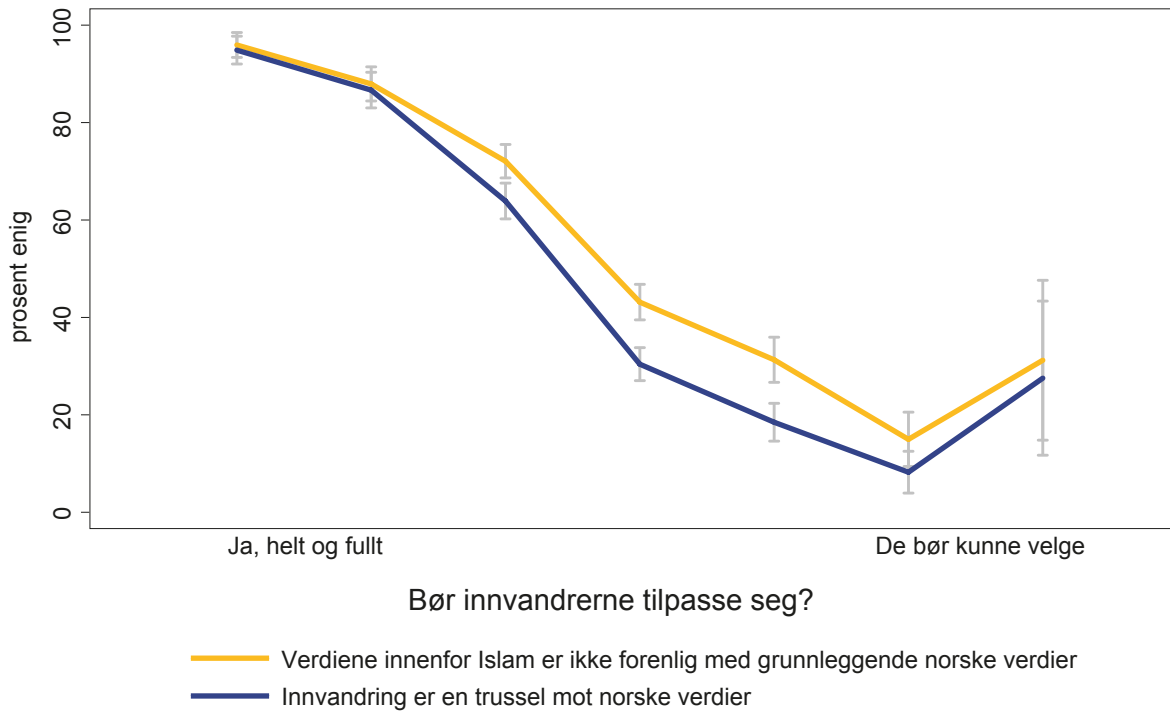
I begge paneler av figur 68 er plasseringen på indeksen som i figurene over og angitt nederst (på x-aksen). Der finner vi dem med lav skår på indeksen til venstre («innvandrere må tilpasse seg») og dem med høy skår til høyre («innvandrere bør kunne velge selv»). Merk at midtpunktet på fordelingen er forskjøvet en plass til høyre, fordi de tre små gruppene helt til høyre i fordelingen fra figur 66 er samlet til én.

I befolkningen mener knapt 70 prosent at folk flest er til å stole på, knapt 60 prosent at innvandring skaper mer utrygghet, knapt 50 prosent at integreringen går dårlig, og 60 prosent at forholdet mellom gruppene kommer til å gå bedre. Synspunkt på tilpasning innebærer imidlertid nesten speilvendning av synspunkter på disse forholdene. Gruppen med holdninger i retning av «assimilering»

har lavere tillit til folk flest, rundt 90 prosent er enige i at innvandring skaper utrygghet, 70–80 prosent synes integreringen går dårlig, og 20–30 prosent tror forholdene blir bedre. Jo mer man beveger seg bort fra venstre side i figuren, det vil si jo lenger man beveger seg bort fra et klart assimileringståsted, desto større tillit, mer optimisme for fremtiden, integreringen og trygghet har respondentene.

Det er verdt å merke seg at alle fire sammenhengene i figur 68 er ganske entydige fra de mest assimileringorienterte til den moderat integrerings/ flerkulturelle plasseringen nest ytterst til høyre. Imidlertid skiller den lille gruppen helt til høyre seg litt ut, ved litt lavere tillit, litt høyere vurdering av utrygghet, litt mindre optimisme.

Figur 69. Sammenheng mellom tilpasningsindeks og verdisyn. Prosent som mener verdiene innen islam er helt eller delvis forenlige med norske verdier, og prosent som synes det passer helt eller ganske godt at innvandring er en trussel mot norske verdier.
N = 2541 (islam) / 2772 (verdier)

Til slutt ser vi at to av spørsmålene som kopler verdispørsmål og innvandring sammen, er nært knyttet til synet på tilpasningsansvar. Skepsisen til om islam er forenlig med norske verdier, og det å mene at innvandring er en trussel mot norske verdier, har påfallende lik positiv sammenheng med hvor assimileringorientert man er. Det tegner seg altså et bilde av sammenfall mellom mange sentrale holdningsmål, som assimileringindeksen forholdsvis effektivt samler opp.

Foruten å gi et sammenpresset bilde av hvordan synspunkter på tilpasningsansvar er fordelt i befolkningen, og hvordan disse synspunktene er knyttet til andre holdninger, vil vi bruke en bearbeidet versjon av tilpasningsindeksen i oppsummerende analyser i kapittel 6.

5 Toleranse og stereotypier

Hva slags innhold er det egentlig i befolkningens oppfatninger av ulike innvandrergupper? «Tåler» vi noen grupper mindre enn andre?²⁹

Begrepene om toleranse og stereotypier står sentralt i mange diskusjoner om det flerkulturelle Norge. I dette kapittelet presenterer vi resultater fra spørreskjemaeksperimentet, som omhandler **toleranse og stereotypier**. Kapittelet trekker veksler på to uavhengige litteraturfelt: et statsvitenskapelig forskningsfelt om betydningen av toleranse i politikk, og en sosialpsykologisk innfallsvinkel til å måle stereotypiske oppfatninger.

Vi benyttet en eksperimentell utforming i denne delen av undersøkelsen. Utvalget ble delt inn i fem tilfeldige eksperimentgrupper. Gruppene fikk identiske spørsmål bortsett fra at innvandrergruppene varierte mellom gruppene. Det vil si at hver respondent bare ble spurt om én innvandrergruppe. De fem gruppene ble spurt om enten somaliere, pakistanere, syrere, svensker eller polakker.³⁰

Metoden ved å la hver respondent bare få svare på spørsmål om en av nasjonalitetene, unngikk vi at de satte ulike grupper opp mot hverandre. Vi kan derfor tolke forskjeller svarene om de ulike innvandrergupper som en direkte effekt av holdningene til akkurat den gruppen.

Utvalget av grupper var basert dels på geografisk og kulturell nærhet, og dels på innvandringshistorie. Somaliere, pakistanere og syrere kommer alle fra land utenfor Europa der islam er dominerende religion. Men mens pakistanere etter hvert har en lang historie i Norge er det først og fremst de siste årene det har kommet mange syrere hit. Somaliere befinner seg oftest et sted mellom pakistanere og syrere når det gjelder botid i Norge, men er en gruppe som ofte assosieres med større integreringsutfordringer enn de to andre (Horst 2013). Når det gjelder svensker og polakker, er dette begge store europeiske innvandringsgrupper i Norge, men svensker står nærmere majoritetsnormmenn språklig, kulturelt og religiøst.

Hva er toleranse?

Toleranse kan grunnleggende sett defineres som det å tåle noe man misliker og er motstander av (Vogt 1997). Det settes også ofte et krav til toleranse at den skal gjelde ideer, praksiser eller holdninger som er *viktige* for enkeltpersoner eller samfunnet. Ellers kunne man jo bare velge å overse dem, istedenfor å tolerere dem (Vogt 1997, s. 2). Spørsmålet om toleranse er med andre ord på sitt mest relevante i områder av samfunnet der det potensielt hersker strid og uenighet.

I Integreringsbarometeret spør vi om toleranse knyttet til to typer rettigheter som grupper normalt har i det norske samfunnet. Det første handlet om forsamlingsfrihet, nærmere bestemt retten til å holde et åpent møte i et kommunalt bygg. Det andre handlet om retten til å bli ansatt som samfunnsfaglærer i ungdomsskolen.

29 Audun Fladmoe, Kari Steen-Johnsen og Julia Orupabo har bidratt med tekst til dette kapittelet.

30 I eksperimentet om toleranse inngikk ikke syrere. I stedet fikk denne eksperimentgruppen spørsmål om «muslimer», og i utgangspunktet var det ment at dette skulle kontrasteres med «kristne». I de siste revideringene av spørreskjemaet falt dessverre gruppen som skulle få spørsmål om kristne, ut, og vi har derfor ikke noe direkte sammenligningsgrunnlag for gruppen som fikk spørsmål om muslimer. For at sammenligningene mellom grupper skal være mest mulig stringente, analyserer vi fire landgrupper i spørsmålene om toleranse: somaliere, pakistanere, svensker og polakker.

Spørsmålet om forsamlingsfrihet er veletablert i forskningslitteraturen og kan ses som et spørsmål om grunnleggende demokratiske rettigheter. Spørsmålet om retten til å undervise i norsk skole, handler om rett til arbeid i offentlige institusjoner, men berører også spørsmålet om det finnes begrensninger i hvem og hva man vil eksponere ungdom for.³¹

Det er flere forhold som kan styre folks toleranse overfor grupper. For det første vil viktigheten av rettigheter det spørres om spille inn. Videre kan det ha betydning hva konsekvensene vil være av å gi disse rettighetene til en gruppe.

En viktig faktor vil også være om hvilke holdninger respondentene allerede har til den gruppen det er snakk om. Hvis man generelt er negativ til en gruppe, vil dette kunne påvirke viljen til å gi gruppen rettigheter negativt.

I Integreringsbarometeret 2018 har vi valgt å fokusere på ulike innvandrergupper basert på opprinnelsesland, heller enn på religiøse eller politiske grupper. En slik studie er så vidt vi vet ikke gjennomført i Norge før. I neste avsnitt gjengir vi svarfordelingen på de to spørsmålene om forsamlingsfrihet og ansettelse som lærer i norsk skole.

Resultater

En måte å måle toleranse på er å spørre om ulike grupper skal få holde møter i offentlige bygg. Et slikt spørsmål berører strengt tatt to rettigheter. For det første retten til å holde offentlige møter i det hele tatt. Denne rettigheten er knyttet til forenings- og forsamlingsfriheten. For det andre om slike møter bør få arrangeres i offentlige bygninger. Skal alle grupper ha lik rett til dette?

Forenings- og forsamlingsfriheten har lange tradisjoner i Norge og er også formalisert i Grunnlovens § 101. Vi stilte følgende spørsmål: «Tenk deg at en [somalisk, pakistansk, svensk, polsk] kulturforening ønsker å holde et åpent møte i et kommunalt bygg. Hva mener du kommunen bør gjøre?» I tråd med det som ble gjort i *Status for ytringsfriheten i Norge*, ga vi respondentene tre svaralternativer.

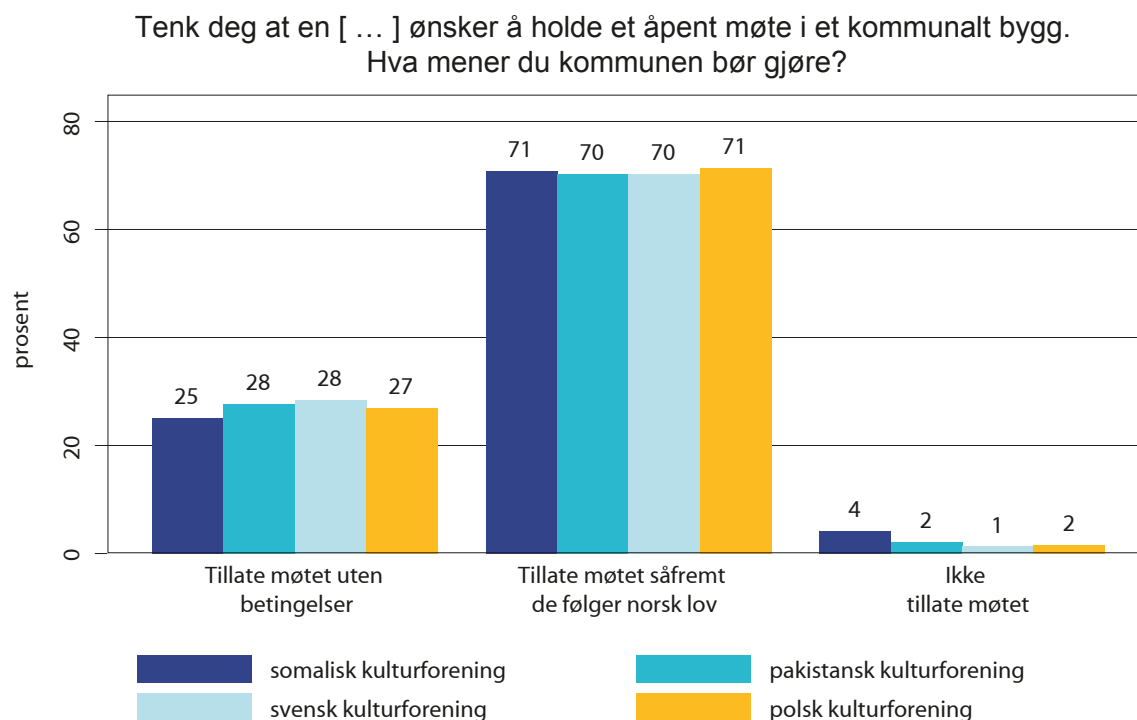
Respondentene kunne enten svare et uforbeholdent «ja» til at kulturforeningen skulle få holde møte i et kommunalt bygg, eller et uforbeholdent «nei». I tillegg kunne de svare ja med forbehold om at kulturforeningen fulgte norsk lov. Denne måten å stille spørsmålet på gir oss mulighet til å skille ut på den ene siden de respondentene som uforbeholdent ville akseptere en rettighet for en gruppe, og på den andre siden: de respondentene som *uansett* ikke ville gi en gruppe en rettighet – selv om den holdt seg innenfor loven.

Figur 70 viser svarfordelingen på spørsmålet om retten til å holde åpent møte for henholdsvis en somalisk, en pakistansk, en svensk og en polsk kulturforening.

---

31 Begge spørsmålene har blitt stilt tidligere i en undersøkelse gjennomført som del av prosjektet Status for ytringsfriheten, men da ble det spurt om andre grupper i eksperimentet: muslimer, islamister, innvandringskritikere og høyreekstreme (Steen-Johnsen, Fladmoe, & Midtbøen, 2016 kap. 4).

Figur 70. Svar på spørsmålet om å tillate at en kulturforening holder møte i et kommunalt bygg, fordelt på eksperimentgrupper. N = ca. 600 per gruppe

Overordnet viser figuren minimale forskjeller mellom de fire gruppene: langt på vei de fleste aksepterer at slike kulturforeninger får holde møte i norske kommunehus. Om lag 70 prosent av respondentene – uavhengig av eksperimentgruppe, plasserer seg i midtkategorien, der man legger inn forbeholdet om at gruppen følger norsk lov. Svært få sier at de *ikke* vil tillate et slikt møte. Resultatene kan tolkes som en høy grad av toleranse for at disse gruppene får benytte seg av forsamlingsfriheten.

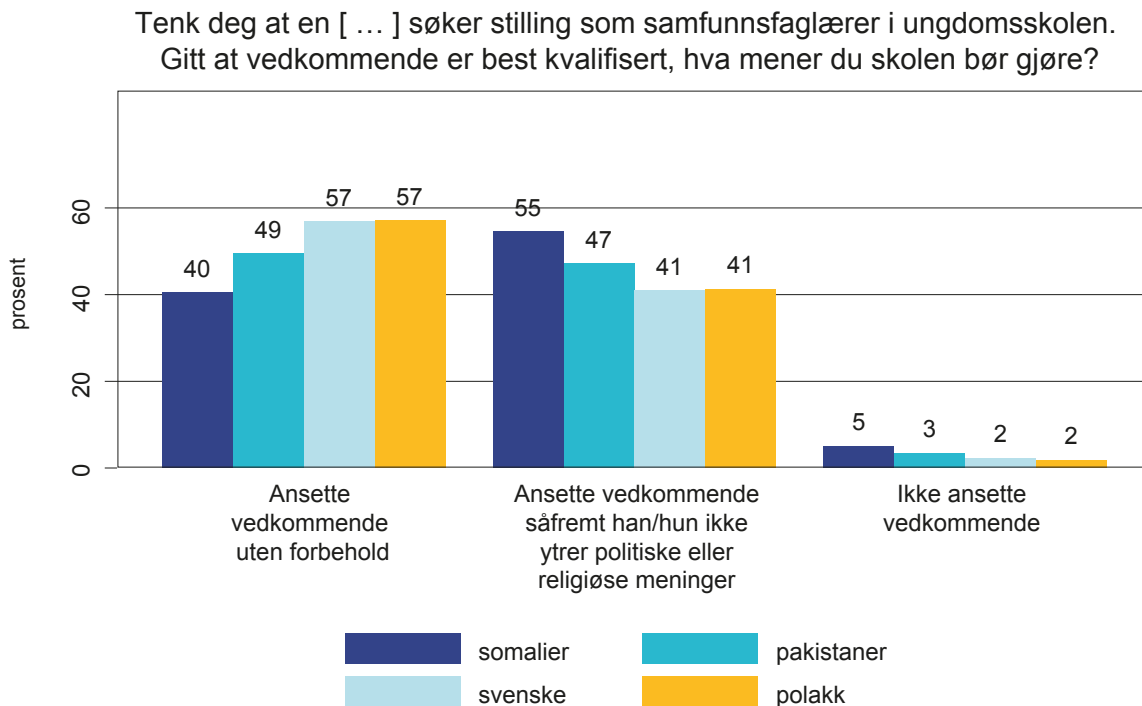
En tolkning av denne forskjellen er at ordet «kulturforening» fremstår som lite kontroversielt, og dermed mindre provoserende, enn det religiøse og politiske organisasjoner kan gjøre. Det kan også være at det religiøse og politiske får frem tydeligere konfliktlinjer.

I det andre toleransespørsmålet stilte vi spørsmål om ansettelse som samfunnsfaglærer i norsk skole. Skolen anses i Norge som en arena både for kunnskapsoverføring og for verdioverføring (Seland 2011). I de senere årene har det dukket opp flere debatter om hva det er akseptabelt å formidle i norsk skole, og om hvilke grupper som skal slippe til. Spørsmålet ble aktualisert da lederen for den sterkt innvandringskritiske organisasjonen Pegida, Max Hermansen, mistet jobben som samfunnsfaglærer ved Kuben videregående skole i Oslo.³²

I Integreringsbarometeret skiller vi altså mellom fire landgrupper og stilte følgende spørsmål: «Tenk deg at en [somalier, pakistaner, svenske, polakk] søker stilling som samfunnsfaglærer i ungdomsskolen. Gitt at vedkommende er best kvalifisert, hva mener du skolen bør gjøre?» Det var mulig å velge et uforbeholdent «ansette» eller «ikke ansette», eller tillate ansettelse «så fremt han/hun ikke ytrer politiske eller religiøse meninger». Figur 71 viser svarfordelingen på spørsmålet.

32 <https://www.nettavisen.no/nyheter/innenriks/max-hermansen-fikk-sparken-som-lrer---fikk-sluttavtale-pa-12-mill/3423241202.html>

Figur 71. Svar på spørsmålet om å ansette en best kvalifisert søker til en stilling som samfunnsfaglærer, fordelt på eksperimentgrupper. N = ca. 600 per gruppe

Figur 71 viser en tydelig forskjell sammenlignet med spørsmålet om forsamlingsfrihet. Langt flere her svarer at vedkommende bør ansettes uten forbehold. Det antyder at forholdsvis mange ikke anser at det finnes noen verdikonflikt mellom å ha disse typene utenlandsk bakgrunn og å virke som lærer i norsk skole. At forbeholdet var sterkere på spørsmålet om kommunehus kan tolkes som at det førstnevnte fremstår både som et viktigere spørsmål og kanskje som et mer politisk ladet spørsmål (Verkuyten og Slooter 2007).

Samtidig er det tydeligere forskjeller mellom innvandrergруппene på dette spørsmålet enn det som gjaldt retten til å samles i en offentlig bygning. Somalierne skiller seg ut som den gruppen som det er færrest (40 prosent) som vil ansette uten videre. I den andre enden av skalaen finner vi svenskene og polakkene, som 57 prosent av befolkningen sier de vil ansette uten forbehold.

Som vi ser i figur 71, måtte informantene velge ett av de tre alternativene.³³ De som skulle krysse av for holdninger til somaliere valgte i størst grad den midterste kategorien: ansette såfremt vedkommende ikke ytret politiske eller religiøse meninger. Med dette forbeholdet aksepterte 55 prosent at somaliere kunne ansettes. Tallene for svensker og polakker var vesentlig lavere i denne midtkategorien (41 prosent). Pakistanere vurderes mellom disse ytterpunktene. Det legges med andre ord inn et større forbehold overfor somaliere (og pakistanere) enn det gjøres overfor svensker og polakker. Likevel er det viktig å understreke at svært få velger det tredje svaralternativet, å «ikke ansette vedkommende», også når det gjelder somaliere.

Sammenligner vi disse resultatene med svarene i undersøkelsen fra *Status for ytringsfriheten*, ser vi at støtten til å ansette en muslimsk lærer uten forbehold i 2015 (45 prosent) lå omtrent midt mellom støtten til å ansette en somalisk (40 prosent) eller pakistansk lærer (49 prosent) uten forbehold i

³³ Ansette uten forbehold, ansette såfremt vedkommende ikke ytret politiske eller religiøse meninger, og å ikke ansette vedkommende.

2018. Den uforbeholdne støtten til å ansette en islamistisk, innvandringskritisk eller høyreekstrem lærer lå langt lavere enn for en muslimsk lærer i denne undersøkelsen (Steen-Johnsen et al. 2016, s. 89).

Sett under ett viser svarene på disse spørsmålene uansett en høy grad av toleranse for de gruppene det spørres om. Av totalt nærmere 2500 respondenter som er analysert i toleranseeksperimentet, er det bare 50 personer (2 prosent) som har valgt det mest «intolerante» svaret på spørsmålet om hvorvidt en kulturforening bør kunne låne en bygning av kommunen, og 75 personer (3 prosent) som har sagt at de ikke synes man skal ansette innvandreren, på tross av at vedkommende er best kvalifisert. Funnene er i tråd med tidligere undersøkelser, som har konkludert med en forholdsvis høy og vidtfavnende toleranse når det gjelder demokratiske rettigheter i Danmark og Norge (Sniderman et al. 2014; Steen-Johnsen et al. 2016). I tråd med Sniderman og medfatters perspektiv antyder dette at de innvandrergruppene vi har undersøkt her, regnes som del av det demokratiske fellesskapet og dermed gis demokratiske rettigheter på linje med andre grupper.³⁴

Samtidig er det klart at det vil finnes variasjoner i befolkningen når det gjelder graden av toleranse. I gruppen som svarer et uforbeholdent «nei» til at en kulturforening får bruke kommunehuset, og til ansettelse av en somalisk, pakistansk, svensk eller polsk lærer, er det en overrepresentasjon blant dem som stemmer FrP, de med lavere utdanning og blant menn. Det er færre i Oslo som uforbeholdent avviser disse rettighetene enn ellers i landet. I spørsmålet om ansettelse er det også en overrepresentasjon av eldre. Den internasjonale litteraturen viser liten grad av entydighet når det gjelder hvilke bakgrunnsfaktorer som spiller inn når det gjelder toleranse, men utdanningsnivå ser ut til å være én slik gjennomgående faktor (Sullivan og Transue 1999).

Til slutt skal vi også merke oss at over 200 personer valgte å ikke svare på det første spørsmålet og 160 personer det andre. Disse tallene er høyere enn i de fleste andre spørsmålene i undersøkelsen, noe som antyder at det av ulike grunner kan oppleves vanskelig å besvare dem. En mulighet er at spørsmålene oppleves som for abstrakte til at man kan gi et meningsfullt svar på dem. En annen mulighet er at det å besvare dem rett og slett oppleves som vanskelig, fordi ulike verdier må veies opp mot hverandre eller fordi man er redd for å fremstå som fordomsfull (Blinder, Ford og Ivarsflaten 2013).

Innvandrerstereotypier i Norge

Stereotypier kan ha svært ulikt innhold og betydning avhengig av hvilke grupper det er snakk om. Det er avgjørende at man griper stereotypienes *innhold* for å få innblikk i hvordan forskjellige grupper kan ha svært ulik sannsynlighet for å oppleve ulike former for fordommer og diskriminering.

For å identifisere stereotypier om ulike grupper har vi tatt utgangspunkt i en modell som ofte anvendes i sosialpsykologien, nemlig «The stereotype content model» (SCM) (Cuddy, Fiske og Glick 2008; Fiske, Cuddy og Glick 2007). I motsetning til forskning på *hvordan* mennesker skaper, anvender og endrer stereotypier, beskriver denne modellen *hva* det er vi tenker om *hvem* – og *hvorfor* (Bye 2015).

Hovedformålet med denne modellen er å undersøke hvordan felles delte stereotypier er organisert langs to dimensjoner, nemlig *varme* og *kompetanse*. Argumentet er at dette er to universelle dimensjoner som kan knyttes til kritiske spørsmål om overlevelse og mestring i den sosiale verden

³⁴ Vi har ikke med en «norsk» kontrollgruppe i vår undersøkelse og kan derfor ikke vite hvordan respondentene ville ha svart hvis de ble spurt om en «norsk kulturforening». Undersøkelsen som ble gjennomført av forskere i Bergen, viste at toleransen for at Venstre og Fremskrittspartiet skulle få bruke kommunehuset, var høyere enn for en kristen og en muslimsk menighet, se <https://voxpública.no/2015/06/demokratiske-rettigheter-og-diskriminering-funn-fra-tre-survey-eksperimenter/>

(Cuddy et al. 2008). For det første: i møte med andre mennesker ønsker vi å vite noe om deres intensjoner, altså om de vil oss vel. Varme er en dimensjon som skal fange nettopp dette (er hun til å stole på, ekte, vennlig og lignende). For det andre ønsker vi å vite om de vi møter, er i stand til å utføre disse intensjonene, altså om de er kompetente nok (er hun kapabel, selvsikker, intelligent med videre).

Tidligere studier viser hvordan grupper som representerer en trussel, som inngår i kampen om begrensede ressurser, eller som oppleves å utfordre etablerte verdier i samfunnet, vurderes som kalde (uvennlige, uærlige). Dette støttes i norske og internasjonale studier. Vennligsinnede ikke-konkurrenter vurderes derimot som varme (snille, ærlige) (Bye 2015; Fiske et al. 2007). Et sentralt moment i denne modellen er *ambivalens* – det er ikke gitt at stereotypier har et ensidig negativt eller positivt innhold. Gjennom å identifisere innholdet i stereotypien kan vi få grep om hva slags *type fordom* som rammer ulike grupper.

Her skilles det mellom fire ulike typer fordommer: beundrede fordommer, misunnelige fordommer, medlidende fordommer og foraktfulle fordommer.

Den typiske inngruppen, for eksempel nordmenn, møter ofte beundrende fordommer – de oppfattes utelukkende positivt (både varme og kompetente). Rike mennesker oppfattes ofte som kompetente, men vi liker dem ikke og ser dem som kalde (misunnelse). Eldre mennesker og funksjonshemmede oppfattes ofte som snille, men ikke så dyktige (medlidenhet). Grupper som oppfattes helt på siden av den typiske inngruppen eller det norske «viet», oppfattes som både inkompetente og kalde og vekker forakt. I en norsk sammenheng illustrerer Bye og kollegaer (Bye 2015; Bye, Herrebrøden, Hjetland, Røyset og Westby 2014) at rusmisbrukere, tiggere og romfolket anses som kalde og inkompetente. Og Phelps og kollegaer (2013) illustrerer hvordan den etniske majoriteten er mer positiv til å integrere innvandrere som oppfattes som varme og kompetente i det norske samfunnet.

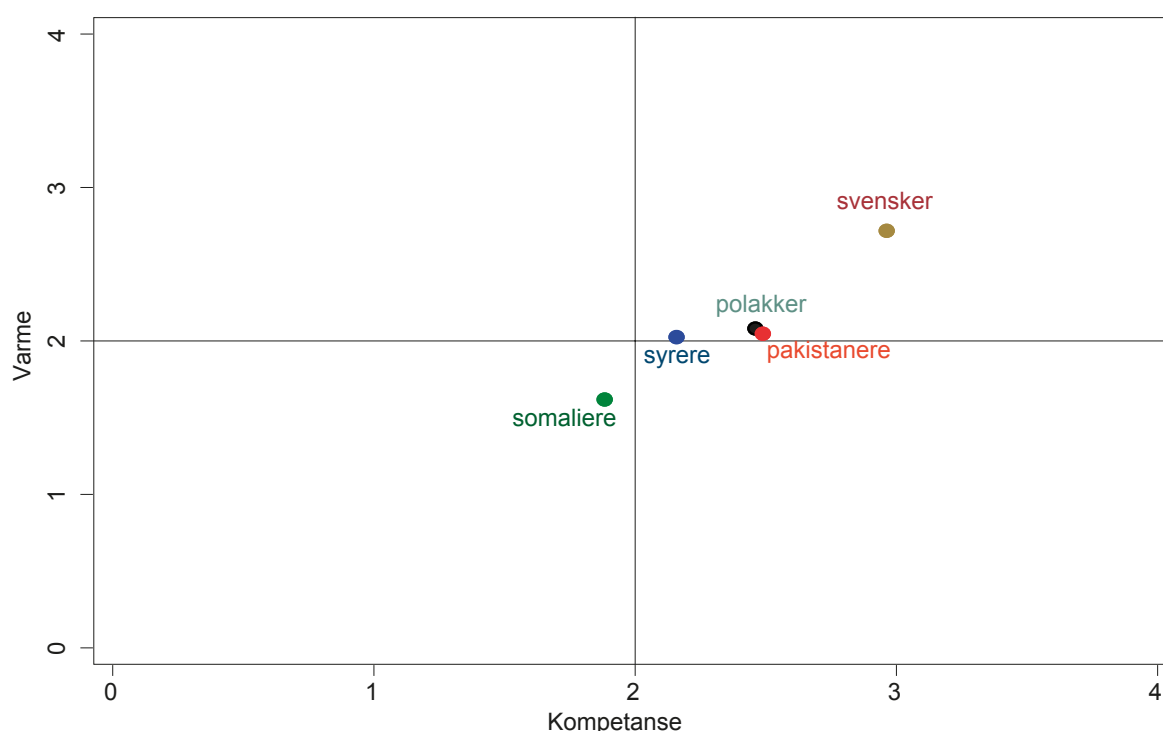
I Integreringsbarometeret spør vi respondentene om hvordan de tror «folk i Norge» ser på de ulike gruppene. Men hva slags informasjon får man ved å stille spørsmål om hvordan disse gruppene «blir ansett av folk i Norge generelt»? Stereotyper er kulturelt delte forestillinger om hvilke kjennetegn ulike grupper har. Når vi spør om hva folk flest mener, er dette delvis fordi målingene vi gjør, skal samsvare med den definisjonen vi bruker av stereotypier. Et annet hensyn er at denne indirekte måten å spørre på kan føre til at sosial ønskevridighet blir et mindre problem. Forskning på feltet peker på at folk er mer villige til å svare på hvordan negativt vurderte grupper blir ansett av folk flest, enn å innrømme at en selv ser negativt for eksempel på lavstatusgrupper (Cuddy, Fiske og Glick 2008).

Resultater

For å måle hvordan gruppene blir oppfattet i henhold til stereotypidimensjonene fra SCM-modellen, har vi benyttet oss av de samme eksperimentgruppene som ble brukt til toleransespørsmålene. Hver respondent er sortert tilfeldig til en av fem grupper med én tilhørende nasjonal gruppe: somaliere, pakistanere, syrere, svensker og polakker. Hver person som svarer på undersøkelsen, får med andre ord bare spørsmål om én landgruppe og vet ikke at andre får spørsmål om de øvrige gruppene. Ti separate spørsmål stilles om hver gruppe. Vi bruker en felles stamme for spørsmålene «tenk på hvordan [nasjonal gruppe] blir ansett av folk i Norge generelt». Til sammen måler vi stereotypene langs fire dimensjoner: varme (to spørsmål), kompetanse (to spørsmål), status (tre spørsmål) og konkurranse (tre spørsmål). Alle spørsmålene har 5 verdier, fra «I svært stor grad» til «Ikke i det hele tatt», med «I noen grad» som middelvei.

Figur 72 viser hvordan gruppene er plassert på et todimensjonalt rom hvor den horisontale akse viser til hvor «kompetente» gruppene blir oppfattet og den vertikale akse viser til hvor «varme» gruppene blir oppfattet. Merk at skalaen på begge dimensjoner går fra 0 til 4, med 2 som middelvei. Det er med andre ord ikke oppsiktsvekkende stor spredning. Breddeintervallet på kompetanse-dimensjonen er bare på ca. én verdi fra «I noen grad» (somaliere) til «I stor grad» (svensker), og ganske tilsvarende på varmedimensjonen, med litt lavere absolutt nivå. Den klare streken av gruppepunkter som følger diagonalen, er påfallende og antyder et fravær av «ambivalens», som ikke er i tråd med funn av kalde/kompetente og varme/inkompetente grupper i andre studier. I våre resultater kan man predikere grupperes relative plassering på en av dimensjonene hvis man vet den andre.

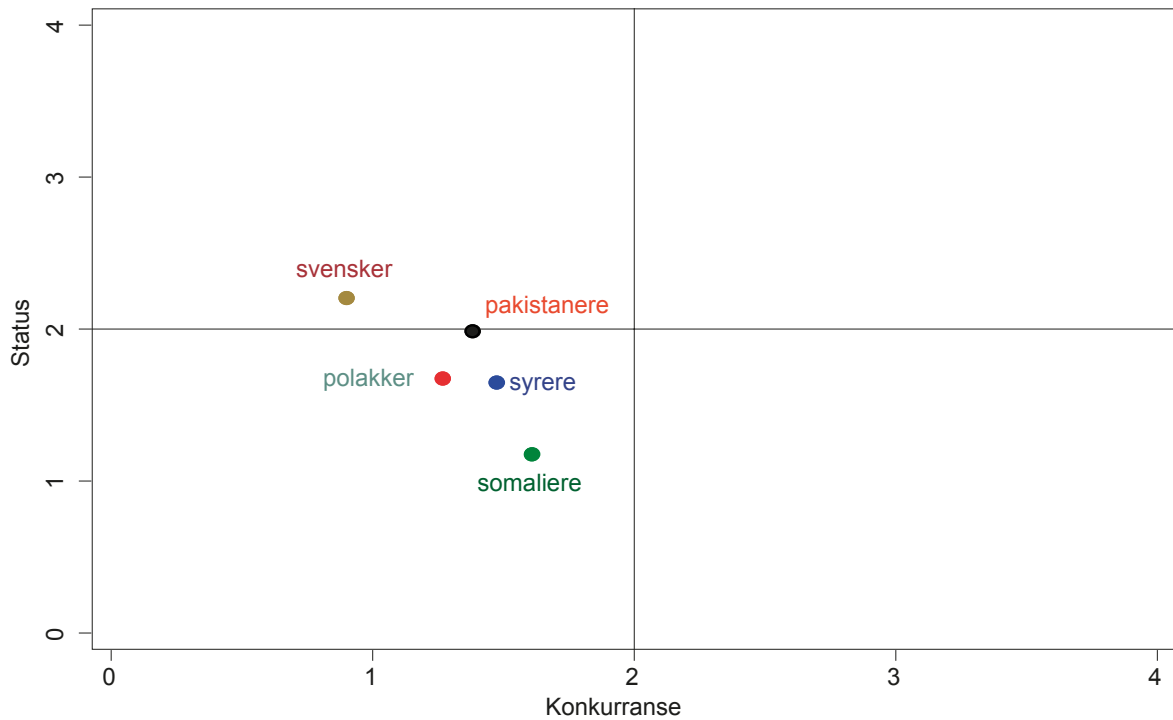
Figur 72. Plassering av nasjonale grupper ut fra skår på kompetanse (gjennomsnitt av to variabler) og varme (gjennomsnitt av to variabler). N = ca. 600 per gruppe, tilfeldig fordelt

Svenskene er altså ganske entydig såkalt «inngruppe» og skårer høyt på både varme og kompetanse. Polakkene og pakistanerne skårer nesten nøyaktig det samme på begge dimensjonene, mens syrerne blir oppfattet som like varme, men mindre kompetente. Nederst på begge dimensjonene, men nær middelveien «I noen grad», er somaliere. Funnene er i stor grad en bekreftelse av det Bye og kollegaer (2014) fant i en studie hvor ikke-representative, små grupper av personer vurderte de samme landsbakgrunnene (unntatt syrere): innvandrerne som helhet er plassert i midten av diagrammet, men svenskene vurderes som varme og kompetente, polakkene og pakistanerne i midten og somaliene deler den negative stereotypien som er knyttet til forakt.³⁵ Det er vel verdt å minne om at pakistanerne og polakkene ikke ble vurdert likt i spørsmålet om søkeren til stillingen som samfunnsfaglærer over. Hva er det som gjør at stereotypiene som måles her, ikke avslører den mer betingede toleransen som ble avdekket overfor pakistanerne i figur 73?

³⁵ Funnene er også i tråd med en hierarkisk klyngeanalyse som er utført på bakgrunn av summen av de 10 spørsmålene (som kan fåes ved henvendelse til forfatterne).

Figur 73. Plassering av nasjonale grupper ut fra skår på status (gjennomsnitt av tre variabler) og konkurranse (gjennomsnitt av tre variabler). N = ca. 600 per gruppe, tilfeldig fordelt

I figur 73 ser vi gruppene plassering på de to andre dimensjonene, status og konkurranse. Hovedtrekkene er helt tilsvarende resultatene for varme/ kompetanse, men med motsatt fortegn for vurderingen av om gruppen utgjør en trussel i «konkurranse» om ressurser. Merk at selv om somaliere er plassert høyest her og svenskene lavest, så er breddeintervallet mellom disse to på under én verdi, og selv somaliere blir ansett «I noen» til «I liten grad» å ta særbehandling, makt og ressurser fra andre i samfunnet. Avstanden i status er litt større, og alle gruppene blir bedømt til å ha middels til litt lav status. På denne dimensjonen plasseres svenskene og pakistanerne seg nærmere hverandre på den ene siden og polakkene og syrerne nærmere hverandre litt under middelverdien.

Sammenstill vi resultatene i de to figurene, kan vi utlede at (relativt) høyere status predikerer høyere kompetanse og høyere konkurranse predikerer lav varme. De to settene med dimensjoner er altså nært knyttet til hverandre, slik både teorien om stereotypers innhold og tidligere internasjonale funn har indikert (Bye 2015; Fiske et al. 2007).

6 Oppsummering og konklusjoner

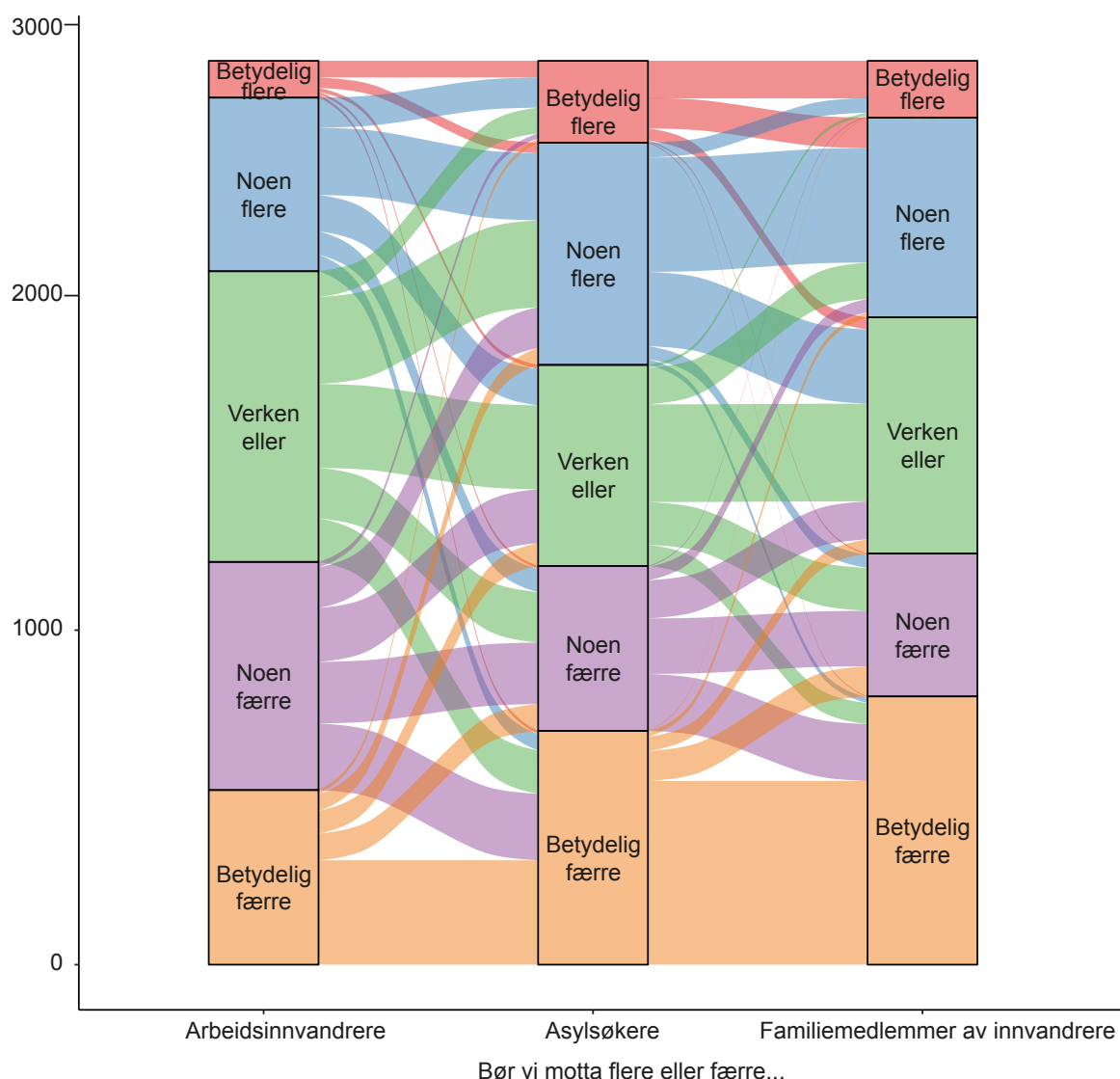
I dette kapittelet sammenstiller og diskuterer vi resultater på tvers av tema som har vært diskutert tidligere i rapporten. Ved hjelp av noen sammenfattende analyser sier vi noe om hvilke forhold som har betydning for holdningene på de ulike feltene. Dernest gir vi en komprimert oppsummering av resultatene i rapporten. Til sist presenterer vi en liste med utvalgte funn.

Hvor stor sammenheng har vi i våre holdninger?

Hvor nær sammenheng er det mellom henger befolkningens holdninger til ulike sider ved innvandringfeltet? Vi mener at det viktig å reise denne typen spørsmål og har trukket frem tre eksempler på slike analyser: 1. Mener befolkningen det samme uavhengig av hvilken innvandrerkategori det er snakk om? 2. Hvor nær sammenheng er det i synet på hvem som skal tilpasse seg? 3. Hvordan henger folks syn på innvandring og integrering sammen? Her gir vi bare noen oppspill til hvordan slike sammenhenger kan studeres videre.

I figur 74 ser vi spørsmålene fra kapittel 2 om antall innvandrere i sammenheng. Vi starter med svarfordelingen på spørsmålet om flere eller færre arbeidsinnvandrere til venstre i figuren. Ved å følge figuren mot høyre, kan vi se de samme respondentenes svar på spørsmålene om asylsøkere. Dernest kan vi ved å starte med svarfordelingen i den midtre søylen (asylsøkere), se hvordan de samme respondentene fordelte seg når det gjaldt holdning til familiemedlemmer (ytterst til høyre).

Figur 74. Sammenhengen mellom holdningen til flere eller færre asylsøkere (søylen i midten), arbeidsinnvandrere (venstre) og familiemedlemmer av innvandrere (høyre). N = 2869³⁶

I figur 74 ser vi først at det er noen tydelige tverrgående «bånd». Dette er uttrykk for sammenhengen mellom holdningene til de tre innvandrergroppene.

La oss ta et eksempel. Av dem som svarte at Norge bør ta imot «betydelig færre» arbeidsinnvandrere (nederst til venstre i figuren), svarte hoveddelen (60 prosent) også «betydelig færre» på spørsmålet om asylsøkere (søylen i midten). Disse mente med andre ord at Norge burde ta imot både betydelig færre arbeidsinnvandrere og betydelig færre asylsøkere. Går vi tilbake til den første søylen og igjen ser på dem som ønsket betydelig færre arbeidsinnvandrere, så ser vi at disse i mindre grad fordelte seg på de andre svaralternativene³⁷ når det gjaldt asylsøkere (linjene oppover på andre søyle).

Legg også merke til at det er sterkere samsvar mellom holdningene til «asylsøkere» og «familiemedlemmer» enn mellom «asylsøkere» og «arbeidsinnvandrere».

³⁶ Øyvind Bugge Solheim har utarbeidet figurene 74-76.

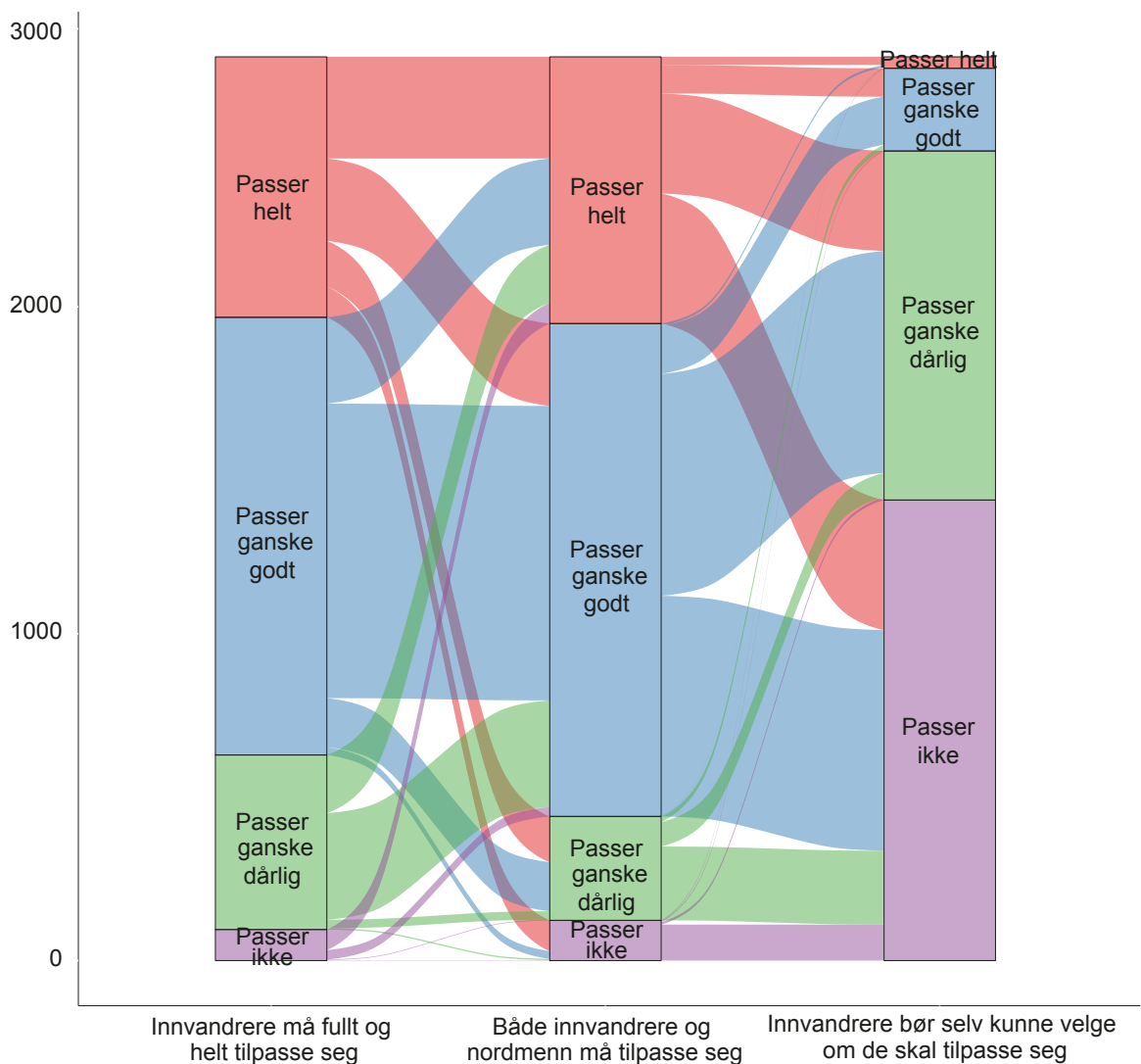
³⁷ Av dem som ønsket «betydelig færre arbeidsinnvandrere», svarte altså 69 prosent at man ønsket «betydelig færre» asylsøkere, 15 prosent at de ønsket «noen færre asylsøkere», 12 prosent fløt til «verken-eller», 10 prosent gikk til «noen flere asylsøkere» og 2 prosent gikk til «betydelig flere asylsøkere» (se figur 74).

Av dem som ønsket «betydelig færre» asylsøkere, mente hele 80 prosent også at man burde motta «betydelig færre» familiemedlemmer. Det var noe mindre samsvar blant dem som var positive til å ta imot flere asylsøkere. Av dem som svarte at Norge bør ta imot «betydelig flere» asylsøkere, svarte 45 prosent at man også burde ta imot betydelig flere familiemedlemmer. 38 prosent av dem som svarte «betydelig flere» asylsøkere, mente samtidig at man burde ta imot «noen flere» familiemedlemmer.

I figur 75 har vi satt inn fordelingen på spørsmålene knyttet til hvem som skal tilpasse seg (se kapittel 4). Helt til venstre i figuren finner vi svarfordelingen på påstanden om at «innvandrere må fullt og helt tilpasse seg ...». Man kan se hvordan de samme respondentene svarte på påstanden i midten om at «både innvandrere og nordmenn må tilpasse seg ...». Derfra kan man så følge respondentene videre til den siste påstanden helt til høyre i figuren om at «innvandrere må kunne velge fritt om de skal tilpasse seg ...»

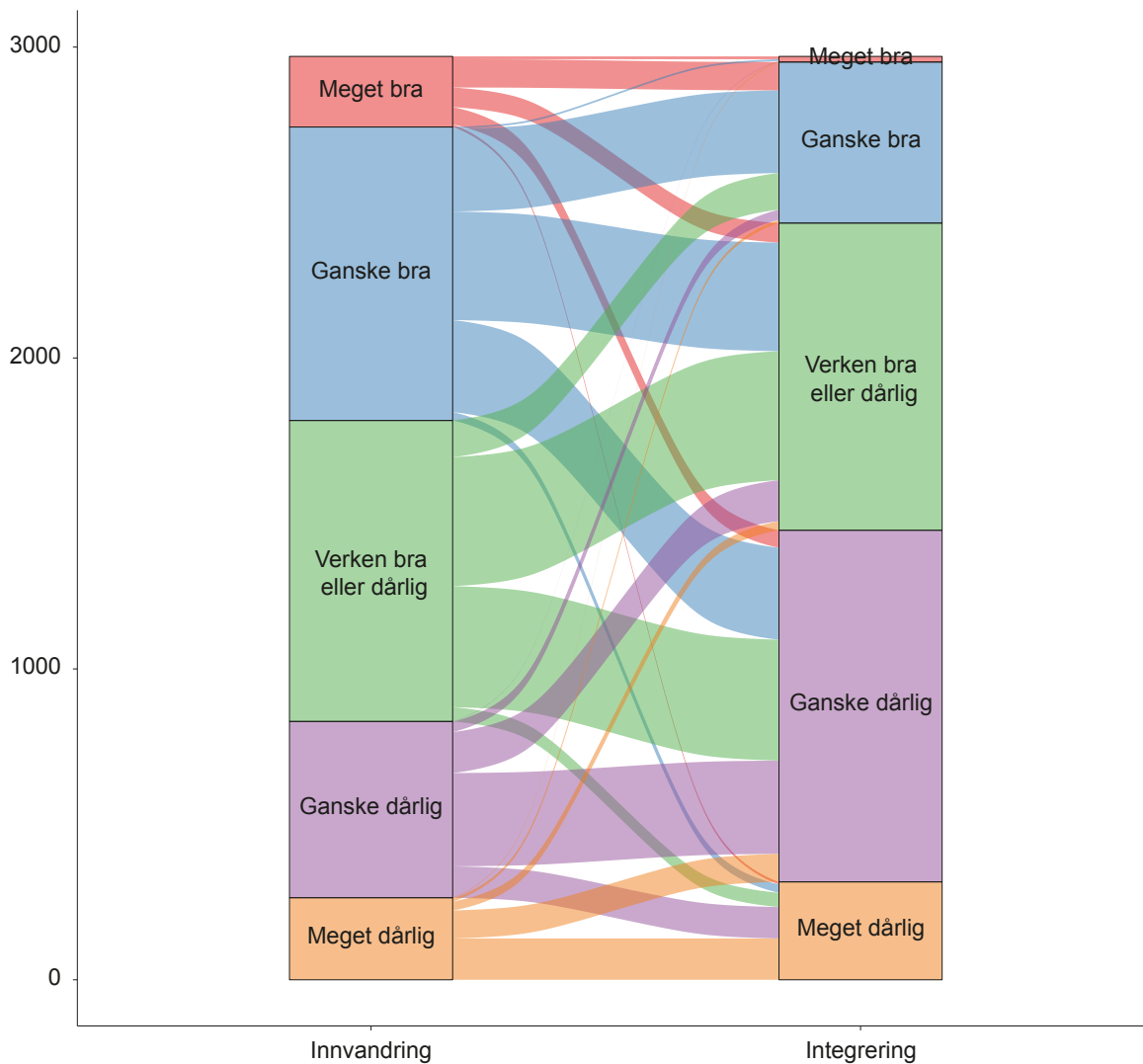
En ting man bør legge merke til i denne figuren, er gruppen som mener at påstanden om at «innvandrere må fullt og helt tilpasse seg ...» (helt til høyre) passer «helt», og hvor stor andel av disse som også mener at begge parter må tilpasse seg (passer «helt») (39 prosent av disse) og «ganske godt» (32 prosent av disse).

Figur 75. Sammenhengen mellom svaralternativene at både innvandrere og nordmenn må tilpasse seg (søylen i midten), at innvandrere må tilpasse seg (venstre søyle), og at de bør kunne velge selv (høyre søyle). N = 2843

Den tredje illustrasjonen vi skal se på, er sammenhengen mellom holdninger til innvandring (bra eller dårlig) og hvordan det går med integreringen (bra eller dårlig). Figur 76 gir en fremstilling av sammenhengen mellom svarene som er gitt på disse to spørsmålene. Som vi har sett i kapittel 2 og 3, er befolkningen langt mer positiv til innvandring generelt (venstre søyle) enn til hvordan det går med integreringen (høyre søyle). Det er derfor ikke så overraskende at «flyten» mellom de to søylene ofte daler et eller to steg fra venstre til høyre søyle. Blant de som synes innvandring i hovedsak er meget bra, mener mange (40 prosent) at det går ganske bra med integreringen – men nesten en tredjedel mener at det går verken bra eller dårlig, og 25 prosent av de som er mest positive til innvandring mener det går «ganske dårlig» med integreringen. I den blå søyledelen til venstre finner vi de som er moderat positive til innvandring. Denne gruppen deler seg i tre nesten like store deler, en drøy tredjedel mener at integreringen går verken bra eller dårlig, mens en knapp tredjedel hver synes henholdsvis at integreringen går ganske bra eller ganske dårlig. I gruppen som er «nøytrale» til innvandring, synes ca. 40 prosent at det går ganske dårlig med integreringen.

Figur 76. Sammenheng mellom synet på om innvandring i hovedsak er bra eller dårlig for Norge og om hvordan det går med integreringen. N = 2970

Det er større sammenheng mellom svarene for de som har svart «ganske dårlig» eller «meget dårlig» på spørsmålet om innvandring. Blant de som har svart «ganske dårlig» har flere enn fem av ti også svart at integreringen går ganske dårlig, to av ti svarer at integreringen går meget dårlig – mens noe flere enn to av ti svarer at det går verken bra eller dårlig. Til slutt ser vi at de som er mest negative til innvandring også i stor grad er negative til hvordan det går med integreringen. Over halvparten av de som svarer at innvandring i hovedsak er meget dårlig for Norge, mener også at integreringen går meget dårlig – og over en tredjedel synes det går ganske dårlig.

Sammenligning av statistiske sammenhenger

Hvilke faktorer er det viktig å kjenne hvis man skal forutsi enkeltpersoners holdninger til innvandring, integrering og nye felleskap? Her skal vi gi et samlet bilde av hvilke egenskaper som er statistisk knyttet til holdningene på de tre områdene.

I rapporten har vi presentert flere såkalte multivariate analyser.³⁸ Målet i disse analysene er å bestemme betydningen av en egenskap når vi samtidig justerer for andre variabler. Med andre ord, hva er for eksempel betydningen av kjønn når det gjelder holdningene til innvandring, når vi holder de andre faktorene (som alder, opplevelse av trussel, syn på integrering osv.) konstant? Selv om vi ikke her har muligheten til å gi noe tilfredsstillende svar på om det foreligger årsakssammenhenger, og det i flere tilfeller er grunn til å tro at sammenhengene vi finner kan ha flere typer forklaringer, gir øvelsen mulighet til å (med noen antagelser) si noe om hvilke mønstre som er mest robuste. Det gir også et svar på hvilke forhold som mest effektivt kan brukes til å forutsi enkeltpersoners holdninger til innvandring, innvandrere, og integrering.

I tabell 1 har vi laget en oversikt der vi finner igjen en rekke av de variablene vi har omtalt tidligere i rapporten. Tabellen oppsummerer resultatene fra sammenhengene som er funnet i bivariate analyser, i tillegg til å sammenstille resultatene fra 24 regresjonsanalyser, som kan finnes i sin helhet i vedlegg 2.

De to første hovedkolonnene i tabell 1, om innvandring (i hovedsak) er bra eller dårlig for Norge, samt om integreringen går bra eller dårlig, har samme form som da de ble presentert først, i figurer 3 og 21, men er sentert slik at 0 er midtkategorien «verken bra eller dårlig». Vi bruker grønn (bra) og rød (dårlig) farge for å markere statistisk signifikante sammenhenger. I den siste hovedkolonnen har vi brukt en redusert variant av «tilpasningsindeksen» fra kapittel 4.³⁹ Forhold som trekker denne i retning av at tilpasning bør være frivillig for innvandrere, markeres med grønn farge. Forhold som trekker holdningene i retning av ensidig tilpasning fra innvandrernes side, er markert med rød farge. Hvis variablene ikke har noen sammenheng (eller sammenheng er innenfor de statistiske feilmarginene), er feltene markert med nøytral, gul farge.

Til sammen er det ni kolonner i tabell 1. For hvert av de overordnede spørsmålene (om innvandring, integrering og tilpasning) har vi satt inn en kolonne for «ikke-justerte» resultater, en for resultater fra modeller som er «justert for bakgrunnsegenskaper», og en for «helt justerte» resultater. De ikke-justerte kolonnene viser resultatene som vi har sett flere steder tidligere i denne rapporten. Dette er bivariate sammenhenger, for eksempel mellom utdanning og syn på innvandring. I denne kolonnen er sammenhengene satt opp uten at det er tatt hensyn til de andre faktorene som er listet opp som kan påvirke holdningene.

³⁸ Vi har brukt lineære regresjonsanalyser (OLS).

³⁹ De 9 verdiene i tilpasningsindeksen er slått sammen til en variabel med 5 verdier. Denne kan tolkes som en skala fra «for ensidig tilpasning fra innvandrernes side» (assimilering) til «tilpasning er helt frivillig» (flerkultur).

I kolonnene som er markert med «justert for bakgrunnsegenskaper», finner vi resultatene fra regresjonsmodeller der det er tatt høyde for variablene som ikke måler holdninger eller synspunkt (eller partipreferanse). Dette inkluderer altså kjønn, alder, demografi, arbeidssituasjon, inntekt, utdanning, landsdel – men ikke de som måler sosial kontakt med innvandrerbefolkningen. I kolonnene som er markert med «helt justert», viser vi resultatene fra modeller der det er tatt høyde for både «bakgrunnsegenskapene», kontaktvariablene, og holdnings- og verdispørsmål. De sistnevnte inkluderer spørsmål om innvandring truer norske verdier, om islam er forenlig med norske verdier, og svar fra toleranseeksperimentene vi presenterte i kapittel 5.

De fleste kategoriene i tabell 1 har vært diskutert i andre sammenhenger tidligere i rapporten. Vi har likevel tatt inn et par variabler som vi ikke har brukt før. Et av disse gjelder om respondentene selv korrigerer sine egne holdninger før de svarer (fordomskontroll). Egenskapen er målt ved spørsmålene: «det er viktig for meg personlig å være fordomsfri overfor innvandrere» og «jeg føler skyld dersom jeg tenker negativt om innvandrere».

Som kjent fra tidligere i rapporten er kvinner mer positive enn menn til innvandring generelt sett. Dette gjelder selv ved justering for forskjeller i egenskaper mellom kvinner og menn, f.eks. i livsopphold, arbeidssituasjon, inntekt, bosted og utdanning, men kjønnsforskjellen forsvinner ved kontroll for andre holdninger. Som vi skal se, gjelder dette de fleste andre forskjeller også.

Sammenlignet med de som arbeider fulltid, er studenter mer positive til innvandring og folk som mottar trygdeytelser utenom alderspensjon mer negative til innvandring. Som vi så i slutten av kapittel 2, er det en tendens til mer negative holdninger til innvandring i bransjer med flere innvandrere. Denne tendensen er imidlertid ikke robust når vi justerer for andre forhold. Personer i offentlig sektor, og personer med høyere utdanning, er mer positive til innvandring. Den siste gruppen er også det hvis man justerer for andre egenskaper som kunne tenkes å ha noe å si, som vi også så i kapittel 2. Imidlertid holder ingen av disse sammenhengene seg i modellen som også justerer for synspunkter på islam, verdier, selvkorreksjon og toleranseeksperiment.

Personer fra Oslo og Trøndelag har en robust tilbøyelighet til å være mer positiv til innvandring enn personer fra de andre landsdelene – uavhengig av utdanning, arbeidssituasjon osv. Disse holdningene forsvinner i den tredje kolonnen – men i denne modellen er til gjengjeld folk fra Sørlandet mer positive. Uten å tillegge dette stor betydning kan det se ut til at personer fra Sørlandet har en tendens til å skåre på de andre holdningsvariablene på en måte som er knyttet til innvandringsmotstand generelt, noe som kan gi en såkalt «undertrykkende» statistisk effekt.

De som mener at man kan stole på «folk flest» («generalisert tillit») synes ofte at innvandring er bra. Folk med høyere tillit til domstolene, media, politikere og Stortinget («institusjonell tillit») har også en tendens til å være mer positive til innvandring. For domstolene og media holder denne sammenhengen også i den første justerte kolonnen. For tillit til politiet er faktisk sammenhengen motsatt: de som har høyest tillit til politiet har en tendens til å synes at innvandring er dårlig for Norge. Men kun høy tillit til media har en robust sammenheng med positiv holdning til innvandring, justert for de andre holdningsvariablene.

Sammenhengen mellom partipreferanser og syn på innvandring er som man kunne forvente. Å oppgi at man vil velge SV, Rødt, MDG eller Venstre er forbundet med positivt syn, og å foretrekke Sp, Høyre og FrP er forbundet med negativt syn. Denne sammenhengen gjelder også i modellen hvor vi har korrigert for «bakgrunnsvariabler». I den fulle modellen, der vi også kontrollerer for verdisyn, er det bare MDG, samt de partiene knyttet til «negative partipreferansene», som står seg.

Tabell 1. Oppsummering av hovedresultater fra regresjonsanalyser. For fullstendig oversikt over resultater, se tabeller i vedlegg 2
(Se vedlegg til rapporten på samfunnsforskning.no)

	ER INNVANDRING BRA (GRØNN/+) ELLER DÅRLIG (RØD/-) FOR NORGE?		GÅR INTEGRERINGEN BRA (GRØNN/+) ELLER DÅRLIG (RØD/-)?			MÅ INNVANDRERE TILPASSE SEG (RØD/-), ELLER KAN DE VELGE SELV (GRØNN/+)?		
	IKKE JUSTERT	JUSTERT FOR BAKGRUNNS-EGENSKAPER	HELT JUSTERT	IKKE JUSTERT	JUSTERT FOR BAKGRUNNS-EGENSKAPER	HELT JUSTERT	IKKE JUSTERT	JUSTERT FOR BAKGRUNNS-EGENSKAPER
Kjønn (kvinne)	+	+						
Alder	-						-	-
Livssopphold/arbeidssituasjon								
Arbeid		ref.	ref.		ref.	ref.		ref.
Alderspensjonist								
Annen trygd	-	-						
Student	+	+					+	+
Lederstilling								
Bransjer med mange innvandrere	-			-			-	
Privat sektor				-			-	
Offentlig sektor	+							+
Høyere utdanning	+	+						
Landsdel								
Oslo	+	+			+			
Østlandet		ref.	ref.	-	ref.	ref.	-	ref.
Sørlandet			+		+		-	
Vestlandet							-	
Trøndelag					+			+
Nord-Norge				-			-	
Generalisert tillit	+	+		+	+	+		+

Tabell 1 forts.	ER INNVANDRING BRA ELLER DÅRLIG?				GÅR INTEGRERINGEN BRA ELLER DÅRLIG?				KAN INNVANDRERE VELGE OM DE SKAL TILPASSE SEG?			
	IKKE JUSTERT	JUSTERT FOR BAKGRUNNS-EGENSKAPER	HELT JUSTERT	IKKE JUSTERT	JUSTERT FOR BAKGRUNNS-EGENSKAPER	HELT JUSTERT	IKKE JUSTERT	JUSTERT FOR BAKGRUNNS-EGENSKAPER	IKKE JUSTERT	JUSTERT FOR BAKGRUNNS-EGENSKAPER	HELT JUSTERT	
Institusjonell tillit til												
... domstolene	+	+		+								
... politiet	-	-		+								
... media	+	+	+	+	+				+	+		
... politikerne	+			+	+				+	+		
... Stortinget	+			+	+	+			+	+		
Politiske partipreferanser												
Rødt	+	+								+	+	
SV	+	+			+	+				+	+	
Ap	+	ref.	ref.	-	ref.	ref.	-	ref.	-	ref.	ref.	
Sp		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
MDG	+	+	+							+	+	
KrF	+											
Venstre	+	+										
Høyre		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Frp	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Kontakt	+	+							+	+		
Venner med innvandrerbakgrunn										+	+	
Innvandring truer norske verdier	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Islam forenlig med norske verdier?	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
Selvkorreksjon*	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
Toleranseeksperimente**	+	+		+	+		+	+	+	+	+	

* Enighet i påstandene «Det er viktig for meg å være fordomsfri overfor innvandrere» og «Jeg føler skyld dersom jeg tenker negativt om innvandrere».

** Tolerant svar på spørsmålene om å tillate kulturförening møte i kommunalt bygg, og tilsette innvandrere som samfunnsfaglærer. Se kapittel 5.

Ref = kategorien brukes som referanse i regresjonsanalysene.

Hyppig kontakt med personer med innvandrerbakgrunn er systematisk knyttet til mer positive holdninger til innvandring (som vi så i kapittel 4). Det er også vanligere å mene at innvandring i hovedsak er bra, enn hvis man synes det er viktig å være fordomsfri, får skyldfølelse av å tenke negativt om innvandrere. Det samme gjelder for de som svarte uforbeholdent tolerant i toleranseeksperimentene (for eksempel «ansette uten forbehold»).

De sterkeste statistiske sammenhengene mellom syn på innvandring og andre faktorer finner vi når det gjelder synet på om innvandring er en trussel mot norske verdier og om islam er forenlig med disse verdiene.

Vi skal ikke gå like detaljert gjennom resultatene for synspunktene på integrering og tilpasningsansvar. Generelt sett kan færre egenskaper brukes til å forutsi syn på integrering (som man ser ved at det er mye gult i denne delen av tabellen), noe som er interessant i seg selv. Som vi husker har befolkningen en mer negativ holdning til integrering enn innvandring, og dette gjelder tydeligvis på tvers av mange egenskaper.

I de ikke-justerte, bivarierte resultatene er det noen sammenhenger som stikker seg ut. For eksempel er folk i bransjer med mange innvandrere og i privat sektor mer negative til integreringen. Det samme gjelder folk fra Østlandet utenfor Oslo og Nord-Norge, samt velgere fra Ap, Sp, Høyre og FrP.

Tillit er knyttet til positivt syn på integrering. Det samme gjelder det å «stole på folk flest», og å ha høy tillit til Stortinget. Dette gjelder selv i de fullt justerte modellene. Av de andre få signifikante variablene her finner vi igjen synet på om islam er forenlig med norske verdier og om innvandring truer disse.

Sammenhengene mellom våre målte variabler synet på hvem som skal tilpasse seg, må leses med varsomhet. Som vi så i kapittel 4, er befolkningens skjevt fordelt i spørsmålene om ensidig tilpasning fra innvandrere (assimilering), gjensidig tilpasning (integrering) eller valgfri tilpasning (flerkultur). Det er klart mest enighet om at innvandrerne må tilpasse seg, selv om mange også synes nordmenn må tilpasse seg det nye mangfoldet (se slutten av kapittel 4).

Det er en klar negativ sammenheng mellom alder og «liberal» holdning til innvandrernes tilpasning: jo eldre man er, jo mer synes man innvandrerne må tilpasse seg fullt og helt. Jobber man i innvandrerrette bransjer, og i privat sektor, synes man også dette i større grad. Ser vi på de bivarierte sammenhengene så tenderer folk i alle landsdelene bortsett fra Oslo og Trøndelag til å ønske at innvandrerne tilpasser seg helt og fullt. Velgere av Sp, Høyre og FrP er for at innvandrere må tilpasse seg. Velgere fra Ap er også tilbøyelige til å holde på ensidig tilpasning (assimilering). Dette vil kanskje være overraskende for noen. Imidlertid er kun FrP og Høyres velgere som også dukker opp i den middels justerte modellen. Her ser vi også at Rødt, SV og MDG-velgere befinner seg med motsatt fortegn. De er mer «liberale», også justert for holdninger.

Det er synet på innvandring som verditrussel og forenligheten med islam som utgjør de sterkeste sammenhengene også her. Vi ser også at «selvkorreksjon» og «svar på toleranseeksperimentene» er nyttige til å forutsi om hva man mener om tilpasning.

I de «helt justerte» modellene korrigeres resultatene for en lang rekke faktorer. Dette gjør at mange av sammenhengene man ofte ser, og som har vært diskutert i denne rapporten, ikke slår igjennom i de justerte kolonnene.

Det er spørsmål knyttet til verdier som har størst slik nøytraliserende effekt. Når disse innføres i modellen, så fjernes effekten av andre variabler.

Kort sagt er det verdispørsmålene, særlig spørsmålet om «verdier i islam i hovedsak er forenlig med norske verdier», som korrigerer vekk de fleste andre sammenhenger. Samtidig bekreftes hovedinntrykket fra avslutningen i kapittel 2 om at økonomisk situasjon og strukturell posisjon i arbeidsmarkedet har liten kraft til å forutsi holdningene til innvandring, integrering og nye fellesskap.

De som driver selvkorreksjon, er også i større grad positivt innstilt til innvandring, integrering og frivillig tilpasning.

Ellers kan det være verdt å merke seg at noen av forklaringsvariablene slår ut på ett område og ikke på andre. For eksempel ser vi at høyere utdanning slår positivt ut på holdning til innvandring, at trygdemottak slår negativt ut på holdningen til innvandring, og at kontakt slår positivt ut på både innvandring og valgfrihet. Vi ser også at det å arbeide i offentlig sektor gir økt sannsynlighet for å være for frivillig tilpasning, men at det ikke har noen selvstendig effekt på holdningen til innvandring og integrering.

Flere av disse resultatene peker i retning av videre drøftinger og analyser.

Oppsummering

Holdninger til innvandring

I kapittel 2 fremstilte vi befolkningens holdninger til innvandring. Vi undersøkte først synspunkt på innvandringsvolum og delte opp etter befolkningens holdninger til arbeidsinnvandrere, asylsøkere og familiemedlemmer av innvandrere. Deretter så vi nærmere på folks mer generelle holdning til innvandring som fenomen og hvorvidt folk synes innvandring skaper utrygghet og terror, og om de oppfatter innvandring som en trussel mot velferdsstaten, verdier, arbeidsplasser og samholdet i det norske samfunnet. Til slutt i kapittelet satte vi lupen på sammenhengen mellom utdanning, arbeidsmarkedsposisjon, og folks holdninger til innvandring og innvandringens konsekvenser.

Holdninger til innvandringsvolum er målt på flere måter i årets barometer. Vi fant rekordlav oppslutning om påstanden «Vi bør ikke slippe inn flere innvandrere i Norge», som er målt åtte ganger siden 2005. Andelen som er helt avvisende til dette, har gått spesielt mye opp siden forrige undersøkelse i 2013. Samtidig finner vi at selv om to av tre er uenige i denne påstanden, betyr ikke det nødvendigvis at de ønsker seg flere innvandrere. Når de får en mulighet til å angi om de ønsker flere, færre, eller verken flere eller færre, viser det seg at like mange (en knapp tredjedel) synes Norge *verken* bør ta imot flere eller færre, som dem som mener vi bør ta imot flere innvandrere.

Spørsmålene som skiller mellom innvandringskategorier, viste at befolkningen er mindre positiv og mer nøytral til arbeidsinnvandrere enn til asylsøkere og familiemedlemmer av innvandrere, og at en større andel ønsker betydelig færre av de sistnevnte gruppene, særlig familieinnvandrere. Forskjellen mellom kategoriene er særlig drevet av menn, som i mye større grad ønsker betydelig færre asylsøkere og familieinnvandrere. Det er også mer enighet om antallet arbeidsinnvandrere på tvers av folk med ulike partipreferanser, enn om hvor mange asylsøkere og familieinnvandrere Norge bør motta. Mens folk fra alle partier bortsett fra FrP og Høyre er mer positive til å motta flere asylsøkere enn til å motta flere arbeidsinnvandrere, skiller noen partipreferanser seg ut som mye mer positive til flere asylsøkere enn flere arbeidsinnvandrere (Rødt, SV, KrF).

Historisk er det også rekordlav oppslutning om at innvandring er positivt for norsk økonomi, og at arbeidsinnvandrere fra Øst-Europa gjør en nyttig innsats i norsk arbeidsliv. Samtidig er flere enn noensinne enige i at Norge bør ta imot flere flyktninger som har behov for beskyttelse, og positive til asylmottak i området der de bor.

I årets barometer har vi også målt befolkningens generelle oppfatning av innvandring. En større andel mener at innvandring i hovedsak er bra, enn dem som mener at det i hovedsak er dårlig for Norge. Siden de to vanligste svarene (på ca. en tredjedel) er «ganske bra og «verken er bra eller dårlig», kan man kanskje si at den norske befolkningen er moderat positiv til innvandring som fenomen. Også her er kvinner mest positive, og overvekten av positive mot negative svar er klart størst blant dem som bor i Oslo og har høy utdanning.

Svarene som befolkningen gir om innvandring er bra eller dårlig og hvor mange innvandrere Norge bør motta, reiser spørsmål om hvilke forestillinger om innvandring som ligger til grunn for dannelsen av disse holdningene. Folks oppfatninger av innvandringens konsekvenser er ofte knyttet til ulike trusselbilder. Vi finner at befolkningen er mer enig enn uenig i at innvandring skaper utrygghet, og også litt mer enig enn uenig i at innvandring øker faren for terroraksjoner i Norge. Samtidig er et absolutt flertall uenig i alle fire av våre mer konkrete trusselbilder: at innvandringen er en trussel mot velferdsstaten, norske verdier, norske arbeidsplasser og samholdet i det norske samfunnet. Her er det imidlertid mer utbredt bekymring for verdier og velferdsstaten, og oppfatningen om trussel mot velferdsstaten øker i tredje måling siden 2012. De som ikke opplever dette som en trussel, er vesentlig mer tilbøyelige å ønske flere asylsøkere og familieinnvandrere enn

arbeidsinnvandrere, sammenlignet med dem som er bekymret for denne trusselen, men også sammenlignet med dem som ikke mener innvandringen er en trussel mot norske arbeidsplasser.

Hva er det som gjør at folks utdanningsnivå er blant de beste variablene til å forutsi holdning til innvandring og støtte til populistiske høyrepartier? I den siste delen av kapittel 2 ser vi nærmere på om våre data støtter teorien om arbeidsmarkedskonkurranse eller teorien om sosiokulturelle forskjeller. Et resultatet er at det fins en «terskel» mellom dem med høyskole- og universitetsutdanning og dem uten (med lavere utdanning). De med høy utdanning er mer positive til innvandring, ønsker sammenlignbart flere av både arbeidsinnvandrere, asylsøkere og familieinnvandrere og er mindre bekymret for alle fire «trusselbildene».

Folks personlige inntekt er ikke nevneverdig korrelert med verken trusselbilder eller syn på innvandring, med et mulig unntak for trusselen mot norske arbeidsplasser, der det er en svak tendens til at høytlønnede er mindre bekymret enn lavtlønnede. Personer som jobber i bransjer som er mer utsatt for konkurranse i arbeidstilbudet fra innvandrere, er mer enige i alle fire trusselbildene og ønsker seg færre innvandrere, selv om de har høyere utdanning. Disse forholdene kan sies å peke i retning av at oppfatninger om konkurranse og materielle interesser kan ha betydning.

Samtidig er personer i «eksponerte» bransjer faktisk mer positive til arbeidsinnvandrere enn til asylsøkere, noe som ikke er i tråd med teorien om at deres generelle innvandrings skepsis skyldes arbeidsmarkedskonkurranse. Dessuten viser multivariate modeller at utdanningsgradienten er sterk utenfor disse bransjene og blant dem som står utenfor arbeidslivet, og at det å justere for økonomi, arbeidssituasjon og bransje ikke påvirker forskjellene mellom dem som har lav, og dem som har høy utdanning. Det gjør imidlertid en enkel justering for syn på om islam er forenlig med norske verdier. Sammenligner man personer med samme syn på islam, har universitetsutdannede tilsvarende syn på om innvandring er bra for Norge som personer med lavere utdanning. Til slutt ser vi imidlertid at det å justere for synet på hvorvidt innvandring truer norsk økonomi og arbeidsplasser, har en tilsvarende stor betydning for å fjerne utdanningsforskjellene. En «sosiotropisk» forståelse av materielle, økonomiske eller finansielle trusler kan dreie seg mer om en (oppfattet eller opplevd) trussel mot nasjonen heller enn individet, som både har mer belegg internasjonalt enn teorien om rasjonell økonomisk egeninteresse, og som kan tenkes å være ekstra relevant i den norske konteksten av en historisk homogen befolkning og en stor velferdsstat.

Holdninger til integrering

I kapittel 3 beskrev vi befolkningens holdninger til integrering, både som prosess og som utfall. Vi innledet om hvorvidt folk synes integreringen går bra eller dårlig og fortsatte med å presentere folks oppfatninger om tre former for integrering: systemintegrering, sosial integrering og verdiintegrering. Vi viste til forskjeller i oppslutning om kriterier for at en innvandrere skal regnes som godt integrert: språk, arbeid, venner, barnehage, verdier. Vi dokumenterte befolkningens synspunkter på mangfold i skolen og nabolaget, om verdiene i islam er forenlige med norske verdier, og holdningene til politiske tiltak, som språktest for statsborgerskap og bussing av elever. Til slutt i kapittelet viste vi hvor mange som mener problemer med integrering skyldes mangelfull innsats fra innvandrere, myndighetene eller nordmenn, i hvor stor grad befolkningen mener det forekommer diskriminering og hvordan de stiller seg til positiv kvotering av innvandrere.

Det er en utbredt skepsis til hvorvidt integreringen av innvandrere er vellykket. Bare en femdel synes det fungerer bra, og nesten halvparten mener det går dårlig med integreringen. Selv om svarene er litt mer negative enn de siste par målingene av dette i tidligere integreringsbarometre, har denne skepsisen vært en gjennomgående tendens siden 2006. Men hva tenker folk på når de vurderer om integreringen går bra? Hva mener de med «integrering»?

Vi omtaler først noen holdninger til det vi kaller *systemintegrering*. Det er mest enighet om at språk (norskkunnskaper) og arbeid er kriterier for å kalle noen for «integrert». I samsvar med denne enigheten er det nå også utbredt støtte til det å ha en språktest for dem som vil ha norsk statsborgerskap. Det minst kontroversielle kravet for å være integrert blir altså anerkjent som et krav for å gjennomføre den sterkeste formelle formen for tilknytning til Norge. Det er også slik at et lite flertall ønsker å gjøre det vanskeligere å få norsk statsborgerskap – men det er på den andre siden et klart flertall (2 av 3) for å innføre *jus soli*, prinsippet om at barn født i Norge automatisk for norsk statsborgerskap.

Flere ulike fenomener faller inn under betegnelsen *sosial integrering*. Som kriterier for å være godt integrert er det mindre entydig enighet om det å ha norske venner eller å ha barna i barnehage, enn det er for «systemkravene» språk og arbeid. En klart større andel (drøyt 10 prosent mot 2–3 prosent) svarer at det passer «ganske dårlig» eller «ikke», og langt flere er forsiktig enige enn helt enige. Det er også påfallende at nesten en av ti unnlater å svare på spørsmålene (mot nær ingen på «system»-spørsmålene).

Innvandrerandelen i skoler og nabolag er stadig et omdebattert tema i norsk offentlighet og berører spørsmål knyttet til sosial integrering. Vi stiller flere spørsmål som måler ulike sider ved holdningene til disse temaene. Befolkningen er splittet på midten på flere av spørsmålene. Rundt halvparten er helt eller delvis enige i at det ville være vanskelig for dem å bo i et område der flertallet har innvandrerbakgrunn. Kort sagt er over halvparten skeptiske til å velge skoler der et flertall av elevene har innvandrerbakgrunn. Samtidig er minst syv av ti enige i at skolens resultater er viktigere enn andelen med innvandrerbakgrunn, og nesten ni av ti mener det passer helt eller ganske godt at skoler med flerkulturell elevmasse er positivt for barna. Den siste andelen har gått litt opp i løpet av målingene siden 2010, mens spørsmålet om skolens resultater i forhold til innvandrerandeler er tilbake på samme nivå som i 2008, etter at befolkningen var klart mer negativ til denne påstanden i 2010 og 2012. Vi har også spurt om holdningene til et tiltak som er omdiskutert i debatten om innvandrerandeler på skoler, nemlig «bussing». Dette virkemidlet er det mange som synes passer ganske dårlig eller ikke i det hele tatt – og hele en av fem valgte «vet ikke», noe som signaliserer en usikkerhet om hva tiltaket vil innebære.

Verdier er abstrakte størrelser, men mange har like sterke holdninger til slikt som til konkrete tiltak, objekter og grupper. De fleste, nesten ni av ti, mener det passer helt eller ganske godt at innvandrere må «dele grunnleggende verdier i det norske samfunnet» for å være godt integrert. Imidlertid er flertallet av disse bare moderat enige.

Sortert etter hvilke kriterier folk er mest enige om, kommer norskkunnskaper først, etterfulgt av arbeid, grunnleggende verdier, barn i barnehage og norske venner. Vi satte så sammen folks gjennomsnittlige svar på disse spørsmålene med hvordan de oppfatter at integreringen går, slik det overordnede spørsmålet var formulert i begynnelsen av kapittelet. Hovedresultatet er at synet på om integreringen går bra, ikke er sterkt knyttet til hvorvidt man er enig eller uenig i at arbeid og språk er viktig – men i større grad knyttet til om man forventer at innvandrerne har norske venner, og i størst grad knyttet til hvorvidt man mener at de må dele grunnleggende norske verdier for å være integrert.

Hvilke grupper kan mistenkes for å ikke dele grunnleggende norske verdier? Synet på islam og muslimer og hvilken rolle dette spiller for innvandringsmotstanden, er mye diskutert. Siden Integreringsbarometerets første runde har det blitt stilt et spørsmål som måler om folk mener verdiene innenfor islam er forenlige med grunnleggende verdier i det norske samfunnet. Tidsserien på tvers av de åtte rundene er ganske stabil: ca. halvparten av dem som svarer, oppfatter verdisettene som

uforenlige, og litt under 40 prosent mener de er forenlige – men brorparten av de siste bare «delvis».

Befolkningen legger ansvaret for at integreringen går dårlig, først og fremst på innvandrerne selv og myndighetene, dernest mangelfull innsats fra nordmenn og tilslutt at innvandrerne blir utsatt for diskriminering. Sammenlignet med 2013 er imidlertid flere enige i de tre siste, og færre at det er innvandrernes mangelfulle innsats som er problemet.

Andelen som mener diskriminering forekommer «i stor grad», har økt betydelig (fra 9 til 22 prosent) siden forrige barometer i 2013. Totalt mener nesten åtte av ti at diskriminering forekommer i stor eller noen grad. Det er imidlertid langt lavere oppslutning rundt kvotering av like godt kvalifiserte innvandrere til ansettelse i utlyste jobber. Det er lite variasjon mellom personer med ulike parti-preferanse i synet på omfanget av diskriminering (80–90 prosent mener i stor eller noen grad), med unntak av dem som sier de ville valgt FrP, hvor bare omtrent halvparten mener det forekommer i stor eller noen grad.

Holdninger til nye felleskap

I kapittel 4 viser vi hvordan befolkningen stiller seg til flere aspekter ved sameksistensen mellom innvandrergupper og majoritetsbefolkningen, som vi har kalt for nye felleskap. Vi undersøkte om folk tror forholdet mellom gruppene kommer til å bli bedre, og om dette har endret seg over tid. Vi fremstilte så utbredelsen av skepsisen til muslimer og kristne og diskuterte hvilken sammenheng holdninger til andre grupper har med det å ha venner og naboer med innvandrerbakgrunn. Videre gikk vi nærmere inn på hva folk synes om at egne barn gifter seg med personer som er kristne, jødiske eller muslimer, før vi undersøkte befolkningens holdninger til muslimske kvinners religiøse hodeplagg.

Seks av ti er *integreringsoptimister*: de tror forholdet mellom innvandrerne og resten av befolkningen kommer til å bli bedre. De resterende førti prosentene kan sies å være *integreringspessimister*. Men brorparten av dem som svarer på dette spørsmålet, velger den moderate versjonen av optimisme eller pessimisme («ganske»). Yngre mennesker er i større grad optimister og svarer oftere at det «passer helt». Blant folk med lav utdanning er pessimismen litt mer utbredt, mens befolkningen med høyere utdanning er mer optimistiske – særlig de som har lang universitetsutdanning, hvor syv av ti tror det kommer til å gå bedre. Tilbøyeligheten til å være optimist eller pessimist for mennesker med ulike partipreferanser er sammenfallende med det vi så for synet på innvandring i kapittel 2. Velgerne fra KrF, Ap, Venstre, Rødt, MDG og SV er overveiende optimistiske, folk som foretrekker Sp og Høyre er delt på midten, og FrP-velgere er utpreget integreringspessimistiske.

Nær halvparten av utvalget svarer at de er skeptiske til muslimer, mens 20 prosent sier de er skeptiske til kristne. Befolkningen er altså betydelig mer skeptisk til muslimer enn til kristne. Disse tallene har endret seg lite siden forrige måling i 2013. Menn er mer skeptiske enn kvinner til både muslimer og kristne. Sammenligner man folk med lav og høy utdanning er derimot forskjellene i holdningene til muslimer og kristne store. Mens skepsisen til kristne er ganske lik på tvers av utdanningsnivåer, faller skepsisen til muslimer fra over halvparten av dem som har lavere grads utdanning, til en firedel av dem som har lang universitets- eller høyskolegrad. Høyt utdannede er omtrent like lite skeptiske til muslimer som befolkningen ellers er til kristne. Det samme mønsteret med variasjon i holdning til muslimer, men ikke til kristne finner vi på tvers av landsdelene. Befolkningen i Oslo, som har den største andelen muslimer i Norge, er langt mindre skeptiske enn folk fra de andre landsdelene, mens de fra Nord-Norge og Sørlandet er mest skeptiske til muslimer.

Et sentralt aspekt ved det nye norske felleskapet er graden av faktisk kontakt mellom dem som har innvandrerbakgrunn, og resten av befolkningen. Vi viser at den delen av befolkningen som aldri eller sjelden møter noen med innvandrerbakgrunn, er langt mer pessimistisk på vegne av det fremtidige forholdet mellom gruppene, og betydelig mer skeptisk til å ta imot flere innvandrere, enn dem som gjør det av og til eller ganske ofte (en eller flere ganger i uken). De som har hyppigere kontakt, er også mindre negative til å bo i områder med mange innvandrere og synes i større grad at det er positivt for barn å gå på skoler med flerkulturell elevmasse. Imidlertid er hyppigheten av kontakt med innvandrerbefolkningen ikke nevneverdig knyttet til synspunktene på hvorvidt integreringen går bra eller dårlig eller holdningene til bussing av elever mellom skoler. Blant dem som oppgir at de har få eller ingen venner med innvandrerbakgrunn, er skepsisen til muslimene størst, og den faller jevnt med i hvor stor grad man oppgir at man har venner med innvandrerbakgrunn fra flere ulike verdensdeler. Det å ha venner med innvandrerbakgrunn har liten sammenheng med holdningen til kristne.

Mange av holdningene som rapporteres i dette kapittelet, kan sies å være indirekte mål på sosial avstand mellom den norske (majoritets-)befolkningen og minoritetene med innvandrerbakgrunn. I internasjonal forskning blir ofte holdningene til ekteskap på tvers av grupper ansett som et viktig barometer for toleranse og grupperelasjoner. Vi benytter oss av et personlig spørsmål for å måle dette, som spør om synspunktene på en situasjon der ens eget barn ville gifte seg med en person fra religionene islam, jødedommen og kristendommen. Mens over halvparten av befolkningen synes det hadde vært negativt om ens barn ville gifte seg med en muslim og nærmest ingen (3 prosent) ville sett på det som positivt, synes bare henholdsvis en av fem og en av ti at det hadde vært negativt hvis det aktuelle svigerbarnet var jødisk eller kristent. For de siste to tilfellene ser omtrent halvparten på situasjonen som «uten betydning», mens bare en tredel svarer dette nøytrale alternativet i scenarioet med det muslimske svigerbarnet. Andelen som er negativ til at eget barn gifter seg med en muslim, er knyttet til utdanning på samme måte som mye annet vi har sett på: de som har høyere, og særlig høyere grads utdanning, er betraktelig mindre tilbøyelige til å svare at denne situasjonen er negativ.

Bruk av religiøse hodeplagg, som regel hijab og niqab blant muslimske kvinner, har vært et sentralt diskusjonstema i den offentlige debatten om nye felleskap. Ved hjelp av flere sett med spørsmål rangerer vi graden av negative synspunkter til disse hodeplaggene i ulike sammenhenger. Befolkningen er klart mest negativ til niqab, enten det er brukt på arbeid, studiested (ni av ti er meget eller ganske negative) eller på gaten (åtte av ti negative). Det er langt større aksept for hijab, men minst hvis den brukes av polititjenestemenn (66 prosent negative), etterfulgt av hijab brukt av lærere (halvparten negative), på arbeid (44 prosent) og på gaten (en tredjedel negative). Mens menn er systematisk mer negative til hijab enn kvinner, er begge kjønn like negative til niqab. Unge mennesker (under 30) har en tendens til å stille seg mer positivt og nøytralt til begge typer hodeplagg i de fleste av situasjonene. Synspunktene på begge hodeplagg, men særlig til bruk av hijab, er nært knyttet til generell holdning til innvandring. De som mener innvandring er bra for Norge, stiller seg gjennomsnittlig nøytralt eller litt positivt til hijab, mens de som mener innvandring er dårlig for Norge, i stor grad stiller seg negativt til bruk av hijab.

Det er videre tegn til at befolkningen utvikler større aksept, særlig til hijab. Mens både andelen som er positive, og andelen som er negative har blitt mindre siden 2012 og 2013, har andelen som svarer at de stiller seg nøytralt, økt betraktelig (med over 10 prosentpoeng), både når det gjelder bruk av hijab på arbeidsplassen og bruk av hijab blant lærere i skolen.

Tillit, både til institusjoner og til folk flest, blir ofte fremhevet som en viktig del av den norske samfunnsmodellens suksess. I befolkningen mener ca. syv av ti at man «kan stole på de fleste». Dette synspunktet er imidlertid langt mer utbredt blant dem som mener at innvandring er bra (8 av

10) enn blant dem som mener at innvandring er ganske dårlig (6 av 10) eller meget dårlig (4 av 10) for Norge. Generelt har folk langt større tillit til domstolene og politiet (8 av 10 har svært eller ganske stor tillit) enn de har til politikere og media (rundt en tredjedel har ganske stor tillit, nesten ingen har svært stor tillit). Systematisk er det imidlertid slik at jo større grad av tillit man har til disse institusjonene, jo mer positiv er man til den nåværende integreringen, og jo mer optimistisk er man når det gjelder det fremtidige forholdet mellom innvandrere og resten.

Til slutt i kapittel 4 så vi nærmere på befolkningens holdninger til kulturell og verdimeslig tilpasning mellom innvandrerminderiteten og den norske majoritetsbefolkningen. I internasjonal litteratur om integrering og nye felleskap skiller man ofte mellom tre modeller for inkorporering av innvandrerbefolkninger: assimilering, integrering og flerkultur. Gjennom en forenklet tilnærming i tre spørsmål finner vi at befolkningen i stor grad både er enige i at innvandrerne må tilpasse seg fullt og helt (assimilering), og at begge parter må tilpasse seg det nye mangfoldet (integrering). I tråd med annen forskning på feltet finner vi at befolkningen i overveiende grad sier nei til at innvandrerbefolkningen selv kan velge om de vil tilpasse seg (flerkultur) eller ikke.

Videre lager vi en tilpasningsindeks basert på disse tre spørsmålene og viser at enkeltpersonenes plassering på denne skalaen er sterkt knyttet til kjennetegn og andre holdninger fra undersøkelsen. Yngre folk og de som har høyere utdanning, er sterkt overrepresentert blant dem som synes at innvandrerne selv skal kunne velge, mens eldre og personer med fagutdanning er særlig overrepresentert blant dem som mener innvandrere må tilpasse seg (og er mer tilbøyelige til å avvise gjensidig ansvar for tilpasning).

De som er sterke tilhengere av assimilering, har relativt sett langt lavere nivåer av generell tillit. De er også i stor grad integreringspessimister og mener i rundt 90 prosent av tilfellene at innvandring truer norske verdier, og at islam ikke er forenlig med grunnleggende norske verdier. Sammenhengene i alle disse tilfellene er tilnærmet lineære, slik at jo mer moderat man er og jo mer man støtter gjensidig tilpasningsansvar, jo mer optimistisk, tillitsfull og jo mindre bekymret er man for islam og trusselen mot norske verdier. Et interessant unntak er (den lille) kategorien folk som tenderer til å synes at innvandrerne kan velge selv, som vipper litt tilbake i motsatt retning på de fleste av disse spørsmålene.

Toleranse og stereotyper

Kapittel 5 tar for seg to viktige motiver i forskningen på holdninger til innvandrere, men som det fins få behandlinger av i norsk sammenheng. Vi benyttet oss av en eksperimentell utforming, hvor fem like store grupper av utvalget fikk identiske spørsmål som skulle måle toleranse og innholdet i stereotypiske oppfatninger, men som ble spurt om bare én innvandrergruppe hver. I kapitlet diskuterte vi først bakteppet for forskningen på toleranse og viste så resultater fra to toleranseeksperimenter. Videre oppsummerte vi kort det opprinnelig amerikanske forskningsfeltet, som tar for seg innholdet i gruppestereotyper, og diskuterte hvordan våre fem innvandrergupper blir oppfattet, basert på ti spørsmål om gruppens egenskaper.

Overordnet viser resultatene fra toleranseeksperimentene høy grad av toleranse. Folks vurdering av retten til å holde åpent møte for henholdsvis en somalisk, en pakistansk, en svensk og en polsk kulturforening, står sterkt. Langt på vei de fleste (~95 prosent og over) aksepterer foreningenes forsamlingsfrihet. Rundt 70 prosent for alle de fire gruppene svarer et forbeholdent ja til å tillate møtet så fremt foreningen følger norsk lov. Blant de få som ikke vil tillate et slikt møte, er forskjellen i andeler liten mellom dem som vurderer somaliere (fire prosent), som er flest, og dem som vurderer svensker (en prosent), og er ikke statistisk signifikant. Sammenlignet med en tilsvarende studie fra 2016, som bruker politiske og religiøse grupper (en muslimsk, islamistisk, innvandringskritisk og

høyreekstrem organisasjon), er det flere som uforbeholdent svarer «ja», og færre som svarer ubetinget «nei» for våre kulturforeninger.

Neste toleranseeksperiment handlet om ansettelse som samfunnsfaglærer i norsk skole. Søkeren respondentene vurderer, er omtalt som «best kvalifisert», og det eneste som varierte, var nasjonalitet (somalier, polakk, pakistaner og svenske). Også her var det anledning til å velge forbeholdent og uforbeholdent at man vil ansette, i tillegg til ikke ansette. Forbeholdet er oppgitt til at «vedkommende ikke ytrer politiske eller religiøse meninger i klasserommet». Sammenlignet med spørsmålet om forsamlingsfrihet svarte gjennomsnittlig langt flere at vedkommende bør ansettes uten forbehold. Samtidig er det her vesentlige forskjeller mellom gruppene, særlig i forskjellen mellom hvor mange som svarer ansette med forbehold, og hvor mange som svarer ansette uten forbehold. Resultatene viste at det legges inn et større forbehold overfor somaliere, og til dels pakistanere, enn overfor svensker og polakker (som blir vurdert helt likt).

Den andre delen av kapittel 5 hadde som mål å kartlegge noen norske innvandrerstereotyper, med utgangspunkt i en sosialpsykologisk modell for innhold i stereotype oppfatninger. Stereotyper er kulturelt delte forestillinger om hvilke kjennetegn ulike grupper har, og vi målte dem ved å stille 10 identiske spørsmål til fem eksperimentgrupper, som alle hadde formen: «Tenk på hvordan [gruppe] blir ansett av folk i Norge generelt ...» Resultatene ble omgjort til fire dimensjoner, som skulle fange hvordan gruppene stereotypt blir oppfattet: om de er *varme*, om de er *kompetente*, om de har høy *status*, og om de blir oppfattet som en *konkurrent* om knappe ressurser.

Eksperimentene måler grunnleggende toleranse, eller man kunne si fravær av intoleranse. Toleransen måles overfor ulike gruppers grunnleggende politiske rettigheter, som retten til å samles og ikke bli diskriminert ved ansettelser.

Resultatene viser at det er relativt små forskjeller mellom gruppene. Likevel ser det ut til at svenskene i større grad vurderes som en «inngruppe» fordi de oppfattes som varmere og mer kompetente, mens somaliene blir oppfattet som mer av en «utgruppe» fordi de oppfattes som kaldere og mindre kompetente. Det er en ganske entydig sammenheng mellom plasseringen på disse to dimensjonene. Mangelen på grupper som oppfattes som kalde og kompetente eller varme og inkompetente, tyder på at stereotypiene om disse gruppene er entydige og lite ambivalente. Plasseringen på disse dimensjonene er i begge tilfeller nært forbundet med henholdsvis oppfattet «konkurrans» og oppfattet «status», slik at man kan predikere høyere status basert på høyere kompetanse og høyere konkurranse basert på lav varme.

Avsluttende kommentar

Befolkningens holdninger til innvandrere kan se ut til å ha blitt mer positiv i løpet av de siste tiårene, med økt overvekt av positive over negative svar i spørreundersøkelser om den kulturelle og økonomiske rollen innvandrere spiller, i tillegg til mindre negative synspunkt om muslimske menigheter (Hellevik og Hellevik 2017). I sammenligninger med andre land tenderer Norge til å ligge høyt på lister over de mest innvandringsvennlige befolkningene i Europa (Blom 2016). Kort sagt støtter denne rapporten opp om bildet av en moderat positiv og optimistisk befolkning, til tross for et dystert syn på den nåværende kvaliteten på integreringen. Det er små forskjeller i befolkningens toleranse overfor ulike innvandrergupper. Barometeret avdekket at det forekommer stereotype forestillinger om ulike nasjonaliteter, men at disse ikke er sterke.

Befolkningen er i større grad positivt innstilt til innvandring generelt («i hovedsak»), enn de er enige i at Norge bør ta imot flere innvandrere enn man gjør i dag. En mulig tolkning av dette funnet er at enkelte ikke er fornøyd med **hvem** som innvandrer til Norge.

Undersøkelsen sier også noe om hvilke trekk ved innvandrerne som kan oppleves som negative. Utover at asylsøkere og familieinnvandrere møter sterkere motstand enn arbeidsinnvandrere, viser våre analyser at mye innvandringsmotstand kan knyttes til bekymringen for verdier som ikke anses som «norske», særlig verdier som er forbundet med islam. Befolkningen er skeptisk til muslimer og mener i stor grad at islam ikke er forenlig med norske verdier. Man er også kritisk når det gjelder bruk av niqab, og er negativ til å få et muslimsk svigerbarn.

Denne tendensen er synlig også i den eksperimentbaserte delen av undersøkelsen vår, der det fremkommer at særlig somaliere, men også til dels pakistanere, blir behandlet med større forbehold. Akkurat disse funnene er ikke helt i tråd med tidligere forskning, som antyder en «idealinnvandrer» som har egenskaper med «oppnåelige» trekk som høy utdanning, ambisjon om å bidra, godt språk osv., i motsetning til for eksempel hudfarge (Hainmueller og Hopkins 2014: 242).

Samtidig så vi også i kapittel 2 tegn til at bekymringen for samfunnets økonomi og velferd fungerer like godt til å forutsi innvandringsmotstand som en oppfattet trussel mot verdier og syn på islam, noe som støtter andre studier om «sosiotropiske» bekymringer for nyankomne som økonomisk byrde for nasjonen (Valentino mfl. 2017).

I analysen av slike holdninger fremkommer det **kløfter** i befolkningen, og disse kløftene følger i stor grad kjente og forutsigbare skillelinjer.

Den kanskje viktigste av disse, som vi så i kapittel 2, er forskjellen mellom dem med lav og dem med høy utdanning. De som er positive til innvandring og i større grad tror på gjensidig tilpassingsansvar og at innvandrerne i noen grad selv kan velge hvor mye de skal tilpasse seg norsk kultur og verdier, bor i stor grad i Oslo, har høyere utdanning, foretrekker partier på venstresiden og er yngre. De har flere venner og naboer som er innvandrere, og har hyppigere kontakt med personer med innvandrerbakgrunn.

I den andre enden av fordelingene på disse variablene finner vi personer som er negative til innvandring, som vil motta færre enn i dag, og som ønsker en ensidig tilpassning fra innvandrernes side. I tillegg til slike «demografiske» kløfter er det stor grad av overlapp mellom disse holdningene og andre tilstøtende holdninger. De som er negative til innvandring og mener innvandrere må tilpasse seg, skiller seg ut ved å ha lav tillit til folk flest, lav tillit til samfunnsinstitusjoner som Stortinget, media og politikerne, et syn på islam som uoverensstemmende med norsk kultur samt mer utpreget bekymring for at innvandring skaper utrygghet og truer norske verdier.

Arbeidet med denne rapporten peker videre mot flere områder for videre forskning. Noen eksempler kan gis her:

For det første bør fremtidige studier og analyser gjøre grundige analyser av holdninger til ulike kategorier av innvandrere. Dette arbeidet er påbegynt her. En nyansering av folks holdning til ulike innvandrer-kategorier vil åpne for et mer nyansert syn på både positive og negative holdninger til innvandring.

For det andre er det grunn til å gå dypere inn i stereotype oppfatninger og mål på toleranse overfor spesifikke nasjonaliteter. Denne undersøkelsen er den første befolkningsundersøkelsen av innvandrerstereotyper, men litteraturen og teorien om dette antyder at man kan få et bedre begrep om

slike stereotypier hvis man også måler hvilke følelser folk har i sammenheng med oppfatningene, f.eks. beundring, misunnelse, medynk og forakt.

For det tredje trengs det en bedre forståelse av i hvilken grad holdninger til innvandring og innvandrere (og forhold i de påfølgende «nye felleskap») er knyttet til samfunnsendringer og i hvilken grad de er «fastlagt» i varige trekk hos enkeltmennesker. For å komme nærmere en forståelse av disse forholdene trengs innovative forskningsdesign, som randomiserte eksperimentgrupper (slik vi har benyttet oss av her). For å få en bedre forståelse av årsakssammenhenger vil paneldata (flere målinger av samme personer over tid) være nyttig.

Utvalgte funn fra Integreringsbarometeret 2018

Innvandring

1. Rekordlav oppslutning om at
  - innvandring er positivt for norsk økonomi
  - arbeidsinnvandrere fra Øst-Europa gjør en nyttig innsats i norsk arbeidsliv
  - vi bør ikke slippe inn flere innvandrere i Norge
2. Befolkningen er delt i synet på asylsøkere og familieinnvandring. Her finner vi den sterkeste motstanden. For eksempel ønsker 28 prosent at Norge tar i mot «betydelig færre» familieinnvandrere. Men, det er også 35 prosent som ønsker at man tar imot noen eller betydelig flere.
3. Befolkningen er mer lunken til arbeidsinnvandrere. Her er det færre som er positive til å ta imot flere, men også en mindre andel som ønsker at Norge skal ta i mot «betydelig færre».
4. Flere enn noensinne er
  - enige i at Norge bør ta imot flere flyktninger som har behov for beskyttelse
  - positive til asylmottak i området der de bor
5. En større andel mener at innvandring i hovedsak er bra sammenlignet med andelen som mener at det i hovedsak er dårlig for Norge
6. Vi finner at flere er enige (passer «helt» og «ganske godt») enn uenige i at innvandring
  - skaper utrygghet
  - øker faren for terroraksjoner i Norge
7. Et mindretall i befolkningen mener at innvandringen er en trussel mot «norske arbeidsplasser». Noe flere sier seg enige i at innvandring er en trussel mot «grunnleggende norske verdier» og «velferdsstaten». Oppfatningen om at innvandringen er en trussel mot velferdsstaten, øker i den tredje målingen siden 2012.
8. Personer med høy utdanning er mer positive til innvandring, ønsker flere av både arbeidsinnvandrere, asylsøkere og familieinnvandrere, og er mindre bekymret for alle fire «trusselbildene».

9. Folks personlige inntekt er ikke nevneverdig korrelert med verken trusselbilder eller syn på innvandring.
10. Personer som jobber i bransjer som er mer utsatt for konkurranse i arbeidsmarkedet fra innvandrere, er mer enig i alle fire trusselbildene.
11. Samtidig er personer i «eksponerte» bransjer, faktisk mer positive til at Norge skal ta imot arbeidsinnvandrere enn til asylsøkere.
12. Utdanning er knyttet til holdningene til innvandring for dem som er i disse bransjene, og blant dem som står utenfor arbeidslivet.
13. Det å justere for økonomi, arbeidssituasjon og bransje påvirker ikke forskjellene mellom dem med lav og dem med høy utdanning.
14. Sammenligner man personer med samme syn på islam (påstanden «Islam er forenlig med norske verdier»), har universitetsutdannede samme syn på (om) innvandring (er bra for Norge) som personer med lavere utdanning.

Integrering

15. Befolkningen i Norge er skeptisk til hvordan det går med integreringen. Nær halvparten mener at det går «meget» eller «ganske dårlig» med integreringen i Norge. Bare en av fem mener at integreringen går «meget bra» eller «ganske bra».
16. Noe flere mener integreringen går dårlig i 2017 enn ved forrige måling i 2013. Det kan ha sammenheng med oppmerksomheten rundt behovet for integrering etter at det kom rekordmange asylsøkere i 2015.
17. På spørsmålene om hvorfor folk mener integreringen går bra eller dårlig, nevner folk mange av de samme faktorene. Språk og arbeid oppgis som de to avgjørende faktorene for om det går bra eller dårlig.
18. Respondentene blir bedt om å identifisere hva det vil si å være godt integrert. Flest velger «språk», deretter følger «arbeid», det å «dele grunnleggende norske verdier», «ha barn i barnehage» og «ha norske venner».
19. Respondentene støtter språktest for dem som vil ha norsk statsborgerskap. Dette er nå innført, og hele ni av ti støtter ordningen.
20. Over halvparten av befolkningen sier at de ikke «ville valgt en skole der flertallet har innvandrerbakgrunn».
21. Dersom skolens resultater er gode, mener folk likevel at andelen elever med innvandrerbakgrunn er uten betydning.
22. Åtte av ti mener det er positivt for barn å gå på skole med elever fra forskjellige kulturer.

23. Over halvparten er uenige i at kommunene skal busse elever for å få en jevnere fordeling av elever med innvandrerbakgrunn.
24. Over halvparten av befolkningen mener det «ville være vanskelig» å bo i et område der flertallet har innvandrerbakgrunn.
25. Ni av ti mener man må dele grunnleggende norske verdier for å være godt integrert.
26. Folk er enige i at norsk språk er viktig, uavhengig av hva man ellers mener om integreringen.
27. De som mener at det går dårlig med integreringen, mener i større grad at det er viktig å dele grunnleggende norske verdier, sammenlignet med de som mener integreringen går bra.
28. Mens drøyt en tredel av befolkningen mener at «verdiene innenfor islam er forenlige med grunnleggende verdier i det norske samfunnet», mener halvparten at de ikke er det. En av fire mener at de to verdsettene «ikke er forenlige i det hele tatt».
29. Hvem har skylden når integrering mislykkes? Befolkningen gir følgende rangering: Manglende innsats fra innvandrerne selv, fra myndighetene, fra nordmenn og til sist diskriminering. Det er færre som peker på innvandrerne selv i denne runden av Integreringsbarometeret enn tidligere, og flere som trekker fram diskriminering.
30. Andelen som mener at diskriminering er et stort problem («forekommer i stor grad»), har økt siden målingen i 2013.
31. SV-velgerne mener i størst grad at diskriminering forekommer. Frp-velgerne peker seg ut i den andre enden.

Nye fellesskap

32. Selv om et flertall mener at integreringen fungerer dårlig, mener seks av ti at «forholdet mellom innvandrere og resten av befolkningen kommer til å bli bedre». Det er imidlertid bare et fåtall som er helt sikre.

Sosial avstand

33. I underkant av halvparten (47 prosent) av befolkningen er skeptiske til personer med muslimsk tro. Litt over halvparten er ikke det. En av fem er skeptiske til personer med kristen tro.
34. De som har få venner med innvandrerbakgrunn, er mer skeptiske til personer med muslimsk tro.
35. Skepsisen til personer med muslimsk bakgrunn var den samme som ved den siste målingen i 2013.
36. Mens en av tre mener det ville være positivt å få et svigerbarn som var kristent, mente bare tre prosent det samme om en person med muslimsk bakgrunn. Her var det likevel en endring fra

forrige måling: En større andel mener nå at det ville være «uten betydning» om svigerbarnet hadde «muslimsk bakgrunn». 56 prosent av befolkningen mente det ville være «negativt» hvis ens barn ønsket gifte seg med en muslim.

Kulturell praksis

37. Befolkningen er klart kritiske til bruk av niqab (hodeplagg som dekker ansiktet). Det gjelder både på arbeid og studiested. Ni av ti er negative til slik bruk. Åtte av ti er negative til bruk av niqab på gaten.
38. Bruk av hijab (hodeplagg som ikke dekker ansiktet) er mer akseptert, og spesielt i offentlige rom. En av tre er negativ til bruk av hijab på gaten.
39. Eldre er mer negative til bruken av religiøse hodeplagg enn yngre. Blant de under 30 er det flere som er positive enn som er negative til bruk av hijab på gaten.
40. Det har vært en økende toleranse for bruken av hijab de siste årene. Dette gir seg utslag i at færre sier de er negative og flere sier de er nøytrale.
41. De som mener at innvandring er dårlig for Norge, er svært negativ til hijab og niqab. De som mener innvandring er bra for landet, er liberale når det gjelder hijab, men negative til niqab.

Tillit og samhold

42. De som mener at «innvandring er bra for Norge», har også høy tillit til andre mennesker, det vil si at de også svarer positivt på spørsmålet om «folk flest er til å stole på».
43. De som mener at innvandring er dårlig for Norge, har lavere generell tillit til andre, det vil si at de er uenige i at «folk flest er til å stole på».
44. Høy tillit domstolene, Stortinget, politiet, politikerne og media går sammen med integreringsoptimisme, det vil si at man mener at forholdet mellom innvandrere og resten av befolkningen kommer til å bli bedre.
45. Integreringspessimisme henger sammen med lav tillit til de samme samfunnsinstitusjonene (domstolene, Stortinget, politiet, politikerne og media).

Hvem skal tilpasse seg?

46. Tre av fire i befolkningen mener at «innvandrere helt og fullt må tilpasse seg det norske samfunnets kultur og verdier». Men like mange mener at «både innvandrere og nordmenn må tilpasse seg mangfoldet i det norske samfunnet».
47. Ni av ti er uenige i at innvandrerne selv skal kunne velge om de skal tilpasse seg det norske samfunnets kultur og verdier eller ikke.
48. Yngre folk mener i mindre grad enn eldre at «innvandrerne må tilpasse seg fullt og helt».

49. De som mener at innvandrere må tilpasse seg, svarer også at innvandring skaper mer utrygghet.

Toleranse og stereotyper

50. Ved bruk av et surveyeksperiment avdekket vi små forskjeller i toleranse for ulike gruppers (somalisk, polsk, svensk, pakistansk «kulturforening») rett til å holde møter i et offentlig forsamlingshus.
51. Et annet eksperiment viste imidlertid større variasjon i toleranse når man skal vurdere en hypotetisk ansettelse som samfunnsfaglærer i norsk skole. Resultatene viste at noe flere ville legge inn et forbehold overfor somaliere, og pakistanere, enn overfor svensker og polakker
52. Vi finner også stereotype oppfatninger om innvandrergupper, men disse oppfatningene er ikke veldig sterke. Svenskene vurderes i noe større grad som en «inngruppe» fordi de oppfattes som varmere og mer kompetente, og somaliene blir oppfattet som mer av en «utgruppe» fordi de oppfattes som kaldere og mindre kompetente.

Litteratur

- Aksoy, D. (2012). The flag or the pocketbook: To what are immigrants a threat. *International migration*, 50(6), 28-41.
- Alba, R., & Nee, V. (2009). *Remaking the American mainstream: Assimilation and contemporary immigration*. Harvard University Press.
- Albarracín, D., & Shavitt, S. (2018). Attitudes and attitude change. *Annual review of psychology*, 69, 299-327.
- Bergh, J. og Karlsen, R. (2017). Politisk dagsorden og sakseierskap ved stortingsvalget i 2017. Notat, Institutt for samfunnsforskning. Kan leses på: <http://www.sv.uio.no/isv/forskning/prosjekter/valgforskning/aktuelle-saker/politisk-dagsorden-og-best-politikk-ssb.pdf>
- Blinder, S., Ford, R., & Ivarstflaten, E. (2013). The Better Angels of Our Nature: How the Antiprejudice Norm Affects Policy and Party Preferences in Great Britain and Germany. *American Journal of Political Science*. doi:10.1111/ajps.12030
- Brekke, J. P., & Staver, A. (2018). The renationalisation of migration policies in times of crisis: the case of Norway. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 1-19.
- Brox, O. (2015). Den falske velviljen. *Klassekampen*. 31.03.
- Bye, H. H. (2015). Norske stereotypier. *Tidsskrift for Norsk psykologforening*, 52(11), 952-954.
- Bye, H. H., Herrebrøden, H., Hjetland, G. J., Røyset, G. Ø., & Westby, L. L. (2014). Stereotypes of Norwegian social groups. *Scandinavian Journal of Psychology*, 55(5), 469-476. doi:10.1111/sjop.12141
- Campbell, M. E., & Herman, M. R. (2015). Both personal and public: Measuring interethnic marriage attitudes. *Journal of Social Issues*, 71(4), 712-732.
- Cavallé, C., & Marshall, J. (2017). *Education and Anti-Immigration Attitudes: Evidence from Compulsory Schooling Reforms across Western Europe*. Working Paper.
- Cuddy, A. J. C., Fiske, S. T., & Glick, P. (2008). Warmth and Competence as Universal Dimensions of Social Perception: The Stereotype Content Model and the BIAS Map. *Advances in Experimental Social Psychology*, 40, 61-149. doi:10.1016/S0065-2601(07)00002-0
- Dancygier, R., & Donnelly, M. (2014). Attitudes toward immigration in good times and bad. *Mass Politics in Tough times: Opinions, Votes, and Protest in the Great Recession*, 148-184.
- Eggebo, H., & Brekke, J. P. (2018). *Family Migration and Integration. A literature review*. Nordlandsforskning, report 4/2018.
- Finseraas, H., Pedersen, A. W., & Bay, A. H. (2016). When the Going Gets Tough: The Differential Impact of National Unemployment on the Perceived Threats of Immigration. *Political Studies*, 64(1), 60-73.
- Finseraas, H., & Kotsadam, A. (2017). Does personal contact with ethnic minorities affect anti-immigrant sentiments? Evidence from a field experiment. *European Journal of Political Research*, 56(3), 703-722.
- Finseraas, H., Roed, M., & Schone, P. (2017). Labor Market Competition with Immigrants and Political Polarization. *Quarterly Journal of Political Science*, 12(3), 347-373.
- Finseraas, H., Skorge, Ø. & Strøm, M. (2017). *Does education affect immigration attitudes? Evidence from an education reform*. Working paper.
- Fiske, S. T., Cuddy, A. J. C., & Glick, P. (2007). Universal dimensions of social cognition: warmth and competence. *Trends in Cognitive Sciences*, 11(2), 77-83. doi:10.1016/j.tics.2006.11.005
- Hainmueller, J., & Hiscox, M. J. (2007). Educated preferences: Explaining attitudes toward immigration in Europe. *International organization*, 61(2), 399-442.
- Hainmueller, J., & Hopkins, D. J. (2014). Public attitudes toward immigration. *Annual Review of Political Science*, 17, 225-249.

- Hainmueller, J., Hiscox, M. J., & Margalit, Y. (2015). Do concerns about labor market competition shape attitudes toward immigration? New evidence. *Journal of International Economics*, 97(1), 193-207.
- Hellevik, Ottar og Tale Hellevik (2017), Utviklingen i synet på innvandrere og innvandring i Norge. Tidsskrift for samfunnsforskning, 250-283DOI: 10.18261/issn.1504-291X-2017-03-01
- Kuntz, A., Davidov, E., & Semyonov, M. (2017). The dynamic relations between economic conditions and anti-immigrant sentiment: A natural experiment in times of the European economic crisis. *International Journal of Comparative Sociology*, 58(5), 392-415.
- Lancee, B., & Sarrasin, O. (2015). Educated preferences or selection effects? A longitudinal analysis of the impact of educational attainment on attitudes towards immigrants. *European Sociological Review*, 31(4), 490-501.
- Markaki, Y., & Longhi, S. (2013). What determines attitudes to immigration in European countries? An analysis at the regional level. *Migration Studies*, 1(3), 311-337.
- Modood, T. (2004). Capitals, ethnic identity and educational qualifications. *Cultural trends*, 13(2), 87-105.
- MPI (Migration Policy Institute) (2017), *In search of common values amidst large-scale immigrant integration pressures*. June. Kan leses på: <https://www.migrationpolicy.org/research/search-common-values-amid-large-scale-immigrant-integration-pressures>
- NOU (2017:2) *Integrasjon og tillit – langsiktige konsekvenser av høy innvandring*, Oslo: Norwegian Ministry of Justice and Public Security.
- Phelps, J. M., Ommundsen, R., Türken, S., & Ulleberg, P. (2013). Intergroup Perception and Proactive Majority Integration Attitudes. *Social Psychology*, 44(3), 196-207. doi:10.1027/1864-9335/a000104
- Seland, I. (2011). *Tilhørighet, rettighet, likhet : nasjonal identitet og integrasjon i velferdsstaten gjennom grunnskolen, 1970-2008*. (Ph.d.-avhandling), Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Oslo, Oslo.
- Sniderman, P. M., Petersen, M. B., Slothuus, R., & Stubager, R. (2014). *Paradoxes of Liberal Democracy. Islam, Western Europe, and the Danish Cartoon Crisis*: Princeton University Press.
- Sides, J., & Citrin, J. (2007). European opinion about immigration: The role of identities, interests and information. *British journal of political science*, 37(3), 477-504
- Sobolewska, M., Galandini, S., & Lessard-Phillips, L. (2017). The public view of immigrant integration: multidimensional and consensual. Evidence from survey experiments in the UK and the Netherlands. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 43(1), 58-79.
- Statistisk sentralbyrå (2016), Minja Tea Dzamarija og Toril Sandnes Familieinnvandring og ekteskapsmønster 1990–2015. SSB 2016/39.
- Steen-Johnsen, K., Fladmoe, A., & Midtbøen, A. H. (2016). *Ytringsfrihetens grenser. Sosiale normer og politisk toleranse*. Retrieved from Oslo:
- Sullivan, J. L., & Transue, J. E. (1999). The Psychological Underpinnings of Democracy: A Selective Review of Research on Political Tolerance, Interpersonal Trust, and Social Capital. *Annual Review of Psychology*, 50(1), 625-650. doi:doi:10.1146/annurev.psych.50.1.625
- Teigen, M. (red.), (2015). *Virkninger av kjønnskvalifisering i norsk næringsliv*. Gyldendal Akademisk.
- Valentino, N. A., Soroka, S. N., Iyengar, S., Aalberg, T., Duch, R., Fraile, M., ... & Jackman, S. D. (2017). Economic and Cultural Drivers of Immigrant Support Worldwide. *British Journal of Political Science*, 1-26
- Vaughan, G., & Hogg, M. A. (2005). *Introduction to social psychology*. Pearson Education Australia.
- Verkuyten, M., & Slioter, L. (2007). Tolerance of Muslim beliefs and practices: Age related differences and context effects. *International Journal of Behavioral Development*, 31(5), 467-477. doi:10.1177/0165025407081480
- Vogt, W. P. (1997). *Tolerance & Education. Learning To Live with Diversity and Difference*. Thousand Oaks, CA, London and New Delhi: Sage Publications.
- Zhou, M., & Bankston, C. (1998). *Growing up American: How Vietnamese children adapt to life in the United States*. Russell Sage Foundation.

Tabelloversikt

Tabell 1. Oppsummering av hovedresultater fra regresjonsanalyser. For fullstendig oversikt over resultater, se tabeller i vedlegg 2.	111
---	-----

Figuroversikt

Figur 1. Innvandring til Norge etter innvandringsgrunn. Arbeid, familie, flukt og utdanning. 1990–2016.	15
Figur 2. Holdning til innvandringsvolum 2005–2017, prosent. N = 3013 (2017).	23
Figur 3. Holdning til innvandringsvolum i 2017, prosent. N = 2931	24
Figur 4. Holdning til innvandringsvolum for tre typer innvandrere i 2017, prosent. N = 2869 / 2915 / 2842	25
Figur 5. Menn og kvinners holdning til innvandringsvolum i 2017, prosent. N = 2869 / 2915 / 2842	26
Figur 6. Holdning til innvandringsvolum og partipreferanser i 2017, prosent. N = 1770.	27
Figur 7. Partipreferanser og holdning til asylsøkere og arbeidsinnvandrere, 2017. N = 2407	28
Figur 8. Trend i holdningene til innvandringens betydning for norsk økonomi og arbeidsinnvandring fra Øst-Europa. 2006–2017. Andel som sier «passer helt» eller «passer ganske godt». Prosent. N = 3008 / 2991 (2017)	28
Figur 9. Holdninger til flyktninger, etablering av mottak og bosetting. 2008–2017. Andel som sier «passer helt» eller «passer ganske godt». Prosent. N = 2969 / 3003 / 3008 (2017)	30
Figur 10. Befolkningens generelle holdning til innvandring i 2017, prosent. N = 2988.	32
Figur 11. Generell holdning til innvandring i landsdeler, prosent. N = 2988.	33
Figur 12. Generell holdning til innvandring og partipreferanser, prosent. N = 2066.	34
Figur 13. Synspunkt på om innvandring skaper utrygghet og terror i Norge, prosent. N = 3007.	35
Figur 14. «Innvandring er en trussel mot den norske velferdsstaten.» 2010–2017. N = 3007 (2017)	36
Figur 15. Innvandring og tre trusler, 2017. N = 3016 / 2997 / 3004	37
Figur 16. To trusler og holdningen til innvandringsvolum, 2017. N = 2848 / 2836	38
Figur 17. Generell holdning til innvandring for utdanningsnivåer, prosent. N = 2988.	39
Figur 18. Innvandringens trusler og utdanningsnivåer, andelen som mener påstandene passer («helt» eller «ganske godt»). N = 2997	40
Figur 19. Innvandringens trusler og inntektsnivåer, andelen som mener påstandene passer («helt» eller «ganske godt»). N = 2904	41
Figur 20. Innvandringens trusler og bransjer, andelen som mener påstandene passer («helt» eller «ganske godt»). N = 1925	42
Figur 21. Utdanningsnivå og holdning til innvandringsvolum. N = 2668.	43
Figur 22. Bransjer og relativ holdning til arbeidsinnvandrere og asylsøkere. N = 1925.	44
Figur 23. Holdning til innvandring og utdanning, tre regresjonsmodeller. N = 2988 / 2622 / 1925	45
Figur 24. Holdning til innvandring og utdanning, tre regresjonsmodeller. N = 2857 / 2427 / 2163 / 2564.	46
Figur 25. Befolkningens holdning til integreringen i 2017, prosent. N = 3023	49
Figur 26. Holdning til integrering 2005–2017, prosent. Spørsmål: «I det store og hele, hvordan synes du integreringen av innvandrere i det norske samfunnet fungerer?» N = 3023 (2017)	50

Figur 27.	Ordsky. Stikkord fra åpent spørsmål som var stilt til dem som mente integreringen gikk «meget bra» eller «ganske bra». Jo større ordene er, jo flere har nevnt dem. N = 400	51
Figur 28.	Ordsky. Stikkord fra åpent spørsmål stilt til dem som mente integreringen gikk «meget dårlig» eller «ganske dårlig». Jo større ordene er, jo flere har nevnt dem. N = 1229.	52
Figur 29.	Hva skal til for å være godt integrert? Prosent. N = 3043	53
Figur 30.	Mening om språkttest for statsborgerskap 2005–2017, prosent. N = 3023	54
Figur 31.	To meninger om statsborgerskap 2017, prosent. N = 2576 / 2596	55
Figur 32.	Holdning til hva som skal til for å være godt integrert. Norske venner og barn i barnehage. 2017. Prosent. N = 3043	56
Figur 33.	Holdningen til å velge en skole med en høy andel minoritets elever og flere kulturer. 2017. Prosent. N = 3003 / 3003 / 3019	57
Figur 34.	Spørsmål om skoleintegrering. Andelen som har svart «passer helt» eller «passer ganske godt». 2008–2017. N = 3003 / 3003 / 3019 (2017).	58
Figur 35.	Bussing av elever for å jevne ut innvanderandelen på skoler. N = 3043	59
Figur 36.	Holdning til innvandretetthet i nabolag. Prosent. N = 3015	60
Figur 37.	Holdninger til hvilken rolle verdier spiller for å være integrert. Prosent. N = 3023	61
Figur 38.	Rangering av hva som kreves for å regnes som godt integrert. Rangert etter andelen av befolkningen som mener at de ulike kravene «passer helt». N = 3043	62
Figur 39.	Sammenhengen mellom holdningen til integreringen (om den går bra eller dårlig) og synet på hvor viktig det er at innvandrere kan språket, har norske venner og deler verdier for at de skal kunne regnes som «godt integrert». N = 2995	63
Figur 40.	Holdninger til forenlighet mellom verdier i islam og det norske samfunnet. 2005–2017, prosent. N = 2657	64
Figur 41.	Synet på hva problemer med integrering skyldes, 2013 og 2017 (prosent som svarer «i stor grad» eller «i noen grad»). Prosent. N = 2867–2818 (2017)	65
Figur 42.	Meningen om diskriminering i 2013 og 2017, prosent. «Diskriminering av innvandrere forekommer ...» N = 3043	66
Figur 43.	Sammenstilling av holdningene til om diskriminering av innvandrere forekommer, og en positiv holdning til kvotering av like godt kvalifisert innvandrere. Fordelt på partitilhørighet («Hva ville du stemt hvis det var stortingsvalg på mandag?»). Andel i prosent som mener påstanden «passer helt» eller «passer ganske godt», etter parti. N = 2542.	67
Figur 44.	Påstand: «Forholdet mellom innvandrere og resten av befolkningen kommer til å bli bedre» 2005–2017, prosent. N = 3004	70
Figur 45.	Påstand: «Forholdet mellom innvandrere og resten av befolkningen kommer til å bli bedre.» Integreringsoptimister og integreringsspessimister fordelt på alder, utdanning og parti. 2005–2017, prosent. N = 3004 / 2516 / 3004	71
Figur 46.	Skepsis til troende. To påstander: «Jeg er skeptisk til personer med kristen tro» og «jeg er skeptisk til personer med muslimsk tro». N = 2998 (kristne) og 3015 (muslimer).	73
Figur 47.	Skepsis til troende. Påstand: «Jeg er skeptisk til personer med muslimsk tro.» N = 3015 (2017)	74
Figur 48.	Kjønnsforskjeller i skepsis til troende. To påstander: «Jeg er skeptisk til personer med kristen tro» og «jeg er skeptisk til personer med muslimsk tro». Svarkategoriene er slått sammen (passer «helt» og «ganske godt» er slått sammen til «passer», mens passer «dårlig» og «ganske dårlig» er slått sammen til «passer ikke») N = 2998 (kristne) og 3015 (muslimer)	75
Figur 49.	Utdanningsforskjeller i skepsis til troende. N = 2998 (kristne) og 3015 (muslimer).	76
Figur 50.	Landsdelforskjeller i skepsis til troende. N = 2998 (kristne) og 3015 (muslimer)	76
Figur 51.	Holdningen til svigerbarn med en annen religion, 2017. Påstand: «Dersom jeg hadde et barn som ønsket å gifte seg med en person med følgende religion, så ville jeg sett på dette som ...» Svaralternativer: «negativt», «positivt», «uten betydning» og «vet ikke». Prosent. N = 2870 (kristendom) / 2657 (jødedom) / 2662 (islam)	77
Figur 52.	Holdningen til svigerbarn med en annen religion, etter utdanningsnivå. 2017. Kontrollert for alder. Påstand: «Dersom jeg hadde et barn som ønsket å gifte seg med en person med følgende religion, så ville jeg sett på dette som ...» N = 2870 (kristendom) / 2657 (jødedom) / 2662 (islam)	78

Figur 53. Rangering av holdninger til bruk av hijab (hodeplagg som ikke dekker ansiktet) og niqab (som også dekker ansiktet) i ulike sammenhenger. Spørsmål: «Hvor positiv eller negativ er du til at muslimske kvinner bærer» niqab/hijab?» Andelen «meget negativ» eller «ganske negativ». N = 3018–3029	79
Figur 54. Rangering av holdninger til bruk av hijab og niqab etter alder. Spørsmål: «Hvor positiv eller negativ er du til at muslimske kvinner bærer» niqab/hijab?» Svaralternativer: «meget positiv», «ganske positiv», verken–eller / nøytral, «ganske negativ», «meget negativ». N = 3018–3029.	80
Figur 55. Spørsmål: «Hvor positiv eller negativ er du til at muslimske kvinner bærer hijab på arbeidsplassen?» 2012, 2013, 2017. N = 3018 (2017)	81
Figur 56. Holdningen til hijab og niqab på gaten, etter synet på om «innvandring er bra eller dårlig for Norge». N = 2964.	82
Figur 57. Hyppigheten av kontakt med folk med innvandrerbakgrunn og holdningen til innvandringsvolum, integreringen nå og forholdet mellom innvandrere og resten i fremtiden. N = 2219 / 2208 / 2208.	83
Figur 58. Hyppigheten av kontakt med folk med innvandrerbakgrunn, og tre holdninger til sosial integrering i skole og nabolag. N = 2217 / 2218 / 1784.	84
Figur 59. Sammenhengen mellom det å ha venner med innvandrerbakgrunn og være skeptisk til troende. Påstander: «Jeg er skeptisk til personer med muslimsk tro» og «jeg er skeptisk til personer med kristen tro». Andelen som sier at påstandene passer «helt» eller «ganske godt». N = 2998 (kristne) / 3015 (muslimer).	85
Figur 60. Generell tillit i Norge (målt i Integreringsbarometeret). 2017, prosent. Spørsmål: «Synes du generelt man kan stole på de fleste mennesker, eller kan man ikke være forsiktig nok i omgangen med andre?» N = 3007	86
Figur 61. Andelen som svarer at «folk flest er til å stole på» i spørsmålet om generell tillit sett i forhold til synet på om innvandring er bra eller dårlig for Norge. 2017, prosent. N = 2954	87
Figur 62. Tillit til institusjoner: domstolene, politiet, Stortinget, politikerne og media. N = 2995 / 3002 / 2983 / 2974 / 2960 (fra øverst til nederst).	87
Figur 63. Tillit til institusjoner (additiv indeks: tillit til Stortinget, domstolene, politiet, politikerne, media). Syn på påstanden: «Forholdet mellom innvandrere og resten av befolkningen kommer til å bli bedre» og svar på spørsmålet: «Generelt sett, hvordan synes du det går med integreringen?», svaralternativer slått sammen: «ganske dårlig» og «meget dårlig». N = 2974	88
Figur 64. Tillit til institusjoner (media, Stortinget, politi og politikere) og spørsmålet: «Generelt sett, hvordan synes du det går med integreringen?». Svaralternativer: «meget bra», «ganske bra», «verken–eller», «ganske dårlig» og «meget dårlig». N = 3002 / 2983 / 2974 / 2960.	89
Figur 65. Tre påstander om tilpasning: Innvandrerne må tilpasse seg (assimilering), både innvandrere og nordmenn må tilpasse seg (integrering), og innvandrere står fritt når det gjelder tilpasning (flerkultur). N = 2926 / 2925 / 2918	91
Figur 66. Indeks basert på tre påstander om tilpasning: Innvandrerne må tilpasse seg (assimilering), både innvandrere og nordmenn må tilpasse seg (integrering), og innvandrere står fritt når det gjelder tilpasning (flerkultur). N = 2843	93
Figur 67. Indeks basert på tre påstander om tilpasning sett i forhold til alder og utdanning. N = 2843	94
Figur 68. Sammenheng mellom tilpasningsindeks og fire andre holdninger. Prosent som mener folk flest er til å stole på, prosent som svarer at integreringen går «meget» eller «ganske» bra, og prosent som svarer «passer helt» eller «ganske godt» på spørsmålene om utrygghet og om forholdet blir bedre. N = 2817–2826.	95
Figur 69. Sammenheng mellom tilpasningsindeks og verdisyn. Prosent som mener verdiene innen islam er helt eller delvis forenlige med norske verdier, og prosent som synes det passer helt eller ganske godt at innvandring er en trussel mot norske verdier. N = 2541 (islam) / 2772 (verdier).	96
Figur 70. Svar på spørsmålet om å tillate at en kulturforening holder møte i et kommunalt bygg, fordelt på eksperimentgrupper. N = ca. 600 per gruppe	99
Figur 71. Svar på spørsmålet om å ansette en best kvalifisert søker til en stilling som samfunnsfaglærer, fordelt på eksperimentgrupper. N = ca. 600 per gruppe.	100

Figur 72.	Plassering av nasjonale grupper ut fra skår på kompetanse (gjennomsnitt av to variabler) og varme (gjennomsnitt av to variabler). N = ca. 600 per gruppe, tilfeldig fordelt	103
Figur 73.	Plassering av nasjonale grupper ut fra skår på status (gjennomsnitt av tre variabler) og konkurranse (gjennomsnitt av tre variabler). N = ca. 600 per gruppe, tilfeldig fordelt	104
Figur 74.	Sammenhengen mellom holdningen til flere eller færre asylsøkere (søylen i midten), arbeidsinnvandrere (venstre) og familiemedlemmer av innvandrere (høyre). N = 2869	106
Figur 75.	Sammenhengen mellom svaralternativene at både innvandrere og nordmenn må tilpasse seg (søylen i midten), at innvandrere må tilpasse seg (venstre søyle), og at de bør kunne velge selv (høyre søyle). N = 2843	107
Figur 76.	Sammenheng mellom synet på om innvandring i hovedsak er bra eller dårlig for Norge og om hvordan det går med integreringen. N = 2970	108

Holdninger til innvandring og integrering i Norge

Integreringsbarometeret 2018

Hva mener befolkningen i Norge om innvandring og integrering?

Integreringsbarometeret 2018 gir en oversikt over hvordan det står til i dag og hvordan holdningene har utviklet seg over tid. I tillegg tar denne rapporten for seg analyser av hvilke egenskaper som er knyttet til holdningene og diskuterer en rekke tilstøtende tema, som syn på hvem som bør tilpasse seg i det nye norske felleskapet og toleranse ovenfor bestemte landgrupper.

Rapporten nyanserer diskusjonen om innvandring i Norge blant annet ved å skille mellom holdninger til arbeidsinnvandring, familieinnvandring, flyktninger og asylsøkere.